

Academia de Științe a Moldovei
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice

REVISTA

DE FILOSOFIE, SOCIOLOGIE ȘI ȘTIINȚE POLITICE

Revistă științifică, fondată în 1953
Actualizată în 1991

2 (162)
2013

Chișinău, 2013

COLEGIUL DE REDACȚIE

REDACTOR-ȘEF

Victor Moraru, doctor habilitat în științe politice

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT

Victor Juc, doctor habilitat în politologie

SECRETAR ȘTIINȚIFIC

Svetlana Ciumac, doctor în economie

COLEGIUL DE REDACȚIE

Gheorghe Paladi, academician al AȘM

Alexandru Roșca, academician al AȘM

Arcadie Ursul, academician al AȘM (Rusia)

Andrei Timuș, membru corespondent al AȘM

Teodor Dima, academician al Academiei Române (România)

Philippe Claret, doctor în științe politice, Universitatea Montesquieu Bordeaux IV (Franța)

Gheorghe Bobână, doctor habilitat în filosofie

Valeriu Mîndru, doctor în sociologie

Olga Găgăuz, doctor în sociologie

Victor Mocanu, doctor în sociologie

Ana Pascaru, doctor habilitat în filosofie

Pantelimon Varzari, doctor în filosofie

Revista este aprobată și recomandată pentru editare de către Consiliul Științific al Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei

Tipul de revistă: categoria C

Redactor: **Tamara Osmochescu**

Procesare computerizată: **Ludmila Iliin**

Toate materialele sunt recenzate.

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

Adresa redacției:

Institutul Integrare Europeană și Științe Politice

Academia de Științe a Moldovei

MD-2001, mun. Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 1

<http://www.iiesp.asm.md>

e-mail: iiesp.asm@gmail.com

tel./fax: (+373-22) 27-05-37, 27-14-69

© Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei, 2013

CUPRINS

FILOSOFIE

Ana Pascaru	Corelația civilizațional – cultural în societatea bazată pe cunoaștere	7
Lidia Troianowski	Țara și oamenii Unirii „În Basarabia” lui D. Zamfirescu	17
Rodica Ciobanu	Abordări interdisciplinare asupra valorii sistemului social normativ la V. Iordăchescu	27

ȘTIINȚE POLITICE

Alexandru Arseni, Ion Rusandu	Sistemul politic și societatea civilă: definiții, realități și tendințe	41
Igor Bucataru	Instituționalizarea partidelor politice din Republica Moldova: aspecte politico-sociale	55
Serghei Sprincean	Rolul fenomenului bioetic în redimensionarea corelației dintre politică și morală	66
Nicolai Țveatcov	Principiul individualismului ca instrument de dezvoltare a democrației participative	74
Владимир Кочетков, Людмила Кочеткова	Российская элита и креативный класс	80

STUDII EUROPENE ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

Victor Juc, Maria Diacon	Instituții și mecanisme de realizare a politicii externe	91
Veaceslav Ungureanu	Arhitectura geopolitică a sistemului internațional de securitate postrăzboi rece	105
Dumitru Popa	Capacitatea de absorbție a fondurilor structurale europene: experiența României	118
Victor Moraru, Jana Chisalita-Musat	La Moldavie: les enjeux des changements	129
Alla Roșca	Moldova in US foreign policy: geopolitical and strategic aspects	136

SOCIOLOGIE ȘI DEMOGRAFIE

Andrei Timuș	Probleme sociale ale raționalizării și stabilizării structurii sociale	149
---------------------	--	-----

Gheorghe Călcii, Marcela Calchei	Religia în societatea de criză: cazul Republicii Moldova	153
Angela Mocanu	Educația – factor determinant al mobilității sociale	164
Toader Toma	Unele aspecte privitoare la supravegherea și reintegrarea socială a delincvenților	172
Alic Bîrcă	Dimensiunea economică a securității și sănătății în muncă la nivelul organizațiilor	180
COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE		
Vladislav Șaran	Mobilitatea tinerilor din Republica Moldova prin prisma programelor de studii europene	192
Silvia Mîtcu	Diversificarea politicilor de mediu ale Organizației Atlanticii de Nord la începutul secolului XXI	205
Vasile Croitoru	Interesul – atribut de bază în manifestarea comportamentului geopolitic al actorilor	220
Adrian Moraru	Imagini ale Infernului în gândirea antică	228
CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE		
Aurelia Peru-Balan	Powell Jonathan. <i>Noul Machiavelli. Cum se gestionează puterea în lumea modernă</i>	232
Tatiana Spătaru	Procese de stratificare socială în Republica Moldova: particularități și tendințe	236

CONTENTS

PHILOSOPHY

Ana Pascaru	The correlation among civilization – culture through knowledge society	7
Lidia Troianowski	The country and the people of the Union „În Basarabia” lui D. Zamfirescu	17
Rodica Ciobanu	Interdisciplinary approaches on the value of social normative system in the works of V. Iordachescu	27

POLITICAL SCIENCES

Alexandru Arseni, Ion Rusandu	The political system and civil society: definition, realities and trends	41
Igor Bucataru	The institutionalization of political parties from the Republic of Moldova: political and social issues	55
Serghei Sprincean	The role of bioethical phenomenon in redimensioning of the correlation between politics and morality	66
Nicolai Țveatcov	The principle of individualism like an instrument of development the participatory democracy	74
Владимир Кочетков, Людмила Кочеткова	The russian elite and creative class	80

EUROPEAN STUDIES AND INTERNATIONAL RELATIONS

Victor Juc, Maria Diacon	The mechanism and institution of realization foreign policy	91
Veaceslav Ungureanu	The geopolitical architecture of the international security system post-Cold War	105
Dumitru Popa	Absorption capacity of the european structural funds: the Romanian experience	118
Victor Moraru, Jana Chisalita-Musat	La Moldavie: les enjeux des changements	129
Alla Roșca	Moldova in US foreign policy: geopolitical and strategic aspects	136

SOCIOLOGY AND DEMOGRAPHY

Andrei Timuș	The social problems of social structure rationalization and stabilization	149
---------------------	---	-----

Gheorghe Călcii, Marcela Calchei	The religion and in society of crisis: case the Republic of Moldova	153
Angela Mocanu	The education – a determinant factor of social mobility	164
Toader Toma	Some issues regarding the supervision and social reintegration of offenders	172
Alic Bîrcă	The economic dimension of labour security and health at the level of organizations	180
RESEARCH PAPERS		
Vladislav Șaran	Mobility of young people from Moldova in terms of european study programs	192
Silvia Mîtcu	The diversification of the environmental policy of North Atlantic Organization in the begining XXI-th century	205
Vasile Croitoru	The interest – basic attributes of actors behavioral and geopolitic manifestations	220
Adrian Moraru	The images of Inferno in the ancient thought	228
CRITIQUE & BIBLIOGRAPHY		
Aurelia Peru-Balan	Powell Jonathan. <i>Noul Machiavelli. Cum se gestionează puterea în lumea modernă</i>	232
Tatiana Spătaru	Procese de stratificare socială în Republica Moldova: particularități și tendințe	236

CORELAȚIA CIVILIZAȚIONAL – CULTURAL ÎN SOCIETATEA BAZATĂ PE CUNOAȘTERE

Ana PASCARU, *doctor habilitat în filosofie,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

The investigations in this paper concern some aspects of the knowledge society, like civilization & culture. In this context the main stream represent relation among civilization & culture through knowledge society in the context of the contemporary society. Also, that knowledge society and contemporary society doesn't means the same notion.

 Doua jumătate a sec. XX este perioada în care s-au conturat direcții importante în perpetuarea lumii contemporane și la care se va continua să se revină de fiecare dată în încercarea de identificare a surselor ce alimentează diversele fenomene pentru a le asigura o elucidare cât mai complexă. Perioada este și una explozivă, sub mai multe aspecte, provocată de schimbările profunde derulate în Europa Centrală și de Est și ulterior reflectate în transformări care s-au extins și peste societățile stabile. Remarcăm, transformările schimbărilor au afectat toate domeniile de activitate, inclusiv creșterea spectaculoasă a impactului științei (domeniile ei) asupra redimensionării componentelor dezvoltării. Consemnăm, în aceeași ordine de idei, că nici domeniile științei n-au fost absolvite de efectele redimensionării dezvoltării la care acestea își aduc aportul fiind reciproc influențate, astfel că oportunitățile ce se deschid în timp se materializează fie prin constituirea de noi direcții de cercetare, fie prin modificarea celor conturate la intersecția mai multor discipline. Pe acest temei, parafrazându-l pe M. Foucault, putem spune că are loc evadarea din sistemul actualității, inițiindu-se programe de ansamblu de edificare a unei altfel de societăți, a unui alt mod de a gândi, a unei altfel de culturi, a unei viziuni superioare asupra lumii, care n-au dus decât la o continuare a celor mai nefaste tradiții din experiența umană [1].

În contextul dat, studiul respectiv reprezintă o tentativă a autorului de a stăruii asupra manifestărilor societății bazate pe cunoaștere în societate. Societate în care pluralitatea proceselor intra și extra societale bulversează mediul comunitar independent de statutul acestuia (stabil, instabil sau în curs de formare) și în ce măsură deschiderile societății bazate pe cunoaștere conduc la identificarea oportunităților în cadrul proceselor respective, inclusiv eficientizarea canalelor de absorbție a energiilor cumulate în societate și fructificarea acestora.

Interesul pentru cadrul schimbărilor profunde cu care se confruntă societate-

tea contemporană se datorează și consecințelor imploziei sistemului totalitar și căderii Zidului de la Berlin. Este vorba de efectele care au condus la depășirea frontierelor dintre două și mai multe societăți obișnuite, dar și redimensionarea reciprocității relațiilor pe mai multe nivele asupra cărora am stăruit în mai multe studii. Relațiile reciproce, care, de regulă, sunt direcționate din interiorul spre exteriorul cadrului comunitar, au ajuns să se confrunte cu implozia noțiunii de vecinătate și modificarea acesteia. În această ordine de idei, modificarea vecinătății semnifică: de la societatea din preajmă, subregiune sau continent până la un alt continent. Astfel, și relațiile aflate în interconexiune, interdependență și interacțiunea dintre societăți catalizează multiple procese care balansează la limita dintre previzibil și imprevizibil, polarizări etc. Costurile însă a unui atare nivel de realitate afectează până și pe cei neimplicați, regăsindu-se și în ceea ce era mai ieri o problemă doar a vecinilor din punctul de vedere al timpului social, chiar dacă se încearcă a înfrunța pătrunderea fenomenului contracarându-l prin stările gen legi protecționiste sau de interdicție. Deceniile care s-au scurs reliefează că aria extinderilor a depășit cadrul societății/ societăților desprinse de sistemul de odinioară, revărsându-se și peste cel al comunităților considerate prospere/stabile. Reflectate în transformări, schimbările intra și extra cadru înglobează de la sfidarea frontierelor societăților prospere/stabile, penetrarea realităților manifeste, catalizarea interconexiunilor/interdependențelor/interacțiunilor intra și extra societale până la facilitarea sau marginalizarea perpetuării societății pe cupola civilizațională. Desemnarea contururilor pluralității de departe nu înseamnă multiplicitate, ci mai degrabă multitudinea de drumuri care își păstrează distanța[2], importante rămânând căutările de oportunități ce ar asigura comunicarea dintre acestea(drumuri, căi).

Peremptoriu preocuparea pentru clarificarea societății bazate pe cunoaștere din perspectiva asigurării balanței dintre ascensiunea nevoi/necesități a naturii umane și cele ale regenerării naturii (biodiversității) prin intermediul dezvoltării modelelor consumatoare de resurse inepuizabile, cum ar fi inteligența umană, de cunoaștere, inovare, capacitate antreprenorială, asociativă sau creativă, cu atât mai mult cu cât, pe de o parte, tendința de transformare a cunoașterii în resursa esențială a existenței pentru depășirea blocajului de înțelegere a problemelor nesoluționate ce aglomerează magistrala cunoașterii datorită metodei *caeteris paribus*. Pe de altă parte, detașarea universului conceptual al societății cunoașterii de modelul transcendențial al societății care a progresat doar ca urmare a capacității mereu rafinate de a uza deinstrumentalizarea valorilor cunoașterii în general[3]. Totodată, consemnăm că societatea cunoașterii și cea contemporană rămân noțiuni diferite, deoarece aplicarea formulei uniformizante le prejudiciază pe ambele deopotrivă. Chiar dacă societatea bazată pe cunoaștere asigură comunicarea dintre cultural și civilizațional, fructificarea acestor deschideri rămân condiționate de starea de lucruri din comunitatea umană.

În continuare elucidările se îndreaptă spre structura conceptului societății bazate pe cunoaștere, legat, de regulă, de accesul la informația mediatică și științifică sau de domenii, gen economia societății cunoașterii. Este o tentativă de a reflecta asupra a ceea ce poate fi dincolo de atribuiri invocate. Or, frecvența cu care se utilizează sintagma respectivă de departe nu acoperă în totalitate palitra structurală a conceptului în cauză. Formula structurală a acestui concept, de rând cu simbolistica invocată (accesul la informația mediatică și științifică), include descentralizarea axiologică, dar și desemnarea modelului de inter-relaționare dintre cultural și civilizațional. Desigur, descentralizarea și modelul inter-relațional reprezintă încercarea autorului de a argumenta necesitatea aprofundării investigațiilor comprehensive, care conduc la evidențierea și a altor componente ale conceptului, dar și conștientizarea că cadrul este deschis inter-relaționărilor cu alte concepte.

Eminamente, deschiderile societății bazate pe cunoaștere sunt mult mai multe decât cele identificate, deoarece datorită interconexiunii imanente acestea se regăsesc pe toate palierele realității sociale, contribuind la conturarea a ceea ce include în sine societatea contemporană. Și cu cât mai mult se va stăruie asupra interconexiunii dintre respectivele aspecte, cu atât mai mult se va restrânge și multiplica incognoscibilul. În această ordine de idei, subscriem că starea de lucruri din societate nu este absolută de prezența aspectelor date, or acestea deja influențează culturalul și civilizaționalul. De asemenea, în intenția de a valida și ideea conform căreia societatea bazată pe cunoaștere asigură comunicarea dintre cultural și civilizațional și nicidecum nu este sinonimul societății contemporane. În aceeași cheie, suplinim cu realitatea socială, în care culturalul și civilizaționalul interacționează datorită confluențelor și se regăsesc în acțiunile comunitare/individuale/sociale. Și aportul sau tributul confluențelor civilizaționalului și culturalului la conturarea prefigurărilor care modifică realitatea socială, inclusiv asigurarea comunicării dintre multitudinea de drumuri ce își păstrează distanța.

Imperativul de a investiga societatea contemporană prin intermediul încadrărilor cauze – efect – consecințe rezidă și în identificarea profunzimii surselor care le alimentează, inclusiv deschiderile societății bazate pe cunoaștere, care extind oportunitățile lor (încadrărilor), iar grație formulei invocate, evidențiind implicațiile din exteriorul societății. Completate cu deconspirarea modificărilor prefigurate în palierele realității sociale și o apropiere de acestea, ele generează o situație în care pregnanța incognoscibilului devine tot mai sesizabilă decât cognoscibilul, ceea ce nicidecum nu absolvește mediul comunitar de costurile ce tind să se impună a fi susținute. De asemenea, ascendența nivelului de interacțiune/interdependență/interconexiune în și dintre societăți care în procesul globalizării facilitează pluralitatea și unitatea deopotrivă. Ceea ce necesită o abordare teoretico-metodologică pe potrivă, completând paradigma inter și multidisciplinară, inclusiv interferența cu nanotehnologia. Or, relevanța științifică și oportunitățile de soluționare a problemelor pavează drumul spre schimbarea iminentă a modelului

(paradigmei) cercetării și a unui alt model de încadrare a discursului filosofic[4]. Fapt pentru care în continuare reflecțiile se îndreaptă spre clarificarea profilurilor care definesc încadrările societății fie din punct vedere cultural, fie civilizațional prin semnificantul societății bazate pe cunoaștere. Aducerea în prim-plan a culturalului și civilizaționalului, deopotrivă prezenți în contururile societății, nu este altceva decât recunoașterea contribuției acestora valorificată prin deschiderile societății bazate pe cunoaștere. Contribuții care între timp și-au anunțat prezența în societate prin manifestări diverse: singulare în continuitate sau discontinuitate, răzlețe în loc de interconexiune/interdependență/interacțiune. Cu atât mai mult cu cât civilizaționalul și culturalul sunt inseparabile și simultane și nu succesive[5], deoarece oportunitățile civilizaționale, de rând cu inconveniențele și pierderile inerente, facilitează apropierea/ comunicarea dintre spații culturale diferite, inclusiv dintre valorile naționale și cele general-umane. Experiența acumulată denotă că schimbările civilizaționale modifică întreg spectrul, iar culturii îi revine rolul de a asigura nivelul de relaționare dintre componentele constituitoare, în speță a celor de conciliere identitară a societății. Perpetuarea culturii depinde și de nivelul valoric al acțiunilor și activităților umane în cadrul procesului de dezvoltare a societății, regiunii, continentului etc., acesta cuprinzând de la sensibilizarea, pregătirea mediului comunitar până la instruirea și formarea membrilor societății prin circuitul natural al valorilor.

Sine dubio, analiza interconexiunii dintre cultural și civilizațional, facilitată de societatea bazată pe cunoaștere, stăruie pe capitolul dezvoltării sociale. Este vorba de sensibilizarea asupra definitivării și perpetuării dezvoltării sociale în calitate de componentă distinctă a dezvoltării în general, componentă, distincția căreia în cadrul dezvoltării ca urmare a transformărilor, dar și deschiderilor deja invocate e pe cale să devină una esențială. De ce? Deoarece culturalul și civilizaționalul, grație confluențelor, facilitează și deschiderea de orizonturi, fructificarea cărora va conduce la încetățenirea de noi conotații privind dezvoltarea socială. Semnificația dezvoltării sociale ca parte a dezvoltării reprezintă conjugarea utilității deschiderilor societății bazate pe cunoaștere cu valorificarea capitalului cultural și contribuția tuturor actorilor din societate, fapt pentru care sensibilizările asupra componentelor dezvoltării necesită atât pregătirea oamenilor de știință, cât și a factorilor de decizie la fructificarea rezultatelor obținute. Or, rezultatele obținute facilitează/ impun în dezvoltarea societății trecerea acesteia la un alt nivel civilizațional și cultural susținut de societatea bazată pe cunoaștere. Altfel spus, redimensionarea dezvoltării în general și a celei societale în particular a condus la deschideri de proporții, valorificarea cărora semnifică oportunități de viitor printre acestea, numărându-se și contururile societății bazată pe cunoaștere.

Indubitabil, aporiile asupra societății contemporane, care abundă în conotații diverse sau reticente și, nu în ultimul rând, de care parte a Zidului de la Berlin activau ne semnificativ, apelează la semnificantul societății bazate pe cunoaștere. Astfel, după anii '60 ai secolului XX tratările asupra societății se regăsesc de la

modernitate – un proiect neîncheiat după J. Habermas[6], modernitate fluidă la Z. Bauman[7], modernitate radicalizată la A. Giddens[8] sau postmodernitate la J-F. Lyotard, L Hutcheon etc.[9] până la cea socialistă/comunistă [10]. Aceste enumerări sunt doar o părțică din elaborările efectuate, care, în fond, nu diferă substanțial, iar aspectele evidențiate le completează sau le denunță. În această ordine de idei, diferă studiile asupra mesajului legat de societatea totalitară/posttotalitară (socialistă/comunistă), fiind direct proporționale nivelului de angajament/neangajament politic al cercetătorului, parafrazându-l pe R. Aron[11], stoicismul intelectual de a rămâne cât mai departe de implicațiile politicianiste de a persevera în căutarea adevărului.

În acest context, calificativul de “societatea de risc” este utilizat de U. Beck[12] în calificarea modernității, în care lucrurile solide pe timpuri se destramă și se erodează. Modernității i se atribuie schimbările tehnice de așa calibru încât umanitatea s-a ales cu incertitudine și frică, iar societatea a devenit una a plăcerii pentru consum și călătorii. Instabilitatea și nesiguranța afectează tot și toate, inserând lumea într-una fluidă și flexibilă, catalogată de Z. Bauman [7] drept una în care ritmul evenimentelor, fluxurile notabile sunt într-o continuă schimbare. Este necesar de remarcat că, schimbările de departe nu sunt doar tehnice, tehnologice, ci mult prea profunde, înglobând în totalitate componentele lumii/societății contemporane. Reconsiderările au facilitat identificarea direcției spre care se îndreaptă societatea și evoluția acesteia. Or, dacă în modernism cadrul acesteia se îndrepta spre unul informațional din punct de vedere civilizațional, în postmodernism, datorită oportunităților postmodernității (nivele de dezvoltare, inclusiv tehnologiile performante), la cumpăna dintre milenii contururile societății sunt bazate pe știință (*knowledge society*). Schimbările profunde sensibilizate inițial intra-societal, indicatorii sociali și nu numai, relevă că aceștia au fost catalizați preponderent de factorul extern, chiar dacă se recunoaște insuficient de puțin. Deoarece, dincolo de metafora Zidului de la Berlin, care a marcat împărțirea lumii între Est și Vest după cel de-al Doilea Război Mondial, schimbările s-au ținut lanț într-un fel (democratic) sau altfel (totalitar), dar percepute doar intra-cadru în situația de odinioară a societăților și în care s-au atins anumite niveluri culturale și civilizaționale (informaționale& postinformaționale) ce au desemnat contururile societății bazate pe cunoaștere, chiar dacă realitățile manifeste reliefa o prezență mult prea sporită a factorului extern în comparație cu sensibilizările la nivel de colectivitate sau la cel individual.

E cunoscut că, drumul spre încetățenire și afirmare a tot ce-i nou și necunoscut pentru mediul social nu este absolvit de ciocniri, obstacole mai mult sau mai puțin sesizabile. Acestea, la rândul lor, le influențează durata conturării frontierelor și nu frontierei proprii cum de obicei se obișnuiește să se creadă. Deoarece pluralul frontierelor se raportează la realitățile de mai multe nivele din mediul comunitar și reflectă gradul de intensitate cu care noul, inclusiv confluențele, se ciocnesc în societate. Iar intensitatea ciocnirilor noului cu ceea ce se manifestă

în societate diferă de la caz la caz, deoarece nu numai noul urmărește realizarea scopului propriu – obținerea priorității în dinamica manifestărilor din cadrul intra și extrasocial, dar și cele existente nu cedează ușor pozițiile. Fapt pentru care acestea își diminuează din propriile atuuri, creând front comun în a-i stăvili din intensitate noului. Cât de mult le reușește ambelor părți, depinde de maturitatea și specificul societății, raporturile confluențelor manifeste intra și între spațiile culturale și civilizaționale, obținerea unei priorități într-un cadru social semnifică purcederea de la deposedare parțială, marginalizare până la înlocuirea sau ruinarea celor manifeste.

De asemenea, toate intervențiile într-un mediu social constituit sau în curs de devenire trec inițial prin perioada de suprapunere determinată de gradul confluențelor manifeste, nivelul de prezență a acestora la organizarea și autoorganizarea habitatului comunitar, maturitatea societății. Iar în cazul în care confluențele manifeste devin vulnerabile din varii motive, mai cu seamă în contextul schimbărilor profunde, are loc sporirea incertitudinilor legate de durata suprapunerii confluențelor, dar și de ponderea fiecăruia dintre confluențele manifeste. Or, alimentarea incertitudinilor se produce de cauze intra și extrasociale, care sunt dificil de controlat prin intermediul mecanismelor reglatoare.

Nu mai puțin spectaculoase sunt modificările duratei de suprapunere influențate de legăturile cauzale. În această ordine de idei, modificările se impun a fi reflectate din: perspectiva membrilor societății; disponibilități întru creionarea propriei nișe; impactul geo-crono-pleto-politic. Or, modificările impuse în urma schimbărilor profunde asupra suprapunerii se răsfrâng atitudinile, opiniile și comportamentul negativ sau pozitiv al membrilor societății. Dar și suprapunerea confluențelor în devenire îi influențează întru conturarea propriei nișe. Spre exemplu, la capitolul influențe confluențele depășesc cadrul elitelor și se regăsesc până la cele mai inferioare nivele din ierarhia socială. Influența este condiționată nu atât de raportul dintre factorul intern și cel extern, cât de amplasamentul geo-crono-pleto-politic al societății respective. Astfel, în dependență de cele enunțate, durata suprapunerii fie va fi scurtă, fie se va dubla. Chiar dacă etapele trecerii de la suprapunere spre o prezență constantă sau una dominantă sunt la îndemâna modalităților pe care se pedalează în conturarea propriei nișe, acestea se fac pasibile în mare parte pentru consecințe la care vor purcede confluențele de la excluderi, marginalizări și până la deformări excesive prin acceptări fără rezerve, deoarece prezența manifestă într-un mediu social este direct proporțională raporturilor cu toate palierele realității. La fel și miza în baza căreia se tinde să se obțină dividendele necesare unei manifestări plene, fiind acestea doar pe contul confluențelor existente sau/și prin propria contribuție la efectele confluențelor de rând cu componentele deja implicate.

La fel și monitorizarea evoluției confruntărilor confluențelor de rând cu componenta civilizațională sunt indispensabile mediului comunitar. Or, evoluția sau involuția confruntărilor dintre confluențele curenților de a-și defini sau redefini

arealul de implementare în societate (societăți) nu areori scot la suprafață valențe nebănuite, care fructificate fiind contribuie și ele fie la menținerea congruenței sociale, fie la subminarea acestuia. Explorarea lor însă rămâne mai mult una complementară, decât necesară întru cunoașterea acestor contribuții. Cu atât mai mult în contextul contemporan în care curentele manifeste sau în curs de încetățenire se revarsă din arealul specific peste întreg mediul intra și inter-comunitar cu o diversitate socială mai mult necunoscută decât cunoscută și cu o pregătire sumară a membrilor societăților în a le accepta sau a le respinge. Cu cât impactul confluențelor în secolul XXI, în care imaginea a înlocuit ideologiile și în lipsa impunerii unor anumite limite, inclusiv de ordin legal, riscă să prejudicieze viitorul condiției umane și nu numai. Or, și curentele prin confluențele pe care le produc depășesc frontierele intrasocietale, devenind componente ale proceselor declanșate fie de nivel subregional, continental sau mondial (global), iar rolul acestora (curentelor) în calitate de puncte de interconexiune și interdependență rămâne necontrolat și puțin elucidat, inclusiv din perspectiva consecințelor asupra condiției umane și mediului comunitar ca parte a întregului.

Interpretările enunțate disting între gradul de sensibilizare asupra consecințelor cu care se va confrunta mediul comunitar, tendința de a trata schimbările, inclusiv radicalizată/fluidă doar în interiorul modernității și nesemnificativ că contururile în care se înregimentează societatea nu numai că nu mai corespund modernității, dar că transformările sunt mult prea profunde și dificil de prognozat atât efectele, cât și consecințele. Asupra acestei stări de fapt, începând cu anii '60 ai secolului trecut, mai mulți cercetători au tras semnale de alarmă privind valorificarea rezultatelor științifice: de la armament sofisticat, care prin simpla testare deja periclitează mediul ambiant, până la lipsa testărilor de durată, legate de noile rezultate în genetică și medicină asupra condiției umane. Astfel, după H. Arendt[13], tratarea violenței sau furiei și vindecarea omului de acestea nu ar însemna decât o dezumanizare sau tendința comunității de a regla și controla comportamentul membrilor săi și a menține cu orice preț echilibrul; s-a ajuns la o exacerbare în administrarea medicamentelor, fără să se cunoască în detaliu impactul lor asupra condiției umane. Printre cercetătorii care au atenționat asupra responsabilizării oamenilor de știință privind efectele rezultatelor obținute s-au numărat R. Merton, prin elaborarea codului etic [14], sau F. Fukuyama, prin deconspirarea manipulărilor tehnico-medicale ce pot conduce la schimbarea completă a datelor istoriei [15]. Atenționările asupra pericolelor care atrag după sine oportunitățile ce se deschid în domeniul cunoașteri devin tot mai frecvente, deoarece comunitățile (societățile) aflate în posesia unor succese științifico-tehnice n-au întârziat să le pună în aplicare. Printre acestea se numără tentativele de reglare și control asupra comportamentului membrilor societății pentru a menține cu orice preț echilibrul social, ajungându-se la exacerbări de proporții; sau efectuarea de experiențe – de la cele nucleare în

aer liber, îngrășăminte minerale și modificarea genetică a produselor agricole până la administrarea de medicamente pentru tratament fără să se cunoască în detaliu impactul lor asupra condiției umane. Cu atât mai mult cu cât o parte din mediul social, datorită mass-mediei, s-a format un atașament de suprafață și nu de rădăcini față de colaj și nu de profunzimi față de imaginile suprapuse și nu de suprafețele prelucrate, față de o percepție a timpului și spațiului slăbită și nu una de artefact cultural solid obținut [16 pp. 68, 70]. Dar și de transferul spre cotidianul comunitar odată cu intrarea în era producerii culturii, aceasta devenind parte integrantă de producere a bunurilor de consum la modul general, a transformat producția culturală în câmp de bătălie pentru un conflict social. Schimbarea produsă se răsfrânge și asupra altor domenii, inclusiv în relație cu forțele care emană din cultura consumatorului în masă: mobilizarea modei, a artei pop, a televiziunii și a altor forme de imagini media, varietatea stilurilor de viață urbane care ajung parte integrantă a vieții cotidiene.

În asemenea condiții, necesitatea permanentizării dezbaterilor multidisciplinare dintre reprezentanții diferitor domenii ale științei devine o necesitate și se transformă în urgență. Astfel, cadrul respectiv devine areal propice pentru discutarea, identificarea și elaborarea criteriilor valorice ale cercetării și facilitarea căutarea de oportunități viabile în acceptarea (în limitele raționalului) paradigmei cercetării de către comunitatea științifică. Semnificația acceptării acestei paradigme reprezintă calitatea și responsabilitatea comunității științifice, reflectând nivelul de competență a acesteia, dar și capacitatea de comunicare a ei cu celelalte centre valorice. Actualmente, în mediul comunitar, datorită deschiderilor societății bazate pe cunoaștere, centrele valorice nu numai că se multiplică, ci are loc și descentralizarea centrelor axiologice clasice și apariția de noi școli. Sensibilizarea asupra acestor realități multiple impune necesitatea comunicării între centrele respective, protejându-le într-un fel de la pericolul degradării metodologice și etice.

Temerara încercare de contextualizare a elaborărilor enunțate (și nu numai) implică o prospectare și a oportunităților în vederea localizării criteriilor asupra societății bazate pe cunoaștere. Cu atât mai mult cu cât contururile societății contemporane catalizează tendințele și procesele extra societale. Modificările frontierelor în esență reprezintă doar partea vizibilă a aisbergului, în timp ce semnificanțul abundă în diversitatea încadrărilor și doar insular se raportează la nivelurile de realitate a societății. Se datorează acest lucru redimensionărilor – de la cel al dezvoltării prin noile orizonturi, desprinderii mai multor societăți de sistemul comunist și recuperării modernității cu elemente de postmodernitate până la conturarea comunicării dintre cultural și civilizațional în și dintre societăți asigurate de deschiderile societății bazate pe cunoaștere.

Evident, confluentele dintre civilizațional și cultural în spațiul societal și cel al realității sociale va crește, dar evoluțiile ulterioare în mare depind și de sensibilizările la toate nivelurile ierarhiei sociale. Sensibilizările reprezintă acțiuni

conjugate pe plan intern și extern în vederea valorificării oportunităților acestor deschideri prin schimbarea mentalității consumeriste, a atitudinii față de mediul ambiant din care omul este parte, încetățenirea postulatului conform căruia orice acțiune este în raport cu o valoare și trecerea de la consumul în exces la fructificarea rezultatelor prospectate cât mai moral. Astfel, acțiunile pe orice palier societal, independent de nivelul de la care sunt declanșate, impun o prezență competitivă/profesională, dar și responsabilă moral. Altfel spus, cu cât mai mult se va ține cont de realitățile care diseminează produse cu caracter mai mult necunoscut decât cunoscut, cu atât mai mult se va persevera în pregătirea membrilor, instituțiilor sociale de a face față provocărilor inerente/imergente.

Delimitările respective sunt spulberate și de imposibilitățile conturării de frontiere stricte, asupra cărora am stăruit anterior, influențază tot mai pregnant relațiile din/și între societățile contemporane. Pentru că, într-un mediu comunitar, unde delimitările/rupturile stricte se pot declara, dar nu și realiza, constituie fundamentul dezvoltării societăților contemporane de mai bine de o jumătate de secol. Chiar dacă din acest cadru au fost lipsă mai bine de jumătate de secol societățile cu regimuri comuniste în care modernismul s-a încercat să fie stopat sau redirecționat, postmodernismul, care de mai bine de jumătate de secol reprezintă una din perspectivele perpetuării societăților contemporane în spațiul dat, era înlocuit cu realismul socialist, iar civilizaționalul – cu informatizare segmentată doctrinar. Altfel spus, cunoașterea raportului dintre civilizațional și cultural în societățile gen cea moldovenească degreva identificarea delimitărilor, dar nu și efectele acestora. Deschiderile transpuse peste cadrul comunitar, completate cu nuanțarea impactului asupra conflictului social și al concilierii în societatea în curs de formare nu fac decât să faciliteze deconspirarea caracterului neînțelegerilor manifeste și marginalizarea implicațiilor politicianiste. Cu atât mai mult cu cât schimbările profunde reflectate în transformări din cadrul acestor comunități au trecut frontierele și datorită noilor oportunități oferite de cadrul societății bazate pe cunoaștere.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Foucault M. Cuvinte și lucruri. București: Rao, 2008. 544 p.; Foucault M. Arheologia cunoașterii. București: Rao, 2011. 283 p.
2. Derrida J. Scriitura și diferența. București: Editura Univers, 1998. 203p.
3. Dinu M. Ce este societatea cunoașterii? www.dinumarin.ro/pdf/articole/24/288
4. Sălăvăstru C. Critica raționalității discursive: o interpretare problematologică a discursului filosofic. Iași: Editura Polirom, 2001. 216 p.
5. Mehedinți S. Cultură și civilizație. București: Editura Trei, 1999. 390 p.
6. Habermas J. Discursul filosofic al modernității. București: Editura All Educational, 2000. 368 p.
7. Bauman Z. Liquid modernity. Cambridge: Polity Press, 2000. 228 p.
8. Giddens A. Consecințele modernității. București: Editura Univers, 2000. 176 p.
9. Loytard J-F. Condiția postmodernă. Raport asupra cunoașterii. București: Editura Babel. 1993 p.; Hutcheon L. Politică postmodernă. București: Editura Univers, 1998. 218 p.

10. Pascaru A. *Societatea între conflict și conciliere: cazul Republicii Moldova*. Chișinău: Tipogr.-Sirius, 2012. 192 p.
11. Aron R. *Opiul intelectualilor*. București: Editura Curtea Veche, 2007. 368 p.; Aron R. *Marxisme imaginare*. Iași: Editura Polirom, 2002. 232 p.
12. Beck U., Beck G. Individualization: institutionalized individualism and its social and political consequences. Vol.13. Cambridge: SAGE, 2002. 221 p.
13. Conovan, M. *Hannah Arendt. A reinterpretation of her political thought*. Cambridge: Cambridge Press University, 1992. 312 p.
14. Merton R K. *Social theory and social structure*. New York: Free Press, 1949. 423 p.
15. Fukuyama F. *Second thoughts. The last man in a bottle*. *The National Interest*, Summer, 1999. p. 1-20.
16. Harvey D. *Condiția postmodernității. O cercetare asupra orginilor schimbării culturale*. Timișoara: Editura AMARCORD, 2002. 392 p.

ȚARA ȘI OAMENII UNIRII „ÎN BASARABIA” LUI D. ZAMFIRESCU

Lidia TROIANOWSKI, *doctor în filosofie,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

The article analyzes D. Zamfirescu's conceptions, selected in the volume called In Bessarabia from the journal Indreptarea, dedicated to the events which preceded the Union (1918) as well as to great figures of the autochthonous culture, which stood in the country's leadership at that turning point, under the sign of national emancipation and dignity: P.Halippa, I.Inculeț, C.Stere, V.Țanțu, D. Ciugureanu, G.Grosu etc.

Din amalgamul evenimentelor desfășurate cu mare fast, cât și a celor marcate de însemnul modestiei consacrate comemorării a 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Rusia (1812) desfășurate pe parcursul anului 2012, atestăm unul care a trecut aproape pe neobservate, mai ales în spațiul autohton. Ne referim la o apariție editorială care merită atenție din mai multe considerente: în primul rând, este o lucrare, în mare, consacrată Basarabiei; în al doilea rând, vizează un segment crucial din istoria neamului, mai precis evenimentele ce au precedat Unirea (1918); în al treilea rând, reprezintă o lucrare ce înglobează materiale neconfortabile ideologic pentru sistemul politic de pe ambele maluri ale Prutului, fapt care a determinat să constituie un tabu în egală măsură rigid și tacit în perioada sovietică și, nu în ultimul rând, este rodul creației aceluia care la momentul respectiv, adică când țara încerca să-și sincronizeze destinul, aspirațiile și idealurile cu patria-mamă, a jucat un rol poate nu atât de impresionant, însă, totuși, și-a adus aportul deplin la opera de reorientare a conaționalilor noștri spre fâgașul spiritual comun al României Mari – ne referim la Duiliu Zamfirescu și câteva articole semnate de el care au fost selectate pentru culegerea „În Basarabia”. Subliniem că volumul la care replicăm a apărut la Editura Biblioteca Bucureștilor în 2012, îngrijită și prefătată de I. Adam. De fapt, apariția lucrării date cu certitudine a venit să marcheze încă un eveniment, și anume 90 de ani de la trecerea în neant a lui D. Zamfirescu, traseul existențial al căruia ni-l deconspiră ca pe un politician, un diplomat și scriitor remarcabil. Intenția de a vărsa careva lumină asupra unei bune părți a materialului inclus în volumul enunțat ne determină să subliniem că textele, în mod indubitabil, se prezintă sub forma de impresii, emoții, reflecții și constatări ale lui D. Zamfirescu pe marginea evenimentului Unirii, a Basarabiei în context național și internațional, cât și a imperativelor momentului ce periclitau întreaga ei viață social-politică și culturală din perioada respectivă.

Remarcăm, evenimentele ce aveau să cutremure din temelii Imperiul Rus (1917) în mod indiscutabil au afectat, mai precis au constituit imbold pentru numeroase manifestări, evenimente cu caracter social politic ce purtau o evidentă tentă națională în teritoriul Basarabiei, or o retrospectivă asupra ansamblului cultural autohton particular sfârșitului anilor douăzeci ai secolului trecut evidențiază elocvent că per ansamblu țara era la ora sincronizării cu lumea mare, lucru manifest prin programe veleitare, proiecte durabile menite să deschidă noi

trasee pentru o dezvoltare prosperă, cale ce nu era sesizată alături de Rusia și nici în calitate de gubernie a statului dat. În acest context, în Basarabia, într-o perioadă foarte scurtă, se convoacă numeroase foruri, congrese, care toate aveau în ordinea de zi problema viitorului țării, a necesității autonomiei ei. Este perioada când apar numeroase asociații, partide, comitete, de exemplu, în prima jumătate a anului 1917 este fondat Partidul Național Moldovenesc, care devine factorul principal al mișcării naționale, și lesne să ne dăm seama că milita pentru același ideal la care aspirau basarabenii mai mult de un secol, de atunci de când au fost rupți de la Patria natală și anexați forțat la Imperiul Rus. Câteva luni mai târziu, în octombrie, este proclamată autonomia Basarabiei și formarea Sfatului Țării, prima ședință a căruia și se întrunește la 4 decembrie a aceluiași an. Formarea Sfatului Țării a avut un impact decisiv asupra destinului Basarabiei, manifest prin animarea conștiinței, demnității și mândriei naționale.

Rezultate din impresiile când „va trăi câteva luni la Chișinău în calitate de trimis plenipotențiar al Guvernului Averescu pe lângă efemerele autorități ale Basarabiei, desprinse în urma Revoluției bolșevice și al impunerii ideii leniniste de autodeterminare din Imperiul Țarist” [1], textele din volumul evocat, de fapt, sunt expresia remarcabilei stringențe a observațiilor și fluențelor stilistice ale autorului, astfel nici nu putea fi în cazul scriitorului și autorului *Ciclului Comăneștilor*, susținute de cele mai multe ori de scăpături în egală măsură ironice și sarcastice, fapt care ni-l prezintă ca pe un spectator impus să admire acest spectacol oferit pe gratis de cei care, cu sinceritate deplină, mizau pe atitudinea cel puțin tolerantă a conaționaliilor. Pentru a nu cădea în păcatul unor învinuiri nefondate, deși textele rămân martori indiscutabili, considerăm că de vină în mare este stilul și maniera de a-și înșira gândurile, care astfel prezentate creează cititorului impresia că atitudinea autorului era cel puțin prea îndrăzneată pentru a nu fi calificată ca arogantă.

Ad rem, publicistica lui Zamfirescu nici pe departe nu reprezintă un banal act de prezență publică, ci o consecvență frescă a intimității intelectuale mobilată cu convingeri politice, sociale și naționale, deși opera sa nu te îndeamnă la căutarea unei explicații pentru superioritatea nevoalată a autorului, totuși, textele ne deschid căile de acces asupra viziunilor sale care, la rândul lor, poartă în sine expresia atitudinii față de Basarabia și oamenii Unirii. Poziționându-se ca un diplomat neutru, încurajând în egală măsură toate fracțiunile și demersurile, D. Zamfirescu, în perioada cât s-a aflat la Chișinău (februarie-mai 1918), n-a favorizat „pe nimeni și, mai ales, cu oroarea sa funciară de aventură, preferă să observe și să studieze fără să se lase antrenat în mișcările tulburi din jurul și din perioada imediat următoare Unirii cu vechiul Regat” [2].

Primul și, simultan, ultimul Comisar General Civil, acreditat pe lângă Consiliul Directorilor Generali din Basarabia anului 1918, segment temporal în care este proclamată Republica Democratică Moldovenească și Unirea cu România, Zamfirescu posedă calitățile necesare și abilitățile de a face față oricărei situații,

să fim de acord că atmosfera din spațiul basarabean la sosirea lui la Chișinău nici pe departe nu putea fi calificată calmă, mai degrabă delicată, extrem de confuză și instabilă, dacă e să apelăm la limbajul de specialitate, or experiența acumulată în cadrul misiunilor diplomatice exercitată la Roma, Atena și Bruxelles îi permite să adopte un comportament/ atitudine individualizată care, însă, scoate în vileag și unele rezerve sau suspiciuni. Notabil, înseși reconstituirile social-politice de la începutul secolului XX îngăduie prilejul să înregistrăm atitudini ambigue față de proiectul pe care rămânea să-l realizeze Comisarul General Civil în Basarabia, chiar și Nicolae Iorga se pare că are nevoie de efort emoțional pentru a etala, dacă nu un ton indiferent, cel puțin corect, dar care nu lasă să scape niște trăiri mult mai puternice, chiar acide – „La Chișinău e Duiliu Zamfirescu”[3]. Consemnăm în aceeași ordine de idei că nici liberalii în frunte cu I. Brătianu nu împărtășeau mare entuziasm referitor la noua funcție a lui D. Zamfirescu.

Cât privește obiectivele în direcția realizării cărora avea să muncească în Basarabia erau clare și bine conturate. Din paginile ziarului *Îndreptarea*, organul Ligii Poporului [4], aflăm că Zamfirescu își propunea să urmeze întocmai dispozițiile generalului Alexandru Averescu, la momentul respectiv prim-ministru al României: „...autonomie pe baza dezvoltării simțului național; dispariția latifundiilor prin împărțirea lor la țărani pe baza despăgubirilor în bani; libera dezvoltare a naționalităților și participarea lor la viața publică în limitele noțiunii de stat moldovenesc; orientarea politică pur democratică”[5].

Competiția de ordin moral și politic dintre publicistul, diplomatul și politicianul Zamfirescu în volumul *În Basarabia* este evidentă, or, în lucrarea dată, se manifestă tiparele viziunii acestuia asupra unui ansamblu larg de aspecte cu privire la spațiul dintre Prut și Nistru; viața social-politică din teritoriul evocat; problema națională; chestiunea agrară; minoritățile naționale; personalitățile reprezentative din acest areal geo-grafic și temporal etc., momente ce rămân captivante mai ales din perspectiva faptului că vin să contureze poziția celui investit în funcția de Comisar General Civil (din câte știm, în presa timpului se manipula chiar și termenul de „guvernator”). Conștient și, de ce nu, de statutul și atribuțiile funcției, însă nimerit se pare într-un spațiu care psihologic și moral îi era vitreg, Zamfirescu lasă să-i scape de sub condei acest lucru, atunci când își înșira amintirile pentru publicația *Îndreptarea*, sperând că până la urmă aportul său nu va rămâne neidentificat și i se „se va recunoaște că, printre numeroșii organizatori și critici ai României de peste Prut, ceva știu și eu...”[6]

Menționăm, constatările lansate de Zamfirescu despre starea Basarabiei se înscriu explicit și cu promptitudine, deși în unele cazuri reclamă precizări și elucidări suplimentare, totuși, în ansamblu, sunt chemate să completeze comprehensiunea cititorului despre tabloul atmosferei social-politice în care proaspătul Comisar General Civil trebuia să se dizolve și s-o canalizeze în direcția convenită fără a nu permite animozități, conflicte și excese nedorite, și, nu în ultimul rând, să respecte instrucțiile primite de la A. Averescu. Plauzibil în această ordine de

idei să decelăm că autorul destul de riguros ne conturează „câmpul contrastelor” [7] Basarabiei, unde „stau față în față elementele conservatoare ale politicii ruse și elementele demagogice ale socialismului” [8], ambele având, conform lui, tentativa de a identifica Unirea cu o simplă ocupație militară.

Convingătoare sunt considerațiile menite să explice necesitatea și oportunitatea prezenței Armatei Române în Basarabia care a trecut Prutul pentru a salva țara de maximaliști, tot aici autorul, fără parcimonie, remarcă: „Dacă ocupația militară întârzia încă cu două zile, nimic nu mai rămânea viu în nobila provincie” [9]. În acest sens, probabil, e greu să punem la îndoială temerile lui Zamfirescu. Prezența Armatei Române, subliniem, în Basarabia a fost justificată mai întâi de toate de faptul că anume Consiliul Directorilor – organul executiv al Republicii Democratice Moldovenești – a cerut în câteva rânduri ajutorul Guvernului lui I. Brătianu pentru stabilirea ordinii în Basarabia. Pe acest temei, au fost trimise două divizii de infanterie și două de cavalerie care aveau în calitate de obiective restabilirea ordinii; protejarea populației; apărarea căilor de comunicație și depozitelor etc. Eludând latura emoțională, amintim că Divizia a 11-a, condusă de generalul E. Broșteanu, care avea punctul de destinație orașul Chișinău, încă de la Prut a fost întâlnită de o delegație a Sfatului Țării, în frunte cu I. Pelivan și I. Inculeț, eveniment care se precipită pe data de 26 ianuarie 1918. În sens univoc, despre evenimentele desemnate ne putem lesne aviza dintr-un document intitulat sugestiv *Apel către populația Chișinăului, făcut de către delegația care a fost întru întâmpinarea Armatei Române* inserat în ziarul *Ardealul* [10], în care destul de rigid sunt stipulate competențele forțelor românești care în dimineața zilei de 12 ianuarie au trecut hotarul Basarabiei, cât și drepturile, și nu în ultimul rând, obligațiile băștinașilor. Se creează impresia că acest *Apel...* avea un scop peremptoriu ambiguu, și anume a explica și liniști populația vizavi de prezența forțelor armate, deși intențiile serioase care deconspiră și acțiuni, indubitabil severe, rămân, în opinia noastră, ușor palpabile: „...4. Românii nu se vor amesteca în treburile lăuntrice ale Basarabiei; pentru aceasta au dat cheazășie Franța și ceilalți aliați. 5. Oștile românești vor ieși din țară pe măsură ce vor fi înlocuite cu oști moldovenești...8. Comanda roagă poporul să fie liniștit și să dea ajutorul său pentru îndepărtarea din oraș a tuturor acelorora, care hrănesc gândul de a duce război cu oștile ce înaintază. Prin aceasta, orașul va fi scutit de bombardare...”[11].

Câteva zile mai târziu, în aceeași publicație este inserat un alt document cu genericul: *Proclamația generalului Borșteanu către populația Chișinăului*, în care comandantul trupelor române, conștient de atmosfera reală a complexității și confuziei stării de lucruri, încearcă un efort de armonizare a situației într-un fel de mediatizare a ambiguității, deși atât documentul dat, cât și, în general, evenimentele ce au anticipat și, respectiv, precedat Unirea, rămân în continuare deschise unor interpretări și caracteristici diferențiale: „...12. Însărcinarea mea nu este să vă împiedice împlinirea soartei ce v-ați croit, declarându-vă autonomia sau neatârănarea mai bine, ci dimpotrivă, de a mă sili să vă ajut pentru așezarea

întocmirii voastre pe temelii solide; ...16. ...măsurile noastre nu sunt și nu vor fi măsuri de asupra, dimpotrivă, ele sunt și vor fi însuflețite de principiile de libertate, de frăție și egalitate...” [12].

Revenind în albia amintirilor lui D. Zamfirescu despre imaginea Chișinăului cuprins de frământările ideologice, starea de incertitudine a populației, cât și lipsa de perspective clare produsă de caracterul contradictoriu al evenimentelor derulate în ultimele luni, care anticipau sosirea lui în capitala Basarabiei la data de 20 februarie, remarcăm, lasă o primă impresie de haos total, o imagine a unei lumi absolvite de ideea și simțul patriotic, lucru discutabil, pe care-l fixează cu finețea stilului, însă divulgă oprobriul diplomatului de societatea aflată: „Lumea părea a trăi într-un echilibru nestabil, alergând după locuințe, după restaurante, după zahăr și după tălpi de cizme...ieșită de sub teroare, vrea cu orice preț „să se animeze”, deși Guvernul era bătut la frontieră și sfârșea printr-un faliment de stat”[13]. Sistematizarea datelor despre travaliul lui D. Zamfirescu în capitala Basarabiei ne obligă, fără a deroga de la subiectul textelor acelorași materiale din *Îndreptarea*, să constatăm că, conform atribuțiilor de funcție, cât și instrucțiilor primite de la generalul A. Averescu, trebuia să se prezinte președintelui Sfatului Țării, I. Inculeț, și, bineînțeles, să-i cunoască pe cei nouă membri ai Sfatului Directorilor – D. Ciugureanu, V. Cristi, I. Pelivan, P. Erhan, M. Savenco, N. Bosie-Codreanu, T. Ianco, C. Brăescu, V. Podvinski.

Deși reflecțiile sale asupra acestui segment existențial nu constituie niște oaze compensatorii sufletești, totuși, adevărul asupra acestui aspect cere să elucidăm că, la acest capitol, comunicarea cu reprezentanții celor două organe de stat – *Sfatul Țării și Sfatul Directorilor*, diplomatul a rămas dacă nu impresionat, cel puțin încântat de ceea ce a găsit aici – „oameni tineri, o societate binevoitoare, femei gentile...” [14]. Un lucru rămâne însă cert, că poziția sa, pe care o depistăm din volumul la care replicăm, ne oferă alături de cele oglindite și un șir de portrete ale celor cu care, în procesul activității, avea a se întâlni, colabora și comunica la Chișinău, unele prezentate în culorile cele mai calde, ce respiră de respect, chiar cordialitate, altele trădând o reticență prost mascată și emoții din grila negativă, așa de exemplu, ca și în situația lui C. Stere. Pe acest temei, evitând tonul moralizator și caracterul unilateral al interpretărilor, subliniem că misiunea lui Zamfirescu, trebuie să recunoaștem, nu a fost una simplă și indiferent care ar fi fost simpatiile și antipatiile sale față de anumiți basarabeni, cât și unele evenimente, probabil că el rămâne în acel context persoana ideală capabilă de compromisuri, aptă să nu provoace în acea situație destul de incendiară neîncrederea unioniștilor, pe de o parte, și să incite spiritele bolșevice despre anexarea Basarabiei de către România, pe de alta. După cum am reliefat mai sus, o altă dimensiune a impresiilor creionate de Zamfirescu privitor la problema Basarabiei poate fi desprinsă din portretele la care ne-am referit, în mare parte complexe, uneori fragmentare, dar care vin să decodifice poziția și, cu siguranță, aserțiunile gânditorului despre cei care au stat în fruntea țării în acel moment de cotitură, derulat sub simbolul conștiinței și mândriei naționale: P.Halippa, I.Inculeț, C.Stere, V.Țanțu, N. Țiganco ș.a.

Primul care își găsește locul în galeria de portrete din lucrarea amintită este C. Stere, omul față de care autorul nu încearcă mari emoții pozitive, oricât s-ar strădui să pară impasibil și imparțial, de multe ori îi scapă niște apelative destul de dure și usturătoare. Astfel, C. Stere este privit ca o „personalitate egoistă, lipsită de autocritică”, favorizată de simplul motiv că „s-a născut român basarabean, care posedă cunoștințe speciale de drept constituțional, a fost numit în cel mai înalt post al Basarabiei” [15]. De fapt, aici înregistrăm o mică confuzie, care lasă să-i scape lui Zamfirescu, C. Stere nu a fost niciodată șeful Guvernului, președinte al Consiliului Directorilor a fost P.Cazacu, funcție pe care o exercită din 6 aprilie până la 26 noiembrie 1918. Cât privește Stere, acesta a suplinat aproximativ în aceeași perioadă funcția de președinte al Sfatului Țării.

Idei conexe, expuse într-o manieră proprie autorului, pe care acesta, subliniem, le fixează cu dezinvoltură în contextul aceluiași evantai de accepții, însă care poartă însemnul unei labilități sensibile, înscriindu-se în acest ghid improvizat despre paginile cele mai tumultuoase ale Basarabiei, vin să etaleze și alte laturi ale lui Stere, despre care, deși autorul recunoaște că posedă spiritul critic, totuși parcă se îndoiește că aceste calități îl vor „ajuta să priceapă latura complexă a problemei Basarabiei și să dizgărdineze dintr-însa inutilitățile și copilăriile, păstrând ceea ce este serios” [16]. Invocăm în aceeași ordine de idei un alt exemplu menit să ne confirme dacă nu atitudinea rezervată față de Stere, atunci cel puțin preocuparea lui Zamfirescu ca acesta să nu folosească situația sa specială pentru a transforma Basarabia într-un „cuib de agitație viitoare și un *fief politic*” [17], iar dacă, continuă același gând autorul, „ambiția îl îndeamnă să devină șef de Guvern, atunci ar trebui să părăsească Basarabia” [18]. Cu siguranță, constatăm, sunt rânduri alimentate în parte din atitudini mai vechi față de Stere, or în *Viața Românească* din 1909 și 1911 găsim mai multe note tăioase la adresa viitorului Comisar General Civil, moment de care Zamfirescu nu uita și la momentul oportun, aici nu putem afirma că diplomatul se răzbuna, dar posibil că se lasă influențat de amintirile neplăcut trăite anterior.

Salvo errore de interpretare, subliniem că acceptarea onestă a realității implică să evidențiem următoarele despre compatriotul nostru, și anume din numărul impresionant al oamenilor marcați care au avut un impact deosebit asupra epocii și concepțiilor primei jumătăți a sec. al XX-lea selectăm personalitatea lui C. Stere, proprie istoriei naționale, care prin tenacitate, talent și vulcanicul caracter a perturbat în sens pozitiv “fizionomia” veacului, spiritualitatea și conștiința națională a neamului, lăsând generațiilor următoare și un tezaur demn de invidiat. Constantin Stere a fost Omul în opera și travaliul căruia socialul, politicul, eticul, esteticul și filosofia își găsesc reflectare impetuoasă și prezență magistrală. Optimistul reformator a trăit într-o epocă crucială de prezență națională, de aceea a apărat cu perseverență interesele poporului, clasă din care nu făcea parte, însă pentru care a luptat străduindu-se prin toate mijloacele să găsească soluții

de rezolvare mai ales a problemelor de ordin politic și social, cu toate că și cele de speță spirituală au rămas în permanență proprii creației lui.

Frisonat de perpetua căutare a idealului social și politic, exegetul a săvârșit și anumite erori de optică politică, greșeli de care adversarii ideologici n-au făcut nicio abstractie, calificându-l ca pe un superficial nestatornic, imputându-i devierile de la un partid la altul, metamorfozele de opinie, evoluția de la narodnicism la social-democratism și apoi de la liberalism la țărănism. Analiza acestor derapaje de esență politică și ideologică, supralicitarea temerară a unui spectru de idei novatoare și concomitent controversate, naturalețea și agilitatea abandonului unui partid în favoarea altei formațiuni – lucruri generate și realizate, deși, într-o epocă de experiențe limită, toate, luate în ansamblu, condiționează perceperea adecvată a comportamentului ideologului poporanismului, or, dacă ne detașăm de sentimentul indiferenței naționale, lesne să ne dăm seama că a fost un adevărat patriot, care prin însăși vocația de luptător a dovedit competența de a se sacrifica pentru binele altora, rămânând, până la urmă, responsabil și de erorile pe care le comitea. Ultimele, constatăm, impulsionate nu de capriciul intenției de afirmare, ci de vectorul unui nemediat militantism patriotic.

Cât privește aportul și prestația lui C. Stere la realizarea actului Unirii, rămân incontestabile, la fel și contribuția sa la fuziunea spirituală a basarabenilor cu co-naționali de peste Prut. Implicarea fără rezerve a lui Stere la procesul de mișcare națională constituie capitolul cel mai eminent al activității sale, exemplu de merit indubitabil al compatriotului nostru adus pe altarul prosperității naționale a țării și neamului.

Produce efect de surpriză portretul altui mare patriot basarabeian, prezentat de astă dată în termeni mai cordiali, moment care se prezintă frapant diferențiat comparativ cu cel al lui Stere, care, la o lectură atentă, devin destul de relevanți, și anume este vorba de I. Incuț. Chiar din start, autorul vine să ne convingă că este bucuros că acesta „a intrat în cabinetul românesc ca ministru *a latere* pentru Basarabia” [19]. Mai mult ca atât, lasă să se înțeleagă că, într-un fel, a mediat atenția publică, promovându-l în mediul politic românesc „nu mă îndoiesc că va confirma buna opinie ce am putut să stabilesc în sferile noastre pentru d-sa” [20]. Oportună mențiunea că I. Incuț, în calitate de Ministru fără portofoliu, a reprezentat Basarabia în câteva Guverne consecutiv, conduse de A. Maghiloman, C. Coandă, A. Văitoianu, Al. Vaida-Voievod, A. Averescu. În aceeași ordine de idei, consemnăm că pe parcursul perioadei 1927–1937, I. Incuț va ocupa fotoliul Ministerului Sănătății, ulterior al Internelor și apoi cel al Lucrărilor Publice și Comunicațiilor. În ultima sa funcție ministerială se va afla doar 30 de zile. Deși nu-și propune să nască mitologii, D. Zamfirescu apreciază la justa valoare erudiția lui I. Incuț, atestând în special faptul că studiile tehnice pe care acesta le-a obținut îl organizează și-l determină să ducă toate lucrurile la un bun sfârșit, fapt care este instrumentat de autor ca un avantaj. Tot aici, probabil mai mult în glumă, identifică un alt merit al președintelui Sfatului Țării (21 noiembrie 1917 – 2

martie 1918), și anume că acesta nu era însurat, alături de acest fapt înșiruire mai multe detalii, clare și familiare, în mare, doar sie.

Din itinerarul de portrete conturate de Zamfirescu îl regăsim și pe cel al lui Pan Halippa, care, la momentul sosirii diplomatului la Chișinău, avea funcția de vicepreședinte al Sfatului Țării. În ceea ce privește nuanțarea imaginii ultimului, autorul, constatăm, vădește mai multă suplețe și flexibilitate stilistică, astfel ne furnizează fără parcimonie, într-un stil sorginte, mai multe calități fizice ale ultimului Președinte al Sfatului Țării, cât și careva trăsături spirituale ale acestuia pe care le desprinde cu tact și abilitate. Nu întârzie la acest capitol să-și afișeze admirația pentru faptul că spre deosebire de alții (ex. I. Inculeț, N. Țiganco și nu numai), Halippa posedă limba română, moment care-i oferă perspectiva de a dirija” gazeta cea mai populară din Basarabia” [21]. Tot aici, în calitate de concluzie la mai multe aspecte relatate despre Halippa, menite să reliefeze pluridimensional potențialul intelectual chemat să se subscrie vastei și prodigioasei activități social-politice ale acestuia principial orientat spre deșteptarea conștiinței naționale a poporului basarabean, Zamfirescu, fără a deroga de la subiect, exprimă ferma convingere că opera vieții ultimului Președinte al Sfatului Țării merită tot respectul și înalta considerație și a conaționalilor de pe cealaltă parte a Prutului, astfel conchide el, de fapt aceasta rămâne mai mult ca o doleanță că Academia Română va ține cont de Domnia Sa” în ziua când va hotărî să rezerve un loc Basarabiei” [22].

Reluând firul suitei aserțiunilor lui Zamfirescu, venim să concretizăm următoarele despre ilustrul nostru compatriot, autor al unui incitant și copleșitor de emoționant *Testament pentru urmași* [23]. Cert că opera sa publicistică și literară [24] se rezumă nu numai la activitatea din cadrul bisăptămânalului *Cuvânt Moldovenesc*, care o perioadă a fost organul oficial al Sfatului Țării. În acest sens, nu putem valida colaborările sale fructuoase la ziarul *Basarabia*, la fel ca și cele din paginile publicațiilor *Viața Romanescă* și *Arhiva*. Activitatea publicistică, subliniem, nu este abandonată de înflăcăratul promotor al ideii unioniste nici după stabilirea sa la București, astfel la începutul anilor treizeci îl atestam printre fondatorii publicației *Viața Basarabiei* [25], iar din 1938 – în calitate de redactor la revista literară *Itinerar*.

În ceea ce privește opiniile lui Zamfirescu a-l vedea pe P. Halippa printre membrii Academiei Române, acestea devin realitate chiar în 1918, adică la scurt timp după ce diplomatul avea să-și înșire speranțele pentru paginile publicației *Îndreptarea*.

Din același spațiu intelectual de speță memorialistică mai putem evidenția încă două portrete – V. Țanțu, Președintele Blocului Moldovenesc, și N. Țiganco, Președintele Frației Țărănești, față de realizarea cărora autorul nu face economie de epitete, aprecieri expuse uneori chiar poetic, fapt care-l deconspiră pe Zamfirescu scriitorul, nume ulterior rămas în istoria literară națională ca deținătorul unui complex și inestimabil tezaur spiritual [26]. Lăsându-ne purtați de reminiscențele lui Zamfirescu despre unele particularități aparte ale celor doi,

vizavi de care vorbește la fel de emoționant, însă trăirile și senzațiile lui de astă dată, remarcăm, se înscriu la diferite extremități ale grilei sentimentale. Oportună mențiunea, glosînd asupra facturii psihologice, fiziognomice și spirituale ale personalităților la care replicăm, constatăm că Zamfirescu rămîne în special fascinat de individualitatea infatigabilului unionist a lui V. Țanțu, față de care își îngăduie să afișeze atitudini elogioase, moment materializat prin expresii savuroase și decretări pasionate. Model de bunăcuviință, simbol al plăieșilor lui Stefan cel Mare, învățătorul simplu de la țară Țanțu a avut abilitatea, subliniază Zamfirescu, și “a scos din revoluția rusească Basarabia”[27]. În aceeași arie de preocupări se înscriu reflecțiile sale alături de Președintele Frației Țărănești, ergo, recurgînd la comparații și disocieri diferențiate, autorul ilustrează în special: “Contribuția” lui Țiganco la procesul de emancipare și eliberare națională, care nu numai că nu posedă limba localnicilor dar a știut să utilizeze circumstanțe bizare și incredibile, reușind să se apropie de oameni, chiar să facă” opoziție sistematică Guvernului Basarabiei și politicii României, lucrînd pentru alipirea cu Ucraina”[28] – mai mult ca atît, constată cu stupoare și fără rezerve Zamfirescu, acesta, într-un interval de o lună, “a încercat să pună Guvernul în minoritate de trei ori”[29].

Tentativa notabilă a lui Zamfirescu de a ne elucida evenimentele anului 1918 și prin intermediul unor portrete devine clară și absolut naturală, or anume oamenii sunt cei care le realizează, în cazul nostru îi avem creionați pe cei care fără rezerve au dat imbold, au dirijat mișcarea de emancipare națională și traducerea în viața a idealului mai multor generații – Unirea cu România. Pentru susținerea temeiniciei impactului incontestabil al acestora pentru istoria neamului mizează pe comparație ca figură de stil(cazul Țiganco). Simptomatic că, *În Basarabia* aflăm opinii, amintiri, clar că mult mai lacunare și despre alții care au stat la făurirea poate celui mai de seamă eveniment din istoria autohtonă a secolului trecut: D. Ciugureanu, G.Grosu, D. Semigradov, V. Cristi ș.a.

În concluzie la cele relatate, subliniem că volumul desemnat constituie un material mult mai complex ca esență ideatică, într-un simplu articol e dificil să cuprindem întreaga gamă de aspecte, unele realizate mai minuțios, altele mai lacunar de către autor, care, în ansamblu, au avut un impact deosebit pentru segmentul temporal respectiv, constituind subiectul impresiilor lui. *Re vera*, scopul nostru nici nu era să le trecem pe toate în revistă, după cum am evitat să reiterăm lucrurile deja prezentate în investigații fundamentale despre actul Unirii.

Materialele consacrate Basarabiei și publicate în *Îndreptarea* rămân pagini importante pentru istorie, menite să identifice, să oglindească lucruri despre care s-a scris, însă ne devin familiare datorită atmosferei emoționale pe care Zamfirescu o creează prin stilul său aparte. Om cu vii reflexe naționale și morale, autorul a trăit în mijlocul evenimentelor desemnate, a cunoscut oamenii despre care a vorbit, de aceea *În Basarabia* rămâne a fi înscrisă în rândul lucrărilor cu impact ce vizează istoria națională.

NOTE ȘI REFERINȚE

1. Voncu R. Duiliu Zamfirescu necunoscut și cenzurat. În: România literară, 2012, nr.42.
2. Ibidem.
3. Iorga N. Memorii. București: Editura Națională Ciornei, 1931, p. 283.
4. *Partidul Poporului numit și Liga Poporului a fost fondat la Iași la 2 aprilie 1918, avându-l în calitate de lider pe generalul A. Averescu, alți fondatori: C. Argetoianu, Gr. Filipescu, M. Cantacuzino, Gh. Valeanu, Gr. Croiniceanu, C. Coandă, I. Petrovici, V. Babeș și D. Zamfirescu. Conform declarațiilor lui A. Averescu, Liga Poporului nu era un partid politic, pe acest teme, la rândurile ei pot adera toți cei animați de dorința de îndreptare/ameliorare a situației în care se găsea țara. Organul oficial al Ligii Poporului era publicația "Îndreptarea".
5. Zamfirescu D. În Basarabia. București: Editura Biblioteca Bucureștilor, 2012, p.51.
6. Ibidem.
7. Ibidem.
8. Ibidem.
9. Ibidem, p.53.
10. *Ziarul „Ardealul” (Transilvania) este fondat la 1 octombrie 1917, la Chișinău, ca săptămânal al românilor transilvăneni aflați în Rusia. Timp de aproape patru luni, adică până la 21 ianuarie 1918, apare săptămânal, iar începând cu numărul din 24 ianuarie până la 20 noiembrie a aceluiași an este tipărit zilnic, însă cu un alt titlu – „România Nouă”. Noua publicație îl are în calitate de redactor șef pe O. Ghibu
11. Apel către populația Chișinăului, făcut de către delegația care a fost într-o întâmpinarea Armatei Române. În: "Ardealul", nr. 4, 13 ianuarie 1918.
12. Proclamația generalului Borșteanu către populația Chișinăului. În: "Ardealul", nr. 6, 18 ianuarie 1918.
13. Zamfirescu D. Op. cit., p.53.
14. Ibidem.
15. Ibidem.
16. Ibidem, p.52.
17. Ibidem.
18. Ibidem.
19. Ibidem, p.56.
20. Ibidem.
21. Ibidem.
22. Ibidem, p.57.
23. Halippa P. Moraru A. Testament pentru urmași. Chișinău: Editura Hyprerion, 1991.
24. Halippa P. Flori de pârlăoagă. Iași, 1921; Bogdan Petriceicu Hasdeu. Chișinău, 1939; Cîntare pămîntului. Chișinău, 1940; Publicistică. Chișinău, 2001.
25. Revistă lunară, editată de Asociația Culturală Cuvânt Moldovenesc. Director al revistei și președinte al Asociației Pan Halippa. *Ciobanu A. Revista "Viața Basarabiei" și contextul literar românesc din anii 30. Chișinău, 1993; Șpac, I. Viața Basarabiei. 1932-1944: Cercetări bibliografice și informative. Chișinău: Pontos, 2002; Corbu, H. Deschideri către valori: Studii. Eseuri. Atitudini. Chișinău: Cartea Moldovei, 2003; Șpac, I. Critica și istoria literară în paginile revistei "Viața Basarabiei". Revistă de lingvistică și știință literară. 1994, nr. 3, p. 100-107; nr. 5, p. 104-114.
26. Opere. Ediție îngrijită, prefață, cronologie, note, glosar, indici și bibliografie de Mihai Gafița, I. Poezii, București, 1970; II, Romanul Comăneștilor, 1970; III, Nuvele, 1972; IV, Lydda Scrisori romane. Teatru, 1974, V. Ediție îngrijită de Mihai Gafița și Ioan Adam. Publicistica. 1891-1908, 1982; VI, Publicistică (și memorialistică), 1987; VII, Corespondență A-M, 1984; VIII, Corespondență M-Z, 1985.
27. Zamfirescu D. Op. cit., p. 57.
28. Ibidem, p.53.
29. Ibidem.

ABORDĂRI INTERDISCIPLINARE ASUPRA VALORII SISTEMULUI SOCIAL NORMATIV LA V. IORDĂCHESCU

Rodica CIOBANU, *doctor în filosofie,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

Over years, many local outstanding socio-cultural personalities are neglected; their contribution to the development of spirituality is not known as well as the importance of the issues they addressed. To this category belongs the little-known V. Iordăchescu, who through his writings tried to find out the problems' causes faced by the society of his time, and he pointed out ways to overcome the impasse of problems faced by person both at the social and individual level. Thus, the present article highlights the problems linked with the improvement of social regulatory system.

Odată cu trecerea timpului, multe dintre personalitățile marcante ale spațiului sociocultural autohton rămân în umbră, nefiind cunoscută contribuția adusă de aceștia la dezvoltarea spiritualității, cât și importanța majoră a problemelor abordate. Din această categorie face parte și V. Iordăchescu, care a încercat prin scrierile sale să găsească cauzele problemelor cu care s-a confruntat societatea timpurilor sale și să indice modalități de depășire a impasului, problemelor cu care se confruntă omul atât la nivel social, cât și individual. Lectura scrierilor acestui autor ne dovedește analiza profundă a esenței sociale a individului, dar și caracterul interdisciplinar al modalităților de abordare a problemelor.

Născut la 2 februarie 1885, în Sodomeni, jud. Iași, în familie de preot, Valeriu Iordăchescu și-a făcut studiile la Seminarul "Veniamin" din Iași (1896-1904), apoi la Facultatea de Teologie din București (1904-1908). A activat ca preot la biserica „Sf. Trei Ierarhi” din Iași (1909-1910), preot în Fălticeni și protopop al județului Suceava (1910-1914), preot la biserica „Golia” din Iași (1914), profesor la Seminarul Teologic „Sf. Andrei” din Galați (1914-1919), superior al Bisericii Ortodoxe Române din Paris (1919-1921). A urmat cursuri de Filosofie și Teologie la Sorbona, College de France și la Institutul Catolic; profesor (1921-1927) și director (1921-1925) la Seminarul „Veniamin” din Iași, profesor de Morală la Facultatea de Teologie din Chișinău (1927-1941) și la cea din Cernăuți-Suceava din 1941 până la pensionare (1947). Între anii 1951 și 1960 a fost preot la biserica „Belvedere” din București. A fost membru în Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei Iașilor, în Congresul Național Bisericesc și în Consiliul Central Bisericesc, președinte al Consistoriului apelativ metropolitan din Iași și președinte al Asociației clerului moldovean. S-a stins din viață în 1975.

Deși era unul dintre marii teologi ai vremii sale, a scris puțin, printre lucrările cunoscute menționăm: *Lucrări de teologie*, cursuri universitare, cum ar fi cel de *Filosofie morală*, studii și eseuri în revistele bisericești: „Biserica Ortodoxă Română”, „Mitropolia Moldovei” (Iași), „Luminătorul” (Chișinău), „Candela”

(Cernăuți) ș.a. A fost cunoscut ca un excelent predicator și conferențiar. A tradus și publicat lucrarea filosofului Jacques Maritain *Reflexii asupra inteligenței și asupra vieții sale proprii*, cu un studiu introductiv. În colaborare cu I. Solomei și St. Bârsănești a publicat un *Manual de religie* pentru clasa I a gimnaziului unic și *Parabolele și învățăturile Mântuitorului Hristos* pentru clasa a II-a a gimnaziului unic.

Este important de menționat că valoarea analizei problemelor abordate de Iordăchescu rezidă și în actualitatea acestora. Articolul dat scoate în evidență probleme legate de valorificarea sistemului social-normativ. Este vorba despre situații de impas pentru societate, crize sociale, lipsa unui sistem de norme, valori, principii.

Mai puțin cunoscut printre intelectualii timpului său și timpului nostru, V. Iordăchescu este personalitatea care, am putea spune, într-un anumit fel a depășit prin concepțiile sale limitele spațiotemporale în care a activat. Punând în discuție probleme care nu sunt deloc străine timpului în care trăim, a încercat să ofere explicații și soluții ale diverselor probleme cu caracter social. În special ne referim la lucrarea *Creștinism și comunism*[1], care este prin excelență un studiu cu caracter interdisciplinar al normelor și valorilor sociale. În cele ce urmează vom încerca să-l readucem în actualitate, apreciind opiniile expuse și promovate de către V. Iordăchescu în lucrarea menționată. Pentru a înțelege actualitatea demersului intelectual al lui V. Iordăchescu, vom parcurge drumul invers: dinspre contemporaneitate spre istorie, adică spre opiniile prezentate în lucrarea *Creștinism și comunism*.

Pornind de la contextul general, vom menționa că discuția asupra normelor sociale și valorilor spirituale ar putea avea ca scop identificarea cauzelor stării de fapt în care ne aflăm, situație nu din cele mai favorabile. Considerăm că a existat factori datorită cărora lucrurile au degenerat.

Credem, că este vorba despre sistemul de valori al societății în care trăim, la care ne raportăm cu toții atunci când vrem să știm dacă suntem buni sau răi, care ne spune ce cale avem de urmat spre mai bine, spre succes. Dar ce ne facem atunci când valorile se schimbă, ori nu mai știm ce este valoare, când normele nu mai au valoarea de normă?...

Este un lucru absolut normal ca sistemul de valori al societății să evolueze odată cu aceasta, odată cu necesitățile schimbătoare ale individului, să se modifice cu trecerea timpului, dar, fundamental, natura acestora nu poate și nu trebuie să se schimbe. Nu putem trece de la un sistem de valori la unul diametral opus într-o perioadă foarte scurtă de timp, deoarece, în felul acesta, pot fi generate dezechilibre în societate, poate fi provocată starea de „haos”, chiar dacă în conformitate cu paradigma sinergetică aceasta ar fi o etapă, o stare în procesul de autoorganizare socială.

Ne-am împăcat cu ideea că societatea contemporană este bulversată de diverse tipuri de crize (fie economice, politice etc.), de perioade de tranziție care par a

nu avea sfârșit, dar nu vom putea să ne împăcăm cu gândul că nu există lucruri care rămân a fi autentice, importante pentru om ca membru al unei comunități, al unei societăți. În acest context perfect se înscriu concepțiile împărtășite de V. Iordăchescu, care spune: „Nici o epocă din istoria omenirii nu a înregistrat convulsii mai adânci și mai încărcate de primejdii decât epoca noastră. Aprecieri de acest gen pot fi făcute doar de oamenii de știință versați în *Istoria omenirii*, căci numai o autoritate științifică ar putea zice că criza, pe care o străbate societatea de azi, este cea mai gravă din câte cunoaște istoria”, sau că este un pas spre un alt nivel, superior celui precedent, completând apoi, „că frământările actuale ale societății omenești sunt suficient de inquietante, sunt grav amenințătoare pentru viitorul ei” [2].

Într-un final, oricum revenim la întrebarea: Ce înțelegem prin termenul societate? Care sunt elementele de bază prin care o putem defini? Așa cum susține Ch.Lahr în *Cours de Philosophie* și I.Donat S.J. în *Ethica specialisted*, societatea este uniunea stabilă a mai multor voințe care conlucrează în vederea unui scop comun. [3] Conceptual, această explicație denotă sensul comun al termenului, dar care evidențiază elementele esențiale ale societății umane: unul cu caracter material – un număr oarecare de voințe; altul cu caracter formal – un scop, un bine comun, urmărit de toate aceste voințe. Dacă am încerca să excludem cel puțin unul dintre aceste elemente cu ușurință, vom sesiza dispariția nu doar a noțiunii de societate, dar și realitatea reprezentată de ea. Așa cum menționează V. Iordăchescu, ceea ce face ca un conglomerat de voințe să devină realitate socială este binele comun, scopul comun.

Analizând procesele ce se derulează în cadrul societății din perspectiva binelui comun, vom stabili că aceasta este alcătuită din factori atât cu caracter moral, cât și cu caracter material. În acest context, ne întrebăm și noi așa cum o face V. Iordăchescu: Prin ce se profilează esența morală a binelui comun? Prin Filosofie, Știință, Literatură, Artă, Politică, Credința religioasă?

Până în 1989 ne lipseau multe, chiar și libertatea de exprimare avea un înțeles destul de restrâns și în felul acesta societatea și-a creat un sistem de valori care să-i satisfacă lipsurile. Din acest moment au survenit schimbări radicale în sistemul de norme și valori sociale, în mare parte punându-se accentul pe valorile materiale.

După '90 încoace am fost inundați de multe lucruri noi, pe care societatea le-a acceptat. Perioada în care o mare parte din valori s-au schimbat a fost destul de scurtă, am ajuns a avea o societate în care se creează impresia că totul se rotește în jurul ajunșurilor materiale.

În acest context, menționăm că valorile sunt cele care creează modele de urmat pentru noile generații și în felul acesta ajungem în situația în care ne este frică de ziua de mâine, de ceea ce vor avea ca suport valoric generațiile viitoare și iarăși ne întrebăm ce va urma de acum încolo. Schimbul de valori, lipsa valorilor în general aduce cu sine urmări nu din cele mai bune. Din perspectiva efectelor negative evidente ale perioadei de tranziție, a schimbului de valori mai trebuie

să ne gândim și la tânăra generație care va forma societatea, acea clasă socială a inadaptaților, a celor ce nu se pot conforma sistemului de valori existent și care trăiesc într-un univers social paralel. Toate acestea creează dezechilibre în evoluția societății în care trăim și efectele negative se înmulțesc exponențial.

Am ajuns o țară în care se creează impresia că nu există valori, sau poate s-a vorbit prea mult despre importanța și necesitatea acestora, și datorită acestui fapt ele s-au devalorizat, sau poate pentru că nu mai există modele considerate demne de a fi urmate. Am vrea să credem că nu este chiar așa, că sunt lucruri pe care trebuie să le reactualizăm, la care să revenim și în baza cărora am putea să creăm acele modele care sunt fundamentate pe principii și valori demne de a fi urmate.

Dar să revenim la V. Iordăchescu, care, din păcate, nu și-a prea putut găsi locul între personalități marcante, sau poate că nici nu a fost cazul, reieșind din „modestia” de care a dat dovadă. La acest autor s-au făcut trimiteri selectiv, reținându-se doar contribuțiile în domeniul teologiei, dar mai puțin la ceea ce are relevanță pentru filosofie în general și pentru filosofia dreptului în special. Dacă luăm, ca sistem de referință, concepțiile expuse în *Comunism și creștinism*, scoatem în evidență doar unele dintre ideile de valoare pe care le deducem din conținutul lucrării, dar și conduite, comportamente demne de urmat.

Cultura unei societăți semnifică în general ansamblul valorilor materiale și spirituale de care dispune aceasta la un moment dat, valori create în procesul practicii social-istorice și care sunt transmise din generație în generație prin socializare. În literatură găsim explicația că socializarea reprezintă procesul social fundamental prin care orice societate își proiectează, reproduce și realizează prin conduite adecvate ale membrilor săi modelul normativ și cultural. O altă opinie este cea care afirmă că socializarea reprezintă procesul prin care individul deprinde treptat prin interacțiunea cu alții și participând la viața socială normele, valorile, gândirea, cunoștințele unei anumite culturi în care s-a născut. Așa cum menționa R. E. Park, omul nu se naște uman, ci devine uman în procesul educației. Din această maximă reiese că socializarea formează personalitatea omului și îl adaptează la viața în colectiv, îl orientează în alegerea și realizarea unor acțiuni necesare atingerii scopurilor propuse. Vorbind despre socializare, trebuie să ne orientăm spre finalitățile acestui proces complex, care constă în obținerea conformismului, a unui comportament omogen din partea indivizilor în diverse situații sociale cu care vor fi confrunțați. Pentru realizarea scopului său, socializarea acționează asupra individului pe patru niveluri:

1. disciplinarea instinctelor, or, satisfacerea acestora este permisă doar în modurile agreeate de societate;
2. insuflarea de aspirații și năzuințe la acest nivel are loc prin transmiterea paradigmei societății respective;
3. transmiterea de cunoștințe și încredințarea unor roluri sociale;
4. calificarea profesională și dezvoltarea aptitudinilor necesare în viață.

Din cele menționate mai sus, ne considerăm în drept a afirma că socializarea este unul dintre elementele importante ale culturii, care implică valori și norme sociale necesare unei conviețuirii sociale pașnice. Ceea ce reglementează viața socială a oamenilor este puterea conștiinței comune, ce are efectul de normă sau regulă morală. Așa cum menționa Emil Durkheim, „conștiința colectivă este ansamblul credințelor și sentimentelor comune mediei membrilor aceleași societăți” [4].

Normele au fost inventate și utilizate din cele mai vechi timpuri, pentru a asigura funcționarea organismului social. Prin dezvoltarea comunităților umane s-au multiplicat și raporturile sociale dintre membrii care formau acele comunități. Pentru ca aceste raporturi să se deruleze într-un cadru organizat prin care să fie prevenită reglementarea acestor relații pe calea aplicării fie a legii talionului, fie a legii „celui mai puternic individ”, fie a sistemului normativ social alcătuit din norme morale și de drept. Indiferent de mecanismul utilizat, dintotdeauna s-a considerat necesară normarea acelor relații sociale care erau recunoscute și valorizate de majoritatea indivizilor din comunitate. Or, problemele sociale sunt situații în care valorile unor grupuri sociale sunt în incompatibilitate. Asemenea situații sunt normale, având în vedere că în societățile complexe există numeroase grupuri sociale ale căror valori diferă.

Majoritatea problemelor sociale pot fi înțelese dacă le analizăm din punctul de vedere al grupurilor sociale, care susțin anumite valori și au puterea de a le impune asupra altor grupuri. În general, se consideră că conflictele au ca fundament incompatibilitatea dintre valorile grupurilor sociale. În consecință apare conflictul social, un conflict al sistemelor de valori. Soluția este negocierea și compromisul pentru a obține, a ajunge la un bine comun.

Ideea binelui comun o întâlnim în cadrul filosofiei încă de la antici. Pentru unii asta ar însemna că societatea, statul trebuie să fie organizate astfel încât să fie asigurat binele fiecărui individ în parte, pe când la alții avem situația inversă, fiecare individ trebuie să-și aducă contribuția la crearea binelui comun. Astfel, spre exemplu pentru Aristotel, ca și pentru Platon, binele comun este binele suprem produs de virtute. Statul este o uniune organică perfectă, care are ca scop virtutea și fericirea universală. El reglementează viața cetățenilor prin intermediul legilor, care domină întreaga viață, pentru că indivizii nu-și aparțin lor, ci statului. Binele comun coincide cu binele fiecărui individ în parte, căci o societate în care fiecare se simte bine este o societate fericită.

Într-un final, problema esențială la care trebuie să găsim un răspuns este: Prin ce se profilează esența morală a binelui comun? Prin valori materiale sau spirituale? Încercând găsirea răspunsului la această întrebare, ajungem la valorificarea opiniilor expuse de V. Iordăchescu. Abordând valorile, în maniera lui Nietzsche, indicând în calitate de valori Filosofia, Credința religioasă, Știința, Literatura, Arta, Politica, V. Iordăchescu nu pornește pe ideea nihilismului, dar încearcă să desprindă din acestea ceea ce este esențial, analizând fiecare valoare în parte și apreciind ajunsurile fiecăreia dintre ele și contribuția la crearea binelui comun.

Astfel, „credința religioasă prin esența sa conține elementele necesare pentru realizarea acestui bine comun”, constată V. Iordăchescu. În cursul istoriei ea și-a demonstrat, și nu o singură dată, această „admirabilă atitudine”, dar, din păcate, menționează autorul, religia astăzi este împărțită în atâtea credințe, confesiuni, secte. De pe altă poziție, gânditorii contemporani consideră că religia ține de domeniul trecutului. În acest sens, autorul își exprimă regretul pentru faptul că întâlnim așa gen de opinii și așa o atitudine, căci „îmi exprim în treacăt convingința profundă, că soluționarea sănătoasă a problemelor sociale nu se poate dobândi fără a recunoaște factorul religios, rolul pe care îl indică natura lui, ceea ce în societatea contemporană nu se face.” [5].

Un bun al spiritului – filosofia – la fel nu poate pretinde la statutul exclusiv de deținătoare a unei concepții dominante capabile să transforme o multitudine de voințe omenești disparate, în unitate socială, care cândva ar putea deveni o preocupare comună tuturor oamenilor.[6]

Spre deosebire de primele două (religia și filosofia), știința contemporană, prin latura sa pozitivă și experimentală – nu în cea ipotetică – este un avantaj al umanității. „Ea pare a fi în stare să unească...să constituie un bine comun” [7]. Dar anume atuurile științei (caracterul pozitiv și experimental) o fac incapabilă de a interveni asupra ideii de scop al vieții individuale și sociale. Știința constată ceea ce este, nu ceea ce trebuie să fie. „Din punct de vedere contemplativ, valoarea științei omenești stă în adevărurile ei, care, ca orice adevăr comandă conștiinței omenești respect necondiționat. Din punct de vedere social, știința este de o utilitate neprețuită, dar nu în înțelesul că ea poate propune scopuri imperative vieții individului sau societății, ci pentru că ea oferă mijloace incomparabile acestor scopuri, descoperite pe alte căi decât cele ale științei. O dovadă a faptului că știința nu poate să propună scopuri obligatorii vieții, găsim în faptul că aplicațiile ei pot fi utilizate și spre binele și spre răul individului și a societății”. [8] Știința este o sabie cu două tăișuri, a cărei manipulare trebuie practică după indicațiile străine de natura ei, adică de scopuri stabilite de alte foruri ale conștiinței umane.

Literatura și arta sunt „daruri cerești ale omului”, zice V. Iordăchescu. Acestea au o diversitate foarte mare de manifestare și totodată sunt incapabile de a crea idealuri obligatorii, fiind niște atribute auxiliare ale binelui comun.

În fine, din perspectivă politică, binele comun este „de-a dreptul dezolant”, consideră V. Iordăchescu, nereferindu-se la metodele acțiunii politice, dar luând în calcul concepțiile politice (principii, doctrine, ideologii, programe). Toate concepțiile, fiind folosite începând de la extrema dreaptă până la extrema de stânga de politicieni, „dau naștere, sub scuza luptei politice, instinctelor primare de ură, luptă și război”. [9] În așa fel, bunurile spirituale, care după natura lor ar trebui să constituie binele comun al societății, cauzează disoluția ei, pe când ar trebui să fie invers – să realizeze integrarea acesteia.

În ceea ce privește bunurile materiale, acestea prin natura lor cantitativ sunt limitate și constituie un continuu obiect de competiție între indivizi și națiuni,

incită la luptă și concurență. Ar fi o iluzie să credem că bunurile materiale ar putea fi un element al cooperării între indivizi și că pot oferi unirea lor în vederea unui scop comun. Astfel, bunurile materiale, dacă nu ar exista în societate, latura morală a justiției și a carității ar putea fi cele care ar dizolva societatea prin „violente lupte”. [10] Pentru a înțelege maladiile lumii contemporane (haos, anarhie, disoluție, neliniști etc.), putem face o analogie între viața unui organism viu și viața societății, analogie care adesea este făcută de sociologi. Socialul, la fel ca și biologicul, este un organism viu. În această încercare de găsim a asemănărilor este important să nu denaturăm adevărul, adică să nu pierdem din vedere diferențele reale care există între organismul viu și cel al societății.

Un organism viu se îmbolnăvește sau își pune în primejdie viața atunci când unul din principalele organe ale lui funcționează anormal, când nu se mai acordă armonios cu viața integrală a organismului, care este scopul comun al tuturor organelor vitale. Această lege comună a vieții din biologie poate fi aplicată cu succes și asupra vieții sociale, zice Iordăchescu. Examinarea acestei legi raportate socialului ne face să presupunem că „una din funcțiunile vitale ale vieții sociale este grav afectată în exercițiul său normal. Această funcție fundamentală, deviată grav de la rostul ei, este funcțiunea dreptului.” [11] Esența dreptului este direcționarea voințelor individuale, către scopul propriu al naturii umane și către binele comun al societății.

În acest context, deducem două idei esențiale promovate de V. Iordăchescu: prima se referă la necesitatea abordării sistemului social din perspectivă sistemică și interdisciplinară, alta – la importanța și necesitatea existenței unui cadru social normativ capabil de a acționa prin forța sa de coerciție (este vorba despre drept ca domeniu format din norme care au caracter imperativ și coercitiv). Perspectiva sistemică asupra dreptului are o importanță metodologică semnificativă, fiindcă stă la baza metodei sistemic-structurale ce evidențiază interacțiunea reciprocă dintre elementele și relațiile din domeniul juridic. Conceptul de sistem utilizat în drept este important reieșind din cel puțin următoarele momente: pentru definierea cât mai exactă a dreptului; pentru validarea dreptului (logic, axiologic, pragmatic) și interpretarea dreptului. În ceea ce privește perspectiva interdisciplinară, în acest caz vorbim despre formarea unei imagini complexe a dreptului, pornind de la diferite moduri de abordare posibilă, căci dreptul, la fel ca și multe alte domenii socioumane, are caracter interdisciplinar de la origine.

Opinia de bază este aceea că dreptul este un element absolut necesar și indispensabil vieții sociale, care trebuie să orienteze voințele omenești, care sunt forțe conștiente, [12] ceea ce înseamnă că dreptul nu-și poate realiza obiectivele în afara noțiunii de conștiință. În conformitate cu dicționarele explicative, conștiința este forma cea mai înaltă de reflectare psihică a realității, proprie numai oamenilor, produs al activității creierului uman, sub acțiunea condițiilor sociale. Întâlnim mai multe forme de manifestare a conștiinței. Reieșind din acest fapt, este necesar să se facă distincție între conștiința socială și conștiința individu-

ală. *Conștiința socială* se formează și se dezvoltă în decursul istoriei societății, reprezentând reflectarea existenței sociale a oamenilor. *Conștiința individuală* se formează și se dezvoltă în decursul ontogenezei fiecărui om, reprezentând reflectarea propriei sale existențe, a condițiilor specifice individuale de viață, activitate, educație. În acest context, conștiința juridică apare ca o premisă a dreptului, iar funcția sa normativă este mijlocită de ipostazele conștiinței prin care omul devine subiect propriu-zis și titular de drepturi.

Conștiința juridică joacă rolul unui receptor, primind stimulii pe care-i emite societatea, îi ordonează și îi supune unui examen axiologic. Lipsa conștiinței face ca dreptul să dispară, iar odată cu el și societatea. De aici rezultă că funcția dreptului „atârna” în mod necesar de concepția pe care o are societatea despre el și de capacitatea acestuia de a soluționa problemele sociale.

Încă la începutul secolului XX, sociologii americani au analizat empiric problemele sociale. Cercetătorii de Școala de la Chicago au pus accentul pe relația dintre individ și societate. Punând accentul pe cauzalitatea socială, pe interdependențe, aceștia s-au distanțat de viziunea individualistă expusă în teoriile patologice.

La începutul secolului XX, E. Durkheim considera că declinul constrângerilor de tip religios asupra activității economice a accentuat starea de anomie. Anomia din punct de vedere obiectiv înseamnă absența regulilor sociale comune; ea se traduce la nivel subiectiv prin dezorientarea comportamentului, ca reflectare a lipsei de organizare a societății.

R. K. Merton, în eseu *Structură socială și anomie* [13], a adaptat conceptul durkheimian de anomie, prezintă anomia ca o contradicție structurată social între aspirațiile normative și lipsa de accesibilitate a mijloacelor de a atinge în mod legitim scopurile culturale valorizate. Spre deosebire de Durkheim, Merton nu se referă la natura nelimitată a aspirațiilor umane, dimpotrivă, în viziunea sa normele sunt cele care induc anumite aspirații.

Din perspectiva de abordare a secolului XX, și din cadrul social actual, V. Iordăchescu prin problemele abordate în lucrarea *Creștinism și comunism* se înscrie perfect în studiul valoric al sistemului normativ social. În același timp, ceea ce am menționat anterior cu referire la prezența unor goluri la capitolul modelului de urmat (părinți plecați, copii crescuți de stradă sau străini etc.) am putea deduce din opiniile lui Iordăchescu acel model de conduită, comportament pe care ni-l propune autorul și care ar fi unul care ar putea avea valoare socială. Așa cum susține V. Iordăchescu, termenul societate poate fi înțeles prin cel de comportamente sociale, căci omul nu poate trăi izolat, ci în relaționare cu ceilalți, în strânsă corelație, afecțiune și comunicare. Individul astfel se socializează și se integrează mai ușor în societate, totodată îi determină pe unii indivizi în formarea personalității lor, dar și a comportamentelor acestora. Societatea este făcută pentru om, nu omul pentru societate. [14]

Referindu-se la organizarea socială, autorul face trimitere și la diverse ide-

ologii sociale, referindu-se în special la ideologia comunistă, care s-a alimentat din izvoarele metafizice și cele religioase. Creștinismul nu este doar o religie, ci conține în linii mari și elementele unei doctrine sociale.

Punând în evidență valorile esențiale ale societății, V. Iordăchescu încearcă să accentueze o parte dintre acestea, considerate esențiale, după părerea sa, pentru existența socială a individului. Astfel, el menționează că voința de bine se manifestă la om în două moduri: prin justiție și prin dragostea propriu-zisă. Intenția bună într-un final devine virtutea justiției, deoarece voința unui bine atât în privința subiectului, cât și a obiectului, susceptibil de a da naștere unei datorii precise din partea altora, exigibile, la nevoie prin coerciție. Adică putem vorbi, zice Iordăchescu, despre două tipuri sau forme de datorie pe care individul o are față de ceilalți – datoria morală și datoria juridică. Pentru a putea înțelege raporturile subtile dintre diferite categorii de norme (morale, juridice, religioase) trebuie „să nu pierdem din vedere niciodată, că dacă justiția ne garantează drepturile noastre împotriva atacurilor din afară, ea nu ne suprimă libertatea de a jertfi unele din aceste drepturi în favoarea celorlalți”. [15]

La nivelul simțului comun nu există o singură concepție despre domeniul dreptului. Făcând o sinteză asupra concepțiilor despre drept, V. Iordăchescu scoate în evidență câteva concepții ale autorilor pe care le consideră mai importante, printre acestea cele ale lui Helvețius, Destutt de Tracy, Hobbes, Kant ș.a. [16] Astfel, după părerea lui Helvețius, dorința este unicul fundament al dreptului, orice pasiune este perfect legitimă și omul are drept la tot ce dorește.

Pentru Destutt de Tracy nevoia naște dreptul. Nevoia nu este trecătoare, ea este identică la toți oamenii, este naturală și permanentă. Noi avem nevoie de securitate, de libertate, de proprietate, deci avem dreptul la toate acestea.

Pentru Hobbes forța este principiul dreptului. În aceeași direcție este orientată opinia lui Spinoza, dar mai ales Nietzsche și școala germană, care învață că măsura dreptului unei națiuni este forța ei.

Atât Hobbes, cât și Spinoza și Rousseau, deși admit în principiu că nu există alt drept decât forța, recunosc necesitatea unor restricții exercițiului nelimitat al forței, în interesul binelui comun, binelui social. Aceste restricțiuni formează domeniul dreptului. În aceeași direcție este orientată concepția lui Stuart Mill, care definește dreptul ca „o putere, pe care societatea este interesată să o recunoască individului”. [17] Chiar și în opinia lui Kant dreptul este confundat cu puterea de convingere.

Însă, trebuie să facem distincție între drept și moralitate, care constă în forța de constrângere, care formează esența dreptului, pretinde Iellinek. Ideea dreptului forță printr-o naturală evoluție logică ajunge la afirmația modernă că statul este singurul izvor al dreptului. Faptul că pe parcursul gândirii dreptul a fost identificat cu forța și-a lăsat amprenta asupra funcțiilor sociale ale acestui domeniu.

În paralel cu această opinie mai întâlnim părerea că dreptul constituie obiectul justiției, care este virtutea morală naturală prin excelență socială (concepția mo-

rală a dreptului). După părerea lui Ulpian (sec.III d.Hr.), justiția este „*perpetua et constans voluntas jus suum cuique tribuendi*” [18]. O definiție cu un pronunțat caracter analitic este cea care afirmă că „dreptul este o putere morală de a face, de a poseda sau de a cere un lucru: astfel deosebim dreptul lucrătorului, dreptul proprietarului sau al creditorului”. [19]

O altă opinie – că dreptul este totalitatea legilor care guvernează o societate. Analiza problemei respective întâlnește o mare diversitate de păreri, care fie sunt convergente, fie au aspecte în care se disting, însă toate accepțiunile sunt secundare și derivă din cea care afirmă că dreptul este puterea morală inerentă persoanei.

Din toate aceste moduri de înțelegere a dreptului se pot extrage două concepții esențiale, antitetice, contradictorii: concepția dreptului forță, care acționează prin constrângere, și cea a dreptului putere morală, care percepe dreptul ca o putere ideală, care acționează nu prin constrângere, ci prin evidență asupra rațiunii.

Reieșind din aceste două accepțiuni, dreptul este puterea de a face, a poseda sau a pretinde un lucru. Dacă în primul caz dreptul este forță, atunci în cel de-al doilea dreptul este rațional și natural. Pentru demersul nostru intelectual asupra dreptului cel de-al doilea mod de înțelegere este important. În cadrul acestei concepții binele comun al individului și societății este determinat de rațiunea omenească care intuiește natura lucrurilor.

În pofida acestui fapt, începând cu sec. XIX, domină concepția dreptului forță. „Îmi permit să cred, că multe din turburările societății contemporane se datoresc acestui fapt. Cred în același timp salvatoare concepția dreptului rațional natural”, zice Iordăchescu. [20] Prin dreptul natural se înțelege ordinea juridică, fundată pe natură, cunoscută numai prin rațiune și independentă de legea pozitivă. Așa prescripții ca: să nu furi, să-ți respecti angajamentele sunt reguli ale rațiunii, pentru că ea indică acele lucruri care sunt convenabile pentru individ și pentru viața socială atât la nivel național, cât și la nivel internațional.

Recunoașterea importanței dreptului natural nu este o noutate, acest fapt îl întâlnim încă la antici, fiind recunoscut de către Socrate, Platon, Aristotel, Cicero. Cu toate că această opinie a atras din partea multor autori critici (filosoful german Ziegler, istoricul Mommsen), „creștinismul prin toată concepția lui despre datoria morală afirmă că există o lege morală naturală, care înglobează în ea ordinea juridică ca pe o parte a celei morale”. [21] Exact în aceeași direcție este orientată întreaga doctrină creștină despre dreptul natural în cadrul scolasticii și la Toma D Aquino, care consideră că legile pozitive nu sunt altceva decât consecințe ale legii naturale și aplicările ei concrete după timp, spațiu, împrejurări individuale și sociale. Această idee a dreptului natural o întâlnim la doctrinari și mai târziu, în sec.XVII (Suarez *De legibus*, Hugo de Groot *De jure belli ac pacis*). Doar perioada secolului XIX-XXI este cea care nu recunoaște alt drept decât cel pozitiv, înțeles ca dreptul forței. [22]

În acest caz „esența dreptului este în a fi exigibil”, susține Ruysen în *Le Probleme morale et la Pansee contemporaine* [23]. Ce înțelegem prin termenul exi-

gibil? Dreptul este ceea ce-mi spune conștiința că pot pretinde: dreptul nu este ceea ce putem cere în fapt, ci ceea ce ar trebui să putem cere, cu alte cuvinte, nu ceea ce-mi permite puterea să pretind, ci ceea ce-mi arată rațiunea, că este în conformitate cu judecata practică. Exigibilitatea dreptului este egală cu forța de constrângere fizică. Însă exigibilitatea dreptului poate avea un sens rațional, moral și nu poate fi identificată cu forța de constrângere fizică.

Revenind la ideea dreptului moral și a dreptului natural, înțelegem ordinea juridică fondată în natură, care este cunoscută prin rațiune și este independentă de orice lege pozitivă. Această afirmație poate fi confirmată prin faptul că orice om are un drept inviolabil, independent de orice lege pozitivă: dreptul la viață, la libertate, la onoare, iar ceilalți oameni au datoria corespunzătoare de a respecta aceste drepturi. Însă un lucru este cert – aceste drepturi nu sunt conferite de forța legii pozitive, ci de natură. Deci, dreptul natural depășește dreptul pozitiv. Existența unui drept natural se evidențiază din consecințele negației lui:

Orice lege pozitivă, prin faptul că există, ar trebui considerată dreptă.

Persoana omenească nu ar putea avea alte drepturi decât acele recunoscute de legea pozitivă.

Nu ar exista un drept internațional decât în măsura în care este o forță internațională care să-l impună.

Obligativitatea legii pozitive, când individul se poate sustrage forței, dispare.

În acest context, observăm că, concepția dreptului natural nu o exclude pe cea a dreptului pozitiv, căci se consideră că dreptul pozitiv este o totalitate de consecințe ale dreptului natural, aplicate la diferite împrejurări, ale vieții individuale și sociale, care, prin natura lor fiind diferite, vor impune și acestuia o evoluție, o variabilitate accidentală, păstrându-i imutabilitatea esențială.

În evoluția dreptului, cercetătorii menționează patru faze [24]:

Epoca primitivă cutumiară, când dreptul era același cu opinia publică, educat prin experiența practică.

A doua fază se caracterizează prin instituirea arbitrajului. În această perioadă sunt forme de jurisprudență, care erau prezentate de rege la început, magistratură mai târziu.

Epoca legală. Această fază coincide cu apariția legii scrise.

Epoca dreptului ideal, care este cea mai perfectă formă a dreptului natural.

Evoluția istorică a dreptului, în conformitate cu aceste etape, ne permite extragerea următoarelor concluzii, menționează Iordăchescu: a. Dreptul natural abstract și arbitrar al filosofilor sec. XVIII s-a dovedit a fi o construcție apriori, fără fundament în realitatea faptelor; b. Dreptul natural, rațional, moral al concepției noastre este confirmat de evoluția istorică, întrucât această concepție nu exclude evoluția accidentală a formelor juridice, păstrând imutabilitatea esențială a dreptului.

Odată cu dezvoltarea spiritului reflexiv al omului a fost formată o concepție a dreptului absolut, opusă regulilor dreptului pozitiv, considerate „ca imperfect

drepte”. În evoluția dreptului ideal se observă o anumită continuitate, o logică interioară. Astfel, epoca a patra – cea a dreptului ideal, coincide cu existența unui drept rațional.

În consecință, fenomenul juridic omenesc este caracterizat prin doi factori : unul intern, dinamic, permanent și neîntrerupt-sentimentul natural al justiției; altul extern, variabil în timp și în spațiu, determinat de împrejurări și care obține variate forme, dar care este prezent în cele patru faze în evoluția dreptului – dreptul pozitiv, produs nu al forței, ci al dreptului natural.

Așa cum menționa Kant [25], ordinea juridică este separată de cea morală, afirmând într-un final identitatea dreptului cu forța.

Ideea de bază pe care o promovează Iordăchescu este că una din cauzele anarhiei și haosului societății stă în „turburarea funcțiunii” sociale a dreptului. Ca element esențial al socialului, realizarea dreptului depinde de concepțiile noastre despre el. Concepția dreptului forță este o concepție care acționează negativ atât asupra individului, a societății, cât și asupra relațiilor dintre națiuni. Prin această opinie are loc „intoxicarea lentă a conștiinței omului cu otrava acestei fatale concepțiuni”.

Ce ar fi însă dacă în societate ar domina concepția dreptului natural moral? Într-o astfel de societate relațiile ar avea o altă esență, ar fi amicale, cooperante etc. În acest caz dreptului i-ar reveni sarcina de a hotărî doar „situații dubioase pentru conștiință”. Aceeași situație de cooperare și colaborare o vom avea și la nivel de relații între națiuni, adică atât la nivel național, cât și la cel internațional.

Dreptul natural își are sancțiunea în conștiință, dar totodată el nu neagă forța, fiind o „accidentală asociere”, care a produs iluzia că ea, forța, ar constitui esența acestuia.

Analizând sistemul social normativ, alături de valoarea incontestabilă a dreptului, V. Iordăchescu plasează la nivel de valoare socială familia, afirmând că atât pentru dreptul natural, cât și pentru creștinism familia este baza societății, căci „trăinicia și sănătatea societății este în funcție necesară de starea familiei”. Dat fiind faptul că este strâns legată cu toate procesele sociale, familia reflectă nu numai fenomene pozitive, ci și dificultățile perioadei de tranziție. Familia a fost dintotdeauna modelul generator de cultură și civilizație, prin care fiecare popor și-a exprimat devenirea istorică, gândirea și sensibilitatea, aspirațiile spre sublim, întreaga lui evoluție spre o viață mai bună. Astfel, familia este o reflectare a realității socioculturale la fiecare etapă de dezvoltare istorică. [26]

Menționând diverse concepții despre rolul familiei, făcând trimitere la autori preocupați de studiul acestei probleme, Iordăchescu critică pe o bună parte din predecesori în abordarea acestei instituții sociale, pe cei care spun că înaltul scop moral al familiei – creșterea copiilor – să se dea în seama statului. Acest fapt nimește în părinți naturalul sentiment de iubire față de copii. Prin acest simulacru de familie se strivesc sentimentele înalte. Astfel, pentru ca o colectivitate umană să nu fie un conglomerat de indivizi, ci o comunitate organică, trebuie ca valoarea

de bază a societății să fie familia. [27] Nici o oricare altă formă de unire a indivizilor decât cea de familie nu poate îndeplini funcțiile acesteia. Eventual, acestea ar putea fi cele care ar putea să ajute familia să îndeplinească mai bine progresul social. [28] Printre funcțiile esențiale ale familiei V. Iordăchescu le consideră pe cele de procreație și educație.

În concluzie deducem că, soluția tuturor problemelor societății se află în rezolvirea și ierarhizarea valorilor. Un loc aparte în cadrul acestei ierarhii trebuie acordat dreptului, moralei și familiei care are ca funcție esențială, pe lângă cea de procreație, cea educativă. Important este ca în conștiința individuală și publică, în locul concepției dreptului forță, să fie restaurată concepția dreptului moral-natural. Analiza noțiunii de drept natural moral evidențiază trei factori:

1. o idee estetică de conformitate (dreptul este conformitatea unei voințe, a unei acțiuni cu scopul natural al individului sau al societății).
2. o idee morală de obligație (conformarea voinței cu scopul, nu este discreționară, ci obligatorie, adică dacă nu e necesară fizicește, este necesară moralmente).
3. ideea de inviolabilitate, în virtutea căreia datoriile și drepturile cuiva nu trebuie violate de nimeni.

Primul factor conține ideea de scop, al doilea cuprinde caracterul obligatoriu absolut al datoriilor noastre, ca și al unora dintre drepturi, al treilea – cel al inviolabilității datoriilor și a drepturilor, elemente esențiale fără de care dreptul dispăre.

Astfel, așa cum menționa și M. Vareilles-Sommieres, [29] dreptul moral-natural ar contribui la vindecarea unei mari părți dintre „mizeriile morale și materiale ale epocii”. La această opinie V. Iordăchescu adaugă că abilitate în exercitarea acestei vindecări sunt toate instituțiile sociale. În orice societate este nevoie de a asigura coeziunea socială, prin ansamblul de valori și norme, necesare oamenilor pentru a-și forma identitatea comună, lucru posibil dacă mergem în direcția unei gândiri convergente și nu divergente, dacă miza este viitorul.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Iordăchescu V. Creștinism și comunism. Iași: Institutul de arte grafice A. Țerec, 1938.
2. Ibidem, p.3.
3. Lahr Ch. Cours de Philosophie. Tome II, p.161. și I.Donat S.J. În: *Ethica specialisted*. III, p.57. Apud. Iordăchescu V. Op. cit., p.4.
4. Notă: pentru a înțelege esența noțiunii conștiința colectivă la Emil Durkheim pot fi consultate lucrările: *Despre sinucidere*. București, Editura Humanitas, 1993; *Formele elementare ale vieții religioase*. Iași: Editura Polirom, 1995; *L'avenir de religion*. În: *Le sentiment religieux a l'heure actuelle*. Print 1914; *La science positive de la morale en Allemagne*. În: *Revue Philosophique*, vol. 24, 1887; *Regulile metodei sociologice*. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1974.
5. Iordăchescu V. Op. cit., p.4.
6. Ibidem. p.5.
7. Ibidem. p.5.

8. Ibidem. p.6.
9. Ibidem. p.7.
10. Ibidem. p.8.
11. Ibidem. p.9.
12. Ibidem. p.10.
13. Мертон Р. Социальная структура и аномия //Социология преступности (Современные буржуазные теории). Москва: Издательство «Прогресс», 1966.
14. Iordăchesu V. Op. cit., p.15-25.
15. Ibidem. p.10-13.
16. Ibidem.
17. Iordăchescu V. Op. cit.
18. Katrin V. S.J. Philosophia moralis. Apud V. Iordăchesu. Op. cit.
19. Iordăchesu V. Op. cit., p. 14 și urm.
20. Ibidem. p. 19-20.
21. Ibidem.
22. Ibidem.
23. Ruysen. Le Probleme moral et la Pansee contemporaine, p.275. Paris, Alcan par D. Parodi. Apud V. Iordăchesu. Op. cit., p. 20.
24. Ihering. Histoire du developement du droit romain. Apud V. Iordăchesu. Op. cit., p.24.
25. Kant I. Intemeierea metafizicii moravurilor. București: Editura Humanitas, 2008.
26. Colac T. Familia. Valori și dimensiuni culturale. Chișinău: Editura Universul, 2005, p.3.
27. Iordăchesu V. Op. cit., p.173.
28. Ibidem, p. 185.
29. Vareilles-Sommieres M. Principes fondamentaux du droit, 1887, p.23. Apud V. Iordăchesu, Op. cit. p.31.

SISTEMUL POLITIC ȘI SOCIETATEA CIVILĂ: DEFINIȚII, REALITĂȚI ȘI TENDINȚE

Alexandru ARSENI, *doctor în drept,*
Universitatea de Stat din Moldova,
Ion RUSANDU, *doctor în filosofie,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

The paper analyzes the political system that is the result of consequences in the political activity of citizens and it is embodied in various institutions that are endowed either only with purely political activities (political parties and social movements), or with static and political activities (Parliament, Head of State, Government and the State itself, „institution and institutions”).

Simultaneously in the paper is analyzes the problems and constraints for the development the political system and civil society in the contemporary Republic of Moldova and the perspectives of solving these problems.

ctualizarea interesului față de cercetarea problemelor legate de constituirea și funcționarea sistemului politic și societății civile în Republica Moldova se datorează cauzelor profunde care determină dezvoltarea democrației și a factorilor care au un impact benefic sau negativ asupra cursului de modernizare a țării în conformitate cu cerințele zilei. Imperativ se impune identificarea instituțiilor politice ca elemente constitutive ale sistemului politic, locul și rolul lor în sistem și totodată în raport cu societatea civilă.

„Multidimensionalitatea reformelor în perioada de tranziție indică la oportunitatea efectuării cercetărilor științifice, care ar fundamenta necesitatea schimbărilor în activitatea instituțiilor politice, ar analiza eficacitatea transformărilor produse și în această bază ar elabora recomandări privind evoluția de mai departe a autorităților statale” [24].

Fragilitatea democrației și a sistemului politic în devenire a fost supusă unor noi încercări/ presiuni în urma evenimentelor din februarie–mai 2013, legate de declarația Președintelui Partidului Liberal Democrat Vlad Filat cu privire la ieșirea din Acordul AIE, Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova din 22 aprilie 2013 cu privire la declararea neconstituționalității a Decretului Președintelui Republicii Moldova privind desemnarea candidatului pentru funcția de prim-ministru. Votarea și anularea ulterioară a Legii privind sistemul mixt și majorarea pragului electoral au și vor avea un impact departe de a fi favorabil pentru dezvoltarea reformelor și apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană.

Conceptiile teoretice privind definirea noțiunii „sistem politic”

Mijlocul secolului al XX-lea se caracterizează prin săvârșirea revoluției tehnico-științifice, revoluție care a cuprins practic toate sferele vieții social-economice, toate ramurile științei, inclusiv și ale ciberneticii. Pe lângă alte inovații, cibernetica a dat naștere și „teoriei generale a sistemelor”, care, la rândul ei, treptat a cuprins un șir întreg de științe, inclusiv politologia, și puțin mai târziu dreptul constituțional ca știință juridică fundamentală.

Conceptul de sistem politic ia naștere în a doua jumătate a secolului XX „sub influența teoriei generale a sistemelor, reflectând preocuparea pentru abordarea integrativă a domeniului politic” [25]. Anume sub influența teoriei generale a sistemelor politologul american David Easton utilizează, pentru prima dată, noțiunea „sistem politic” în lucrarea sa *The Political System* scrisă la 1953. Pornind de la superlativul „asigurări unității intrinsece necesară științelor politice”, politologul a propus în calitate de modalitate conceptul de „sistem politic” [14, p.83]. Acest concept a fost dezvoltat, după cum opinează politologii autohtoni [19, p.77], pentru a evita ceea ce conferă a fi ambiguitatea conceptului de stat [15].

Pe bună dreptate, așa cum menționează V.Ivanov, sintagma „sistem politic” cuprinde două categorii, și anume: „sistem”, care are un caracter general științific, și „politică”, categorie general sociologică [18, p.246].

„Sistemul” reprezintă o structură integră, ansamblu organic de elemente (componente) formând o unitate determinată, și nu un simplu conglomerat al unor sau altor elemente. Această unitate este asigurată prin prezența între elemente a legăturilor omogene, a legăturilor complexe în urma cărora modificarea unui component atrage după sine modificarea altuia sau a altor componente.

Asemenea legături sunt mediul asigurării integrității sistemului și reprezintă o formă specifică de interacțiune în cadrul căreia schimbările componentelor decurg în condițiile păstrării integrității sistemului, iar fiecare component cu metodele sale participă la exercitarea funcțiilor sociale, acestea imprimând sistemului calități noi, ireductibile părților componente [18, p.246-247].

În același timp, trebuie să menționăm că autorul nu dezvăluie categoria „politică”. Mai plauzibilă este opinia politologului M.Voiculescu, care expune ambele componente. Prin „sistem” se înțelege „un ansamblu de elemente și de relații de interacțiuni, reguli care constituie structura acestor ansambluri sau mulțimi” [23, p.181]. Politica înseamnă „activitatea umană preocupată de luarea și de implementarea unor decizii investite cu autoritatea societății pentru care sunt luate deciziile... politica sugerează o activitate sau un proces” [23, p.26-27]. În concluzie politologul menționează că „sistemul politic implică existența unor structuri sau a unor legături modelate” [23, p.27].

Într-o altă opinie din doctrina politică română „sistemul politic include instituțiile și procesele ce permit cetățenilor dintr-un stat să aplice și să modifice politicile publice” [22, p.226].

Și doctrina politică americană, precum și cea din Europa Apuseană, nu este unanimă în ceea ce privește definirea conceptului de „sistem politic”. Spre exemplu, politologul american Robert A. Dahil consideră că „sistemul politic” este un model stabil al realităților umane care include puterea, norma de conduită sau autoritatea [11, p.6]. Sau o altă opinie, conform căreia „sistemul politic” reprezintă „ansamblul de organisme care adoptă decizii politice, norme general-obligatorii, standarde de conduită a căror încălcare atrage forța represivă a statului” [1].

Politologia europeană consideră că sistemul politic formează totalitatea proceselor de decizie care privesc ansamblul unei societăți globale [20, p.34], iar într-o altă opinie, „sistemul politic” este definit ca „ansamblul structurilor politice constituite prin exprimare, prin procedee electorale democratice și periodice ale voinței suverane a națiunii, care au ca obiectiv exercitarea procesului de guvernare” [6, p.35].

În opinia unor politologi autohtoni, „sistemul politic” se identifică cu „instituțiile guvernamentale și activitatea lor” [19, p.7]. Dezvoltând subiectul, autorii menționează că termenul „sistem politic” este utilizat atât în sens îngust, cât și în sens mai larg. În sens îngust „sistemul politic” prezintă o „totalitate a interacțiunilor dintre instituțiile guvernamentale”, iar în sens larg „sistemul politic” reprezintă „ansamblul elementelor vieții politice aflate în interacțiune între ele precum și alte sisteme ce alcătuiesc societatea, rezultatul activității lor fiind adoptarea unor decizii cu caracter global” [19, p.7].

În viziunea noastră, considerăm că prima definiție este prea îngustă, lăsând în afara noțiunii partidele politice care nu fac parte din numărul instituțiilor guvernamentale, iar a doua definiție este prea largă, dat fiind că include și „alte sisteme”.

O altă problemă ridicată de autori este „determinarea diferențelor între sistemul politic și alte tipuri de sisteme” [19, p.7]. Savanții afirmă că „sistemul politic” este particularizat îndeosebi prin „specificul „ieșirilor” („outputs”): sistemul politic transformă cerințele, dorințele, aspirațiile oamenilor în decizii care primesc caracterul globalizării, vizează comunitatea în ansamblul ei, având obligativitate pentru toți membrii săi” [ibidem, p.7].

Cât ne privește, considerăm că „sistemul politic” nu poate de la sine să „transforme” cerințele, dorințele, aspirațiile oamenilor în decizii general obligatorii. Această funcție rămâne doar unor instituții, elemente ale sistemului politic, cum ar fi Parlamentul, Guvernul.

Doctrina juridică română studiază și ea „sistemul politic”. Spre exemplu, teoreticienii J. Ceterchi și M. Luburică consideră că sistemul politic reprezintă „un ansamblu de organe și organizații sociale care, într-o formă sau alta, participă la realizarea puterii și la conducerea societății” [7, p.280]. Esențial în definiția dată este faptul „participării” la realizarea puterii și la conducerea societății, deși, în viziunea noastră, societatea se conduce anume prin organele puterii de stat. Într-o altă viziune, sistemul politic este interpretat ca „organizare politică a societății”,

ca „totalitatea instituțiilor, relațiilor, metodelor și măsurilor prin care se realizează conducerea politică a societății” [10, p.70]. Mai mult ca atât, în doctrina juridică română s-a încercat o novație în acest domeniu, și anume, s-a introdus în circuitul juridic conceptul de „sistem constituțional”. Cristian Ionescu susține că prin „sistem constituțional” se subînțelege, *stricto sensu*, „ansamblul coerent și armonios structurat al instituțiilor politice și al normelor juridice prin care se obiectivează mecanismele de guvernare consfințite în Constituție, prin intermediul cărora se realizează procesul de conducere statală” [17, p.374]. În acest context, însuși autorul face precizarea de rigoare, subliniind că „definiția respectivă este dată dintr-o perspectivă exclusiv instituțională” [ibidem, p.374]. Analizând practica diferitor state, autorul utilizează în exclusivitate termenul „sistem politic” [ibidem, p.396-463], însă fără a da o definiție acestei sintagme. În viziunea noastră, sintagma „sistem constituțional” nu se raportează integral la conceptul „teoria generală a sistemelor”.

Și doctrina juridică autohtonă își oprește atenția asupra conceptului „sistem politic”. Spre exemplu, Ion Guceac, utilizând sintagma „sistem politic”, își pune ca scop de a dovedi că „sistemul politic, existând ca fenomen social organizatoric și funcțional, este reglementat de normele dreptului constituțional” [16, p.136]. Utilizarea noțiunii „sistem politic” în limbajul politico-juridic este dictată de:

„– conducerea societății se realizează prin intermediul unui sistem al unui ansamblu de organe și organisme, în centrul cărora se află statul;

statul niciodată nu a fost unica organizație a deținătorului puterii publice, împuternicită să asigure conducerea societății;

activitatea statului orientată spre conducerea societății a fost mereu completă cu activități ale diverselor organisme sociale, care împreună cu statul formează sistemul politic al societății” [16, p.136].

Autorul menționează că noțiunile „sistem politic” și „regim politic” nu sunt sinonime, deoarece „sistemul politic” indică modul de organizare și exercitare a puterii politice de către autoritățile statale în concordanță cu un set de valori și idei, programe ale partidelor politice, „regimul politic” pune în evidență metodele de exercitare a puterii folosite de instituțiile publice ale statului” [ibidem, p.137].

La rândul său, V. Ivanov consideră că „sistemul politic” este „ansamblul organizațiilor de stat, obștești, de muncă și alte colective de cetățeni ce activează în cadrul Constituției, care asigură exercitarea de către poporul Republicii Moldova a sarcinilor sale, orientate spre făurirea unei societăți democratice a statului de drept” [18, p.247]. Într-o altă viziune, „sistemul politic” este privit ca „mecanism al integrării politicii și suveranității poporului, care asigură administrarea societății și reglementarea activității sociale” [4, p.75].

Doctrinarii ruși privesc sistemul politic ca un „sistem universal de conducere a societății organizate statal, componentele căruia sunt legate prin relații politice” [21, p.488]. Acest postulat general este urmat de definiția sistemului politic care reprezintă „ansamblul organizațiilor statale, obștești și de alt gen interconexate

chemate să dezvolte organizarea independenței și activitatea politică a oamenilor în procesul realizării de către ei a puterii politice” [ibidem, p.492]. În literatura rusă se utilizează și sintagma „organizație politică a societății”, prin care se subînțelege „ansamblul instituțiilor de stat și obștești ce constituie structura instituțional-organizatorică a vieții politice” [ibidem, p.491]. Se menționează că „sistemul politic” este mai larg decât „organizarea politică a societății”.

Un aspect important îl constituie tipologia sistemelor politice. Aici vom menționa doar că în literatura de specialitate s-au constituit diferite teorii cu privire la tipologia sistemelor politice. Astfel, politologul american G. Almond evidențiază următoarele tipuri de sisteme politice: anglo-american, continental-european, preindustrial și parțial industrial, totalitar. Politologul francez I. Blondel, la rândul său, evidențiază cinci tipuri de sisteme politice: democrația liberală, autoritar-radicală sau comunistă, tradițională, populistă și autoritar-conservatoare.

Pe bună dreptate, particularitatea principală a sistemelor sociale și, implicit, a sistemului politic „constă în faptul că acestea sunt legate de activitatea conștiințioasă, volitivă a oamenilor, a diferitelor asociații și organizații ale lor” [4, p.75], „oamenii formează sistemul politic” [21, p.490]. Într-adevăr, „secole de-a rândul fiind socotit un obiect al istoriei, în prezent, în societatea democratică, pluralistă omul devine adevăratul ei subiect” [23, p.41].

Sintetizând cele menționate, considerăm că *sistemul politic este rezultatul activității umane organizate și reprezintă unitatea organelor politice și de stat ierarhic structurate care activează în conformitate cu prevederile constituționale în vederea asigurării binelui comun al poporului suveran.*

Identificarea proprietăților caracteristice „sistemului politic”

Dacă specialiștii în domeniu nu au ajuns la o definiție unanim admisă ce ține de sintagma „sistem politic”, apoi „teoria generală a sistemelor” a identificat cu certitudine un complet de proprietăți caracteristice tuturor sistemelor, cu manifestări specifice în domeniile corespunzătoare. Doctrinarii se expun și pe marginea acestui subiect. Așa, spre exemplu, Ion Guceac, printre principalele trăsături antologice ale sistemului politic, enumeră și analizează:

Sistemul politic este un subsistem al sistemului social, subliniind că „sistemul politic este atât subiect, cât și obiect al conducerii”.

Sistemul politic, ca orice alt sistem, reprezintă o unitate integrală.

Sistemul politic reprezintă o structură organizatorică unitară.

Sistemul politic este structurat pe anumite nivele de organizare.

Sistemul politic se află într-o stare de evoluție continuă.

Sistemul politic îndeplinește funcții specifice, cum ar fi:

- direcționarea dezvoltării sociale prin decizii ce privesc totalitatea vieții sociale;
- asigurarea stabilității și integrității societății prin contracararea proceselor

de dezintegrare și haos social;

- realizarea adaptării la schimbările ce se produc atât în interiorul, cât și în mediul extern al unei societăți, prin înnoirea structurilor, crearea de noi roluri politice sau modificarea conținutului celor vechi;
- adoptarea deciziilor politice și a normelor general obligatorii și asigurarea respectării lor, inclusiv prin aplicarea forței de constrângere [16, p.140].

Asupra funcțiilor sistemului politic se oprește și V. Ivanov, menționând, printre altele, că ele contribuie la:

- determinarea scopurilor și sarcinilor societății, elaborarea programului de activitate în conformitate cu interesele poporului;
- mobilizarea societății pentru realizarea scopurilor, trasate de elementele de conducere a sistemului politic;
- integrarea elementelor societății în jurul scopurilor și sarcinilor social-politice;
- distribuirea valorilor societății în corespundere cu interesele structurilor sociale pentru păstrarea sistemului dat, proprietății și puterii [18, p.248].

Autorul consideră că principala particularitate a sistemului politic constă în aceea că el este legat de voința și activitatea conștientă a oamenilor, iar esența lui fundamentală constă în caracteristica lui ca „mecanism integratoriu al exprimării politicii și puterii poporului, asigurării conducerii societății și reglementării activităților sociale” [18, p.247].

Politologii autohtoni susțin că sistemului politic îi sunt proprii caracteristicile inerente oricărui sistem, acestea manifestându-se într-un mod specific:

- este un sistem de elemente („părți”) aflate în interacțiune, care în raport cu „întregul” se manifestă ele însele ca sisteme (autorii nu identifică, dar definesc care sunt aceste „elemente”);
- între ele *subsistemele* stabilesc raporturi ierarhice, care determină o stratificare pe *niveluri* (supranațional, național, subnațional);
- are o *structură* proprie, ce implică atât ramurile (instituțiile) guvernării (legislativă, executivă, judecătorească) (instituțiile sunt Parlamentul, Șeful de stat, Guvernul, Curtea Supremă de Justiție, Curțile de Apel, Instanțele de fond, inclusiv cea militară și nu legislativă, executivă, judecătorească – acestea fiind ramurile puterii, funcțiile statului), cât și partidele politice, grupurile de interes, grupurile de presiune, mass-media, raporturile dintre guvernare și opoziție; fiecare dintre aceste elemente are *funcții* caracteristice care definesc mecanismele de *autoreglementare* (s.n.) a sistemului, dar contribuie și la funcționarea celorlalte sisteme (teoria generală a sistemelor identifică „autoreglare” și nu „autoreglementare”);
- interacțiunile dintre elementele ce alcătuiesc sistemul politic național determină forme diferite de integralitate, adică diverse *forme de guvernământ și de regimuri politice*;

- este un sistem deschis, aflat în permanentă devenire, în interacționare cu mediul (cu alte sisteme, cu elementele nonpolitice ale societății civile), cu precizarea că această caracteristică se manifestă în volum diferit, în unele cazuri (cum este cel al regimurilor totalitare) fiind chiar pregnantă tendința nu spre închidere, ci spre deschidere [19, p.8].

Pornind de la trăsăturile generale ale sistemelor elaborate la „teoria generală a sistemelor”, ne propunem a identifica proprietățile sistemului politic și modalitățile de manifestare a lor. Vom menționa în acest context că sistemul politic, ca de altfel orice sistem, are proprietăți, trăsături, dar nu principii, ultimele fiind caracteristice regimului politic.

Așadar, în viziunea noastră, proprietățile sistemului politic sunt următoarele:

Sistemul politic este o totalitate, un ansamblu de organe politice și de stat constituite din cetățenii statului. Această realitate implică concluzia potrivit căreia elementul de bază al sistemului politic este cetățeanul, deținătorul tuturor drepturilor, libertăților și obligațiilor fundamentale, este măsura lui inerentă, care determină schema acestuia. Anume cetățeanul constituie elementul ansamblului organizat, care este sistemul politic.

În celebra sa lucrare *Politica*, Aristotel menționa: „Trebuie să desfacem compusul pînă la cele care nu mai sunt compuse, căci ele sunt cele mai mici părți ale întregului” [2, p.33-35]. Și în cazul nostru, ca și în cazul lui Aristotel, „această cea mai mică parte „a întregului” este tocmai omul, cetățeanul. Aristotel consideră că „comunitatea naturală constituită în vederea „vieții” cotidiene este familia” [2, p.35], iar „comunitatea primară a mai multor familii realizată dintr-o necesitate care nu este efemeră este satul”, comunitatea deplină... formată din mai multe sate, este cetatea care „este naturală și că omul este în mod natural un viețuitor politic” [2, p.37]. Tot din gruparea oamenilor apar și alte elemente ale sistemului politic, cum ar fi partidele politice, mișcările social-politice, corpul electoral, Parlamentul, Guvernul.

Sistemul politic este un sistem deschis. El este o categorie dinamică prin excelență, aflându-se într-un proces de permanentă devenire, nu numai ca reflectare a transformărilor calitative intervenite în ansamblul relațiilor sociale, dar și ca factor dinamizator în dezvoltarea acestor relații. Sistemul politic se caracterizează prin prezența unor legături specifice ce se stabilesc între întreg și elementele sale (într-un cuvânt – instituțiile). Structura sistemului politic apare ca totalitate complexă și unitară de interacțiune între elementele lui, dar și între acestea și întreg – sistemul politic. Exemplu: cetățeanul își realizează dreptul exclusiv politic de vot pentru alegerea deputaților înaintați de către partidele politice, ceea ce duce la alegerea de către corpul electoral a Parlamentului. După validarea mandatului de deputat, Parlamentul trece la formarea organelor puterii de stat: Șeful statului, investirea Guvernului.

Sistemul politic nu este rezultatul împărțirii lui în elementele sale componente, precum nu este nici suma elementelor sale. Prin urmare, interrelațiile din-

tre elementele componente ale sistemului politici, precum și interrelațiile dintre acest element și sistem, ca întreg, nu pot și nu trebuie înțelese doar ca o simplă configurație ca simplă alcătuire a elementelor în sistem, ci ca o totalitate, ca fenomen complex cu proprietăți noi, ireductibile la proprietățile părților componente. Spre exemplu, interrelațiile dintre instituțiile Parlament și Șeful statului dau naștere categoriei „formă de guvernământ”, iar interrelațiile dintre instituțiile: Parlament, Șeful statului și Guvern dau naștere instituției „regim politic: parlamentar; prezidențial; semiprezidențial”. Interrelațiile ce definesc modalitatea de „construire” a sistemului politic desemnează totalitatea caracteristicilor și a „legilor” proprii sistemului politic, caracterizând comportarea lui ca întreg.

Sistemul politic se distinge de mediul său ambiant: el se distinge de toate celelalte instituții și fenomene ale suprastructurii. Principala caracteristică și în același timp principalul criteriu de destructibilitate a sistemului politic rezidă în faptul că elementul de bază este cetățeanul, făuritor al relațiilor sociale, și care acționează în strictă conformitate cu prevederile Constituției - sursa normativă supremă pentru sistemul politic.

În interiorul sistemului politic există o ordine ierarhică a elementelor sale. Arhitectura sistemului politic este determinată de funcțiile ce le revin elementelor. Astfel, numai statul deține cele mai importante funcții care îl deosebește de toate celelalte instituții și fenomene politice. Acestea sunt: funcția legislativă, funcția executivă și funcția jurisdicțională.

Sistemul politic are funcții caracteristice care îi dezvăluie esența. Aceste funcții nu apar numai din existența sistemului elementelor sale, dar și din necesitățile ce apar din însăși funcționarea sistemului politic și al elementelor sale. În viziunea noastră, funcțiile sistemului politic în raport cu elementele sale sunt: asigurarea unității elementelor sale; dinamizarea acestora, corespunzător unităților social-economice, politice și morale din societate, astfel încât sistemul politic să fie un factor de impulsionare a lor.

Sistemul politic, privit ca ansamblu al organelor politice și statale, este organizabil. Însă, neavând mecanism propriu de autoreglare, sistemul politic nu se poate autoorganiza. El este reglat din afara sa, prin activitatea politică a cetățenilor, precum și prin activitatea normativă desfășurată de către organele statului.

În mod succint vom enumera funcțiile principale ale sistemului politic. „Sub aspect conceptual și operațional este important de avut în vedere ca funcțiile sistemului politic să se realizeze pe două direcții principale:

- organizarea, coordonarea și reglarea raporturilor din cadrul sistemului ca atare;
- organizarea, mobilizarea și conducerea societății” [26].

În viziunea noastră, sistemele create prin munca conștientă a oamenilor sunt organizabile, dar nu au mecanism de autoreglare, din acest motiv ele sunt reglate din exterior, prin activitatea umană. Toate celelalte sisteme create de natură au mecanism de autoreglare, autoadaptare, dar, în același timp, ele pot fi și reglate din exterior, prin activitatea umană (încrușare, selecție etc.).

Elementele constitutive ale sistemului politic

Și acest subiect este tratat diferit de către doctrinari. Într-o viziune politologică, următoarele ar fi elementele sistemului politic: „Statul – instituție politică fundamentală a sistemului politic, Partidele politice; Puterea legislativă” [23, p.76].

Politologii autohtoni dau următoarea clasificare a elementelor sistemului politic: „a) instituțiile legislative (Parlamentul); b) instituțiile executive (Șeful statului și Guvernul); c) instituțiile judecătorești” [19, p.17-20].

Doctrina juridică are și ea propria viziune la acest subiect. Într-o viziune, următoarele ar fi elementele sistemului politic: „a) statul; b) organizațiile nonguvernamentale; c) partidele și organizațiile social politice” [4, p.76-82]. Într-o altă opinie, structura sistemului politic ar fi statul, cu toate instituțiile sale de putere și administrare; partidele politice; sindicatele; organizațiile obștești de toate tipurile [18, p.247]. Într-o a treia opinie, în calitate de elemente ale sistemului politic sunt: „statul; partidele politice; asociațiile obștești ca elemente tradiționale, și suplimentar: armata; poliția; mijloacele de informare în masă și cultele religioase” [16, p.141]. Doctrinarul român Cristian Ionescu consideră că elementele „sistemului constituțional sunt tocmai organismele de suveranitate națională, adică Parlamentul, Șeful statului (președinte sau monarh) și Guvernul”.

Evident, un rol important în constituirea și funcționarea sistemului ca atare îl au instituțiile judecătorești, și într-o anumită privință, organul însărcinat cu controlul constituționalității legilor [17, p.374], însă atunci când analizează practica diferitor state, abandonează categoria „sistem constituțional” și utilizarea sintagmei „sistem politic”, iar în calitate de elemente include și studiază „constituționalismul; sistemul de partide; organizarea Parlamentului; Șeful statului; Guvernul; Curtea (Consiliul) Constituțional” [17, p.396-451].

Doctrina rusă pornește de la faptul că trăsătura specifică a elementelor sistemului politic este „... legătura directă cu politica”, iar ca elemente sunt recunoscute: „statul; partidele politice; organizațiile obștești” [21, p.490].

După această sumară expunere a tendinței doctrinare în problema identificării elementelor sistemului politic vom expune viziunea pe subiectul dat și vom porni de la ideile prof. T. Drăganu, potrivit căruia, pentru a ajunge la o rezolvare cu adevărat științifică a problemei, identificării clasificării elementelor sistemului politic, este necesar, pe de o parte „... să se procedeze prin aplicarea unui criteriu care să fie în același timp unitar și substanțial ...”, iar pe de altă parte, „clasificarea fenomenelor în cadrul unor trăsături de ansamblu trebuie să se întemeieze pe luarea în considerare a unor aspecte fundamentale ale acestora, întrucât numai astfel se va putea ajunge la cunoașterea esenței înseși a materiei studiate” [13, p.157].

Așadar, în cazul elucidării elementelor sistemului politic este nevoie de a identifica două componente, și anume: 1) criteriul unic și substanțial și 2) aspectul fundamental al fenomenului. Unitatea și intercorelația acestor două componente ne asigură rezolvarea cu adevărat științifică a sarcinii propuse.

Cât ține de primul component, considerăm că acesta ar fi „elementul con-

stitutiv primar” al structurilor politice ce derivă din activitatea lui, iar al doilea – activitatea politică a acestui element, activitate ce se încununează cu exercitarea puterii de stat. De aici următoarele ar fi clasificările sistemului politic.

A. Cetățeanul

În paragraful precedent am stabilit că elementul de bază, structura imanentă a sistemului politic este omul. Și aceasta deoarece „nefiind un simplu *homo faber* (ființă producătoare, ci un *homo sapiens* (ființă cugetătoare), omul își gândește viitorul și își definește existența în funcție de un proiect. Ca participant la relațiile sociale el este făuritor de istorie și poartă din plin răspunderea pentru actele sale” [5, p.8]. Însă ca participant și producător al relațiilor sociale cu caracter politic omul „îmbracă” calitatea de cetățean, calitate ce se exprimă prin legătura lui „politico-juridică permanentă nelimitată în timp și spațiu” dintre el și Republica Moldova (în cazul nostru devenind prin aceasta plenipotențialul drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale și garantarea lor constituțională. În calitate de cetățean, omul dispune de următoarele drepturi exclusiv politice: 1) Dreptul de vot și dreptul de a fi ales (art. 38); 2) Dreptul la administrare (art.39); 3) Libertatea partidelor și a altor organizații social-politice (art. 47) [9].

Trecând la analiza instituțiilor politice, în sens larg vorbind, de „organizație umană întemeiată pe un număr de reguli de drept, organizație în cadrul căreia se desfășoară activități în vederea îndeplinirii unor scopuri” [13, p.113] sociale determinate, în cazul nostru – activității politice, factor de distinctibilitate devin funcțiile pe care le îndeplinește o instituție sau alta. Instituțiile politice merită un studiu aparte, iar în articolul de față noi ne propunem doar a le identifica ca elemente ale sistemului politic, specificându-le funcțiile fără a le dezvălui.

B. Partidele politice

În urma asocierii libere a cetățenilor în baza statutelor și a programelor iau naștere partidele politice, ele constituind prima instituție cu caracter politic și următor element colectiv al sistemului politic. Partidele politice constituie, prin definiție, „forțe sau grupuri organizate în scopul apărării și promovării intereselor comune unuia sau unor categorii sociale de cetățeni, cu mijloacele autorității publice statale” [23, p.109]. Această calitate partidele o primesc datorită funcțiilor ce le revin în domeniul politic.

Potrivit alin.(1) art.41 din Constituție, partidele politice „... contribuie la definirea și la exprimarea voinței politice a cetățenilor și în condițiile legii participă la alegeri”.

Deci, constituțional, partidele politice sunt investite cu două funcții: ideologică și participativă.

Funcția ideologică constă în contribuția din partea partidelor la definitivarea și la libera exprimare a voinței politice a cetățenilor. Această funcție se manifestă mai intens în perioada campaniilor electorale, în cadrul cărora se materializează cea de-a doua funcție - participativă.

Potrivit art.41 alin.(2) din Codul Electoral, dreptul de a desemna candidați pentru alegeri îl au:

„a) partidele și alte organizații social-politice...;

b) blocurile electorale, formate pe baza deciziilor adoptate conform statutelor (regulamentelor) partidelor și altor organizații social-politice ce le-au constituit...” [8].

Următorul grup de instituții politice, în *stricto sensu*, vor fi acelea care „participă nemijlocit la exercitarea propriu-zisă a puterii politice” [17, p.35]. Aici vom include Parlamentul; Șeful statului; Guvernul și Curtea Constituțională, enumerarea ce corespunde logicii „ierarhiei”.

C. Parlamentul

Prima instituție este Parlamentul, dat fiind că, potrivit art. 61 alin.(1) din Constituție el este ales de către cetățeni în baza votului universal, egal, direct, secret și liber exprimat. În urma acestui fapt, Parlamentul este înzestrat cu următoarele funcții: 1) reprezentativă; 2) legislativă (ambele în art. 60 alin.(1) din Constituție); 3) formarea organelor de stat (alegerea Președintelui Republicii Moldova (art. 78 alin.(1) din Constituție); Investirea Guvernului (art. 98 din Constituție); numește doi judecători la Curtea Constituțională.

Următoarele două instituții politice țin de puterea executivă, dat fiind că în Republica Moldova ea este bicefală, și anume: Șeful statului și Guvernul.

D. Șeful statului

Potrivit art. 77 din Constituție, Președintele Republicii în calitate de șef de stat reprezintă statul și este garantul suveranității, independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a țării. Din aceste prevederi constituționale rezultă cu certitudine două funcții ale Președintelui Republicii Moldova: a) funcția reprezentativă și b) funcția de garant. Însă la o analiză a textului constituțional rezultă și o a treia funcție: funcția de mediere [3, p.14-15]. Potrivit art. 85 alin.(1) din Constituție, „... Președintele Republicii Moldova, *după consultarea fracțiunilor parlamentare* (s.n.), poate să dizolve Parlamentul”, iar potrivit art. 98 alin.(1) din Constituție, „după consultarea fracțiunilor parlamentare, Președintele Republicii Moldova desemnează un candidat pentru funcția de Prim-ministru”.

E. Guvernul

Pivotul principal al puterii executive este Guvernul, care, potrivit prevederilor art. 96 alin. (81) din Constituție, este singurul care „... asigură realizarea politici interne și externe a statului și exercită conducerea generală a administrației publice”. Guvernul, în conformitate cu prevederile art. 136 alin.(2) din Constituție, numește doi judecători la Curtea Constituțională a Republicii Moldova.

F. Curtea Constituțională

Indiscutabil, întreg sistemul politic, alături de alte fenomene statale, își găsește așezământul juridic în Constituție, legea fundamentală a națiunii. În esența ei, Constituția este înzestrată cu supremație juridică față de toate actele normative ale statului.

Această supremație este garantată de către Curtea Constituțională, ca unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova și independență în

activitatea ei de orice altă autoritate publică. Supunându-se numai Constituției, Curtea Constituțională își realizează funcțiile strict determinate de textul Constituției. Printre acestea, conform art. 134 alin.(3), fiind garantarea supremației Constituției a realizării principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească.

Întru realizarea respectivelor funcții, Curtea Constituțională este investită, conform art. 135 din Constituție, cu atribuții concrete, printre care: a) exercită, la sesizare, controlul constituționalității legilor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte; b) confirmă rezultatele alegerii Parlamentului și a Președintelui Republicii Moldova; c) constată circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului, demiterea Președintelui Republicii Moldova sau interimatul funcției de Președinte, precum și imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de a-și exercita atribuțiile mai mult de 60 de zile; d) hotărăște asupra chestiunilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid.

Așadar, fiind o instituție strict de jurisdicție constituțională și nu politică, Curtea Constituțională, prin funcțiile și atribuțiile sale, ține sub supraveghere permanentă întreg sistemul politic în conformitate cu prevederile constituționale. Din aceste considerente, am inclus Curtea Constituțională în șirul elementelor sistemului politic al Republicii Moldova.

C. Statul

Într-o accepție din știința politică, statul este privit ca o „... comunitate juridică, adică ansamblul (acelorași) indivizi supuși aceleiași legislații, aceleiași autorități politice”. Iar în noțiunea de stat se include „... Guvernul și ansamblul structurilor prin care acesta își manifestă autoritatea” [23, p.90]. Pe când într-o accepție juridică statul este privit ca o „instituție de instituții”, constituit într-un ansamblu unic și organic articulat prin legături specifice existente între aceste elemente și „întregul” „stat” [12, p.131].

Statul ca element al sistemului politic este reglator al raporturilor sociale, în primul rând, ca exponent al puterii de creație juridică, iar raporturile politice formate în „procesul funcționării sistemului politic prezintă raporturi corelate cu funcționarea puterii politice în societate, a căror expresie accentuată o constituie puterea de stat. Ea se exercită prin intermediul mai multor instituții politice, reglementate, în mare măsură, prin dreptul constituțional, principalul dintre ele fiind statul, a cărui putere se extinde legitim în întreaga societate” [4, p.76].

În concluzie: dubla ipostază a „statului” în sistemul politic și este element al sistemului politic și factor structurant al întregului sistem politic. Astfel, statul este în vârful ierarhiei elementelor sistemului politic, structurându-i întreaga arhitectură.

Nu putem să nu fim de acord cu următoarea afirmație a autorilor lucrării *Cum funcționează democrația. Tradițiile civice ale Italiei moderne*: „Ritmurile schim-

bărilor instituționale sunt lente. Adesea sunt necesare mai multe generații pentru ca efectele specifice unei instituții create la un moment dat asupra culturii și comportamentului să devină inteligibile” [27]. Vom menționa că problema evoluției sistemului politic din Republica Moldova a fost analizată de către profesorul cercetător Victor Juc în articolul „Viața politică în Republica Moldova” [28].

Așadar, conceptul „sistem politic” este operațional din punct de vedere politico-juridic și justificat sub aspect științific, încărcătura pe care o comportă este mai extinsă comparativ cu „regimul politic”. Elementele sistemului politic se disting prin diversitate și grad diferit de impact asupra societății în ansamblu și cetățeanului în parte. Unul dintre elementele de bază este partidul politic, care îi imprimă dinamism și funcționalitate prin actualitatea în forul legislativ suprem, dar și în cadrul altor autorități de putere. Sistemul politic din Republica Moldova se caracterizează prin lipsa unui contur bine determinat, fundamentat și edificat, criza politică din prima jumătate a anului 2013 fiind exemplul elocvent de instabilitate a funcționalității.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Abcarian Gilbert, Mozannat George S. Contemporary Political Systems. An Instruction to Government, New York. Charles, 1995.
2. Aristotel. Politica. București: Editura IRI, 2005. 522 p.
3. Arseni A. Șeful de stat – garanții de realizare a mandatului: concept teoretico-practic. În: Revista Națională de Drept, 2007, nr.3(96), p.14-15.
4. Arseni A. Ivanov V. Suholitco L. Dreptul constituțional comparat. Chișinău: CE USM, 2003. 295 p.
5. Arseni A. Suholitco L. O nouă viziune și reglementare europeană. Chișinău: Litera, 2002, p.8.
6. Badia J.F. Regimes politicos actuales. Madrid: Tecnos. 1995.
7. Ceterchi I., Luburică M. Teoria generală a statului și dreptului. București: 1983. 420 p.
8. Codul Electoral nr.1381-XIII din 21 noiembrie 1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 18 decembrie 1997, nr. 81, art. 667.
9. Constituția Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1 august 1994.
10. Daghe V. Apostu I. Elemente de drept public și privat. București: Național, 1998.
11. Dahil Robert A. Modern Political Analysis. New Jersey: England Cliffs, 1963.
12. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. București: Europa Nova, 1996, vol.1. 480 p.
13. Drăganu T. Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar. Cluj-Napoca: Lumina LEX, 2000, vol.1. 430 p.
14. Easton David. „The Political system: Au Juquiry into the state of Political Science. Second Edition, New York, Alfred A. Knopt, 1971. 250 p.
15. Easton David. The Political system Besicded by the State. Political Theory, vol.9, nr.3 (august), 1981.
16. Guceac Ion. Curs elementar de drept constituțional. Chișinău, 2004. Vol.2, 494.
17. Ionescu Cristian. Tratat de drept constituțional contemporan. București: All BECK, 2003.
18. Ivanov V.M. Конституционное право Республики Молдова. Chișinău, 2000.
19. Juc Victor, Josanu Yuri, Rusandu Ion. Sisteme politice tranzitorii din Europa de Sud-Est. Chișinău, 2008. 202 p.

20. Lapierre William Jean. L'analyse des system politiques. Paris: PUF, 1973. 420 p.
21. Марченко М.Н. Общая теория государства и права. Москва: Наука, 2010, т.1. 556 p.
22. Tomaş Sergiu. Dicţionar politic. Bucureşti: Şansa, 1996. 380 p.
23. Voiculescu Marian. Politologie. Bucureşti: Editura Victor, 1998. 211 p.
24. Anikin Vladimir, Solomon Constantin. Republica Moldova: alegerile, puterea, societatea civilă. Chişinău: Tipografia Sirius SRL, 2011, p.6.
25. Mihuţ Liliana. Dilemele ştiinţei politice. Incursiune în studiul conceptelor. Bucureşti: Editura Enciclopedică, 1995, p.71.
26. Puterea politică şi coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva integrării europene. Chişinău: Print-Caro SRL, 2010, p.34.
27. Robert D. Putnam în colaborare cu Robert Leonardi şi Rafaella J. Nanetti. Tradiţiile civice ale Italiei moderne. Iaşi: Polirom, 2001, p.74.
28. Juc Victor. Viaţa politică în Republica Moldova. În: Destin Românesc, 2001, nr.4. p.26-46.

INSTITUȚIONALIZAREA PARTIDELOR POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA: ASPECTE POLITICO-SOCIALE

Igor BUCATARU, *doctor în politologie,
Universitatea de Stat din Moldova*

Summary

The theory of institutionalization is used in order to permit a dynamic analysis of the organizational development of political parties. The present article presents a scientific investigation on the degree of political parties' institutionalization in the Republic of Moldova. The actuality of research is organized according to the significance of the party's institution in the process of society democratization. The authors paid their attention on politico-sociologic aspect of institutionalization of political parties.

Only a strong institution – one capable of dominating its social base – can be an institutionalization party. From this point of view, in the Republic of Moldova the political parties are not yet fully institutionalized. Main problems are: weak territorial organization, excessive centralism, leader dependence, lack of transparency in decision-making etc. All the deductions and conclusions, deduced in the results of the recent investigation, are welcomed for the process of consolidation of the parties system in the Republic of Moldova.

Conceptul de instituționalizare în sens sociologic presupune reflectarea gradului în care partidul reușește să devină o instituție politică durabilă, capabilă de a realiza funcția sa principală: cucerirea și exercitarea puterii [1]. Dacă în cazul instituționalizării politico-juridice partidele sunt analizate din punct de vedere legal-instituțional [2], atunci din perspectiva sociologică în prim-plan este pusă problema relațiilor dintre partide, precum și a interacțiunii dintre partide și mediul social-global. Din punct de vedere politico-sociologic, un partid instituționalizat este o organizație social-politică ce reușește să-și legitimeze dreptul la activitate și exercitare a funcțiilor imanente existenței sale.

La etapa actuală (2013), partidele politice din Republica Moldova sunt în proces de instituționalizare. Cu siguranță că nu putem vorbi despre partide instituționalizate și sistem consolidat. În pofida faptului că sunt evidente tendințele și dinamica pozitive, până la finalizarea procesului sunt necesare încă o multitudine de evoluții. După 20 de ani de independență, argumentul privind caracterului juvenil al sistemului politic din Republica Moldova rămâne valabil. Pentru ca partidele să dea dovadă de un grad înalt al performanței instituționale, este necesar de o anumită extindere temporală. Or, în cazul Republicii Moldova, suntem martorii unui sistem de partide în devenire, cu un istoric recent marcat de specificul transformațional al societății moldovenești [3]. Dincolo de argumentul cronologic, sunt un șir de alte cauze de ordin cultural, instituțional și funcțional care tergiversează consolidarea sistemului de partide din Republica Moldova: moștenirea ideologică sovietică, relațiile politice de natură clientelară și patriarhală, lipsa statului de drept etc. [4, p.11-19]. De asemenea, „unul dintre punctele slabe

ale multipartidismului moldovenesc sunt permanentele fracționări ale spectrului politic, apariția disidentelor politice, a interminabilelor disensiuni și regrupări, a instabilității alianțelor politice” [5].

Literatura de specialitate recomandă un șir de indicatori ai gradului de instituționalizare sociologică a partidelor. În articolul de față vom prezenta un instrumentar de măsurare a performanței instituționale și a forței partidelor, reieșind din sinteza informației prezentate de autori consacrați în domeniu și adaptată la practica social-politică din Republica Moldova.

Un prim indicator al instituționalizării partidelor, în sens politico-sociologic, este cel cronologic – *vechimea partidelor*. În sens proxim, această sintagmă prevede că, cu cât o organizație este mai veche, cu atât este mai probabil să-și continue existența într-o anumită perioadă de timp. Reieșind din caracterul juvenil al sistemului politic moldovenesc actual, există cel puțin două aspecte importante ale dimensiunii cronologice. Vechimea poate fi acceptată atât în sensul de extensiune temporală – aspectul cantitativ, cât și în sens de participare și performanță electorală – aspect calitativ.

Analiza vechimii partidelor politice din Republica Moldova vom începe cu cazul partidelor parlamentare alese în urma alegerilor parlamentare din 28 noiembrie 2010 (legislatura a XIX-a) – Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM), Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM), Partidul Democrat din Moldova (PDM), Partidul Liberal (PL). Din aceste patru partide parlamentare, trei sunt înregistrate la Ministerul Justiției în anii '90 ai sec. XX, având peste 10 ani de istorie: PL (1993, Partidul Reformei), PCRM (1994), PDM (1997 – Mișcarea pentru o Moldovă Democratică și Prosperă). Doar PLDM este un partid mai recent (2008). Din punctul de vedere al performanței electorale, PCRM este partidul cu cele mai multe prezențe parlamentare, fiind ales în legislativ în rezultatul tuturor campaniilor electorale la care a luat parte. PDM a participat la toate alegerile parlamentare din momentul înregistrării, reușind să acceadă în legislativ în cele mai multe din cazuri. Și doar PL și PLDM au acces în legislativ începând cu 2009. Dintre partidele extraparlamentare, cele mai vechi sunt: Partidul Popular Creștin-Democrat (PPCD), Partidul Social-Democrat din Moldova (PSDM), Partidul Agrar din Moldova (PAM) etc. Aceste trei formațiuni sunt printre primele înregistrate imediat după adoptarea Legii privind partidele și alte organizații social-politice din 1991. Fiecare dintre ele au jucat un rol anumit în istoria politică a Republicii Moldova, la moment, însă, ele sunt puțin prezente în viața social-politică. De menționat că majoritatea partidelor s-au format în ajunul alegerilor. Și cel mai roditor în acest sens este anul 1997 (12 formațiuni social-politice înregistrate).

Un al doilea criteriu clasic de stabilire a gradului de instituționalizare este cel *al depersonalizării*. Conceptualizarea în extensiune a fenomenului dat presupune elucidarea a cel puțin două aspecte: capacitatea de a supraviețui dispariția fondatorului și replasarea centrului de greutate, în ceea ce privește forța partidului, de la persoană la instituție.

Referitor la primul aspect al problemei, menționăm că atât timp cât partidul este condus de liderul-fondator, capacitatea ei instituțională este incertă. Cu cât organizația depășește mai des problema succesiunii pașnice și înlocuirea unui grup de lideri cu altul, cu atât ea este mai instituționalizată. În cazul partidelor parlamentare – PCRM, PLDM, PD, PL – comuniștii și liberal-democrații sunt conduși de liderii-fondatori. Din acest punct de vedere, soarta formațiunilor se prezintă incertă odată cu eventuala schimbare a liderului. PD și PL sunt conduse de președinți ce au succedat liderii fondatori, și din această optică pot fi considerate mai instituționalizate. Printre partidele extraparlamentare ce s-au remarcat în campaniile electorale prin scorul acumulat – PPCD, PSDM – s-a realizat schimbarea liderului fondator. În acest sens, cel mai des s-au desfășurat alegeri pentru postul de președinte a PSDM-ului.

Cea de-a doua accepțiune a fenomenului “depersonalizare” – primatul instituționalului asupra personalului la fel este una relevantă pentru identificarea gradului de instituționalizare. La acest capitol avem în vedere faptul că de multe ori personalitatea liderului “înghite” personalitatea partidului în calitate de organizație. Aceasta lovește mult în forța instituțională a organizației. În măsura în care partidul se identifică în mod accentuat cu persoana liderului, este prezent pericolul ca partidul să-și piardă identitatea copiind-o pe cea a liderului. E dificil de a face o evaluare științifică obiectivă a fenomenului în cauză, analiza bazându-se mai mult pe gradul de percepție a opiniei publice și personală a situației social-politice. Se consideră că, practic toate partidele reprezentative din Republica Moldova sunt dependente de personalitatea și comportamentul liderului de partid. Pe de o parte, conexiunea strânsă între organizație și președintele acesteia este o stare normală a lucrurilor, însă de cealaltă parte asistăm la o dependență exagerată, la un transfer de imagine. Exemplu elocvent este PDM, care a redevenit partid parlamentar odată cu alegerea la postul de președinte al formațiunii a lui M. Lupu, iar la alegerile parlamentare din 29 iulie 2009 simbolul electoral al formațiunii a fost numele președintelui acesteia. Situații de natură apropiată pot fi identificate practic pentru toate partidele vizate în studiul de față. Supremația liderului în raport cu structura organizatorică a partidului indică asupra nedezevoltării organizatorice a partidelor din Republica Moldova.

Un al treilea criteriu selectat și sintetizat pentru cazul Republicii Moldova este *complexitatea și profunzimea organizațională a partidelor* [4, p.133-163]. Se are în vedere faptul cât de bine este organizat partidul în calitate de instrument de mobilizare a suportului politic. Demarând de la conceptul de funcționalitate a partidelor, ajungem la ideea că partidul politic este diferit de simplele organizații obștești, deși el poate împrumuta sau păstra anumite trăsături ale acestora. Așa-zisele partide care nu reușesc să instaleze un anumit sistem organizațional sunt obligate să dispară. Să ne aducem aminte de axioma lui S.Huntington: “... cu cât o organizație este mai complicată, cu atât ea este mai instituționalizată” [6, p.25].

Cu cât este mai mare numărul și varietatea de subunități, cu atât este mai mare abilitatea organizației de a asigura și menține abilitatea membrilor săi.

În vederea detectării gradului de profunzime organizațională a partidelor vom încerca să studiem în ce măsură acestea reușesc să mobilizeze suportul politic. Pentru a da un răspuns cât mai profund și mai fundamentat, vom pune în discuție trei aspecte ale acestui parametru: volatilitatea electorală, stabilitatea instituțiilor și reprezentativitatea sprijinului electoral.

În primul rând, urmează să analizăm fenomenul volatilității electorale – gradul în care un partid dispune de electorat stabil. Dacă formarea unui sistem de partide înseamnă întâi de toate dezvoltarea unui tipar stabil de interacțiuni între partidele politice concurente, pe de o parte, și între aceste partide și alegători, pe de alta, atunci unul din marile obstacole în instituționalizarea sistemelor de partide îl constituie instabilitatea sprijinului pentru partide și a identităților de partid. În absența unor atașamente partizane rezonabil de puternice în rândul electoratului suportul electoral pentru un partid se poate modifica drastic, în special în perioada de recesiune economică. Volatilitatea ridicată explică situația în care voturile trec de la un partid la altul, ceea ce presupune în ultima instanță un grad scăzut al instituționalizării. Pentru studiul nostru vom utiliza calcularea volatilității agregate – reprezentată prin procentul de voturi ce trec de la un partid la altul între două alegeri consecutive. Volatilitatea la nivel agregat sau netă reprezintă jumătate din suma valorii absolute a diferențelor dintre proporția voturilor fiecărui partid în două alegeri consecutive.

În cazul Republicii Moldova gradul de volatilitate este unul suficient de ridicat, în special dacă este vorba de primii ani ai pluripartitismului moldovenesc. Este foarte relevant faptul dat dacă comparăm componența parlamentară 1994 și 1998. Formațiunile majoritare din legislativul 1994-1998: Partidul Agrar din Moldova (PAM) și “Unitatea Socialistă” nu au reușit să treacă pragul electoral în cadrul alegerilor parlamentare din martie 1998. În mare parte situația dată s-a repetat și la alegerile din februarie 2001, când așa formațiuni politice semnificative pentru anii 1998-2001 ca Partidul Renașterii și Concilierii din Moldova (PRCM), Partidul Forțelor Democratice (PFD) și PD nu au reușit să depășească barajul de 6%. În Republica Moldova, în perioada 1998 – 2001, valoarea volatilității totale a fost de 20,9%. Valoarea dată este una suficient de ridicată, dar nu chiar catastrofală. Spre comparație, în Polonia la începutul anilor '90 era de 22,3%, iar în Grecia în perioada stabilirii sistemului de partide (1946-1964) cifrele erau de 19%. Este o cifră mare, dar comparabilă și compatibilă, simultan, cu realitatea unui sistem de partide în devenire. Este cert că nu putem să comparăm cu situația din majoritatea democrațiilor stabile din Europa de Vest, unde la moment volatilitatea totală este în medie sub 9%. După alegerile parlamentare din 2005 asistăm la o stabilizare a situației în domeniu. Alegerile parlamentare din 2009 și 2010 au semnalat schimbarea guvernării și a principalilor actori politici, din care cauză volatilitatea a înregistrat indici mai mari.

Vorbind despre volatilitatea sistemului de partide, volens-nolens ne ciocnim cu fenomenul de „loialitatea de partid”, care prevede în ce măsură partidul dispune de un electorat stabil. În cadrul studiului nostru despre stabilitatea electoratului vom vorbi, în mare parte, ținând cont de factorii cantitativi. Detectarea componenței calitative al suportului electoral reprezintă obiectul unui studiu fundamental care nu se încadrează în arhitectura articolului de față.

Dacă volatilitatea este un termen ce se referă la sistemul de partide, atunci loialitatea este un caz particular ce se pretează partidelor, în parte. Per ansamblu, un grad scăzut al volatilității electorale poate fi asigurat în cazul în care partidul va dispune de un electorat stabil. Termenul „stabil” nu trebuie să treacă în „rigid”. Este oportun de a aminti că „o organizație cu multe scopuri se poate adapta mai bine la pierderea unuia dintre ele, decât o organizație care are un singur scop. O corporație cu activitate diversificată este clar mai puțin vulnerabilă decât cea care realizează un singur produs pentru o singură piață”. Replasând tezele date la cazul nostru, deducem că rolul volatilității scăzute nu trebuie privit în termeni absoluți. Stabilitatea electoratului nu presupune rigidizarea, „osificarea” acestuia. Studiile de management și marketing politic ne îndreaptă spre stabilirea unui segment social-țintă, însă nu trebuie să abordăm exclusivist și reduționist problema dată. Generalizând observațiile cu privire la caracterul stabil/instabil al electoratului partidelor din Republica Moldova, suntem de părere că dintre partidele parlamentare doar PCRM și PL dispun de un electorat mai stabil, ele fiind partide „ideologice”, care își stabilesc relații de tip doctrinar cu alegătorii. De cealaltă parte, PLDM și PD dispun de un electorat mai puțin stabil, ipoteza autorului fiind că între electorat și formațiune se formează relații de tip clientelar, care sunt, de regulă, de conjunctură, în dependență de poziționarea partidului pe axa opoziție – guvernare. Partidele politice extraparlamentare, în majoritatea lor, dispun de un electorat flotant și doar unele, ca de exemplu, Partidul Național Liberal, au un electorat „rigid”, format în baza unei idei promovate în mod consecvent.

Gradul de volatilitate electorală se află în relații direct dependente cu cel de al doilea aspect al parametrului analizat (complexitatea și profunzimea organizațională), și anume – stabilitatea instituțională. Volatilitatea ridicată a sistemului de partide este determinată în mare parte de instabilitatea instituțională a sistemului analizat: scindări, fuziuni între partide mature și emergența unor partide noi. În virtutea perioadei de consolidare a sistemului de partide pluralist, numărul partidelor politice a variat, fluctuațiile fiind determinate atât de procese politice (constituire, fuziuni, sciziuni) cât și de proceduri tehnice de reînregistrarea partidelor de către Ministerul Justiției. Cele mai multe schimbări în designul instituțional, în mod firesc, au avut loc în anii 90, când pe de o parte, a avut loc un veritabil boom al partidelor, iar pe de alta, se desfășurau în permanență reorganizări instituționale. De exemplu, în perioada 1991-1998, la 22 de sciziuni revin 16 fuziuni [7]. După 2001, procesele de fuzionare au devenit mai prezente, sciziunile partidelor fiind practic lipsă. La moment, comparativ cu etapele precedente, putem

vorbi despre un grad mai ridicat de stabilitate instituțională. În acest context, formarea de noi partide, mai ales în ajunul alegerilor, este o practică firească pentru orice democrație competitivă. Altceva că procesele de sciziune și fuziune au fost înlocuite cu practici de traseism politic. Migrarea politicianilor poate fi explicată, însă intensitatea acestor mișcări indică asupra caracterului încă neconsolidat al sistemului de partide.

Cel de al treilea aspect al criteriului organizatoric este reprezentativitatea sprijinului electoral. Aici este de vorba de complexitatea ramificațiilor organizatorico-structurale ale partidului în raport cu dimensiunea geografică a sprijinului electoral. Cu cât partidul este mai “național”, cu cât se bucură de o mai puternică acoperire teritorială cu atât el este mai instituționalizat. Existența unor “pete albe” în geografia suportului electoral al partidelor ne indică asupra unor carențe de ordin organizatoric și funcțional în raport cu mobilizarea suportului politic. Pe parcursul anului 2007 am realizat o cercetare în teritoriu a problematicii organizării structural-teritoriale a partidelor politice din Republica Moldova [4]. Concluzia generală este că organizațiile teritoriale ale partidelor sunt slab dezvoltate, fapt ce influențează în sens negativ gradul de instituționalizare a partidelor. Printre partidele cu cea mai bine structurată organizare locală erau PCRM și Alianța „Moldova Noastră” (AMN). La moment, AMN a fuzionat cu altă formațiune, iar PCRM a trecut în opoziție. Cele mai bine organizate și dotate la nivel local, de regulă, sunt partidele aflate la guvernare și care dispun de o reprezentare națională mai mare.

O altă modalitate de a explica instituționalizarea partidelor politice din Republica Moldova se referă la gradul de *consolidare a poziționării doctrinare a partidelor politice*. Alegătorilor din sistemele de partide mai puțin instituționalizate le este mai dificil să identifice diferențele programatice între partide. Gradul de instituționalizare a unui sistem de partide este direct dependent de măsura în care partidele pot fi identificate doctrinar. Dacă structurarea ideologică a sistemului de partide este slabă (cu alte cuvinte, variațiile pozițiilor partidelor în privința temelor individuale sunt doar în mică măsură constrânse de locul partidelor pe una sau două “supradimensiuni” ideologice, de tipul stânga vs. dreapta sau naționalist vs. cosmopolitan).

În pofida tuturor discuțiilor cu privire la “apusul ideologiilor”, consider că termenii “ideologie politică” și “doctrină politică” au dreptul la existență și în condițiile procesului politic actual. O identitate doctrinară explicită și coerentă constituie o condiție necesară și foarte importantă a procesului de instituționalizare a partidelor. În condițiile în care democrațiile consolidate continuă să utilizeze deopotrivă ideologiile clasice (conservatorismul, liberalismul, socialismul) și cele postclasice (ecologismul, pacifismul, feminismul etc.) în vederea ordonării și orientării politice a societăților lor, este anormal ca sistemul politic moldovenesc să abandoneze aceste “tematici ideatice universaliste” fără a le valorifica cât de puțin.

O identitate doctrinară clară permite partidelor să-și edifice un mesaj politic deslușit, evident și distinct, ceea ce în ultimă instanță asigură un caracter durabil al relațiilor ce se stabilesc atât între partide, cât și între partide și electorat. O primă condiție a unui sistem de partide instituționalizate ar fi un pluralism real al ofertei doctrinare. Se are în vedere, primul rând, impunerea pluralismului în detrimentul monismului ideologic și, în al doilea rând, doctrinele împărtășite de partide să acopere, în mare parte, tendințele și orientările doctrinare existente în societate.

Un factor important în procesul de instituționalizare a partidelor l-a constituit abandonarea populismului la capitolul denumirea partidului (este vorba de: Partidul Renașterii și Concilierii, Mișcarea pentru o Moldovă Democratică și Prosperă etc.), în favoarea unor nume explicite, utilizarea cărora din start ar permite alegătorului poziționarea partidului într-o anumită parte a eșichierului politic. Totuși nu trebuie să absolutizăm aceste tendințe din momentul în care în sistemul de partide moldovenesc continuă să existe formațiuni cu denumiri „mai puțin doctrinare”: Partidul Popular din Republica Moldova, Partidul Republican etc.

Distribuirea și poziționarea pe scena politică a partidelor din Republica Moldova s-a efectuat în baza studiului prevederilor de program aparținând partidelor, precum și a comportamentului politic al acestora. În vederea realizării unei cercetări cât mai relevante am utilizat o arhitectură clasică de poziționare, de tipul “stânga-dreapta”, atât în baza criteriilor clasice de delimitare, cât și a celor cu specific autohton. Istoria politică a Republicii Moldova permite de a deduce existența a patru poziționări doctrinare tradiționale ale partidelor: stânga, centru-stânga, centru-dreapta și dreapta. Fiecare dintre aceste poziții în anumite etape au fost reprezentate de diferite formațiuni, însă toate aveau un mesaj asemănător.

Stânga a fost în permanență reprezentată de partide ce optau pentru doctrine socialiste/comuniste, cu un conținut ce includea: politică socială activă, mesaj nostalgic sovietic, cu o atenție aparte pentru electoratul filorus, o orientare geopolitică și culturală estică. Printre cele mai reprezentative partide ale acestui segment ideologic și electoral au fost: Mișcarea Internaționalistă „Unitate-Edinstvo”, Partidul Socialist din Moldova, Partidul Comuniștilor din Republica Moldova. Poziția de centru-stânga a fost ocupată de partide a căror mesaj programatic se axează pe următoarele coordonate: independența și statalitatea Republicii Moldova, politică socială activă, formarea națiunii moldovenești, neutralitatea militară și balansarea geopolitică între Est și Vest. Reprezentanții de bază a curentului de centru-stânga, din punct de vedere cronologic, au fost: PAM, Partidul Socialiștilor din Republica Moldova (PSRM) și PD.

Segmentul de centru-dreapta este reprezentat de partide care pe parcursul a peste douăzeci de ani de independență au insistat asupra unor subiecte de mesaj ca: democratizare, reformă, inițiativă privată, integrare europeană. Partidele cu cel mai mare grad de reprezentativitate (în diferite etape istorice) sunt PFD, PRCM, AMN, PLDM. În fine, dreapta politică moldovenească s-a caracterizat printr-un mesaj în care se regăseau deopotrivă așa elemente ca: naționalismul

român, democratizarea societății, conservatorismul, integrarea europeană. Partidele principale de pe acest segment sunt PPCD, PNL și PL.

Din punctul de vedere al preferințelor doctrinare ale electoratului moldovenesc, putem vorbi despre o anumită consecvență în poziționarea celor mai reprezentative partide politice. Repartizarea partidelor pe eșichierul politic conform programelor politice și mesajului electoral se datorează, în mare parte, clivajelor existente. În societatea moldovenească mai predomină anumite probleme care din momentul constituirii statului moldovenesc contemporan au divizat societatea, cum ar fi: orientarea geopolitică (integrare euroasiatică *vs.* eurointegrare); priorități sociale (ordine publică *vs.* drepturile omului), cultural-lingvistică (moldovenism *vs.* românism) etc. Elementul ideologic prevalează în relațiile dintre alegători și partidele situate pe extremele abscisei. Partidele centriste (centru-dreapta sau centru-stânga) sunt mai „pragmatice” în mesajul lor electoral și comportamentul politic.

La parametrii analizați până acum se mai adaugă unul – *legitimitatea partidelor*. Se are în vedere gradul în care opinia publică acceptă organizațiile social-politice. Dacă până acum criteriile de instituționalizare analizate au vizat, în majoritatea cazurilor, partidele în mod individual, atunci acest parametru (legitimitatea) va fi privit în contextul sistemului de interacțiuni și conexiuni dintre partide. Pe scurt se va referi la partid în calitate de instituție a sistemului politic. Din păcate, nu există date sigure și omogene privind evaluarea gradului de percepție politică a partidelor de către electori. În astfel de condiții este dificil de a prezenta un model explicativ general și atotcuprinzător al legitimității partidelor politice. Sub titlu de ipoteză se poate doar avansa ideea că ea rezultă, în fiecare societate, din procese complexe din care stabilesc dreptul unei sau mai multor organizații să selecționeze conducători conform unor criterii și procese la rândul lor diverse. În cadrul studiului de față vom încerca să identificăm anumiți indicatori cu privire la încrederea pe care o are populația vizavi de potența politică a partidelor din Republica Moldova.

O primă idee ce apare la trecerea cu privirea a datelor privind participarea alegătorilor la desemnarea clasei politice conducătoare este tendința de micșorare a numărului de alegători care se prezintă la vot – proces manifest atât în cazul alegerilor parlamentare, cât și în cazul celor locale. Drept obiect de referință vom utiliza cazul alegerilor parlamentare unde rolul partidelor politice în calitate de concurenți electorali este mai relevant. Pentru cazul primelor alegeri parlamentare în baza pluralismului politic din 27 februarie 1994 a fost specifică o rată de prezență la vot destul de semnificativă – de 79,31% [8]. Această cifră este una mare comparativ cu procesele similare din majoritatea democrațiilor lumii. Cauza, în opinia autorului, rezidă în faptul că după obținerea independenței acest scrutin a fost primul de acest gen și electoratul avea mari speranțe în condițiile unui sistem politic independent în formare. Ulterior, cifrele care reflectau prezența la vot au scăzut, ceea ce, în opinia noastră, este un proces firesc de. În 2001 rata

participării la alegerile parlamentare a fost de 67,52% [9], iar în 2010 – de 63,37% [10]. Comparativ cu anul 1994, situația alegerilor din 2010, din punctul de vedere al participării la vot, este deosebită. Însă, dacă e să raportăm la cazul anticipatelor din 2001 se observă o diferență ne semnificativă. Pe de o parte, este clară tendința de micșorare a prezenței la vot, de cealaltă parte, această tendință nu este una catastrofală, și se poate explica nu doar prin argumente ce țin de micșorarea legitimității partidelor, ci și prin alte argumente adverse.

În condițiile insucceselor înregistrate de clasa politică în procesul de guvernare, scăderea gradului de legitimitate a partidelor se prezintă ca ceva firesc. În opinia specialiștilor în domeniu, „lipsa implicării active a cetățenilor în procesele politice poate fi pusă pe seama mai multor factori: deziluzionarea în procesul de tranziție, care a adus beneficii economice doar unui număr limitat de persoane, atitudinea tradițională sovietică de pasivitate politică și paternalism de stat și opinia că elitele guvernante controlează procesele politice, iar implicarea cetățenilor nu ar schimba nimic” [11].

În același timp, sunt însă și anumite aspecte obiective care favorizează micșorarea încrederii populației față de prestația partidelor politice. Scăderea procentului de alegători participanți la alegerile parlamentare, comparativ cu situația de la primele alegeri din 1994, are o explicație obiectivă, în primul rând. Se are în vedere faptul că în perioada sovietică participarea la alegeri era o acțiune, în mare parte, obligatorie. În consecință, în primii ani de independență cetățenii au continuat să voteze din inerție, fiindcă așa trebuie. În al doilea rând, a existat o stare euforică legată de așteptările legate de efectele rapide ale guvernării democratice. Participarea politică conștientizată a presupus în mod normal reducerea numărului de alegători, nemaivorbind de faptul că absentismul politic este un flagel ce provoacă bătaie de cap în multe din democrațiile stabile ale lumii. În ceea ce privește reducerea ne semnificativă dar sigură înregistrată pe parcursul ultimului deceniu a numărului de alegători, atunci o motivație ar fi și exodul de persoane active peste hotarele țării. Despre criza partidelor politice se vorbește din momentul apariției acestora (să ne aducem aminte de cazul ideologiilor, despre “decesul” cărora la fel se vorbește de mult timp) [12, p.307-309]. De aici și punctul de vedere în conformitate cu care partidele în regimurile democratice sunt acceptate în calitate de “rău necesar”. Aceste poziții teoretice sunt o reflecție a unui nivel mic al încrederii de care se bucură partidele din partea opiniei publice. Poziția proastă a partidelor în topul încrederii opiniei publice nu este o noutate pentru sistemele politice atât cu democrație consolidată, cât și în proces de consolidare. De exemplu, în România, unde Barometrele de Opinie Publică la capitolul “Încrederea în următoarele instituții ...” nu implică și cazul partidelor, Parlamentul (care implicit reflectă starea partidelor politice) este instituția cu cel mai prost rezultat (33,7%). În Rusia circa 40% din populație este de părere că partidele în genere nu sunt necesare ori este necesar unul singur. Vorbind de cazul

democrațiilor consolidate specificăm că în Europa de Vest cifrele ce vizualizează încrederea față de partide variază între 5% și 10%.

În Republica Moldova, opinia publică are un nivel scăzut de încredere față de instituția partidelor. Mai mult chiar, de-a lungul anilor, de când se realizează sondajul „Barometrul de Opinie Publică (BOP)” în mod periodic (2001), partidele politice în permanență se aflau pe ultimele poziții ale topului. Conform BOP din noiembrie 2012, în partide aveau „oarecare încredere” și „foarte multă încredere” circa 14% din cei intervievați, cifră ce reprezintă cel mai slab rezultat [13]. Această poziționare la coadă a instituției partidelor politice este o reflectare a randamentului slab demonstrat de acestea în procesul de guvernare. În acest sens, partidele chiar se prezintă a fi „un rău necesar” apreciat pozitiv doar de 14%, însă votat de circa 64%.

În concluzie, partidele politice din Republica Moldova nu sunt încă pe deplin instituționalizate. Printre cele mai grave probleme identificate de către autor în cadrul cercetării sunt: lipsa unor partide politice cu tradiție, dependența mare a partidelor de liderii acestora (în special de liderii fondatori), incertitudini și discrepanțe între prevederile programatice și comportamentul politic al partidelor politice, structuri organizatorice teritoriale slabe, concentrarea puterii decizionale în mâinile unui număr restrâns de persoane din aparatul central al partidului. Toate aceste aspecte influențează negativ performanța funcțională a partidelor politice din Republica Moldova. Drept consecință se afectează procesul de guvernare, care este unul depravat. De aici și atitudinea extrem de negativă a opiniei publice față de prestația partidelor.

Aceste probleme pot fi depășite doar cu trecerea timpului și prin injectarea unor inițiative de democratizare reală a societății. Partidele politice sunt o reflectare a situației din societate cu problemele specifice ale acesteia (corupția, lipsa transparenței decizionale, lipsa transparenței în finanțarea partidelor etc.). Însă această observație nu le scutește de necesitatea de a se instituționaliza într-un regim mai alert. Partidele politice nu sunt simple organizații sociale, de randamentul și eficacitatea acestora depinde calitatea proceselor din toate domeniile vieții sociale. Analiza nominală a partidelor din perspectiva instituționalizării nu permite de a evidenția o anumită formațiune drept complet instituționalizată, inclusiv printre partidele parlamentare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bucataru I. Instituționalizarea partidelor politice: aspecte teoretico-metodologice. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Revistă științifică trimestrială, nr.1 (XXVIII), Chișinău: CEP USM, 2004, p.22-36.
2. Bucataru I. Aspecte juridico-politice ale procesului de instituționalizare a partidelor politice din Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). P. a XXII-a, Chișinău: CEP USM, 2003, p.4-21.

3. Tanasă R., Midrigan P. Sistemul politic și partidele politice: problemele interdependenței. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Revistă științifică trimestrială. Chișinău: CEP USM, nr.2 (XXXIII), 2006, p.109-119.
4. Protsyk O., Bucataru I., Volentir A. Competiția partidelor în Moldova. Ideologie, Organizare internă și Abordarea conflictelor etno-teritoriale. Chișinău: CEP USM, 2008. 206 p.
5. Rusandu I., Cărbune R. Evoluția eșichierului politic moldovenesc: esență și controverse. Part. I. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. 2008, Nr. 1 (146), p.51-59.
6. Huntington S. Ordinea politică a societăților în schimbare. Iași: Polirom, 1999. 432 p.
7. Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. Chișinău: CEP USM, 2002, p. 23-83.
8. Alegerile parlamentare anticipate în Moldova din 27 februarie 1994. [online] <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/1994/> (vizitat – 29.03.2013).
9. Electorala 2001. Documente și cifre cu privire la alegerile Parlamentului Republicii Moldova. Comisia Electorală Centrală. Chișinău: Centrul Republican de Informatică, 2001. – 488 p.
10. Electorala 28 noiembrie 2010. Documente și cifre cu privire la alegerile parlamentare anticipate de legislatura a XIX-a. Partea I. Chișinău: Comisia Electorală Centrală, 2011. 697 p.
11. Varzari P. Guvernarea democratică și unele *aporii* în contextul crizei politice din Republica Moldova. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. Nr. 3 (160), 2012, p.52-62.
12. Сморгунув Л. Современная сравнительная политология. Москва: РОССПЭН, 2002. 353 с.
13. Barometrul de opinie publică – noiembrie 2012. [online] <http://ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=624&parent=0> (vizitat 01.04.2013).

ROLUL FENOMENULUI BIOETIC ÎN REDIMENSIONAREA CORELAȚIEI DINTRE POLITICĂ ȘI MORALĂ

Serghei SPRINCEAN, *doctor în politologie,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

In the article are emphasized several arguments as a support for the hypothesis that bioethics induces a stringent necessity for rethinking and redimensioning of the classical relationship of moral theory with political science from one hand but from another between politics and moral as specific forms of social consciousness and practical human activity. The fundamental stake of such a reorientation of vectors in the correlation between political practices and ethical norms and values consists in the organic need of humankind for substantial enhancing of its own capacity to face and solve contemporary global multidimensional crisis for ensuring a higher and stable level of human security.

Pe parcursul existenței sale de mai bine de 40 de ani bioetica s-a implicat activ în redimensionarea relației tradiționale dintre etică și politic, atât în plan teoretic, la nivelul unor studii și cercetări de o valoare metodologică semnificativă, cât și în plan practic, prin instituirea unui cadru normativ și instituțional propice pentru promovarea valorilor și principiilor morale binecunoscute în mediul politic, cu fiecare dintre elementele acestei relații tradiționale dintre etică și politică, analizată meticolos în literatura de specialitate începând din antichitatea îndepărtată [1, p. 17], bioetica edifică un parteneriat special care deviază semnificativ de la aspectele și caracteristicile determinate din punct de vedere teoretic, specifice eticii tradiționale, în cazul aplicării în practică a diverselor forme de manifestare a fenomenului bioetic.

Astfel, în cadrul relației dintre etică și bioetică se stabilește o corespundere ierarhică, dar și o întrepătrundere a obiectului de studiu și a ariei de interes aplicativ. În acest context e de remarcat paradoxul, potrivit căruia, din punctul de vedere al vastității și mobilității obiectului de studiu de a face față la cele mai actuale provocări ale contemporaneității, cel al bioeticii pe departe este cu mult mai general și înglobează inclusiv și obiectul de studiu al eticii generale, care, tradițional, se reduce exclusiv la reglementarea etică a relațiilor dintre indivizi, dintre persoane și grupul social sau societatea în întregime, în comparație cu obiectul de studiu al bioeticii care se referă, pe lângă reglementarea etică a relațiilor sociale, la normativizarea morală a coraportului dintre societate și biosferă, la instituirea unor norme morale cu privire la vietate, viață, corporalitate, precum și la alte procese biologice și medicale.

În cadrul corelației dintre politică și bioetică se constată un coraport de parteneriat strâns din perspectiva necesității stabilirii unor principii de colaborare în vederea elaborării unor strategii și politici de depășire a crizei globale. Dacă teoria tradițională a moralei vizează exclusiv procesele comportamentale și cele

spiritual-psihiice cu tangență referitor la planul social de manifestare a indivizilor umani, fără a avea în vedere în mod expres sfera politicului, atunci teoria bioetică, încă de la primele sale încercări de afirmare în comunitatea academică, prin operele fondatorului acesteia – *V.R. Potter*, a vizat în mod prioritar planul politic și guvernarea în mod direct, în perspectiva realizării obiectivelor sale de organizare a societății în vederea depășirii crizei globale multidimensionale. Or, în afara suportului politicului acordat bioeticii ca set de cunoștințe despre posibilitățile de evitare a unui colaps global, dar și ca totalitate de instituții și mecanisme, în majoritatea lor provenind din cadrul societății civile, aceste obiective nu pot fi decât identificate, trasate și propuse societății și guvernanților spre acceptare, nu și implementate sau interiorizate cu succes de întreaga societate fără excepție [2, p. 49].

Între bioetică și planul politic se creează o relație specială, ce folosește toate succesele la care s-a ajuns timp de milenii de rodare și apropiere dintre planul moralității și eticii cu cel al acțiunii și deciziei politice [3, p. 92]. Procesul de întrepătrundere dintre bioetică și sfera politicii se amplifică cu cât crește pericolul crizei globale concomitent cu interesul opiniei publice și a comunității academice pentru bioetică ca unul dintre puținele domenii de cercetare care au elaborat și propus spre aplicare soluții viabile pentru depășirea crizei. Această întrepătrundere dintre bioetică și politică înseamnă și o creștere a influenței reciproce dintre cele două domenii, fenomen care, în cazul bioeticii, poate fi destul de grav prin consecințele sale, în contextul specializării instituțiilor politice în a exercita presiuni și de a-și supune alte sfere. Or, deja se poate constata din numeroasele exemple din practica contemporană că bioeticienii care au fost atrași în diverse forme de administrare și guvernare a diverselor sectoare practice ale vieții sociale devin mai puțin insistenți în promovarea principiilor și valorilor bioetice, devin mai mult burocrati și funcționari și mai puțin activiști ai societății civile sau savanți. În acest sens, are loc un fel de corupere a bioeticii de către politic, mult mai obișnuit cu acest tip de interrelaționare, presupus ca fiind reciproc avantajoasă, în realitate însă care-și propune promovarea intereselor politico-corporative, în detrimentul sau înlocuind interesele și imperativele cu un impact general-benefic pentru întreaga umanitate [4, p. 27].

Sfera politicului, a dirijării și coordonării dezvoltării sociumului, a guvernării societale este una dintre primele domenii ale acțiunii umane colective, alături de sfera economică și de cea a inovării și modernizării bazate pe fundamentele și pilonii științei, care a fost profund influențată de imperativul supraviețuirii civilizației umane contemporane pericolelor generate de criza globală, și, în consecință, începe să fie supusă unor procese de reconsiderare și regândire a chiar bazelor și principiilor sale constitutive, referitoare la organizarea și funcționarea relațiilor și instituțiilor sociopolitice, a rolului și importanței acestora pentru colectivitățile umane, în contextul autoorganizării lor atât la nivel de individ uman, ca grup distinct sau omenire în întregime, cât și în vederea mobilizării generale a între-

gului lor potențial în perspectiva soluționării problemelor stringente care pun în pericol securitatea globală a omenirii și chiar amenință existența de mai departe a acesteia pe Terra.

Astfel, în contextul situației socioeconomice și politice create la etapa contemporană a evoluției omenirii, ce denotă un profund impas în care se află civilizația umană, apariția și dezvoltarea diverselor concepții bioetice, în baza unor structuri și construcții socioculturale tradiționale, se afirmă ca fiind o viziune progresistă, capabilă să identifice direcții și căi acceptabile de soluționare a crizei globale. În așa fel, delimitarea și consolidarea diferitor modele bioetice se afirmă ca o modalitate suplimentară de sporire prin diversitate și originalitate a potențialului umanității de autoevaluare, mobilizare și autoprotecție în momente critice precum este perioada actuală, dominată de pericolul și amenințările crizei mondiale.

În cadrul cercetării tangențelor și divergențelor dintre bioetică și politică se impune și o delimitare cât mai exactă a unor astfel de noțiuni cum ar fi: domeniul sau obiectul de cercetare specific bioeticii, mai cu seamă reieșind din specificul investigației aspectului în cauză, cu referință la tangențele bioeticii cu diverse domenii ale politicului; sfera influențelor și intereselor politice, cu domeniul acțiunii politice de diferit nivel societal etc. De asemenea, în contextul aceluiași studiu se cere o identificare a conceptelor de spațiu politic și spațiu civilizațional, reieșind din care va fi posibilă o delimitare mai exactă a obiectului de cercetare a bioeticii în context politic.

În așa fel, vom considera ca fiind spațiu politic întregul areal de concepții teoretico-metodologice, doctrinar-ideologice, strategico-geopolitice, precum și întreaga gamă de acțiuni concrete cu caracter aplicativ întreprinse în contextul vieții politice a societății de către actorii sociopolitici [5, p. 162]. Astfel că, în spiritul definiției date se remarcă un important potențial de colaborare și întrepătrundere dintre domeniul bioeticii și spațiul politic. Totodată, e de menționat că noțiunea de spațiu politic se impune ca parțial absorbită și inclusă de o noțiune mai largă și mai cuprinzătoare a spațiului sociocivilizațional, care indică asupra locației, atât în sens geotopografic, cât și virtual și simbolic, a producerii contactelor, relațiilor, proceselor și fenomenelor socioculturale dintre și de către diverși factori sociocivilizaționali ce determină și contribuie la evoluția civilizației umane. Iar bioetica, ca fenomen sociocivilizațional prin excelență și ca domeniu de cercetare interdisciplinară, se regăsește pe deplin, în modul cel mai firesc, în acest spațiu sociocivilizațional unde a și apărut, se dezvoltă și se extinde către alte spații tangențial conectate, precum cel sociopolitic, al spiritualității și credințelor religioase, al deciziilor macro-sociale și al managementului internațional, sau al artei și frumosului, spre exemplu.

În condițiile date, apariția bioeticii ca fenomen sociocivilizațional și ca emanație a moralei umane, a modului de percepere a lucrurilor, a concepției despre lume, transformate la un moment dat printr-un proces pe cât de vital pentru viitorul omenirii, pe atât de dureros și violent, apare ca o etapă firească a lup-

tei corpului social pentru supraviețuirea sa în condiții nefavorabile, înrăutățite și degradate inclusiv printr-un impact antropic, dar puțin conștientizat și în mare măsură necalculat și involuntar la nivelul conștientului colectiv al societății umane. Bioetica, în contextul incompatibilității sistemice și organice, generatoare de sincope în funcționare, conflicte și exagerări evidente care au însoțit permanent în decursul întregii istorii a omenirii cuplul categorial cu funcții fundamentale importante pentru existența societății umane dintre sfera acțiunii și teoriei politice, pe de o parte, și domeniului normelor și imperativelor etice, pe de alta, a evoluat fulminant întâi de toate în calitatea sa de viziune etico-normativă cu caracter inedit și actualizat în corespundere cu prioritățile societății umane într-o perioadă de criză profundă, și are menirea să impună în multiplele planuri ale vieții sociale, în primul rând în sfera politică ca domeniu rigid și conservator din punctul de vedere al metodologiei utilizate, al scopurilor și caracterului politicului în socium, noi instrumente și rechizite, metode și tehnici, abordări și perspective bazate pe transformări profunde în adâncul conștientului colectiv, la nivelul principiilor, concepțiilor și valorilor normativ-etice, implicând redefinirea unor astfel de categorii precum Binele și Răul, demnitatea, onestitatea, autonomia etc., cu scopul de depășire sustenabilă a crizei globale de către omenire în ansamblul său, îmbogățind-o cu o nouă experiență extremă, cunoștințe acumulate în perioada surmontării provocărilor timpului și cu valori spirituale-morale identificate și bine ancorate în conștientul colectiv în urma suferințelor și lipsurilor trăite, care și pe viitor vor fi capabile să constituie un bagaj important ca un colac de salvare de nădejde pentru civilizația umană [6, p. 114].

Conceptul de bioetică, după cum s-a menționat, a fost propus de către biologul și oncologul american *Van Rensselaer Potter* (1911-2001), considerat fondatorul disciplinei date. Savantul utilizează termenul de bioetică pentru prima dată în articolul său *Bioetica – știința supraviețuirii*, în anul 1970, iar în anul 1971 dezvoltă teoria bioetică în lucrarea *Bioetica – o punte spre viitor*. Și până la apariția acestui termen au existat încercări de a asana criza globală din domeniul moralei și spiritualității prin definirea unor noi teorii etice precum etica globală, etica ecologică sau cea biologică, elaborate cu scopul de a face față la expansiunea discrepanțelor structurale în definirea diverselor sisteme morale existente pe mapamond care, dincolo de faptul că reprezintă o moștenire inestimabilă și o mostră de diversitate cultural-spirituală, pune în pericol posibilitatea unei colaborări dintre diverse tipuri de civilizații, promotoare a unor valori și principii morale adesea contradictorii. În așa fel, încă de la începutul secolului XX se fac remarcate eforturile precursorilor bioeticii contemporane, precum cele din lucrările savantului-ecolog și literatului american *Aldo Leopold* (1887-1948), care propune o etică ecologică numită etică a Pământului (*land ethic*) ca formă nouă a concepției moralei capabile să influențeze decisiv destinul umanității [7, p. 25]. Concomitent cu aceste proiecte noi s-au făcut remarcate propunerile de edificare a teoriei noosferei în contextul contracarării expansiunii crizei mondiale, idee aparținând gânditorului

și preotului francez *Pierre Teilhard de Chardin* [8] și filosofului *Edouard Le Roy*, continuate în perioada postbelică de către savantul sovietic *Vladimir Vernadsky*. Un alt precursor al bioeticii potteriene – medicul, filosoful, teologul și marele altruist al perioadei contemporane, laureatul Premiului Nobel pentru Pace *Albert Schweitzer* (1875-1965), a expus în lucrările sale conceptul eticii evlaviei pentru viață [9, p. 18]. Această idee se baza pe aprecierea vieții ca valoare universală, în contextul în care doar ființele vii sunt purtătoare ale acestui miracol divin. Omul ca ființă supremă a evoluției nu este doar un produs al vieții, ci și un factor protector care are ca obligație să respecte și să protejeze viața pe Terra, tratând-o cu respect și divinație [10, p. 47]. În contextul acestor tipuri noi de atitudini morale, *V.R. Potter* consideră că: „Noi avem o deosebită necesitate de Etica Pământului, Etica Naturii, Etica populațională, Etica geriatrică, Etica consumului etc., dar ele sunt toate incluse în Bioetică, deoarece supraviețuirea ecosistemului în întregime este o verificare specifică a sistemului nostru de valori”. Cu alte cuvinte, în viziune potteriană, bioetica cuprinde orice gen de relații care pot lua naștere în mediul social, dar și relațiile societății ca entitate integră în raport cu natura, cu biosfera și cu Terra, și le reglementează pentru a optimiza și facilita viața omului. În același sens, caracterizând bazele conceptuale potteriene ale bioeticii, *Teodor N. Țirdea* constată următoarele: ”Idea principală a bioeticii constă în faptul că valorile general-umane nu trebuie studiate separat de realitatea biologică, deoarece omul rămâne totuși parte a naturii, el are nevoie de hrană sănătoasă, aer curat și apă pură, precum și de natură sălbatică, fără de care este greu de imaginat o înaltă calitate a vieții. El nu poate trăi fără animale, păduri, râuri, soluri care reprezintă nu doar resurse ecologice, ci și condiția de bază pentru supraviețuire, de asigurare a sănătății publice.” [11, p. 8-9]. Prin urmare, devine evident că bioetica chiar de la începutul delimitării sale ca domeniu distinct de cercetare s-a manifestat ca o concepție morală generală și vastă, pentru a acumula suficient potențial științific și instituțional pentru realizarea scopului său suprem – de a elabora și fundamenta teoria supraviețuirii omenirii prin asigurarea securității individului în condițiile crizei globale, sarcină imposibilă și absurdă în afara implicării în acest efort a celor mai largi forțe sociopolitice.

Bioetica ca domeniu științific de cercetare și ca practică socială, apărută la începutul anilor 70 ai secolului XX, s-a bazat pe câteva premise obiective cu caracter sociopolitic și științific. În așa fel se explică ipoteza unor analiști ai fenomenului bioetic că această nouă disciplină apare ca rezultat al șocului suferit de opinia publică mondială în momentul dării publicității materialelor procesului de la Nürnberg (1947) asupra medicilor germani și activității acestora în cadrul lagărelor de concentrare. A fost făcută publică și cifra de circa 70.000 de oameni uciși cu handicap fizic, bolnavi psihic, persoane considerate inutile pentru societate – bătrâni, țigani, evrei, care au fost supuși unor experimente biomedicale în condiții de chinuri groaznice cu scopul unui progres îndoielnic al științelor biomedicale. În rezultatul acestui proces asupra medicilor naștiți a fost zdruncinată

din temelii autoritatea medicului, atitudinea deosebită față de această profesie care domina în societate până atunci, iar ca măsuri de contracarare ale unor excese similare a fost trecută în Codul de la Nürnberg necesitatea de a monitoriza de către diverse foruri, precum societatea civilă, agenții guvernamentale sau asociații profesionale medicale, activitățile personalului medical ce vizează direct sau indirect viața și bunăstarea, sănătatea fizică, psihoemoțională și socială a omului.

O altă premisă importantă care a prefigurat apariția bioeticii ca fenomen sociocivilizațional complex au constituit ritmurile galopante ale crizei globale. Degradarea ecologică în proporții nemaîntâlnite pe Terra, creșterea progresivă a populației planetei, proces scăpat de sub controlul organismelor internaționale și guvernelor principalelor state implicate, creșterea discrepanței dintre societățile foarte bogate și cele foarte sărace, goana înarmărilor, pericolul unui conflict nuclear militar etc., toate aceste aspecte au generat importante frământări în rândurile savanților și ale practicienilor din sfera politicii, economiei, educației, medicinei etc. În rezultat au fost identificate, inclusiv cu aportul unor asemenea instituții mondiale influente precum Clubul de la Roma, posibilele căi de ieșire din impasul în care se află omenirea la etapa actuală. Bioetica, în acest context, a devenit un domeniu interdisciplinar de cunoștințe vaste dar și de mecanisme viabile de asanare a crizei mondiale.

În afară de premisele enumerate de edificare și consolidare a disciplinei bioeticii, sunt evidențiate astfel de aspecte ca elaborarea statutului și fondarea de facto a primelor instituții bioetice – a centrelor și comitetelor de etică (clinică sau a cercetării) sau bioetică începând cu anii 1970. Pe lângă acestea, un impuls important pentru conștientizarea de către opinia publică a gravității situației a constituit și apelul biologului *P. Berg*, care chema la un moratoriu (1974) asupra cercetărilor genetice, care pot crea condiții pentru diverse manipulări genetice în detrimentul individului uman, cât și a civilizației umane în ultimă instanță [12, p. 52-54]. Pe de altă parte, factorul medical a constituit unul de bază în formarea bioeticii așa cum o cunoaștem azi. Saltul tehnologic al medicinei în ultimul secol a poziționat această știință în categoria așa-ziselor tehnosciențe, alături de diverse teorii biotehnologice sau cibernetice, gravitând în jurul problematicii ființei umane și condiției sale vulnerabile. Aceste aspecte sunt amplificate de creșterea exponențială a cererii sociale pentru diverse invenții din domeniul biomedical, ca și a investițiilor din diverse surse în sfera biomedicinei, pe fondalul aprofundării și extinderii fenomenului sărăciei și subdezvoltării pentru majoritatea populației planetei. Alți factori care au contribuit la constituirea domeniului bioeticii, alături de știința și tehnologia medicală, sunt aspectele sociale și politice precum revoluția gender din anii 1960 din Europa de Vest și America de Nord, accentuarea mișcărilor pentru emanciparea femeilor și a luptei pentru apărarea și promovarea drepturilor individuale ale cetățeanului din deceniile șase și șapte ale secolului XX, precum și modificarea radicală a atitudinii față de moarte în cultura occidentală, în problema eutanasiei sau avortului [13, p. 10-13], [14, p. 26].

Înțelegerea și conștientizarea mai bună prin studierea mai aprofundată a cazurilor și particularităților de evoluție a concepțiilor civilizației umane destinate salvagădării ei nu poate fi decât încurajată cu o și mai mare ardoare, din moment ce termenul disponibil găsirii soluțiilor la diversele aspecte și componente ale crizei globale este tot mai scurt, exercitând presiuni tot mai mari asupra proceselor decizionale și de cercetare. În consecință, un număr important de investigații au fost întreprinse în vederea analizei evoluției pe etape a bioeticii ca fenomen civilizațional și domeniu interdisciplinar de cunoștințe, în dependență de arealul de răspândire al acestei concepții, dar și în funcție de contextul cultural, religios, civilizațional și valoric al societății în care este promovată o anumită abordare sau tip de bioetică. Un interes deosebit din această perspectivă prezintă studiul savantului moldovean *Teodor N. Țirdea*, prin care se fundamentează abordarea evoluției bioeticii atât în plan teoretico-metodologic, cât și practic, din perspectiva traseelor istorico-noționale a dezvoltării sale de la apariție până la începutul deceniului doi al secolului XXI [15, p. 7-18]. În acest studiu este făcută o analiză eminentă filosofică, deducțiile din cadrul cercetării în cauză pornesc de la premisele filosofice ale clasificării și identificării modelelor teoretico-metodologice ale bioeticii, cu implicații exclusiv sociopolitice în contextul importanței tot mai mari a bioeticii în multiple domenii ale activității umane. În cadrul studiului se prefigurează cinci trasee conceptual-noționale referitoare la evoluția bioeticii în diverse medii socioeconomice și ideologico-politice, dintre care doar două, potrivit autorului, au reușit să se realizeze ca și modele metodologice ale bioeticii. În opinia noastră, analizând dezvoltarea bioeticii pe parcursul întregii sale istorii, și mai cu seamă – evoluția proceselor sociopolitice în decursul timpului, precum și a ideilor precursore apariției bioeticii, a surselor sale de inspirație și mobilizare teoretico-metodologică, dar și praxiologică, se evidențiază în principal un singur criteriu fundamental al bioeticii – cel al recunoașterii pericolului global ca fiind unul de o importanță capitală pentru istoria de mai departe a omenirii și de mobilizare plenară în vederea acordării unui suport și sprijin eficient și determinant acordat societății contemporane pentru depășirea crizei mondiale în vederea supraviețuirii sustenabile a omenirii. În funcție de acest criteriu, diversele abordări din cadrul teoriei și practicii bioetice se poziționează și se coagulează în două mari grupuri, care dau naștere unor sisteme paradigmale de cercetare a problematicii bioeticii și de aplicare a cunoștințelor acumulate în cadrul unor modele bioetice praxiologice, ca și în activități cu caracter bioetic.

Așadar, bioetica tratată ca teorie generalizantă a concordării acțiunii sociopolitice cu principiile, valorile, imperativele și normele morale cu referință la Viu, în scopul asigurării securității dezvoltării sociale în condițiile crizei globale pluri-dimensionale, are menirea să introducă într-un mod armonios, organic și acceptabil, în relația dintre morală și politică, nu doar un suflu nou și actualizat, dictat de necesitățile cele mai fundamentale ale societății umane la etapa contemporană de dezvoltare, precum asigurarea securității sale în condițiile degradării irecupe-

rabile a mediului înconjurător și a resurselor naturale și umane, a calității vieții în proporțiile de până la declanșarea crizei, dar și o nouă viziune radical modificată și inovativă, menită să ridice la un nou nivel coraportul dintre politică și morală în sens teoretic, dar și relația dintre clasa politică și normele, principiile sau valorile morale în plan practic, raporturi care domină, determină și prefigurează istorico-conceptual într-o măsură covârșitoare normele juridice și principiile comportamentului sociopolitic al indivizilor și grupurilor umane.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Rusnac Gh. *Politica și morală*. În: *Politica*, 1991, Nr 1, p. 16-22.
2. Keohane R. *Power and governance in a partially globalized world*. London: Routledge, 2002. 298 p.
3. Sandel M. J. *Public philosophy: essays on morality in politics*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2005. 292 p.
4. Спринчан С. Л. Биоэтика в перспективе развития гражданского общества. În: *Материалы III-го Национального Конгресса по Биоэтике (с международным участием)*, 8-11 октября 2007 г., Киев, с. 27.
5. Lakoff G. *Moral politics. How liberals and conservatives think*. Chicago: University of Chicago Press, 2002. 471 p.
6. Oakeshott M. *Raționalismul în politică*. București: ALL, 1995. 136 p.
7. Leopold A. *A Sand County Almanac: And Sketches Here and There*. Oxford: University Press, 1949, 240 p.
8. Тейяр де Шарден П. *Феномен человека*. Москва: Наука, 1987. 240 с.; Тейяр де Шарден П. *Божественная среда*. Москва: Гнозис, 1994. 220 с.
9. Швейцер А. *Благоговение перед жизнью*. Москва: Прогресс, 1992. 573 с.
10. Швейцер А. *Культура и этика*. Москва: Изд-во Прогресс, 1973. 340 p.
11. Țirdea T. N., Gramma R. *Bioetica medicală în Sănătate Publică. Suport de curs*. Chișinău: Bons Offices, 2007. 248 p.
12. Hottois G. *Bioethique. In : Les mots de la bioethique. Un vocabulaire encyclopedique / coord. Hottois G., Parizeau M.-H.* Montreal, Bruxelles: ERPI science, De Boeck-Wesmael, 1993. p. 49-55.
13. Roy D.J., Williams Jr., Dickens B.M. *Bioethics in Canada*. Scarborough, Ontario: Pretince Hall Canada Inc., 1994. 499 p.
14. Roy D.J. et al. *La bioethique: ses fondements et ses controverses*. Quebec: Editions du Renouveau Pedagogique, 1995. 548 p.
15. Țirdea T.N. *Traseele istorico-noționale și modelele teoretice în dezvoltarea bioeticii: analiză teoretico-metodologică și comparativă*. În: *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice [Chișinău]*, 2011, nr. 1(155), p. 7-18.

PRINCIPIUL INDIVIDUALISMULUI CA INSTRUMENT DE DEZVOLTARE A DEMOCRAȚIEI PARTICIPATIVE

Nicolai ȚVEATCOV, *doctor în politicologie,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

The principle of the primacy of the individual assumes that „no man exists for society, but society – for a man”. In other words, the absolute moralities are relative: they are mandatory for an individual only in so far as useful for him personally. In addition, this principle excludes some recognized forms as a civic duty such as homeland defense.

The principle of individualism appears as an ideal-normative principle: allows to preserve personal dignity in the face of the company, a state institution and to approve civil personal sovereignty. This principle emerges from the „civil contract”, which assumes that people enter into relationships between themselves and the State only to the extent that they find this out for themselves acceptable and appropriate. This principle of „civil contract” of citizens means that no one can force you to public relations and agreements; they are valid only to the extent that an individual voluntarily accepted them as the subject of contractual relations fair.

Priniciplul supremației individuale presupune că „nu omul există pentru societate, ci societatea pentru om”. Cu alte cuvinte, moralitățile absolute devin relative: ele sunt obligatorii pentru un individ doar în scop personal. În plus, acest principiu exclude așa forme recunoscute ca datoria civică.

Ca să putem concepe societatea civilă în starea actuală, trebuie să o studiem din momentul apariției cetățeanului ca individ și parte autonomă a societății, care dispune de o serie de drepturi și libertăți, dar și îndatoriri și responsabilități pentru acțiunile sale. Factorii care au condiționat apariția societății civile, în opinia mai multor specialiști în domeniu, sunt următorii: a) apariția proprietății private (anume aceasta este un component inerent al societății civile); b) apariția economiei de piață, în care de unul singur este greu să supraviețuiești; c) responsabilitatea statului de a satisface, la un nivel înalt, interesele și necesitățile cetățenilor săi (acestea sunt multe și diverse, diferite grupări sau asociații acumulează și generalizează interese asemănătoare) [1, p. 47].

Gânditorii politici definesc trei forme ale societății civile:

- Comunitatea civilă antică (polisul), la această etapă „societatea civilă” și „statul” nu sunt diferențiate, ele sunt percepute ca sinonime. A fi parte a societății însemna a fi cetățean, care dispunea de drepturi și îndatoriri. În același timp, aceasta însemna să fii parte a statului, ceea ce îl determina pe cetățean să acționeze conform legii acestuia.

- Comunitatea civilă medievală (orașele-stat feudale), este bazată pe proprietate privată corporativă de clasă. Din componența acestei comunități civile făceau parte organizațiile create pentru protejarea intereselor individuale, de grup și ale celor de clasă – cluburile aristocraților, uzine, caste, organizații militare etc.

▪ Societatea civilă modernă, formată la sfârșitul sec. al XVIII-lea – începutul sec. XX. Perioada modernă de dezvoltare a societății civile se împarte în trei etape, fiecărei etape corespunzându-i un model sau un tip: concurențial, coerent și plural [2, p. 103].

Principiul individualismului apare ca un principiu normativ-ideal: permite de a păstra și de a afirma demnitatea personală în fața societății. Principiul respectiv reiese din „contractul civil”, care presupune că oamenii intră în relații între ei înșiși și cu statul în măsura în care ei acceptă acest lucru. Principiul de „contract civil” al cetățenilor înseamnă că nimeni nu vă poate forța la relații și acorduri publice, ele fiind valabile numai în măsura în care un individ în mod voluntar le-a acceptat ca subiect al relațiilor contractuale echitabile.

Principiul de stare naturală are o semnificație normativă: este ipoteza ideală fără de care nu se poate fundamenta autonomia individuală în fața societății și demnitatea sa civică. Ipoteza aceasta a devenit baza democrației occidentale și reflectă percepția socială și statutul „clasei de mijloc”. Această atitudine specifică a fost destinată să devină un standard universal pentru societățile care au decis să se democratizeze în zilele noastre. Problema constă doar în faptul că istoricul politic al societăților așa-numite occidentale demonstrează că principiul individualismului nu este o stare naturală a omului, ci un rezultat dificil și provocator al confruntării între cetățean și stat ca actori principali în viața unei societăți. Este vorba, pe de o parte, despre oprirea certurilor interminabile civile și războaiele prin concesi locale și individuale de drepturile și libertățile personale în folosul arbitriului centralizat numit „serviciu la stat”, capabil cu „un pumn de fier” să aducă pacea și ordinea, pe de altă parte, pentru a evita abuzul organelor de stat în controlul politic asupra vieții umane, degradarea în despotism și atac la bunăstarea personală și demnitatea cetățenilor statului respectiv.

Viziunile contemporane asupra bazelor societății civile

Filosoful american John Rawls este unul dintre cei mai cunoscuți gânditori politici ai secolului XX. Contribuția sa la conceptul de „societate civilă” se referă la teoria despre justiție. A formulat o serie de standarde prin care să se determine diversele mijloace de alocare a bunurilor primare – drepturile, venitul, puterea, oportunitățile, bunăstarea și autorespectul. John Rawls vorbește și despre un val al ignoranței, care presupune că poziția și situația cuiva nu este cunoscută. Aceasta face posibilă ca decizia privind distribuirea bunurilor primare să fie bazată pe asigurarea unei vieți decente pentru cei în situații dificile, ridicarea aceluși vâl al ignoranței. La principiul de libertate egală, care include dreptul tuturor oamenilor de a vota și deține un oficiu public, a adăugat libertatea de exprimare a conștiinței, a gândirii, libertatea de asociere, dreptul la proprietatea privată. Datorită procesului de drept, filosoful a mai adăugat un principiu – cel al oportunităților egale de a concura pentru orice poziție în cadrul societății. Aceste principii subliniază ideea lui Rawls despre liberalismul politic, în care face diferență între domeniul politic, constituit din instituții publice și structuri sociale, și domeniul cultural

non-public, în care oamenii interacționează cu alții în diverse asociații în corespundere cu doctrinele morale. Rawls consideră democrația constituțională forma de guvernământ perfectă, pentru că aceasta permite existența pluralismului, care duce la o stabilitate, la un consens constituțional, care poate fi atins prin drepturi egale și deschidere spre compromis.

Sunt cunoscute și alte tentative de sintetizare a conceptului de societate civilă. S. Giner, de pildă, propune următoarea definiție: [societatea civilă este] „o sferă a drepturilor individuale și a asociațiilor voluntare dezvoltate istoric în care competiția politică pașnică a indivizilor și a grupurilor pentru apărarea preocupărilor intențiilor și intereselor lor variate este garantată de stat”. Pentru Giner există cinci dimensiuni ce caracterizează societatea civilă: *individualismul* (individul este singura și ultima realitate a vieții sociale; grupurile sociale sunt numai agregate ale voințelor individuale); *sfera privată* (opusă participării în acțiunea politică sau viața publică); *piața* (competiție în toate sferele vieții sociale); *pluralismul* (puterea e difuză în toată societatea și este fragmentată pe baza diferitelor diviziuni ideologice) și *clasa* (rezultatul neintenționat al competiției pentru mărfuri și putere). Filosoful britanic Anthony Black lărgeste perspectiva interpretării factorilor de formare a societății civile: pe de o parte, societatea civilă semnifică „libertatea umană, egalitatea în fața legii și proprietății”, pe de alta, semnifică „valorile comunitare, ajutor mutual și onoarea de breaslă” [3, p. 13].

Realizarea politică contemporană a principiului de individualism

Principiul individualismului, cu toate postulatele sale, promovează primatul societății civile față de stat și organele statale. Starea naturală civilă se bazează pe relații de schimb între indivizi suverani și egali. Este o situație normală când două persoane civile, egale în drepturi, îndeplinesc toate nevoile lor conform principiului reciprocității. Astfel, pentru a satisface necesitățile sau a avea alte beneficii, indivizii nu au nevoie de statul ca atare, deoarece ei își satisfac nevoile lor pe baza principiului inițiativei individuale.

Paradoxul fundamental al democrației contemporane este că ea presupune un mod non-politic de viață pentru majoritatea cetățenilor, fiind numită democrație participativă. În Grecia și Roma antică, democrația clasică (participativă) era formată din cetățeni, care împreună „au abordat principalele probleme ale vieții lor în orașul-stat, numit *polis*. Astfel, este evident că democrația contemporană este reprezentativă. În cazul de față este vorba despre o alegere fundamentală: sau este instalată libertatea completă a vieții private cu prețul neimplicării personale în treburile publice și delegării dreptului de vot anumitor persoane care se ocupă în mod profesional de politică, sau cetățenii direct participă la luarea deciziilor cu privire la problemele colective. În cazul dat, ei nu au nici timp liber, nici dreptul la viață privată. Pentru omul din polisurile antice, statul (aparatură administrativă) nu a fost un monstru de „mai sus”: el a fost un factor de decizie și un factor în realizarea lor.

Deja în Europa medievală se formează cei doi poli de cetățeni: pe de o parte,

este o persoană specifică în toată varietate a rolurilor sale sociale, dar inegală în comparație cu ceilalți, care adesea este exploatată, pe de altă parte, se află un cetățean abstract cu drepturi depline, dar la distanță de la necesitățile și grijile sociale cotidiene. Cea de a doua prevedere este numită democrație formală.

Societatea contemporană a separat stilul de viață politic de cel social-individual, autoritarismul cotidian de democrația formală. Zi de zi viața civilă este dusă doar de minoritățile antreprenoriale, în timp ce restul societății duce o viață sub jugul autoritarismului social nepolitic al stăpînilor reali: managerii uzinelor, fabricilor, companiilor și firmelor private. În timp ce, în sens politic, tuturor cetățenilor li se oferă drepturi egale, care nu asigură echitatea în viața cotidiană, ci se referă doar la o dată, la fiecare 2-3 ani, să vină și să participe la alegeri.

Trebuie de menționat că, consumarea democrației reprezentative, care forțează majoritatea oamenilor să accepte antidemocratismul vieții civile cotidiene în schimbul unui salariu mare și confortului tehnic, nu se limitează doar la partea materială. Problema constă în faptul că stilul respectiv de viață privată și publică pasivă a devenit un obicei, și chiar o valoare pentru societatea contemporană de consum. Cetățeanul, în viața sa de fiecare zi, își încetează activitatea cetățenească, delegă dreptul său la participare „persoanelor competente”, care îl bucură de a fi scutit de răspunderea legată de viața socială. Mulți oameni valorează dreptul lor de a nu participa în viața politică nu mai puțin decât alții – dreptul de a participa. Așadar, este un lucru discutabil atunci când ne referim la tendințele și efectele acestor atitudini în democrația contemporană. Democrația participativă necesită profesionalism, stres și responsabilitate, căci nu fiecare cetățean este pregătit s-o accepte psihologic.

O altă trăsătură funcțională a principiului individualismului este ceea ce o face indispensabilă în sistemul democrației reprezentative, care se bazează pe caracterul „ex-grup”. În cazul în care oamenii ar fi votat la alegeri ca membri ai unor comunități sociale, distribuția voturilor, în linii generale, ar fi fost cunoscută în prealabil (bazată pe raportul numeric dintre grupurile relevante în societate). În acest caz procedura deschisă de vot ar fi fost de prisos. Întregul sistem de manipulare electorală, agitație și propagandă vine de la faptul că relațiile indivizilor în cauză cu grupele lor sociale nu sunt durabile, astfel încât alegătorii pot fi manipulați în lupta pentru voturile lor. În același timp, fără un minimum de mobilizare intergrupală a societății aceasta ar deveni, de fapt, chiar o castă, dar națiunea, la rândul său, n-ar putea să asigure o dezvoltare durabilă, unitate și identitate.

Contravaloarea principiului

În științele politice contemporane este cunoscută paradigma lui Gary Becker – reprezentantul școlii de la Chicago, Laureat al Premiului Nobel (1992) pentru lucrarea „Human capital” din 1964 [4]. Ca adept al tradițiilor liberale, Becker susține că domeniul de aplicare a relațiilor politico-statale vor fi reduse în continuare, cedînd calea în folosul relațiilor de schimb, de parteneriat civil.

Practic, toate relațiile publice Becker le interpretează ca așteptări economice asociate cu așteptări de rentabilitate economică posibilă a capitalului investit. Legea economică de economisire de timp Becker o aplică nu numai pentru procesul de producție, ci și pentru câmpul de consum. Acest lucru i-a permis să declare că teoria economică este universală și poate explica toate relațiile umane fără excepție.

Potrivit lui Becker, legea privind economisirea timpului funcționează în cazul producerii mărfurilor la fel ca și în cazul consumului. Din acest motiv omul modern preferă:

- să cumpere un frigider și să depoziteze produsele alimentare acolo în loc de pregătirea zilnică a mâncării;
- să invite prietenii la un restaurant în loc să-i servească acasă etc.

Astfel, societatea contemporană de consum este descrisă ca o societate care depune toate eforturile pentru economisirea timpului de consum, ce aduce la deprecierea acelor sfere de viață și afaceri umane unde se pierde echilibrul de folosire utilă a timpului.

Logica aceasta se rasfrânge asupra mai multor sfere de viață umană, mai ales asupra valorilor tradiționale ale societății. Spre exemplu, de ce scade fertilitatea în societatea modernă? Becker explică acest lucru prin legea de utilitate marginală (*marginal utility*). Într-o societate tradițională, copiii foarte devreme deveneau maturi și, plus la aceasta, rămâneau în familie ca lucrători, ajutându-le părinților. Deci, dragostea de copii în societățile tradiționale, consideră Becker, are aspect de comportament economic rațional, pentru că este vorba despre investiții în copii ca investiții de capital, care dădeau beneficii urgente și semnificative. În societatea contemporană, dimpotrivă, copiii solicită mai multă atenție și pregătire, nu vor să devină de sine stătători, iar părinții în vârstă nu prea pot avea speranțe pe copiii proprii, de aceea oamenii economiei moderne preferă să aibă mai puțini copii sau deloc [5].

Prezintă interes faptul că teoriile economice liberale oferă prioritate relațiilor comerciale, care condiționează relațiile politice și sociale, ceea ce limitează posibilitatea în analiza și interpretarea proceselor de formare a individului și a societății. În acest context, se poate vorbi despre al doilea neajuns de interpretare a teoriilor liberale în privința dezvoltării societății civile contemporane. Este vorba de atitudinea față de categoriile social vulnerabile ale societății a celor care nu au nimic de oferit în cadrul relațiilor de schimb echivalent. Determinismul economic în forma curată consideră cultura, educația, calificările înalte, etica profesională ca un mijloc de piață pentru beneficii imediate, și nu ca un fundal civilizată pentru existență. Adică, faci studii și obții calificative profesionale nu în scopul dezvoltării spirituale, ci de a obține mai mult profit din activitatea comercială proprie. În realitate, legea economică de utilitate marginală, în cazul realizării ei în condiții absolute, aduce la efecte negative – grupurile profesionale și sociale cu statut înalt

sunt în scădere numerică și în pierderea statutului în favoarea agenților economici de piață primitivă [6, p. 79-118].

Anume Gary Becker este expertul în domeniu care a criticat aplicarea primitivă a determinismului economic. A fost unul dintre primii cercetători care teoretic a dovedit și a justificat matematic faptul că investițiile rentabile în știință, educație, sănătate, confort și igienă sunt de multe ori mai eficiente și mai profitabile decât investițiile obișnuite în factorii de producție. Aceste descoperiri au adus la conștientizarea dimensiunii umane în economia contemporană și la trecerea în epoca postindustrială. Astfel, tranziția de la societatea industrială la societatea postindustrială se bazează pe valorificarea capitalului uman ca principala formă de avere. În societatea postindustrială crește valoarea intangibilă a resurselor nemateriale, în special cele referitoare la dimensiunea umană [7].

În general, se poate concluziona că principalul defect al determinismului economic contemporan este că acesta subestimează valoarea resurselor nemateriale ale societății umane și a factorilor de dezvoltare civilă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Almond Gabriel, Verba Sidney. Cultura civică: Atitudini politice și democrație în cinci națiuni. București: Du-Stab, 1996. 392 p.
2. Буренко В. И., Журавлева В.В. Политология. Москва: Экзамен, 2004. 320 p.
3. Dungaciu Dan, Cristea Darie. Istoria drepturilor omului și a societății civile. Chișinău, Ministerul Educației și Cercetării, Proiectul pentru Învățămîntul Rural. 2006. 67 p.
4. Нобелевская премия по экономике 1992 года – Гэри Беккер (on-line) <http://www.nobeliat.ru/laureat.php?id=446> (vizitat 04.03.2013)
5. Беккер Гэри С. Человеческое поведение: экономический подход. Москва: ГУ ВШЭ, 2003. 672 с.
6. Хайек Фридрих. Глава 2. Карл Менгер (1840-1921). În: Судьбы либерализма в XX веке, Москва: ИРИСЭН, 2009, p. 79-118.

РОССИЙСКАЯ ЭЛИТА И КРЕАТИВНЫЙ КЛАСС

Владимир КОЧЕТКОВ, кандидат философских наук,
Академия гражданской защиты МЧС (г. Москва, Россия),

Людмила КОЧЕТКОВА, доктор философских наук,
Московский институт радиотехники, электроники и автоматики
(Технический университет) (г. Москва, Россия)

Summary

This paper analyzes the changes in the system of social stratification in post-industrial society, and justifies the view that the needs of the economy of knowledge puts a premium on creative class, who, through his ethos undermines the legitimacy of the rule of the current ruling elite. On the example of Russia's current political situation, the author offers a possible political agenda for the creative class.

Великий французский мыслитель XVIII века Ш.-Л.Монтескье, не искушенный в новоязе стабильности современных российских политологов часто любил повторять: «Когда мы замечаем, что в государстве, называющим себя республикой, все спокойно, то можно быть уверенным, что в нем нет свободы». И с этой точки зрения массовые выступления россиян против фальсификации выборов в 2011-2012 годах дали надежду на то, что ростки свободы еще могут прорасти сквозь фундамент «вертикали власти суверенной демократии». Тысячи людей, возмущенные аморальностью операции «Премник» и массовыми фальсификациями результатов выборов в Государственную Думу, определили себя как «креативный класс», который одновременно отличается и от косных народных масс, загипнотизированных путинской стабильностью, и от насквозь коррумпированной элиты, корыстно заинтересованной в продолжении своего бесконтрольного господства над 1/7 частью мировой суши.

Сейчас большинство российских экспертов и политиков предсказывают спад оппозиционного движения по двум причинам. Первая – власть начала политические реформы и тем самым перехватила инициативу и повестку дня у оппозиции. Вторая – креативные слои не могут консолидироваться как класс, что выражается в неспособности выдвинуть четкую программу и лидеров. Данная работа написана с целью проанализировать феномен креативного класса на российской почве и понять возможную программу его действий. Рассматривать же всерьез первую причину авторы не считают необходимым, поскольку политическая реформа в путинской России носит перманентный характер. Это связано с тем, что её формально провозглашенная цель полностью противоречит фактически поставленной задаче – любой ценой удержать власть в руках определенной элитной группировки. А ведь именно против такой стабильности и начал консолидироваться российский креативный класс.

Сначала немного теории. Популярностью термин «креативный класс»

обязан работам американского социолога *Р. Флориды*, который исследовал причины расцвета и упадка различных городов и регионов в современных США. Он считает, что этот класс выходит на первый план благодаря развитию новой современной экономики. «Если для феодальной аристократии источником власти и классовой идентичности служил наследственный контроль над землей и населением, а для буржуазии – присутствие её представителям «роли» коммерсантов и фабрикантов, то особенно креативного класса определены творческой функцией его членов. Поскольку креативность – это движущая сила экономического развития, креативный класс к настоящему времени занял в обществе доминирующее положение» [1, с. 12]. Ведь креативность, понимаемая как способность создавать новые значимые формы, превратилась в основной источник конкурентного преимущества. А поскольку источником креативности являются люди, постольку именно творческие люди и представляют важнейший ресурс новой эпохи.

Эта трансформация повлекла за собой ещё один тектонический сдвиг в организации социального пространства современного общества. «Место превратилось в главный организующий компонент нашего времени, переняв многие функции, выполнявшиеся ранее фирмами и другими организациями. Сегодня корпорации, куда в меньшей степени культивируют своих сотрудников, а последние намного чаще меняют места работы, в результате чего контракт по личному найму приобрел характер более случайный. При таких обстоятельствах именно географическое местоположение, а не корпорация, представляет организационную матрицу для сочетания людей и рабочих мест» [1, с. 21].

По мнению *Р. Флориды*, формирование новой экономики началось в США с 50-х годов прошлого века. В настоящее время к этому классу, по его оценкам, принадлежит около 30 миллионов человек, или 30% всех работающих американцев. Ядро креативного класса составляют люди, занятые в научной и технической сфере, архитектуре, дизайне, образовании, искусстве, музыке и индустрии развлечений, чья экономическая функция заключается в создании новых идей и технологий. Помимо ядра, этот класс также включает обширную группу креативных специалистов, работающих в бизнесе и финансах, праве, здравоохранении и в смежных областях деятельности.

Американский социолог полагает, что радикальное отличие между креативным и другими классами заключается в том, за что они получают свои деньги. «Представителям рабочего и обслуживающего класса платят, главным образом, за выполнение работы, согласно плану, тогда как креативный класс зарабатывает деньги, проектируя и создавая что-то новое, и делает он это с большей степенью автономии и гибкости, чем два другие класса» [1, с. 22-23]. Иначе говоря, представителям креативного класса платят за результат, а рабочим и людям сервиса – за рабочее время.

В современном мире никто не будет спорить с тем, что креативность является источником новых технологий, новых типов производств и многих других экономических благ, собственно говоря, поэтому её ценят все выше и стараются поощрять. В результате общество пронизывается креативным этосом. *Р. Флорида* выделяет следующие аспекты креативного этоса. (1) Креативность – это, прежде всего, способность к синтезу, не простое развитие интеллекта или накопление знаний. При этом, однако, чтобы создать новые и пригодные для использования комбинации, приходится анализировать факты и теории. (2) Креативность требует уверенности в себе и способности идти на риск. *Р. Флорида* замечает по этому поводу: «Неудивительно, что креативный этос знаменует радикальный поворот от конформистского прошлого. По сути, творческая деятельность часто носит откровенно подрывной характер. Поскольку она разбивает существующие стереотипы мышления и поведения» [1, с. 46]. (3) Различные формы креативности, обычно воспринимаемые как самостоятельные, например, техническое творчество (или изобретательство), экономическая креативность (предпринимательство) или художественное творчество, на самом деле тесно взаимосвязаны. «Они не только относятся к общему мыслительному процессу, но и усиливают друг друга через «перекрестное опыление» и взаимную стимуляцию» [1, с. 48]. (4) Побудительным мотивом креативности является потребность в самореализации. (5) Хотя креативность принято считать индивидуальным феноменом, она неизбежно приобретает черты командной работы. Даже одиночка во многом полагается на коллег, чьё мнение для него имеет значение, а также на помощников. (6) Кроме того, креативность достигает расцвета в специфической социальной среде, достаточно стабильной для того, чтобы обеспечить непрерывность деятельности, при этом стимулирующая творчество даже во всех его провокационных формах. (7) И последнее, но не по значению. Поток креативности не возобновляется автоматически, а значит, требует постоянного внимания и инвестиций в экономические и социальные формы, поддерживающие творческий импульс.

Таковы характеристики этоса креативности. Но, по мнению *Р. Флориды*, также необходимо иметь в виду условия, при которых этот этос может реализовываться и воспроизводиться. Он пишет: «Общей для всех этих [креативных – В.В.К., Л.Н.К.] людей является настоятельная потребность в структурах и внешних условиях, которые благоприятствовали бы креативности – давали достойную оценку их деятельности, побуждали к творчеству, имели механизмы для мобилизации ресурсов вокруг идей и были равно восприимчивы к незначительным переменам и новым идеям большого масштаба. Компании и географические пункты, удовлетворяющие этим требованиям, независимо от своего размера, имеют приоритет во всем, что касается обращения с креативными талантами, их привлечения и мотивировки» [1, с. 55].

Р. Флорида на основе своего анализа этоса креативности считает возможным внести уточнения в теорию «общества знаний». Как известно, в свое время один из творцов этой концепции *П. Друкер* заявил: «Основным экономическим ресурсом – «средствами производства» – является уже не капитал, не естественные ресурсы и не труд. Им стало – и останется – знание» [2, с. 8]. Но на самом деле теперь основной ресурс экономической и общественной жизни – креативность, то есть создание на базе знания практических новых форм. «Знание» или «информация» – это рабочий материал креативности. А продуктом этого процесса является инновация.

Важно то, по мнению *Р. Флориды*, что основой креативного класса является экономика. Он пишет: «Я выделяю его как экономический класс и утверждаю, что его экономическая функция поддерживает и определяет социальные и культурные решения креативных профессионалов, равно как и их образ жизни. Креативный класс состоит из людей, производящих экономические ценности в процессе творческой деятельности» [3, с. 85]. Члены креативного класса в отличие от буржуазии не владеют какой-либо существенной собственностью в качестве средств производства в терминах индустриальной эпохи. Их собственность, проистекающая из творческих способностей, не имеет физической формы. И с этой точки зрения, социальная стратификация теперь выглядит так: элита (правлящий класс), креативный класс, обслуживающий (сервисный) класс и рабочий класс.

Получается, что общая историческая тенденция такова: начиная с середины 50-х годов прошлого века численность рабочего класса сокращается, а доля креативного и сервисного классов растет. Незначительно растет численность элиты и правящего класса в целом. «Эти изменения в американской классовой структуре отражают более глубокие, более общие процессы экономических и социальных перемен. Упадок традиционного рабочего класса является неотъемлемой частью сокращения роли промышленной экономики, которая служит ему основанием, а также общественных и демографических закономерностей, определявших индустриальное общество. Рабочий класс утратил свое прежнее значение, перестав задавать тон и устанавливать типичные американские ценности – это, кстати, касается и управленческого класса 1950-х годов» [3, с. 93]. Обслуживающий класс не имеет существенного влияния, а его количественный рост можно объяснить на фоне подъема креативного класса. Дело в том, что креативный класс нуждается в превосходящем по численности обслуживающем классе для аутсорсинга функций, выполнение которых ранее обеспечивала семья.

Иначе говоря, экономическая мощь креативного класса существенно возросла за последнее время. Он занял центральное место в классовой структуре современного общества. Но, тем не менее, не он определяет политику. *Р. Флорида* считает, что эта ситуация связана с отсутствием клас-

сового самосознания у креативных профессионалов. Представляется, что в этом пункте своей концепции американский социолог противоречит сам себе. Если этос креативности доминирует в современном обществе, то, следовательно, самосознание наличествует, тем более что представители креативного класса тяготеют географически к тем местам, где есть пространство креативности. На мой взгляд, суть дела состоит в другом.

Верно определяя точку взрывного роста численности креативного класса, Р. Флорида делает акцент на роли креативности в качестве основного ресурса нового типа общественного развития. Но при этом совершенно игнорирует институциональный аспект в становлении нового общества, которое для удобства вслед за Д. Беллом, будем называть постиндустриальным. А суть дела состоит в том, что линия стратификации в новом социуме теперь проходит не только и не столько горизонтально (по классам, стратам, слоям), но и по вертикально организованным институтам (университеты, корпорации, государственные органы управления и т.п.), которые будем называть *ситусами* [4, с. 503]. Люди, в том числе и представители креативного класса, существуют, работают и самореализовываются, если только не отдыхают, как члены определенного ситуса. Конечно, они при этом могут заниматься творчеством и вне работы, и даже находить в этом больше удовольствия, но в обществе наемного труда [5] иного способа, как работать по контракту с ситусом не существует. Даже научный интерес может быть удовлетворен только в рамках сообщества ученых, в рамках исследовательской организации. Свободных агентов (*фри-лансеров*) не так много, да и сама форма дистанционного рабочего места мало что меняет в матрице наемного труда.

Именно вертикальная стратификация постиндустриального общества не дает креативному классу стать доминирующей силой и навязать элите свою повестку дня, как это в свое время удалось рабочему классу, что воплотилось в теории и практике социального государства. Кроме того, дисперсность ситусов мешает развитию классового самосознания. Креативные профессионалы понимают, что они очень ценный ресурс новой экономики, но и не более того. Элите пока удастся вполне удовлетворять амбиции креативного класса без роста его политического влияния.

Однако доминирование этоса креативности все же бросает определенный вызов современной элите. И это связано с внутренне противоречивом статусе правящего класса. Так, согласно определению Г.К. Ашина, «элита – высшая страта в системе стратификации (независимо от основания этой стратификации), управляющая подсистема в иерархизированной системе. В нормативном плане – это доминантное меньшинство общества, являющееся референтной группой для большинства общества; модель поведения; формальный и неформальный авторитет» [6, с. 254]. По нашему мнению, доминирование в обществе креативного этоса подрывает значе-

ние элиты в качестве референтной группы, а значит, размывает основы легитимности её правления.

Современная элита (правлящий класс) на Западе, используя возможности экономической науки и социального государства, научилась управлять постиндустриальным обществом. Кейнсианство через макроэкономическое регулирование позволило избежать масштабных экономических потрясений подобных Великой депрессии. А институты социального государства позволили поднять материальное благосостояние рабочего класса на недостижимую прежде высоту. Исходный смысл этого великого классового компромисса был в том, чтобы через гарантирование определенного уровня материального достатка дать возможность лишенному собственности (и в этом смысле несвободному) индивиду стать гражданином, активно реализующим свое право на частную и публичную автономию [7]. В таком полном идеально-типическом варианте программа социального государства не была реализована. И даже, более того, она породила некоторые непредвиденные последствия, как негативные, так и позитивные.

Первые заключались в том, что в развитых странах появились так называемые «новые бедные», то есть устойчивые слои людей, которые существуют за счет социальных трансфертов. Эти люди полностью выключены из активной гражданской жизни и поэтому, естественно, склонны к девиантному поведению. В одних странах (например, во Франции или Германии) в этой группе оказываются иммигранты, в других (например, в США или Великобритании) – расовые меньшинства. Именно в этих слоях сосредоточены точки социальной напряженности развитых стран.

Позитивные же следствия заключались в том, что, по словам современного американского социолога *Р. Ингледарта*, произошли кардинальные изменения в системе ценностных ориентаций. Как он пишет: «Причиной межгенерационного перехода от материалистических ценностей к постматериалистическим послужила беспрецедентная экономическая и физическая безопасность, характеризовавшая послевоенный период» [8, с. 252]. Это значит, что у граждан западных стран стали меняться ценностные ориентации – преобладающее внимание к материальному благосостоянию и физической безопасности, характерны для рабочего класса в индустриальную эпоху, уступили место заботе о качестве жизни, то есть о состоянии экологии, уровне медицинского обслуживания и образования подрастающего поколения.

На этой почве социальной безопасности и свободы с середины 50-х годов прошлого века и начала развиваться новая креативная экономика. Но для представителей креативного класса со временем станет недостаточно просто зарабатывать хорошие деньги и прожигать жизнь в гламурном угаре. Этос креативности вступает в противоречие со статусом его носителей в ситуациях постиндустриального общества. Как справедливо отметил *П. Друкер*: «Попытка подкупить работников интеллектуального труда, на ко-

торых держится эта индустрия, просто-напросто не работает... Успех подобных отраслей, основанных на знаниях, зависит все чаще от умения таким образом организовать работу компании, чтобы привлечь, удержать и мотивировать интеллектуальные кадры. Когда этого уже нельзя будет добиться, апеллируя к их алчности, как мы пытаемся делать сейчас, придется удовлетворять их ценностные запросы, а также обеспечить им общественное признание и определенную долю власти» [9, с. 57].

Опросы креативного класса, проведенные Р. Флоридой, показывают, что в настоящее время у его представителей в качестве важнейших называются несколько условий, при которых возможна самореализация [10, с. 106-118]. Прежде всего, это ответственная работа, ориентированная на конечный результат. Важны также гибкие условия труда, то есть возможность самому определять условия работы. Самореализация невозможна без признания со стороны коллег при наличии стимулирующего коллектива. Местоположение и сообщество, где возможно участие в жизни локального территориально-публичного коллектива, что позволяет креативным людям культивировать их ценности, также важны. По мнению этого американского исследователя, представители креативного класса концентрируются преимущественно в тех географических районах, где ситуации предоставляют им возможность жить и творить в соответствие со своим этосом. Пока этот процесс протекает стихийно, но уже сейчас в развитых странах есть регионы креативности (например, Силиконовая долина в США) и депрессивные районы, где стагнируют предприятия индустриальной волны (например, шахтерские городки в Англии).

Таким образом, без приведения статуса креативного класса в соответствие со значением этоса креативности в новой экономике, современное постиндустриальное общество рискует так, и остаться в зоне турбулентности мирового кризиса. Парадигма конституционализма, которая в развитых странах не только воплощена в государственных институтах, но и является неотъемлемой частью публично-правовой этики западного мира, позволяет совершить эту трансформацию в легальных формах. Под *конституционализмом* мы понимаем философско-юридическую доктрину, а также реальную практику государственного строительства, которая считает возможным и необходимым строить на рациональной (договорной) основе систему государственного управления, взаимоотношений между гражданином и властью, а также между гражданами. Эта доктрина исходит из признания равного достоинства за каждым свободно определяющимся (суверенным) субъектом социума (индивид, группа граждан, нация).

Данное признание достоинства реализуется через предикацию естественных и неотчуждаемых (гарантия свободы разума и воли в рамках правил поведения данного общества) прав (свободы делать/не делать что-либо) гражданина (объединений граждан), при условии признания последним (последними) и честного следования всей совокупности рациио-

нальных правил общественной жизни. С самого своего начала конституционализм был теоретической парадигмой, решающей задачу по разработке таких принципов справедливого устройства общественной и государственной жизни, которые бы позволяли обеспечить реализацию частной и публичной автономии для всех достойных социальных субъектов. Именно эта имманентная интенция данной парадигмы цементирует западные государственные институты на фундаменте публично-правовой этики.

Представляется, что в современной России креативный класс только начинает осознавать свое место и значение. Опасность ситуации усугубляется тем, что конституционализм так и не стал картиной мира для российской элиты и в целом для всего общества. К сожалению, многие представители креативного класса, ощущая свою оторванность от косных народных масс, также считают возможным игнорировать идеи равной защиты права на частную и публичную автономию для всех граждан. И полагают, что мудрое руководство с их стороны приведет к всеобщему счастью.

Таких взглядов, например, придерживается известный политолог В.Б. Пастухов. Он считает, что культура народа определяет облик власти, так же как геном человека определяет его внешний вид. «Русский культурный код с очень большой натяжкой можно назвать европейским, еще меньше он похож на азиатский. Поэтому, как не накладывай на русское государство европейский грим, из-под него всегда будут выступать евразийские скулы» [11, с. 7]. Этот ученый считает, что России необходима культурная революция, чтобы изменить основания власти. Причем «в силу традиционной слабости российского гражданского общества, никакой другой силы, которая могла бы инициировать и обеспечить эту культурную революцию, кроме государства, сегодня нет» [11, с. 8]. Очевидно, что из таких теоретических установок может следовать только один вывод: нужно, чтобы на смену старой морально разложившейся элите пришли новые нравственно чистые люди, которые и смогут изменить (перевоспитать?) русский народ. Но возникающий при этом вопрос, а что гарантирует нравственно безупречное поведение новой элиты, и зачем насильствовать народ (только за то, что терпел прежнюю власть?), автором полностью игнорируется, что, на наш взгляд, свидетельствует о родимых пятнах большевизма.

Кроме того, сама постановка таких задач показывает, что в современной России существует раскол элит на две части. Первая – условно пропутинская – часть сделала осознанный выбор в пользу консервации статуса, и озабочена только защитой и легализацией своих коррупционных доходов. Другая часть, разочарованная в итогах президентства В.В. Путина из-за того, что его клан захватывает все, что может генерировать денежный поток в стране, надеются на нового «доброе» царя. Как справедливо отмечают известные российские социологи: «Разделение «элит» идет не по каким-то принципиальным — политическим, идеологическим — основаниям; водораздел проходит между допущенными к местам около высшей

власти и претендующими на эти места» [12, с. 148]. К сожалению, ни одна из элитных групп не рассматривает вопрос, каким образом можно создать такую политическую систему, при которой каждый бы имел возможность реализовать свое право на частную и публичную автономию, то есть право жить в условиях свободы и справедливости.

По нашему мнению, возможным носителем идеологии конституционализма в России мог бы стать зарождающийся креативный класс. Объективное противоречие между ролью креативного класса в новой экономике и его статусом в коррумпированной политической системе делает неприятие им правящей элиты стилистически неизбежным. А конституционализм органично ценностно оформляет меритократические установки креативного этоса и придает ему силу политической идеологии и соответствующий смысл. Не смотря на то, что в России принята вполне демократическая Конституция 1993 года, условия, в которых она вводилась в действие (расстрел *Б.Н. Ельциным* здания российского парламента) не могли не повлиять на её текст, на её толкование и на все систему правоприменения. Именно поэтому академик *О.Е. Кутафин* охарактеризовал всю современную российскую политическую и правовую систему как «мнимый конституционализм».

В чем же сущность данного феномена? По меткому определению академика *О.Е. Кутафина*, мнимый (или лже-)конституционализм – это такая теория и практика конституционализма, которая «отличается неустойчивостью, возможностью обращения вспять, очевидной вероятностью перехода конституционных по происхождению и политической терминологии феноменов в свою противоположность – авторитаризм» [13, с. 7]. Однако при таком определении мы не можем понять, почему возможно такое извращение принципов конституционализма. Поэтому с юридической точки зрения, мнимый конституционализм можно определить как такую ситуацию, при которой в основных конституционных законах провозглашаются права и свободы граждан, и даже образуются основные конституционные органы государственной власти, а на самом деле права народа не обеспечены никакой реальной гарантией, и тем самым, низведены до минимума. С политической точки зрения, лже-конституционализм есть нечто иное, как попытка продлить властвующей элиты своё пребывание у власти, используя конституционные государственные формы и терминологию. Именно такое понимание природы путинского режима позволяет объяснить потрясающий цинизм и коррумпированность современной властвующей элиты.

Какова может быть политическая повестка российского креативного класса? Что он должен требовать от властвующей элиты и к чему ему следует стремиться? В общем и целом надо требовать изменения действующей Конституции и полного обновления состава Конституционного Суда. Очевидно, что без приведения содержания гл. 3, 4, 5, 6, 7 Конституции в соот-

ветствие с Основами конституционного строя, зафиксированных в гл. 1 и 2 Конституции, невозможно вернуть русским гражданам свободу и справедливость, которые были цинично извращены путинской элитой. А без честных судей невозможно защитить права гражданина и человека.

Прежде всего, необходимо четко разграничить круг ответственности и полномочий между федеральными органами государственной власти и субъектами (регионами) Российской Федерации, предварительно ликвидировав неравный статус национальных республик и русских областей. Последнее позволяет бесконтрольно дотировать национальные окраины за счет русских регионов, а также ведет к вытеснению русских из этих национальных республик. Эта простая мера поможет возродить Россию как федеративное государство.

Разделение властей должно быть четко проведено не только по вертикали (центр – регионы), но и по горизонтали, иначе мы не сможем ограничить власть чиновников над российским народом. В качестве первого шага на этом пути необходимо, чтобы Президент потерял свой «божественный» статус и по должности стал главой Правительства, чтобы он возглавил исполнительную власть в стране и, следовательно, нес юридическую и политическую ответственность за её функционирование.

Необходимо четко прописать механизм формирования российского парламента через всенародные выборы всеми гражданами страны (в случае Государственной Думы) и населением конкретного региона (в случае Совета Федерации) при сочетании пропорциональной и мажоритарной системы выборов. Это даст юридическую защиту от злодейства исполнительной власти на власть законодательную. Очевидно также, что без полномочий на назначение, а самое главное, на отстранение от должности руководителей ключевых органов исполнительной власти, парламентский контроль над российской бюрократией остается фикцией и вряд ли возможен в принципе.

Без независимого и справедливого суда невозможно простым людям защитить свои права перед лицом огромной государственной машины. Для того чтобы судьи на деле стали чувствовать нужды народа необходимо изменить порядок их назначения на должность. Они не должны зависеть от исполнительной власти и Президента. Их должен приводить к судебской власти народ путем выборов, либо непосредственно населением, либо органами народного представительства.

И последнее, но не по значению. Необходимо расширять полномочия органов местного самоуправления. Именно на местном уровне лучше знают реальные проблемы простого народа, а значит, там они и должны решаться. Для раскрепощения инициативы граждан и возрождения духа общинности необходимо четко на конституционном уровне закрепить принцип субсидиарности, согласно которому вышестоящая власть обязана помогать решать местные проблемы без навязывания своего видения и спо-

соба решения этих проблем. Этот принцип нужно дополнить запретом на кадровое вмешательство в дела местного самоуправления. Ведь именно в кругу соседства формируется личность, а при возможности решать местные проблемы, где органично сочетаются частные и публичные интересы, будет формироваться активный свободный и справедливый гражданин.

Сейчас в России очень тяжелый моральный климат. Наличие у человека более или менее твердых принципов вызывает в среде элиты осуждение и насмешки, а «прагматизм», «договороспособность» или «технократизм», сводящиеся к цинизму и беспринципности, возводятся в статус добродетели. Остаётся надеяться, что моральное разложение элиты, быстро распространяющееся и на все остальное общество, не сможет засосать в своё болото носителей креативного этоса. Но моральное очищение гражданского общества должно сопровождаться серьезной работой по формированию политической повестки дня. Представляется, что без консолидированной позиции креативного класса на основе вышеизложенных идей повторение рецидивов авторитаризма в виде преемников или других извращений властвующей элиты будут повторяться. Очевидно, что креативному классу не нужен добрый царь, который рано или поздно станет плохим. А без прочного конституционного фундамента процесс демократизации в российском обществе будет всегда носить обратимый характер.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Флорида Р. Креативный класс: Люди, которые меняют будущее. Москва: Издательский дом «Классика-XXI», 2011.
2. Drucker P. Post-Capitalist Society. New York: Harper Business, 1993.
3. Флорида Р. Креативный класс: Люди, которые меняют будущее. Москва: Издательский дом «Классика-XXI», 2011.
4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Москва: Academia, 1999.
5. Кочетков В. В., Кочеткова Л. Н. К вопросу о генезисе постиндустриального общества. В: Вопросы философии. 2011, № 2, с. 23-33.
6. Ашин Г. К. Элитология: История, теория, современность. Москва: Издательство «МГИМО-Университет», 2010.
7. Кочетков В. В., Кочеткова Л. Н. Социальное государство как идеальный тип: К философским основаниям современной политики. В: Труд и социальные отношения. 2010, № 4, с. 106-115.
8. Инглетарт Р. Культурный сдвиг в зрелом индустриальном обществе. В: Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. Москва: Academia, 1999.
9. Drucker P. Beyond the Information revolution. В: The Atlantic Monthly, 284, October 4, 1999.
10. Флорида Р. Креативный класс: Люди, которые меняют будущее. Москва: Издательский дом «Классика-XXI», 2011, с. 106-118.
11. Пастухов В. Б. Реставрация вместо реформации: Двадцать лет, которые потрясли Россию. Москва: ОГИ, 2012.
12. Гудков Л. Д., Дубин Б. В., Левада Ю. А. Проблемы «элиты» в современной России: Размышления над результатами социологического исследования. Москва: Фонд «Либеральная миссия», 2007.
13. Кутафин О. Е. Российский конституционализм. Москва: Норма, 2008.

INSTITUȚII ȘI MECANISME DE REALIZARE A POLITICII EXTERNE

Victor JUC, *doctor habilitat în politologie,*
Institutul Integrare Europene și Științe Politice al AȘM,
Maria DIACON, *doctorandă,*
Institutul Integrare Europene și Științe Politice al AȘM

Summary

The political parties are essential components to forming the political institutions and mechanisms necessary for training, promotion and strengthening foreign policy. A special weight hold the domestic institutions: parliament, government and relevant institutions specializing in foreign policy activity. But we can not deny the weight of external institutions (councils, committees) through which occurs the achievement of political, economic, social, cultural dialogue and which are identified the common solutions to common problems. Thus, each institution is responsible for its place and role in the society, and the political parties become generators of programs and provision of foreign policy and political actors directly involved in identifying the effective strategic and tactical options in a particular context, for to achieve a high level of development of the entire city.

Existența partidelor politice, a partidismului ca fenomen politic constituie un element esențial al unei societăți democratice. Chiar dacă nu sunt agreeate, adesea contestate, partidele politice rămân, cu toate acestea, principalii artizani ai democrației. În cazul Republicii Moldova, primele partide sau pluripartidismul veritabil a apărut și s-a dezvoltat odată cu apariția instituțiilor democratice și cu lărgirea drepturilor civice și politice în cadrul sistemului politic. Precum afirmă politologul francez M. Duverger, „dezvoltarea partidelor este legată de cea a democrației, adică este legată de extinderea sufragiului popular și a prerogativelor parlamentare. Pe măsură ce adunările politice și-au extins funcțiile și independența, membrii acestora au resimțit nevoia de a se grupa pe afinități, cu scopul de a acționa împreună. Cu cât dreptul de vot se extinde și se multiplică, cu atât devine mai necesară încadrarea alegătorilor de către comitetele capabile să facă cunoscuți candidații și să canalizeze voturile în direcția lor”. [1]

În acest context, dorim să abordăm segmentul cu privire la relațiile dintre partidele politice și instituțiile democratice, interne sau externe, prin care are loc realizarea prerogativelor stipulate expres în cadrul programelor și platformelor electorale, cu precădere, a opțiunilor de politică externă.

Amintind mai sus de relații și rolul acestora în determinarea mecanismelor de realizare a politicii externe, specificăm că între componentele sistemului politic, relațiile politice reprezintă acele legături, raporturi care se stabilesc între diferite categorii și grupuri sociale în calitatea lor de agenți și care coordonează sau

asigură acțiuni vizând satisfacerea intereselor lor în raport cu puterea politică. Astfel, relațiile politice sunt raporturi între grupuri de indivizi, între partide și organizații politice, între acestea și puterea politică [2]. Din această perspectivă, o altă componentă definitorie a sistemului politic, indicând gradul de organizare a societății la un moment dat, se referă la instituțiile politice – statul, principala și cea mai veche dintre ele, partidele politice, organele legiuitoare și executoare. Este de menționat faptul că nu orice organizație sau instituție din societate este și una politică, ci numai acelea care se implică în problema puterii politice. Asemenea instituții politice se constituie în cadrul sistemului național, ca și pe scară internațională, ele aflându-se în raporturi de alianță, de cooperare sau de opoziție, de conflict [3].

În cadru sistemului politic actual intern partidele politice devin atât generatori de programe, de opțiuni de dezvoltare socioeconomică pe plan intern și extern, cât și de personalități politice, membri constituanți ai instituțiilor democratice (parlament, guvern) care dețin un rol determinant în realizarea opțiunilor strategice și tactice de politică externă a Republicii Moldova.

Astfel, calitatea programatică a partidelor politice se manifestă prin anunțarea măsurilor pe care le propun și politica pe care ar promova-o, dacă ar câștiga puterea. Programul constituie un element utilizat pentru a structura și mobiliza opinia publică, însă elaborarea sa necesită dezbateri interne. Fiecare partid poate avea tendințe, mai mult sau mai puțin organizate, are mai mulți responsabili care nu au exact aceleași opțiuni, nici aceleași strategii politice, este în legătură cu grupurile de variate interese care doresc să facă acceptate anumite măsuri de către partidul lor. Ele doresc ca interesele particulare pe care le reprezintă să poată figura în programele ce încarnează o viziune a interesului general. Programul este, prin urmare, fructul unui compromis și rezultate în urma unor discuții interne. El trebuie să fie relativ rațional și să șteargă contradicțiile potențiale dintre interesele unora și ale altora. În același timp, programul trebuie să fie suficient de mobilizator pentru militanți, în funcție de o ideologie și de principii a cărui traducere voluntară concretă trebuie să o asigure, dar și realist, pentru o conjunctură politică dată, în contextul unei economii care se mondializează. Aceste cerințe pot să determine o distincție între programul teoretic al partidului și programul candidaților [4].

De aceea, pentru realizarea unei politici externe unice, ca scop și obiective, prevăzute în cadrul programelor și a platformelor electorale ale partidelor, Constituția Republicii Moldova stipulează expres instituțiile și mecanismele primare de formare și implementare a opțiunilor de politică externă. În acest context, potrivit legii supreme, instituțiile care au un aport direct la determinarea și îndeplinirea strategiilor și tacticilor de politică externă sunt instituția parlamentului, instituția șefului de stat și instituția guvernului, însoțite, nemijlocit, de setul de mecanisme care vin să traducă în activitatea politică prevederile constituționale.

Una din dimensiunile administrației publice este politica externă, iar unul

dintre ministere se ocupă de acest domeniu, ceea ce înseamnă că reglementarea unor atribuții și pentru șeful statului în această materie are și semnificația implicării sale în procesul decizional administrativ. Politica externă apare ca exteriorizare a poziției statului față de alte state, față de organisme internaționale, de unde necesitatea implicării, în procesul decizional politic, nu numai a autorităților administrative și executive, dar și a parlamentului, astfel încât prin voința comună a acestor autorități să se mențină nu numai echilibrul și controlul reciproc în interior, dar să se asigure și credibilitatea Republicii Moldova, ca stat, în exterior. Nu se poate vorbi, logic, despre existența unei voințe de stat, a unei voințe politice a unui stat în afara voinței autorităților de stat, în primul rând, a autorităților centrale ale statului: Parlament, Președintele Republicii, Guvern. Tocmai de aceea politica externă nu poate fi o zonă de preocupări exclusive ale ministerului de resort sau ale șefului de stat; ea este, în anumite coordonate, și o problemă a Parlamentului, ca organ prin care poporul își exercită suveranitatea națională, precum și prin faptul că acesta este unica autoritate legiuitoare, cel puțin în sistemul nostru constituțional. De altfel, contactele cu străinătatea ale acestor autorități se realizează prin cooperare cu Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene [5].

Astfel spus, Parlamentele, ca foruri supreme reprezentative ale popoarelor, au și cea mai nobilă sarcină în sistemul organelor statale, și anume sarcina legiferării. Legea, prin faptul că este atributul exclusiv al Parlamentului, devine în acest fel și forma cea mai înaltă de exprimare a popoarelor, care prin reprezentanții lor își asumă în mod democratic atât propriul destin, cât și (în cazul marilor puteri) destinele lumii în care trăim [6].

Republica Moldova nu este o excepție de la regula sus-menționată. Prima instituție responsabilă de aprobarea direcțiilor principale de politică internă și externă, potrivit art. 66 al Constituției [7], este Parlamentul, care ratifică, denunță, suspendă și anulează acțiunea tratatelor internaționale încheiate de către stat. Se cuvine în acest context să facem o delimitare strictă între rolul și locul Parlamentului cu setul propriu de mecanisme de formare și realizare a politicii externe și misiunile diplomatice, care, la rândul lor, reprezintă statul în exterior și îi promovează reperatele într-un context mai desfășurat, la scară internațională participând la structurile parlamentare internaționale ale Consiliului Europei, ale OSCE ș.a.[8].

Principalul obiectiv al oricărui stat în relațiile sale cu ale state este să influențeze dialogul multiplu pentru avantajul său propriu, dar, în același timp, are obligația și responsabilitatea de a-și formula propria sa politică externă față de alte state și să asigure conducerea acestei politici. Formularea politicii externe reprezintă unul din aspectele politicii naționale și cade în sarcina politicianului, în timp ce conducerea relațiilor internaționale și analiza diverselor priorități ale politicii externe cade în sarcina diplomatului. Însă prin prisma misiunii de reprezentare toți parlamentarii sunt considerați a fi și „diplomați de moment” [9].

În definitiv, legătura indisolubilă dintre partidele politice și structurile statului, în cazul nostru, Parlamentul, se realizează prin aceea că membrii unui partid care au obținut votul necesar pentru a accede la guvernare devin legistatori pentru un mandat determinat prin Constituție. Astfel, ei preiau mecanismul de realizare a prevederilor electorale și pun în practică, spre așteptarea electoratului, a prevederilor stipulate în program și platforme.

Adesea întâlnim situații, cu precădere în anii electorali, când partidele cu rezonanță mică pe piața electorală acceptă ideea fuzionării cu partidele mari pentru a reuși în promovarea propriului program politic. De asemenea, partidele mari pot adopta aceeași strategie, de atragere a partidelor mici în arealul lor de acțiune pentru a obține o pondere electorală mai mare în fața opiniei publice [10]. Aceste acțiuni amintesc de acele mecanisme prin care partidele creează contextul necesar de formare și afirmare a politicii externe a statului.

Competența Parlamentului este stipulată și în alte articole ale Constituției, precum și în alte acte legislative, dar evident au o conexiune directă cu prevederile art. 66. Astfel, lit. d) a art. 66 fixează Parlamentului competența aprobării direcțiilor principale ale politicii interne și externe a statului. Vom menționa că în Republica Moldova nu există o lege care s-ar numi „Direcțiile principale ale politicii interne și externe”, aceste direcții fiind cuprinse în diferite programe aprobate de Parlament, fiind obligatorii pentru Guvern, care, conform art. 96, trebuie să asigure realizarea politicii interne și externe a statului. Un astfel de program este Programul de activitate al Guvernului, pe care candidatul desemnat la funcția de prim-ministru, în termen de 15 zile de la desemnare, va cere Parlamentului aprobarea prin votul de încredere (art.98). Programul de activitate al Guvernului, astfel spus, materializează programele electorale ale partidelor care au câștigat alegerile parlamentare, iar aceste programe electorale sunt, de fapt, programele de activitate ale partidelor și conțin toate elementele ce țin de politica internă și externă a statului. Există o legătură logică între competența Guvernului de a elabora și prezenta Parlamentului acest program și adoptarea lui de către Parlament, care în continuare are obligația de a asigura cadrul legislativ necesar pentru realizarea acestuia, astfel constituindu-se un tandem: legislativ-executiv, în realizarea politicii interne și externe a statului [11].

Structura Parlamentului Republicii Moldova prevăzută în Regulament [12] ne permite să identificăm setul de atribuții ce țin de realizarea politicii externe a statului. Astfel, art. 14 al Regulamentului desemnează atribuțiile Președintelui Parlamentului, prin care acesta reprezintă Parlamentul în țară și peste hotare și desemnează, după consultarea fracțiunilor parlamentare, componența delegațiilor parlamentare, cu excepția delegațiilor parlamentare permanente. Această excepție se explică prin faptul că desemnarea delegațiilor parlamentare la organizații internaționale, potrivit art. 13, îi revine în mod exclusiv Biroului Permanent, dar respectând aceeași procedură, de supunere spre aprobarea Parlamentului a componenței numerice și nominale.

O altă structură specializată în formarea și promovarea politicii externe o reprezintă Comisia pentru politică externă și integrare europeană [13]. Obiectul de activitate al acesteia constă în controlul parlamentar asupra politicii externe și de integrare europeană a Guvernului, coordonarea procesului de racordare a legislației la standardele europene și avizarea tratatelor și a altor acte internaționale. În subordinea Comisiei se concentrează și cooperarea cu parlamentele altor state și cu organismele interparlamentare și audierea candidaților pentru funcția de ambasador în străinătate. La fel, Comisia poate sesiza executivul în probleme de politică externă, cerând anumite rapoarte sau pur și simplu pentru a face o analiză a evoluției relațiilor statului în plan extern [14].

Parlamentul este, sub aspectul reprezentativității sale, într-un posibil raport de „drept diplomatic” atât cu reprezentantul unui partid politic, al unui electorat, al unui grup parlamentar, dacă avem în vedere sistemul de organizare și funcționare al parlamentului, cât și prin înalta sa funcție constituțională, reprezentantul poporului din care provine [15]. Se conturează astfel importanța funcțiilor parlamentare într-o societate democratică, realizând astfel, în mod general, reprezentarea statului în contextul vieții politice internaționale și, în special, aspectele politicii externe prevăzute în programele partidelor care reprezintă geneza evoluției vectorului extern.

Considerăm că în condițiile în care Parlamentul reprezintă instituția care realizează prevederile politicii externe programatice, rolul și locul delegațiilor parlamentare desemnate pentru a participa la foruri internaționale reprezintă nemijlocit mecanismul propriu-zis de realizare a politicii externe. Funcționalitatea mecanismului se explică prin multitudinea de componente și atribute ale statului ce sunt reprezentate în exterior. Preluând analiza făcută pentru contextul parlamentar român [16], încercăm să atribuim același standard pentru contextul parlamentar național. Astfel, realizarea politicii externe a statului prin intermediul delegațiilor parlamentare denotă că acestea reprezintă Republica Moldova, o anumită zonă a Europei sau Europa propriu-zisă într-un context global. De asemenea, mecanismul presupune evidențierea în exterior a funcționalității Parlamentului Republicii Moldova sau a sistemului parlamentar național, a unui grup parlamentar, un partid politic caracterizat de anumite ideologii sau a unei coaliții de partide politice. În aceeași ordine de idei, delegațiile pot reprezenta o comisie parlamentară creând contextul necesar schimbului de opinii și experiențe la nivel regional, european sau mondial pentru un domeniu determinat. Nu în ultimă instanță delegațiile parlamentare, fie ad-hoc sau cu statut permanent, reprezintă interesele unei anumite părți din electoratul național, interesele unei anumite comunități teritoriale sau interesele poporului în general. În acest context, instrumentul de realizare a politicii externe prin prismă parlamentară devine unul omniprezent, cuprinzând raportul stat-legislativ-populație.

Continuând pe segmentul instituțional, identificăm oportună ordinea consecutivă a prezenței șefului de stat în realizarea și promovarea prevederilor progra-

matice de politică externă. Limitele sarcinilor președintelui sunt determinate de ipostazele acestuia: prevederile constituționale îl determină ca șef al statului și ca șef al executivului [17]. Constituția nu face referire directă la faptul că Președintele Republicii este șeful executivului, însă această calitate se deduce din rolul și locul lui în sistemul puterii executive. Prin faptul că personifică statul în relațiile de reprezentare externă și internă, face ca cel puțin formal să se considere că Președintele este șeful executivului, deși o analiză minuțioasă a acestei probleme în lumina modificărilor aduse Constituției prin legea nr. 1115-XIV din 7 iulie 2000 [18] ne poate duce la concluzia că există doi șefi ai executivului – Președintele Republicii și Prim-ministrul.

Parcurgând reglementările legii supreme, constatăm că atribuțiile Președintelui se referă la diverse domenii ale vieții statului. O categorie distinctă de atribuții țin de domeniul politicii externe. Astfel, ca șef de stat, în primul rând, președintele are funcția de reprezentare [19]. Prin reprezentare înțelegem posibilitatea șefului statului de a vorbi din numele poporului atât în exteriorul țării, cât și în interiorul ei. Această reprezentare se realizează prin participarea la tratative și negocieri și încheierea tratatelor internaționale sau acreditarea reprezentanților diplomați ai altor state în Republica Moldova.

Potrivit prevederilor constituționale, Președintele Republicii, pentru realizarea misiunilor cu care a fost investit, se află într-un raport deosebit atât cu instituția Parlamentului, cât și cu instituția Guvernului. Iar acest raport reprezintă, în esență, mecanismul prin care șeful statului realizează prerogativele în domeniul politicii externe. Astfel, I. Creangă în *Curs de drept administrativ* [20] sugerează că o cale prin care șeful statului își realizează atribuțiile se referă la adresarea către Parlament a mesajelor cu privire la principalele probleme cu care se confruntă națiunea. Însă devine deja cunoscut faptul că într-o eră a globalizării și a integrării, conținutul politicii externe devine parte componentă a celor mai importante probleme ale statului. În aceeași ordine de idei, adică realizarea politicii externe prin raportul șef de stat – parlament, Constituția stipulează expres că președintele, încheind tratate internaționale, le prezintă, în modul și în termenul stabilit prin lege, spre ratificare Parlamentului [21].

Raportul de acțiune între șeful statului și Guvern face obiectul unor multiple mecanisme. În primul rând, șeful statului numește Guvernul ca rezultat al aprobării acestuia de către Parlament prin acordarea votului de încredere asupra Programului de activitate și a întregii liste a Guvernului. În acest context, este necesar de menționat faptul că Programul de activitate al Guvernului conține și prevederi de politică externă, sintetizate din programele partidelor politice. Iar prin faptul că șeful statului acordă vot de încredere activității Guvernului, el acordă întreg sistemul de resurse și mecanisme pentru realizare politicii externe, inclusiv.

În al doilea rând, un alt raport al șefului de stat cu Guvernul reiese din aceleași prevederi constituționale (art.86), prin care Președintele Republicii Moldova, la propunerea Guvernului, acreditează și recheamă reprezentanții diplomați ai

republicii, și aprobă înființarea, desființarea sau schimbarea rangului misiunilor diplomatice. De asemenea, potrivit art. 98 alin. (6) din Constituție, în caz de remaniere guvernamentală sau de vacanță a funcției, Președintele revocă și numește, la propunerea Primului ministru, pe unii membri ai Guvernului. Exemplificând această prevedere, atestăm faptul că ministrul de Externe este cu drept deplin membru al Guvernului, iar de capacitatea și aptitudinile lui depinde, într-o măsură sporită, rolul și locul statului pe arena internațională.

O altă atribuție a șefului statului este cea de consultare a Primului ministru la emiterea unor decrete. Potrivit dispozițiilor constituționale din art. 96 alin. (1), Guvernul asigură realizarea politicii interne și externe a statului conform programului de guvernare acceptat de Parlament. El poartă răspunderea politică pentru rezolvarea problemelor cu care se confruntă țara. În același context, șeful statului îi revin anumite atribuții pe care trebuie să le exercite doar de comun acord cu Guvernul. Astfel, Președintele, deși se află în fruntea puterii executive, nu este șeful Guvernului, prin urmare, apare necesitatea contrasemnării de către Primul ministru a unor acte emise de Președintele Republicii pentru ca acestea să producă efecte juridice.

C. Popovici, în *Realități și perspective în consolidarea instituției prezidențiale în statele aflate în proces de tranziție*, constată că prin statutul pe care îl deține șeful statului acesta devine garantul asigurării stabilității în complexul proces de organizare a activităților, puterilor, funcțiilor și instituțiilor statului. Din această perspectivă, Președintele este tratat într-o dublă ipostază: din punct de vedere instituțional el este independent, cu precădere în statele cu regim prezidențial, fiind arbitru neutru al forțelor politice, ceea ce asigură diminuarea conflictelor de ordin politic, iar din punctul de vedere al puterii executive, Președintele este identificat în vârful ierarhiei acestei puteri. Însă prin prerogativa de determinare a principalelor direcții de politică externă devine participant activ al procesului legislativ, iar acest indiciu ne sugerează că Președintele nu acționează de pe poziția puterii executive, dar din perspectiva instituției prezidențiale [22].

Un alt mecanism de realizare a politicii externe a statului prin intermediul șefului de stat sunt actele exclusiv politice: mesajele adresate Parlamentului, declarațiile, apelurile, demersurile, care nu produc efecte juridice, dar sunt recunoscute printr-un rol deosebit în procesul consolidării independenței, integrității și unității teritoriale, precum și reprezentarea statului în relațiile interne și externe [23].

Continuând pe aceeași axă a puterii executive, un rol deosebit de important, ca instituție de realizare a politicii externe, îi revine Guvernului, care organizează executarea și execută nemijlocit prevederile legislative în domeniul politicii externe. Noțiunea contemporană de guvern poate fi tratată într-o triplă ipostază. Într-un context foarte larg, această noțiune determină întregul set de instituții politice ale statului, inclusiv și legislativul [24]. Această ipostază este recunoscută în contextul raporturilor internaționale cu alte state sau organizații, îndeosebi în

momentul negocierilor și semnărilor acordurilor internaționale. Guvernul este cel ce coordonează realizarea politicii externe a statului, respectiv, el este și cel ce reprezintă statul în exterior.

Într-un context mai puțin desfășurat, noțiunea de Guvern indică totalitatea organelor care formează puterea executivă, încorporată în instituția șefului de stat și a consiliului de miniștri [25]. Prin urmare, cea de-a treia ipostază prin care poate fi definit Guvernul se referă la semnificația sa cea mai îngustă prin care se sugerează numai acea componentă a puterii executive care este formată din consiliul de miniștri, cu excepția șefului de stat [26].

Pentru o eficiență înaltă în exercitarea atribuțiilor cu care a fost investit, Guvernul se conduce de programul său de activitate, de Legea supremă a statului, Legea cu privire la Guvern și de actele normative în vigoare care au ca obiect activitatea și funcționarea Guvernului. Astfel, potrivit dispozițiilor legale din Legea cu privire la Guvern, instituția este în drept să acorde împuterniciri pentru negocierea și semnarea tratatelor internaționale. De asemenea, conform art. 1, Guvernul asigură realizarea politicii interne și externe a statului, exercită conducerea generală a administrației publice și este responsabil în fața Parlamentului. Iar în art. 3 din Lege identificăm direcțiile principale ale activității Guvernului cuprinse în asigurarea respectării și executarea legilor, hotărârilor Parlamentului, decretelor Președintelui și a tratatelor internaționale. Guvernul promovează o politică externă în conformitate cu competența sa [27].

În identificarea funcțiilor de bază ale executivului, cu precădere, în domeniul politicii externe, literatura de specialitate română menționează că această instituție deține, în principal, funcția de strategie, prin care se asigură elaborarea strategiei de punere în aplicare a Programului de guvernare. De asemenea, prin funcția sa de reglementare, Guvernul asigură elaborarea și funcționarea cadrului normativ și instituțional necesar în vederea realizării obiectivelor strategice ale politicii externe, în cazul dat, iar prin funcția de reprezentare asigură, în numele statului, prezentarea pe plan intern și extern [28]. În același context, este menționat că Guvernul deține rolul de a asigura mecanismul de funcționare și dezvoltarea a sistemului economic național, precum și identificarea acestuia cu un sistem economic mondial în condițiile promovării interesului intern [29].

Revenind la contextul autohton, cadrul normativ cu privire la Guvern stipulează expres că instituția, prin setul de atribuții și funcții ce-i revin în context extern, realizează colaborarea economică cu țările lumii în condițiile dezvoltării relațiilor contractuale, formarea infrastructurii de piață, integrarea general-europeană și mondială. De asemenea asigură protejarea intereselor naționale în activitatea economică externă, promovează politica liberului schimb, pornind de la interesele naționale, asigurând promovarea politicii interne și externe a Republicii Moldova.

În procesul identificării și analizei instituțiilor și a mecanismelor de realizare a politicii externe a statului, un rol deosebit de important le revine ministerelor

și celorlalte autorități centrale de specialitate ale administrației publice. În baza prevederilor constituționale (art. 107), ministerele reprezintă organe ale administrației publice de specialitate care pun în practica societății politica promovată de Guvern și realizează, în spiritul legii, administrația publică din arealul de activitate de care sunt responsabile, putând fi create numai în subordinea Guvernului [30].

Totalitatea reglementărilor cu privire la organizarea și funcționarea minis-terelor oferă ideea că aceste organe îndeplinesc două tipuri de atribuții: a) atribuții comune tuturor minis-terelor și b) atribuții specifice fiecărui minister. Din catego-ria de atribuții comune, un interes deosebit îl reprezintă cele din domeniul politi-cii externe. Astfel, fiecare minister are misiunea de a iniția, a negocia și a încheia tratate internaționale, convenții, acorduri și de a crea spectrul necesar de acțiuni pentru aplicarea prevederilor negociate în practica națională. O altă atribuție cu caracter extern ține de cooperarea internațională pe segmentul guvernamental și neguvernamental, cu scopul de a apropia și a dezvolta ambele sectoare de activita-te prin preluarea experienței externe. De asemenea, ministerele sunt acele organe care pot reprezenta statul în exterior, la nivel de organizații mondiale, continen-tale, sau regionale, dezvoltând relații internaționale economice, politice, sociale, culturale cu organizații de profil din alte state sau de rang global [31].

Din perspectiva atribuțiilor tipice fiecărui minister, în cazul Republicii Mol-dova, identificăm ca autoritate centrală de specialitate Ministerul Afacerilor Ex-terne și Integrării Europene, care promovează politica statului în domeniul rela-țiilor externe și își desfășoară activitatea în conformitate cu Constituția și Legile Republicii Moldova, Hotărârile Parlamentului, actele Președintelui Republicii Moldova, hotărârile și dispozițiile Guvernului, precum și cu alte acte normative, tratate și acorduri internaționale la care Republica Moldova este parte.

Mecanismele prin care Ministerul realizează atribuțiile principale din dome-niul politicii externe sunt încorporate pe următoarele segmente: realizează drep-turile suverane și promovează politica externă a Republicii Moldova în cadrul re-lațiilor internaționale. Informează Președintele, Parlamentul și Guvernul despre evenimentele internaționale majore și face propuneri privind poziția Republicii Moldova față de acestea și coordonează activitatea organelor centrale de speciali-tate și a altor autorități administrative ale Republicii Moldova în vederea stabilirii și dezvoltării relațiilor cu alte țări. De asemenea, Ministerul negociază, în numele Republicii Moldova, sau participă la negocierea tratatelor și înțelegerilor inter-naționale și face propuneri privind inițierea, negocierea, semnarea, ratificarea, aprobarea sau acceptarea acordurilor internaționale, aderarea la acestea sau de-nunțarea lor, efectuează schimbul instrumentelor de ratificare, înmânează instru-mentele de ratificare sau de aderare, notifică aprobarea sau acceptarea înțelegeri-lor internaționale și denunțarea lor. Ca o consecință a acestei atribuții, instituția urmărește aplicarea prevederilor tratatelor și altor înțelegeri internaționale la care Republica Moldova este parte, prezentând propunerile corespunzătoare organe-

lor centrale de specialitate, Guvernului și Președintelui Republicii Moldova [32].

Prin statutul său, oferit de cadrul legislativ în vigoare, Ministerul este organul guvernamental abilitat cu funcția de coordonator în problemele respectării obligațiilor ce reies din prevederile tratatelor internaționale, precum și ale reprezentării intereselor statului în cadrul organismelor internaționale, inclusiv în domeniul drepturilor omului. El cooperează cu organele centrale de specialitate și cu alte structuri ale administrației publice în problemele relațiilor economice externe și promovării politicii unice a statului pe plan extern și elaborează sau participă la elaborarea proiectelor de acte normative în domeniul relațiilor externe ale Republicii Moldova.

Alte mecanisme ce țin de realizarea politicii externe a statului țin de dirijarea și controlul activității misiunilor diplomatice și a oficiilor consulare ale Republicii Moldova în alte state și pe lângă organizațiile internaționale și analizează situația internă și externă a statelor cu care Republica Moldova întreține relații diplomatice, identifică și evaluează oportunitățile dezvoltării relațiilor comercial-economice cu aceste state. Organul de specialitate ține legătura cu misiunile diplomatice și oficiile consulare ale altor state în Republica Moldova în conformitate cu normele dreptului internațional și uzanțele internaționale, iar în comun cu organele respective contribuie la crearea condițiilor optime pentru activitatea reprezentanțelor străine și delegațiilor oficiale, exercită controlul asupra respectării pe teritoriul Republicii Moldova a imunităților diplomatice, oficiilor consulare și organizațiilor internaționale acreditate în Republica Moldova, precum și a personalului lor și îndeplinește atribuțiile privind Protocolul de stat, perfecționând documentele de acreditate sau rechemare. Nu în ultimă instanță, Ministerul exercită activități consulare pe teritoriul Republicii Moldova și în alte state [33].

În definitiv, dintr-o perspectivă ierarhică a instituțiilor statale cu tangențe directe în domeniul realizării politicii externe, am identificat și am analizat funcțiile, rolul și locul fiecărui organ. Astfel, de la prevederea programatică, la promisiunea electorală, spre procedura legislativă și organizarea executării și, nemijlocit, executarea prevederilor legislative, politica externă traversează un șir de măsuri procedurale încorporate în mecanisme de realizare a politicii externe. Potrivit actualului program de guvernare, cuprins în perioada 2011-2014 [34], mecanismele identificate și propuse pentru realizarea politicii externe cuprind următoarele aspecte:

Integrarea europeană prin implicarea activă a întregii societăți, a tuturor forțelor politice și a actorilor externi relevanți în vederea transformării Republicii Moldova într-un stat european cu o perspectivă reală de aderare la UE. În acest context, este necesar crearea condițiilor adecvate pentru integrarea politică și economică în UE prin încheierea Acordului de Asociere, în conformitate cu prevederile Parteneriatului Estic, asigurarea liberei circulații în spațiul UE pentru cetățenii moldoveni prin implementarea Planului de acțiuni privind liberalizarea regimului de vize și armonizarea legislației naționale cu acquis-ul comunitar, în

contextul negocierii Acordului de Asociere, a altor acorduri în curs de negociere între Republica Moldova și UE și, respectiv, a procesului privind liberalizarea regimului de vize.

Dezvoltarea relațiilor bilaterale și multilaterale prevede promovarea unor relații reciproc avantajoase și edificarea unor parteneriate strategice cu UE, România, Ucraina, Statele Unite ale Americii și Federația Rusă. Însă relațiile cu România poartă un caracter aparte, reieșind din contextul social și istoric. Astfel, stabilirea unor mecanisme de interacțiune în domeniul integrării europene, menite să asigure transferul de experiență acumulat de România în acest domeniu, inclusiv pe linia armonizării legislației și implementării acquis-ului comunitar, conform Declarației de Parteneriat Strategic European devine iminent.

Intensificarea cooperării cu Ucraina în cadrul formatului de negocieri „5+2”, precum și a mecanismelor bilaterale moldo-ucrainene și trilaterale Moldova-Ucraina-UE devine o opțiune strategică prioritară pentru securizarea frontierei și reglementarea politică durabilă a conflictului transnistrean.

Aprofundarea relațiilor bilaterale cu SUA trebuie să se desfășoare în baza următoarelor principii: sprijin pentru suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova și dezvoltarea cooperării economice moldo-americane în baza Acordului bilateral aprofundat în domeniul investițiilor.

Intensificarea cooperării cu fiecare dintre statele UE, îndeosebi pe domenii sectoriale de interes comun și în cadrul programelor comunitare, pentru facilitarea preluării, de către Republica Moldova, a acquis-ului comunitar a devenit un obiectiv strategic prioritar datorită ponderii vectoriale a integrării europene a statului, iar acest deziderat reiese, inclusiv, și din titlul programului de guvernare: Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare.

Pentru a oferi un context credibil cooperării și colaborării în domeniul politic, părțile implicate în proces se angajează să promoveze un dialog politic, cu scopul de a fortifica relațiile dintre Republica Moldova și UE, să susțină reformele politice și economice, să se susțină reciproc în problemele de factură internațională, dar de interes reciproc, să promoveze cooperarea lor în domeniul respectării valorilor democratice și consolidarea stabilității și securității în Europa [35]. Au fost create un șir de Consilii de Cooperare și Comitete Parlamentare de Cooperare pentru a crea un cadru instituțional adecvat și pentru a stabili mecanismele necesare pentru lansarea și fortificarea dialogului politic. Astfel, dacă Parlamentul, instituția șefului de stat, Guvernul și în mod deosebit Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene constituie cadrul instituțional intern de realizare a politicii externe, atunci Consiliile și Comitetele de cooperare formate prin prevederile APC și PARMUE constituie cadrul instituțional extern care intervine, prin asistență tehnică și consultativă, în același proces de realizare a politicii externe în contextul structurilor europene.

Dezvoltarea relațiilor de cooperare cu China, Japonia, India, Turcia și Coreea de Sud, cu alți actori globali și regionali în ascensiune sau state cu economii

emergente va constitui o direcție importantă a politicii externe naționale. În acest sens, Guvernul va urmări dinamizarea și extinderea relațiilor comerciale, crearea condițiilor pentru atragerea investițiilor și asistenței tehnice. În paralel, potrivit programului de guvernare, vor fi depuse eforturi pentru a acoperi mai bine spațiile geografice cu potențial de cooperare, precum ar fi Israelul, statele Asiei Centrale, statele arabe etc.

Organizațiile cu vocație globală și regională, în particular ONU, OSCE și Consiliul Europei, vor continua să rămână o platformă importantă pentru promovarea obiectivelor naționale strategice pe plan extern prin: integrarea europeană, democratizarea și modernizarea țării, restabilirea integrității teritoriale, consolidarea suveranității și independenței Republicii Moldova. Din această perspectivă, Guvernul va acționa, în particular, pentru: utilizarea structurilor competente ale organismelor sus-menționate în scopul susținerii și reafirmării suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova și atragerii asistenței tehnice de natură să sprijine reformele interne.

Diplomația economică, determinată de dimensiunea economică, comercială, investițională și de asigurare a securității energetice, va reprezenta un criteriu important în stabilirea priorităților noastre de politică externă. Din această perspectivă, Guvernul își propune să acționeze pentru facilitarea și stimularea dezvoltării relațiilor economice cu alte state și promovare a intereselor economice naționale, cu un accent deosebit pe promovarea exporturilor și competitivității companiilor și produselor autohtone, atragerea de investiții, capital străin, consolidarea, extinderea și recuperarea pozițiilor pe piețele externe. De asemenea, facilitarea participării Republicii Moldova la cooperarea regională în domeniul energetic, precum și la proiectele energetice importante pentru Europa Centrală și de Sud-Est și din arealul Mării Negre, devine prioritară, deoarece ea include, între altele, interconectarea sistemului național energetic și de transport al gazelor naturale cu cel european, iar acest mecanism va duce în mod inevitabil la depășirea dependenței energetice de Federația Rusă.

Consolidarea cadrului instituțional necesar pentru promovarea eficientă a politicii externe și protejarea drepturilor și intereselor cetățenilor peste hotare prevede fortificarea capacității instituționale a Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene și a instituțiilor guvernamentale implicate în procesul integrării europene cu sprijinul Comisiei Europene și al statelor membre ale Uniunii Europene. În aceeași ordine de idei, este prevăzută simplificarea activităților și procedurilor consulare, în particular documentarea cetățenilor peste hotare. În scopul apropierii serviciilor statului de cetățean vor fi examinate și implementate forme novatorii de organizare a asistenței consulare (extinderea numărului de servicii acordate la distanță etc.), iar pentru protecția socială a comunități importante de cetățeni ai Republicii Moldova se vor semna acorduri bilaterale cu statele în care acestea există, ceea ce va duce nemijlocit la intensificarea dialogului și identificarea soluțiilor comune pentru probleme comune.

În definitiv, atunci când sunt la putere, partidele devin responsabile de coordonarea și controlul politicii guvernamentale. Doar că această coordonare adesea se dovedește a fi una mai mult teoretică. Într-o eră a democrațiilor și a crizelor politice guvernele sunt, preponderent, de coaliție. Astfel, în această conjunctură, fiecare partid al coaliției deține o influență redusă asupra guvernului propriu-zis. Prin urmare, de cele mai multe ori, guvernul devine un puternic poli integrator, dispunând de importante mecanisme de studiere și realizare a politicilor potențiale prin prisma rapoartelor pe care le pot realiza înalții funcționari. El devine un catalizator al tuturor grupurilor de interese, în timp ce partidul de la putere deține relații speciale doar cu cele mai semnificative. Prim-ministrul trebuie să realizeze și arbitraje între dorințele tuturor membrilor guvernului său. Conducerea și aleșii unui partid știu să-și promoveze interesele și opțiunile politice, fiind ascultați de guvernul de aceeași orientare, ei pot explica cel mai bine de ce o opțiune electorală în domeniul politicii externe, de exemplu, ar fi prioritară și necesară față de altă opțiune, cu scopul de a ameliora rezultatele electorale ale partidului. Dar guvernul nu poate lua decizii doar în funcție de acest criteriu. El trebuie să impună limite partenerilor săi și să asculte cerințele înaintate de grupurile de presiune concrete. Guvernul așteaptă ca partidul său să-l susțină și caută să evite ca amicii săi să-și exprime divergențele. Relația dintre centrul partidului și guvernul de aceeași tendință este, prin urmare, tensionată și devine dificil de spus cine pe cine controlează [36].

În concluzie reiterăm ideea prin care partidele politice sunt componentele esențiale de formare a instituțiilor politice și a mecanismelor necesare în formarea, promovarea și consolidarea politicii externe. O pondere deosebită o dețin instituțiile interne: parlamentul, guvernul și instituțiile de resort specializate în activitatea de politică externă. Însă nu putem nega ponderea instituțiilor externe (consilii, comitete) prin care are loc realizarea dialogului politic, economic, social, cultural și prin care sunt identificate soluțiile comune pentru problemele comune. Astfel, fiecare instituție devine responsabilă de locul și rolul ei în societate și pe plan internațional, iar partidele politice devin generatori de programe și prevederi de politică externă și de actori politici implicați direct în identificarea opțiunilor strategice și tactice eficiente într-un anumit context, pentru a obține un nivel înalt de dezvoltare al întregii cetăți.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Denni B., Lecomte P. Sociologia politicului. Vol. II. Cluj-Napoca: Eikon, 2004, p. 64.
2. Mitran I. Politologia în fața secolului XXI. București: Fundația „România de Măine”, 1997, p. 48.
3. Ibidem, p. 49.
4. Cotoară D. M., Stoica A. C., Țâra S., Iulian R. Teorii politice și integrare europeană. București: Politehnica Press, 2006, p. 64.
5. Creangă I. Curs de drept administrativ. Chișinău: EPIGRAF, 2004, p.101.
6. Rizescu Gh. Diplomația parlamentară. Rolul ei în soluționarea problemelor internaționale. București: Lumina Lex, 2000, p. 113.

7. Legea cu privire la Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 18.08.1994, nr. 1.
8. Constantinescu M., Amzulescu M. Drept parlamentar. București: Fundația „România de Măine”, 2001, p. 52.
9. Rizescu Gh. Op. cit., p. 113.
10. Duculescu V., Călinoiu C., Duculescu G. Tratat de teorie și practică parlamentară. București: Lumina Lex, 2001, p. 334.
11. Popa V. Drept parlamentar. Chișinău: ULIM, 1999, p. 115.
12. Lege pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului nr. 797-XIII din 02.04.1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 19.12.1996, nr. 81-82/765.
13. Comisia pentru politică externă și integrare europeană. Structura Parlamentului /Comisii permanente. www.parlament.md/
14. Secrieru S. Parlamentul Republicii Moldova: organul reprezentativ al poporului și unica autoritate legislativă. Chișinău, 2001, p. 35.
15. Rizescu Gh. Op. cit., p. 113.
16. Ibidem, p. 114.
17. Creangă I. Op. cit., p.101.
18. Legea cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova nr. 1115 din 05.07.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 28.07.2000, nr. 88-90.
19. Popa V. Drept public. Chișinău, 1998, p. 340.
20. Creangă I. Op. cit., p.101.
21. Costachi Gh., Hlipcă P. Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept. Ediția a II-a revăzută și completată. Chișinău, ÎSFEP „Tipografia Centrală”, 2011, p. 512.
22. Popovici C. Realități și perspective în consolidarea instituției prezidențiale în statele aflate în proces de tranziție. În: Administrația publică: Aspecte practico-științifice, probleme și perspective. Chișinău: CEP USM, 2004, p. 273.
23. Orlov M., Belecciu Șt. Drept administrativ. Chișinău: Elena-V.I., 2005, p. 68.
24. Duverger M. Institutions politiques et droit constitutionnel, vol. I, Paris, 1975, p. 134.
25. Drăganu T. Drept constituțional și instituții politice. Vol. II. București: Lumina Lex, 1998, p. 308.
26. Laubadere A., Venezia J. C., Gaudemet Y. Traite de droit administratif. Vol. I. Paris, L.G.D.J., p. 61.
27. Lege cu privire la Guvern nr. 64-XII din 31.05.1990. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 26.09.2002, nr. 131-133.
28. Corbeanu I. Drept administrativ. București: Lumina Lex, 2002, p. 291.
29. Manda C. Drept administrativ. Tratat elementar. Vol. II. București: Lumina Lex, 2002, p. 39.
30. Drăganu T. Op. cit., p. 323.
31. Creangă I. Op. cit., p. 166.
32. Mandatul Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene <http://www.mfa.gov.md> (vizitat 10.04.2013)
33. Legea cu privire la serviciul diplomatic nr.761-XV din 27.12.2001. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 02.02.2002, nr.20/80.
34. Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova: Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare. 2011-2014. <http://www.gov.md/doc>
35. Barbă L., Gheorghiu V., Felea A., Zabolotnaia L. Uniunea Europeană: istorie, instituții, politici. Republica Moldova în noua arhitectură europeană. Chișinău: CEP USM, 2007, p. 79.
36. Brechon P. Partidele politice. Cluj-Napoca: Eikon, 2004, p. 123.

ARHITECTURA GEOPOLITICĂ A SISTEMULUI INTERNAȚIONAL DE SECURITATE POSTRĂZBOI RECE

Veaceslav UNGUREANU, *doctor în politologie,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

Currently, the dynamics of the geopolitical architecture of the international security system is rising, which defines the intensity degree of the edification of the Post-Cold War International System. The Great Powers further strive to expand and achieve their security interests geopolitically. How much stability/instability will generate the new international security system depends on the process of promoting and exploiting geopolitical interests, which will dominate the relations between the Great Powers in the near future, as well as on combating asymmetric challenges by geostrategic subjects, at the same time having an impact on the small states situated in the disputed geostrategic area.

Profundele transformări ale sistemului internațional de securitate a marcat perioada postrăzboi rece, lumea devenind tot mai complexă și interdependentă, iar globalizarea se afirmă tot mai mult ca un proces necesar și ireversibil, cu efecte pozitive, dar și negative asupra dezvoltării statelor și a societății umane în ansamblul său. Securitatea la nivel global s-a transformat dramatic. În timp ce vechile amenințări au dispărut treptat, provocări noi și terifiante le iau locul. Sunt generate de tensiunile și instabilitatea provocată de incidența terorismului internațional și proliferarea armelor de distrugere în masă, amploarea rețelelor de crimă organizată transfrontalieră, a traficului ilegal de droguri, de bunuri și de ființe umane precum și de politicile imprevizibile ale „statelor eșuate” și ale celor cu regimuri autoritariste. Acestea, în mare măsură, exacerbează riscul terorismului internațional și răspîndirea armelor de distrugere în masă.

Noile provocări la adresa sistemului internațional de securitate sunt generate de rezultatele proceselor de globalizare și fragmentare la care se adaugă și focarele de tensiune tradiționale care se mențin în unele regiuni ale lumii. Acestea sunt asociate cu deficiențele capacităților de reglementare a statelor și organizațiilor internaționale care accentuează decalajele de dezvoltare și standardele de viață dintre țările bogate și cele sărace, frustrarea și nemulțumirea publică. Regresul economic, sărăcia, degradarea mediului înconjurător, epidemiile de boli letale, migrațiile necontrolate și tensiunile etnice tind să erodeze în continuare stabilitatea sistemului internațional de securitate. Unele state construiesc și dezvoltă societatea informațională și tind spre afirmarea germenilor societății cunoașterii, altele au intrat într-o etapă post-industrială de dezvoltare, dar, cele mai multe, se află într-o perioadă de tranziție politică și economică spre modernizare. În același timp, în anumite regiuni s-au accentuat decalajele în dezvoltarea statelor și a crescut numărul „statelor și societăților fragile” și, implicit, inabilitatea și capacitatea acestora de a controla evoluțiile de pe teritoriile naționale proprii[1].

În opinia noastră, mediul geopolitic actual de securitate se caracterizează printr-un înalt grad de instabilitate și imprevizibilitate, prin manifestarea unor noi amenințări și riscuri, mai ales a celor cu caracter asimetric, prin redefinirea relațiilor dintre marile puteri, precum și prin creșterea libertății de acțiune a actorilor regionali (statali și non-statali). În aceste condiții, mecanismele principale de funcționare a sistemului internațional de securitate diminuează posibilitatea izolaționismului, încât dezideratul unei astfel de poziționări este suprimat de imperativul cooperării internaționale cu scopul de a soluționa problemele definite în termenii globalizării.

Actualmente, în contextul securității internaționale, fenomenul geostrategic sau geostrategia operațională poate fi definită ca fiind ansamblul căilor și mijloacelor prin care un actor își impune interesul într-o anumită zonă sau regiune geografică. Suntem de acord cu supoziția lansată de C. Hlihor, că din perspectiva actorilor, actualul sistem internațional de securitate rămâne încă dominat de state-națiuni[2], deși numărul lor în raport cu actorii non-statali este în scădere (ONU, NATO, OSCE, UE). Marile puteri acționează, în principal, ca urmare a satisfacerii intereselor de securitate în plan internațional, în pofida existenței instituțiilor cu caracter integrator și a intensificării procesului de globalizare.

Considerăm relevantă teoria neorealismului politic pentru abordarea subiectului propus, conform căreia sistemul internațional de securitate este format din structura internațională și state, caracteristicile centrale ale structurii internaționale fiind: principiul conducător este anarhia (nu există o autoritate supremă asupra statelor, acestea activând într-un mediu anarhic); există asemănări fundamentale între actori (statele sunt entități similare, funcția lor principală fiind cea de supraviețuire sau securitate); capacitățile actorilor sunt împărțite în două mari categorii: militare și economice. Prin urmare, actorii care se vor întâlni într-un anumit spațiu geografic se vor găsi în situația de a avea interese comune, dar și opuse sau chiar conflictuale. Potrivit intereselor geopolitice pe care le urmăresc în acel spațiu, actorii își adaptează geostrategia operațională pentru a le atinge. În prezent, raporturile care se stabilesc în câmpul geopolitic nu mai sunt predominant conflictual-militare, deoarece lupta pentru dominație ar genera nesfârșite războaie, moderarea cărora ar fi fost lipsită de orice rațiune. Astfel, ar apărea și posibilitatea haosului, care ar afecta înseși interesele geopolitice ale actorului care caută hegemonia cu orice preț în acel spațiu.

K. Waltz este de părere că sistemul internațional de securitate bipolar al supraputerilor a lăsat impresia că oferă o ordine globală aparent stabilă și de neclintit. Nici un alt stat nu putea concura cu capacitățile nucleare ale unei supraputeri, totodată, nici una din supraputeri nu era motivată să își atace rivala și să riște anihilarea aproape sigură, chiar dacă amândouă s-au pregătit neîncetat pentru o confruntare nucleară. În opinia sa, SUA și URSS aveau motive să coopereze, implicit și explicit, pentru a le impune limite aliaților și clienților lor, cu scopul de a împiedica escaladarea unor conflicte locale până la nivelul unui război nuclear

total[3], supoziție susținută și de E. Kolodziej și R. Kanet, reliefând că fiecare din supraputere făcea în aceeași măsură eforturi pentru a coopera cu rivala pentru a preveni un război nuclear accidental, neintenționat sau involuntar[4].

Odată cu sfârșitul Războiului Rece și al competiției bipolare dintre două blocuri politico-militare NATO și Pactul de la Varșovia conduse de supraputerile SUA și Uniunea Sovietică, lumea a devenit mult mai complexă în prezent și în mod cert mai confuză, care sfidează abordările și percepțiile facile, edificându-se un sistem internațional asaltat de amenințări asimetrice fără precedent la adresa securității internaționale. G. Naghi susține că conflictele regionale au continuat să rămână o sursă de instabilitate semnificativă și să influențeze negativ interesele de securitate ale marilor puteri. Zonele de conflict, cum ar fi cele din Balcani, Kașmir, Peninsula Coreeană sau Orientul Mijlociu, au influențat atât direct, cât și indirect, conjunctura internațională redefinind regulile în domeniul securității internaționale, care după prăbușirea ordinii bipolare ridică numeroase probleme, de ordin practic și conceptual, inclusiv pentru SUA, aflată deocamdată în poziția de singură supraputere[5].

Considerăm că asistăm la o reconfigurare a raporturilor de putere atât în plan regional, cât și în plan mondial, prefigurându-se aspecte caracteristice geopoliticii ce determină evoluția elementelor structurale ale puterii unipolare-policentriste a sistemului internațional de securitate. În ordinea de idei reliefată se înscrie SUA, fiind unica mare putere cu potențial militar dominant ce se manifestă la nivel mondial determinând structura sistemului internațional de securitate; actorii regionali ai continentului asiatic, China, Japonia, India; de asemenea, Orientul Mijlociu conflictual interetnic și interconfesional, pregnanța Iranului ca putere nucleară regională manifestându-se indiferent de sancțiunile comunității internaționale; Africa și tendința de edificare a statalității și de proliferare a conflictelor de diferite tipuri; Rusia și consolidarea rolului de mare putere pe plan mondial afirmându-se în calitate de actor important în domeniul securității internaționale și recuștigarea statutului de supraputere globală, acestea fiind trăsăturile definitorii ale transformărilor geopolitice ce influențează sistemul internațional de securitate.

Prăbușirea ordinii bipolare nu a produs efecte semnificative asupra viziunii unor cercetători, care s-au concentrat mai degrabă asupra pericolelor decât a oportunităților pe care le oferă această perioadă, au preferat să accentueze o serie de probleme aflate în suspensie și neglijate în perioada competiției bipolare sau înghețate de cele două supraputeri și, în consecință, au asociat viitorul cu un flux continuu de anarhie și haos. Astfel, în prezentarea unei perspective sceptice, R. Kaplan vorbește despre un haos regionalizat în Africa, în Balcani, în subcontinentul indian și în fostul spațiu sovietic și un clivaj Nord-Sud din ce în ce mai mare la nivel global. În opinia sa, prăbușirea echilibrului de putere la nivel global a structurii sistemului internațional de securitate din perioada Războiului Rece, adăugate la criza economică din fostul lagăr socialist, sărăcia Lumii a Treia și rivalitățile istorice etnice sau religioase ce au ieșit la suprafață în procesul de dezintegrare

a sistemului bipolar duc la o stare de anarhie iminentă, consideră R. Kaplan[6].

T. Frunzetti supune analizei procesul de edificare a sistemului internațional de securitate, afirmând că globalizarea are efecte asupra tuturor sferelor, astfel că statele sunt obligate să funcționeze într-un mediu strategic global, în care securitatea/insecuritatea sunt supuse globalizării, în sensul în care nu mai pot fi definite prin referință la teritorii foarte clar delimitate. 11 septembrie 2001 aduce la nivelul de necesitate imperativă abandonarea viziunii conform căreia esența globalizării este reductibilă la pace și progres. Această proiecție unidimensională nu mai este actuală prin lipsa de conștientizare a unei realități care amenință capacitățile statelor de gestiune a sistemului internațional de securitate, fiind unul instabil, reductibil definit în termenii de globalizare a insecurității[7]. C. Bertram acreditează supoziția că strategiile de securitate nu mai pot fi gândite în termeni statici, limitate la anumite teritorii ori regiuni, întrucât amenințarea oricărui teritoriu poate veni din altă zonă, indiferent de vecinătate, spațiul devenind un factor de o mai mică importanță, iar geografia devine o variabilă neglijabilă. Optimizarea politicilor de securitate impune o reactualizare permanentă a necesităților geostrategice. În condițiile deteritorializării, cea mai viabilă variantă pare a fi aceea a adoptării unei geostrategii care să vizeze soluționarea crizelor în afara Europei, afirmând că „în noile condiții de globalizare a insecurității, crucială este soluționarea posibilelor crize interne în entitățile statale străine: statele eșuate, un stat implicat într-un război civil, chiar și la nivelul unui trib etnic din care astfel de pericol poate apărea pentru subiecții sistemului internațional de securitate”[8].

Un alt punct de vedere remarcat de C. Vlad este că, după depășirea Războiului Rece lumea a devenit *unipolară*, evoluind către *multipolarism*. În opinia sa, există o singură supraputere: SUA și o singură alianță politico-militară (NATO), ale cărei dimensiuni și forță fac din ea un pol de putere fără rival. În același timp, lumea se îndreaptă spre anumite forme de multipolarism. Un număr de state sfidează, direct sau indirect, pozițiile unice care revin SUA, ca supraputere, și NATO. Este vorba de Federația Rusă și de China, state mari care aspiră la statutul de puteri globale[9]. C. Vlad susține că sistemul internațional de securitate postrăzboi rece a echivalat cu trecerea lumii de la o stare de echilibru bipolar la alta, dominată de un dezechilibru unipolar. Dispariția unuia dintre centrele majore de putere a provocat o adevărată ruptură în sistemul internațional de securitate, introducând *o asimetrie structurală în raporturile de forțe pe plan mondial*. În zone întinse a apărut un vid de putere care, în viața internațională, se traduce printr-un vid de securitate. În asemenea împrejurări devin inevitabile realineri de poziții ale statelor, redistribuiri de roluri și de sfere de influență în funcție de noile raporturi de forțe[10].

În opinia lui Z. Brzezinski, istoria imediată arată că tocmai satisfacerea/nesatisfacerea intereselor economice a determinat, pe lângă alți factori politici, ideologici, militari, ca statele-națiuni să poarte două războaie mondiale devastatoare.

Observarea sumară a mediului internațional de securitate actual relevă faptul că nu trebuie subestimați factorii asimetrici, precum și competițiile marilor puteri pentru controlul pivoților geopolitici de pe „marea tablă de șah”, care pot produce crize și amenințări în sistemul internațional de securitate[11]. T. Schelling scoate în evidență, în opinia sa, cei mai importanți factori de destabilizare a sistemului internațional de securitate: terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă în rîndul actorilor cu pretenții de hegemoni regionali, crize etnice în diferite zone ale globului, rivalități istorice cu privire la frontiere sau regiuni geografice, tensiuni religioase, conflicte nesoluționate, regimuri autoritare, „state eșuate”, războiul de gherilă, migrația necontrolată. Acest lucru ilustrează că sistemul internațional de securitate este edificat actualmente, în proporții variabile și cu o dinamică extrem de schimbătoare, din actori care se găsesc în raporturi de cooperare, dar și de opoziție/conflict, că în el există atît dependențe, cît și opoziții reciproce[12]. În acest sens, cîștigul/pierderea în disputa geopolitică într-o regiune nu pot fi judecate în viziunea clasică clausewitziană a războiului. Progresele realizate în tehnologia militară au subminat ideea de apărare în sens clasic. Puterea de distrugere a armelor de nimicire în masă a adus ideea de victorie la o absurditate[13]. Acest lucru l-au înțeles repede marile puteri posesoare de arsenale nucleare impresionante, care au ajuns la concluzia că războaiele dintre ele nu mai sunt, astăzi, un mod dezirabil de a rezolva diferendele. Apare o stare în sistemul internațional de securitate pe care unii analiști au denumit-o „cultura conflictului violent”[14].

În accepția noastră, pentru SUA, dintotdeauna geopolitica a subsumat globalitatea și globalizarea intereselor sale. În acest context noul „realism politic” a subliniat necesitatea ca SUA să identifice acele zone care prin resurse și așezare comportă semnificații militar-strategice deosebite, controlul lor și asigurarea îndeplinirii necesităților de securitate. Astfel de zone (Balcanii, Orientul Mijlociu, îndeosebi zona Golfului, Asia de Sud-Est, sudul Africii, Oceanul Indian) se vor afla într-o situație privilegiată față de ceilalți parteneri occidentali ai SUA.

Z. Brzezinski susține că geostrategia este administrarea strategică a intereselor geopolitice care implică nu doar doi, ci mai mulți jucători, fiecare posedînd diferite grade de putere, totodată, exprimînd supoziția că Eurasia este continentul pe care se dă în continuare lupta pentru supremație mondială, considerînd, pe bună dreptate, că în Eurasia se află statele cele mai dinamice și mai active din punct de vedere geopolitic. După SUA, primele șase mari puteri economice și primele șase state cu cele mai mari cheltuieli pentru înarmare se află în Eurasia. Toate puterile nucleare declarate și cele nedeclarate ale lumii, în afară de două, se află în Eurasia. Cele două state din lume (China și India), cele mai dens populate, aspirante la hegemonie regională și influență mondială sunt eurasiatice. Toți potențialii rivali politici și/sau economici ai supremației SUA sunt eurasiatici. Cumulată, puterea Eurasiei o depășește de departe pe cea a SUA. Din fericire pentru SUA, Eurasia e prea mare pentru a fi o unitate din punct de vedere politic[15]. În ordinea de idei

reliefață, H. Kissinger definește SUA, sub aspect geopolitic, ca o insulă în largul mării mase continentale a Eurasiei, ale cărei resurse și populație le depășesc cu mult pe cele ale SUA. Dominarea de către o singură putere a oricăreia dintre cele două sfere principale ale Eurasiei – Europa și Asia – rămîne o bună definiție a pericolului strategic pentru SUA. Deoarece o asemenea grupare ar avea capacitatea să depășească SUA economic și, în cele din urmă, militar. Acestui pericol va trebui să-i fie opusă rezistență chiar și acolo unde puterea dominantă este aparent binevoitoare, deoarece în cazul în care intențiile s-ar schimba vreodată, SUA s-ar trezi cu o capacitate de rezistență efectivă puternic diminuată și cu o incapacitate sporită de a modela evenimentele[16].

SUA au rămas singura mare putere militară dominantă ce se manifestă la nivel mondial determinînd structura sistemului internațional de securitate. S. Biddle consideră că puterea militară a SUA nu constă numai în mărimea efectivelor militare, ci mai ales în tehnologiile și echipamentele de ultimă oră din dotare, în pregătirea și profesionalismul propriilor efective. Puterea de care dispun le permite să se implice și să influențeze toate marile probleme ale lumii contemporane, fie printr-o abordare directă, fie prin intermediul organizațiilor internaționale de securitate sau economico-financiare. De altfel, este cunoscut faptul că armata SUA a fost astfel structurată încît să poată susține și să cîștige aproape simultan două conflicte regionale majore. În prezent, viziunea a fost schimbată, în sensul cîștigării unuia și ținerii sub control celui de al doilea conflict regional major[17].

În opinia lui V. Juc, supozițiile ancorate pe conexiunile directe dintre supremația globală a SUA și asigurarea/promovarea stabilității internaționale nu sunt lipsite de suport, luînd în calcul injecțiile financiare americane și livrările de armamente, sprijinul politic și intervențiile în scopuri umanitare, se dovedesc a fi forțate dat fiind că SUA pot să-și treacă în cont realizări relativ modeste la capitolul securitatea internațională. În linii mari însă, chiar dacă a beneficiat de sprijin internațional constant, mai ales după evenimentele din 11 septembrie 2001, care au demonstrat vulnerabilitatea lumii unipolare, SUA n-au reușit să propună și să creeze un sistem internațional de securitate, iar intervențiile militare cele mai consistente în unele zone generatoare de terorism și insecuritate precum în Afganistan ori Irak s-au prelungit destul de mult, dar fără ca obiectivele trasate să fie valorificate în totalitatea lor. V. Juc este de acord cu ipoteza susținută de J. Nye, în a cărei accepție trăsătura esențială a „lumii unipolare” este că securitatea internațională, exprimată prin reglementarea conflictelor regionale și locale, se asigură în special prin eforturi colective ale comunității mondiale coordonate de singura supraputere, aceasta dispunînd de avantaje globale de natură militară, economică și politică[18].

După atentatele teroriste din 11 septembrie 2001, SUA au înțeles că puterea lor militară nu era capabilă să răspundă noilor inamici, care nu dispun de forțe terestre, navale și aeriene masive. Armata americană nu era pregătită să răspundă provocărilor asimetrice ale viitorului, atacurilor pe propriul teritoriu ori po-

sibilității de a fi surprinsă de amenințări ce nu au fost prevăzute. Prin urmare, începînd cu anul 2001, puterea militară a SUA a intrat într-un proces de transformare, perioadă în care a trebuit să facă față unor provocări majore, precum: 1. necesitatea mutării și desfășurării rapide a forțelor pe cuprinsul globului; 2. urgența transformării armatei americane într-o forță de tip „joint”; 3. recunoașterea faptului că SUA sunt angajate într-un război al propriei supraviețuiri; 4. necesitatea de a se adapta unei lumi în care amenințarea nu o mai reprezintă o supraputere, ci celelele extremiste și „statele eșuate” [19]. Mediul european de securitate a evoluat în ultimii ani și, în pofida diverselor provocări și amenințări la adresa stabilității sale, cursul schimbării este unul pozitiv. Riscurile apariției unei confruntări militare majore pe continentul european s-au diminuat semnificativ. Cu toate că persistă fenomene de instabilitate și criză la nivel subregional și tendințe de fragmentare, marginalizare sau izolare a unor state, principalele procese generatoare de securitate în plan continental sunt extinderea NATO și a UE. La acestea se adaugă dezvoltarea formelor de cooperare subregională precum și tendințele de dezvoltare a unor sisteme de management al crizelor prin coordonarea de către organizații internaționale cu responsabilități în domeniu (ONU, NATO, UE, OSCE).

V. Mamadouh exprimă supoziția că în identificarea rolului UE ca actor geopolitic determinant în sistemul internațional de securitate, atît prin emergența unei viziuni geopolitice europene credibilă și eficientă, cît și prin conținutul clasic al acesteia, ar trebui să aibă și un caracter geopolitic reprezentational, în sensul că, prin instituțiile sale de Politică Externă și de Securitate Comună să se afirme ca un subiect geopolitic în plan internațional. Potrivit opiniei expertului UE, ar trebui să adopte prerogative ce aparțin în prezent statelor sau să se întrebuințeze „geopolitica multiscalară” în care UE și statele membre conlucrează, fiind parteneri într-o rețea de Politică Externă și de Securitate Comună [20]. În aceeași ordine de idei, C. Bretherton și J. Vogler subliniază că geopolitica multiscalară constituie specificul UE în planul geopoliticii mondiale, competențele în acest domeniu fiind repartizate în funcție de tipul guvernării, naționale sau supranaționale, precum și de factorii decizionali care, în acest caz, sunt supranaționali: Comisia Europeană, Parlamentul European, Președinția UE, reprezentanții guvernelor naționale în Consiliul UE. Totodată, considerînd că, în prezent, la nivelul UE, practica geopolitică este bine ancorată și instituționalizată, datorită existenței a noi agenții, precum și prin nominalizarea Înalțului Reprezentant pentru Politică Externă și de Securitate Comună. Negocierile de extindere, încheierea de tratate și parteneriate cu alte țări și actori internaționali, în domenii: securității, economice, politice și sociale, dar și apariția documentului ce statua politica de vecinătate europeană, în martie 2003, precum și a Strategiei de Securitate Europeană, din decembrie 2003, contribuie la manifestarea UE ca un actor geopolitic ce determină structura sistemului internațional de securitate [21]. În opinia noastră, existența opțiunilor și intereselor geopolitice ale UE, ce caracterizează comportamentul de afirmare

internațională în domeniul securității, manifestându-se prin gravitare între statutul de putere economică, militară și civilă, pe de o parte, iar pe de altă parte, ca putere auxiliară SUA sau ca o contrapondere a SUA pe plan mondial, confirmă potențialul UE ca subiect geostrategic major și ponderea acesteia în cadrul sistemului internațional de securitate.

S. Biscop este de părere că pentru realizarea obiectivelor sale de securitate și apărare UE nu va putea face abstracție de necesitatea menținerii unor relații privilegiate cu SUA. În același timp, UE va trebui să își dezvolte colaborarea cu alți actori importanți de pe scena mondială. În acest sens, susține expertul, este posibilă dezvoltarea de relații și parteneriate strategice cu Rusia, Japonia, China, Canada și India. Prin această abordare UE va contribui semnificativ la edificarea unui sistem internațional de securitate multilateral, care să permită prefigurarea unei lumi mai prospere, mai echitabile și mai sigure[22]. Potrivit concluziei lui G. Naghi, desprinsă din analiza evoluțiilor regionale, în condițiile prezenței factorilor destabilizatori în vecinătatea sa răsăriteană, UE se implică tot mai mult în dezvoltarea inițiativelor dedicate dimensiunii estice, făcându-și tot mai vizibilă prezența. În context, UE dovedește că respectă strategia pe termen lung pe care a adoptat-o în raport cu întreaga zonă. După evenimentele din Georgia din 2008, am asistat la o intensificare a relațiilor UE cu statele din CSI, în mod special cu cele șase țări incluse în programul Parteneriatul estic lansat la începutul lunii mai 2009[23]. În această ordine de idei, A. de Tinguay susține că în relațiile dintre UE și Federația Rusă ultima se poziționează ca opozant strategic al politicii UE în vecinătatea estică. Ca răspuns la această perspectivă, UE este nevoită să apeleze la o combinație între „angajarea practică” și „afirmarea strategică”[24].

Noile prevederi ale Tratatului de la Lisabona, în domeniile legate de politica externă și de securitate, urmăresc realizarea premiselor unei cooperări consolidate între statele membre interesate, pentru ascensiunea influenței UE în plan mondial. În acest context, așteptările multor experți în studii de securitate, referitoare la amplificarea coerenței și eficienței acțiunilor UE în domeniul politicii de securitate, prefigurându-se răspuns la întrebarea dacă va deveni UE actor geopolitic global, capabil să influențeze semnificativ dezvoltările și evoluțiile sistemului internațional de securitate. Conform aserțiunilor lui R. Haass[25] și G. Grevi[26], UE poate deveni un jucător de o asemenea valoare relevând faptul cunoașterii/anticipării de către statele membre ale UE a caracteristicilor viitoare ale mediului strategic internațional, în special a structurii de putere a sistemului internațional de securitate și a surselor amenințărilor/ provocărilor viitoare, a alianțelor și a parteneriatelor care vor exista între principalii actori, supoziție completată de M. Leonard, susținând că capacitatea UE de a dobândi o identitate strategică proprie și de a se dota cu instrumentarul necesar pentru realizarea acesteia, apreciind ca principala preocupare pentru liderii europeni, ar trebui să fie definirea identității geopolitico-strategică a UE într-o lume multipolară. Din perspectiva sporirii potențialului actual al UE pentru influențarea geopolitică a sistemului

internațional de securitate se presupune acordarea unei atenții sporite unor factori, precum capacitatea de manifestare unitară la nivel geostrategic, eficiența proceselor de dezvoltare a capabilităților militare și civile pentru intervenția în managementul situațiilor de criză și manifestarea concretă a UE în cadrul sistemului internațional de securitate[27].

C. Băhnăreanu susține că forța de răspuns a NATO constituie elementul-cheie în cadrul sistemului internațional de securitate, ce reprezintă o forță de înaltă tehnologie, flexibilă, cu o capacitate sporită de dislocare interoperabilă, cuprinzând elemente terestre, navale și aeriene, în măsură să îndeplinească întreaga gamă de misiuni ale Alianței. Preocupările majore ale NATO se focalizează în continuare pe construirea unei structuri de proiecție a forței capabilă să combată terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, pe cooperarea cu foștii adversari, gestionare a crizelor, impunerea păcii și operațiunile umanitare. În prezent, NATO desfășoară o serie de misiuni dedicate obiectivului primordial de a asigura un mediu de securitate stabil atât în interiorul, cât mai ales în exteriorul ariei sale de responsabilitate. Toate aceste operații, alături de dimensiunea sa de gestionară a crizelor, arată voința membrilor NATO de a transforma Alianța într-o organizație globală, viitoarele direcții de dezvoltare focalizându-se pe consolidarea rolului său de a asigura securitatea și stabilitatea internațională[28].

În accepția lui J. Mearsheimer, sistemul internațional de securitate postrăzboi rece va fi unul fluctuant, întrucât apariția mai multor centre de putere (statale și nonstatale) vor submina ordinea în afacerile mondiale[29]. R. Kagan abordează perspectiva stabilității sistemului internațional de securitate prin prisma relațiilor dintre țările membre NATO, susținând că actualmente partenerii din cadrul Alianței Nord-Atlantice se contrazic în privința politicilor de securitate globală, clivaj evident în diferența dintre reacțiile opuse venite din Europa și din SUA, referitoare la războaiele din Balcani din anii '90 și la războiul din Irak din 2003. Dezacordurile dintre democrațiile occidentale sunt considerate de R. Kagan mai profunde și mai explozive decât cele dintre componentele europeană și americană ale NATO, deoarece Europa însăși este divizată între „noua” Europă, statele est-europene eliberate de sub dominația sovietică din timpul Războiului Rece, și „vechea” Europă, în principal Franța și Germania, care s-au opus războiului din Irak[30]. Z. Brzezinski susține ideea lui R. Kagan, potrivit opiniei sale, turbulența prezentă chiar și în rîndurile învingătorilor este una evidentă în care o supraputere amenință să amplifice și să extindă dezordinea printr-o cursă pentru dominația globală[31].

G. Naghi reliefează relațiile NATO-UE considerînd că după o etapă de impas și blocaj politic, manifestată printr-o criză în dimensiunea politico-strategică a cooperării instituționalizate, au urmat unele evenimente și schimbări de abordare care pot conduce la revitalizarea Parteneriatului strategic dintre cele două organizații. Decizia franceză cu privire la revenirea oficială în structurile militare ale NATO, eforturile Președinției franceze din cadrul Consiliului UE de a aduce

mai aproape forțele UE și ale NATO și adoptarea unor inițiative concrete pentru exploatarea în comun a capacităților de apărare ale UE și ale NATO, precum și abordarea pozitivă a SUA față de evoluția PSAC (Politica de Securitate și Apărare Comună) au generat o serie de așteptări legate de perfecționarea cooperării NATO-UE, posibil de realizat de către aceste două organizații, având eminamente un impact asupra funcționalității sistemului internațional de securitate. Totodată, expertul supune analizei și perspectiva geopolitică a UE pe dimensiunea securității internaționale. În opinia sa, UE va fi înconjurată de unele dintre cele mai instabile regiuni ale lumii, precum: Orientul Mijlociu, Nordul Africii și Africa Subsahariană, Asia Centrală, față de care va fi dependentă cel puțin din punct de vedere energetic. Din aceste motive, se apreciază că vom asista la o deplasare a surselor de putere dinspre Vest către celelalte regiuni ale lumii, iar locul și rolul UE în cadrul sistemului internațional de securitate va fi unul principal[32].

După destrămarea URSS, statutul de supraputere militară a Federației Ruse s-a diminuat în putere militară regională devansată de China. Potrivit lui C. Hlihor, Federația Rusă, deținătoarea unui arsenal militar redutabil, controlează cele mai importante resurse energetice ale lumii, se află angajată actualmente în plin proces de redefinire a opțiunilor de dezvoltare, în principal, de creștere economică internă, dar și de re poziționare geopolitică în cadrul sistemului internațional de securitate[33]. În susținerea acestei supoziții, I. Coșcodaru afirmă că Federația Rusă se străduiește să-și recapete cât mai mult din influența și ponderea geostrategică de altădată, dezvoltându-și relațiile cu UE spre care tinde, aliindu-se cu SUA în lupta împotriva terorismului internațional și căutând mijloace pentru a avea un cuvânt de spus în luarea deciziilor NATO, în condițiile în care Alianța se extinde spre frontierele sale[34]. În accepția noastră, utilizând politici incoerente în lupta împotriva terorismului internațional, ghidată de interese naționale, Federația Rusă s-a limitat doar la sfera sa de influență geopolitică regională, aplicând instrumentarul de putere ca cel politic, diplomatic, economic, financiar, astfel ca Kirgizstanul să renunțe la baza militară a SUA din orașul Manas, ce servește drept punte de legătură cu teatrul de acțiuni militare din Afganistan la care participă NATO și de a-i reduce SUA spațiul de manevră în zona ex-sovietică. În contextul evenimentelor cu caracter militar dintre Federația Rusă și Georgia din august 2008, ca consecință au fost suspendate relațiile dintre NATO și Federația Rusă din cadrul Consiliului NATO – Rusia. De asemenea, sunt irelevante acțiunile de implicare a Federației Ruse, nefiind membru cu drepturi depline a Alianței, în procesul intern de extindere a NATO spre Est. Totodată, în lumina adoptării noii doctrine militare a Federației Ruse, NATO și acțiunile sale de extindere sunt catalogate ca amenințări directe la adresa securității naționale. Aceste argumente pot servi drept temei pentru a susține supoziția că starea de neîncredere și de incertitudine predomină în relațiile dintre SUA/NATO și Federația Rusă. A. Miroiu și R.-S. Ungureanu exprimă opinia chiar dacă economia Federației Ruse s-a redresat, din punct de vedere militar ea rămîne în continuare un stat slab, ne-

constituind o amenințare pentru statele aflate în NATO, China sau Japonia[35]. L. Tatu și O. Manea nu sunt de acord cu supoziția exprimată de A. Miroiu și R.-S. Ungureanu, susținând ideea că Federația Rusă este un actor care nu trebuie neglijat și trebuie adus la masa discuțiilor când apar tensiuni în sistemul internațional de securitate. Federația Rusă încearcă pe cât posibil să își reașeze poziția de actor geopolitic european și internațional în acea măsură în care înțelege să fie un jucător puternic și joacă la maximum cartea reconfigurării securității europene. Totodată, experții scot în evidență importanța programului scutul-antirachetă, care poate avea impact asupra relației transatlantice, serios afectată și încă incomplet refăcută după criza irakiană, dar la fel de important și asupra relațiilor între statele membre NATO și pe fundalul agravării relațiilor cu Federația Rusă ca urmare a anunțului produs de aceasta privind retragerea din Tratatul FACE. Toate aceste chestiuni conexe produc o instabilitate nedorită la nivelul arhitecturii geopolitice europene și internaționale de securitate[36].

În opinia noastră, Federația Rusă acordă o atenție sporită menținerii în sfera sa de influență geopolitică a statelor din spațiul ex-sovietic. Un instrument eficient în acest sens îl constituie Tratatul de Securitate Colectivă semnat la 15.05.1992, prin care Federația Rusă a urmărit crearea unei alianțe multilaterale de apărare, prin semnarea la 07.10.2002 a Acordului privind instituirea ODKB, în componența căreia intră următoarele state: Federația Rusă, Belarus, Armenia, Kazahstan, Uzbekistan, Kirgîzstan, Tadjikistan, o variantă rusă a NATO în spațiul euroasiatic. De altfel, în decembrie 2004, Consiliul Miniștrilor Apărării a adoptat dezvoltarea unei forțe colective de reacție rapidă, sub conducerea Federației Ruse, formată din 10.000 de militari și fortificarea sistemului unit de apărare antiaeriană. De asemenea, parteneriatele bilaterale de colaborare militară cu statele din CSI permit Federației Ruse desfășurarea trupelor militare în Armenia, Belarus, Kirgîzstan, Tadjikistan (peste 14.000 de militari).

În ultimul timp, China a cunoscut o perioadă de dezvoltare semnificativă, devenind una din marile puteri economice ale lumii, alături de SUA, UE și Japonia. Strategia militară a Chinei „Apărare Activă” este o strategie militară defensivă, care stipulează că China nu va iniția războaie sau nu va participa la războaie de agresiune, dar se va angaja în război doar în cazul în care va trebui să-și apere suveranitatea națională și integritatea teritorială și „va ataca doar după ce va fi atacată”. Prin urmare, China va căuta nu numai să reacționeze, dar și să modeleze pozitiv mediul intern de securitate pentru a preveni angajarea adversarilor în acțiuni contrare intereselor geopolitice regionale ale Chinei. Accentul se pune pe operațiile de tip „joint”, susținute de o logistică adecvată acestora, forțe aeriene cu capacitate de lovire ofensivă, modernizarea forței de rachete convenționale, operații navale orientate spre apărarea apelor teritoriale și a capacităților pentru operațiile de informații. China nu s-a manifestat ca putere militară, totuși, unii analiști estimează că, pînă în anul 2050 ar putea deveni un actor geopolitic global

cu capacitatea de a determina configurația sistemului internațional de securitate[37].

Prin urmare, configurarea geopolitică a sistemului internațional de securitate se află într-o dezbateră deosebit de amplă, propunerea SUA privind amplasarea scutului-antirachetă grăbește discuții în interiorul NATO și obligă accelerarea procesului de transformare a Alianței, zdruncinând relația cu Federația Rusă. Statutul provinciei Kosovo, Tratatul FACE și scutul- antirachetă readuc Federația Rusă pe o poziție de forță, iar NATO s-a angajat să continue procesul de transformare adoptat la Riga, urmărind să asigure apărarea antirachetă a tuturor statelor membre și, totodată, în contextul noului Concept Strategic al NATO, care stabilește angajamentele de cooperare cu Federația Rusă în domeniul problemelor-cheie de securitate, identificând în acest sens modalități de colaborare practică, creînd în același timp condiții pentru prefigurarea unui nou sistem internațional de securitate care va gestiona mai eficient noile provocări ale secolului, plasînd Federația Rusă în coordonatele relației de parteneriat special.

Așadar, actualmente, dinamica arhitecturii geopolitice a sistemului internațional de securitate este în ascensiune, fapt ce determină gradul de intensitate asupra edificării sistemului internațional postrăzboi rece. Marile puteri tind în continuare să-și extindă și să-și realizeze interesele de securitate în plan geopolitic. Cîtă stabilitate/instabilitate va genera noul sistem internațional de securitate depinde de procesul de promovare și valorificare a intereselor geopolitice, care vor domina relațiile dintre marile puteri în viitorul apropiat, dar și de combaterea provocărilor asimetrice de către subiecții geostrategici, totodată avînd un impact asupra statelor mici aflate în zona geostrategică disputată.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Introducere în studii de securitate. <http://www.scribd.com/doc/93458550/Introduce-Rein-Studii-de-Securitate> (vizitat 10.04.2013).
2. Hlihor C. Istoria și geopolitica în Europa secolului XX. Considerații teoretice și metodologice. București: A.Î.S.M., 1999, p. 125.
3. Waltz K. The Emerging Structure of International Politics. În: *International Security*, 1993, nr. 18, p. 44-79.
4. Kolodziej E., Kanet R. *The Cold War as Cooperation*. Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1991.
5. Naghi G. *Securitatea europeană. Fundamentări normative și instituționale*. București: C. H. Beck, 2010, p. 56.
6. Kaplan R. D. *Anarhia care va veni. Spulberînd visele ulterioare Războiului Rece*. București: Antet, 2002, p. 3-4.
7. Frunzetti T. *Globalizarea securității*. București: 2006, p. 14.
8. Bertram C. *Shaping a Congenial Environment*. În: *Survival*, 2002-2003, vol. 44, nr. 4, p. 142.
9. Vlad C. *Relațiile internaționale politico-diplomatice contemporane*. București: Fundației „România de Mîine”, 2001, p. 77.
10. Ibidem p. 79.
11. Brzezinski Z. *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperativele sale geostrategice*. București: Univers Enciclopedic, 2000, p. 59-69.

12. Schelling T. C. Strategia conflictului. București: Polirom, 2000, p. 15.
13. Brown N. The Future Global Challenge: A Predictive Study of World Security. 1977-1990, p. 153.
14. Egbert J., Lemaitre P., Weaver O. European Security: Problems of Research on Non-military Aspects. În: Copenhagen Papers. 1987, nr. 1, p. 55.
15. Brzezinski Z. Op. cit., p. 43.
16. Kissinger H. Diplomația. București: Bic All, 2003, p. 707.
17. Biddle S. Military Power: Explaining Victory and Defeat in Modern Battle. Princeton University Press, 2004, p. 8.
18. Juc V. Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice. Chișinău: 2011, p. 138-139.
19. Facing the Future: Meeting the Threats and Challenges of the 21st Century. În: Office of the Assistant Secretary for Public Affairs, 2005.
20. Mamadouh V. Framing the European Union as a geopolitical actor. În: Conference, „Constructing World Orders”, The Hague, 2004, p. 2-4.
21. Bretherton C., Vogler J. European Union as Global Actor. London: Routledge 1999, p. 38.
22. Biscop S. The European Security Strategy, p. 32.
23. Naghi G. Op. cit., p. 120.
24. de Tinguy A. Moscova și lumea. Ambiția grandorii: O iluzie? București: Minerva, 2008, p. 218.
25. Haass R. The Age of Nonpolarity. What Will Follow US Dominance, Council on Foreign Relations. În: Foreign Affairs, vol. 87, nr.3.
26. Grevi G. The Interpolar World: A New Scenario, European Union Institute for Security Studies. În: Occasional Paper. Paris, 2009, nr. 79.
27. Leonard M. Overcoming Europe's 20-year crisis, European Council on Foreign Relations. În: Concluding speech at the Finnish Institute of International Affairs Conference. Helsinki, 2009.
28. Băhnăreanu C. Puterea militară în secolul XXI. Modalități de realizare și manifestare a puterii militare în societatea democratică românească. București: Universității Naționale de Apărare, 2005, p. 17-21.
29. Mearsheimer J. The False Promise of International Institutions. În: International Security, nr. 19, p. 5-49.
30. Kagan R. Despre paradis și putere. America și Europa în noua ordine mondială. București: 2005.
31. Brzezinski Z. The Choice: Global Domination or Global Leadership. New-York, 2004.
32. Naghi G. Op. cit., p. 120-121.
33. Hlihor C. Diplomație și geopolitică. Federația Rusă, evoluțiile recente pe scena internațională. În: Impact Strategic, 2003, nr. 1-2, p. 46.
34. Coșcodaru I. Orientări și tendințe în puterea mondială actuală. În: Impact Strategic, 2003, nr. 1-2, p. 52.
35. Miroiu A., Ungureanu R.-S. Cît de puternică este Rusia lui Putin. București, 2009. <http://www.cadranpolitic.ro> (vizitat 15.04.2013).
36. Tatu L., Manea O. Dezbateri recente cu impact asupra securității europene (scutul-antirachetă și Tratatul FACE). În: Sfera Politicii, 2007, nr. 128, p. 71-72.
37. Annual Report on the Military Power of the People's Republic of China. 2004. <http://www.defenselink.mil/pubs/d20040528PRC.pdf> (vizitat 24.04.2013).

CAPACITATEA DE ABSORBȚIE A FONDURILOR STRUCTURALE EUROPENE: EXPERIENȚA ROMÂNIEI

Dumitru POPA, *doctor în drept,*
Universitatea Apollonia, Iași, România

Summary

At present, in the relations with the European Union, the biggest problem for Romania is the building a capacity to absorb the structural funds. With the accession to the European Union, Romania has become the beneficiary of financial transfers substantial grant provided by the European Community to support the development. These amounts are channeled mainly through the cohesion policy. The Economic and Social Cohesion Policy of the European Union aims on the one hand, the reducing disparities across regions, and on the other hand, the economic halting of the disadvantaged regions, including the rural areas.

În momentul de față, în relațiile cu Uniunea Europeană, cea mai importantă problemă pentru România este construirea unei capacități de absorbție corespunzătoare a fondurilor structurale. Odată cu aderarea la Uniunea Europeană, România a devenit beneficiara unor transferuri financiare nerambursabile substanțiale oferite de Comunitatea Europeană pentru a-i sprijini dezvoltarea. Aceste sume sunt canalizate în special prin intermediul politicii de coeziune. Politica de Coeziune Economică și Socială a Uniunii Europene are ca scop, pe de o parte, reducerea disparităților de dezvoltare între diversele regiuni, iar pe de altă parte, stoparea declinului economic al regiunilor foarte defavorizate, inclusiv al zonelor rurale.

În toate domeniile ce fac obiectul procesului de programare al fondurilor structurale și de coeziune au fost elaborate strategii de dezvoltare. Existența acestor documente este deosebit de importantă și pentru activitățile de planificare și programare a dezvoltării, asigurând, pe de-o parte, coerența planurilor și programelor de dezvoltare cu ansamblul politicilor de dezvoltare promovate la nivel sectorial și regional și, pe de altă parte, orientând prioritățile și măsurile programelor în conformitate cu direcțiile strategice propuse.

Pentru perioada 2010-2013, transferurile financiare către România depind de rezultatul negocierilor din cadrul UE. Ca ipoteză de lucru, dacă se însumează pachetul financiar 2007-2009 (5439 milioane euro) cu pachetul orientativ propus pentru perioada 2010-2013 (12 560 milioane euro) se ajunge la o sumă totală de transferuri alocate de 17999 milioane euro.

Majoritatea politicilor servesc pentru diferite scopuri, unele fiind cu obiective oficiale, precum eficiența sau egalitatea, iar altele sunt cu obiective neoficiale, cum ar fi creșterea șanselor de realegere a politicilor nepotrivite. Politica structurală a UE nu face excepție de la această regulă, declarându-se că aceasta este în beneficiul creșterii echității economice dintre regiuni. Eficiența economică a politicii structurale este pusă la încercare în ceea ce privește scopul explicit al legitimării UE pentru persoanele care participă la vot. Integrarea economică în UE

este benefică doar pentru unele regiuni, însă din motive politice este important ca toate regiunile să profite de integrarea europeană.

O altă explicație neoficială pentru politica structurală europeană este că aceasta acționează ca o plată în negocierile politice. Politica structurală s-a extins în conexiune cu introducerea Pieței Comune, ceea ce reprezintă o oportunitate a statelor membre din Sud, state ce sunt în dezavantaj pe Piața Comună. Plățile unilaterale în negocierile politice pot fi de asemenea folositoare, dar în cazul în care ar reprezenta un scop al politicii structurale, ar fi mult mai eficientă o distribuire a banilor în mod direct (J.Eriksson și R.Eriksson).

Dahlberg și Johansson au studiat un program de acorduri federale pentru Suedia, prin care guvernul național a avut în plan alegerea municipalităților care ar trebui să primească acord „ecologic”. Aceștia au descoperit faptul că municipalitățile cu număr mai mare de votanți au primit burse mai mari. Dezvoltarea și mai ales implementarea politicilor de dezvoltare regională necesită instrumente financiare eficiente, precum fondurile structurale, cărora li se alătură alte două instrumente speciale. Atât funcționarea acestora, cât și delimitarea regiunilor în cele 3 categorii (în funcție de populație) se face conform sistemului NUTS :

NUTS I – între 3.000.000 și 7.000.000 de locuitori;

NUTS II – între 800.000 și 3.000.000 de locuitori, nivel utilizat în statele UE;

NUTS III – între 150.000 și 800.000 de locuitori

Bachtler și Taylor au argumentat că eforturile finanțate de Fondurile Structurale sunt vizibile în mai multe trepte sociale și că acest produs al Fondurilor a crescut suportul pentru procesul de integrare europeană. Ei afirmă că „în afară de beneficiile primite există suportul puternic pentru integrarea europeană economică și politică. Pentru unii, aceasta este o dimensiune semnificantă a valorii adăugate. Efectul a fost mai puternic în acele state membre care sunt mai „distante” de inima Europei, fie geografic, fie în termeni de angajament în integrarea europeană. Aceste lucruri pot fi argumentate ca o parte importantă din fondurile structurale, fiind folosite pentru creșterea suportului în votarea integrării europene.

La fel ca fondurile de preaderare (SAPARD, PHARE, ISPA), fondurile structurale sunt o formă de finanțare nerambursabilă ce sunt operaționale și în România (din 2007). Aceste fonduri sunt alocate spre diverse proiecte prin intermediul programelor de dezvoltare, care conțin anumite direcții de dezvoltare și măsuri eligibile pentru a primi astfel de finanțări.

România beneficiază de fonduri structurale de circa 28-30 miliarde de euro din partea UE în perioada 2007-2013. Modalitatea de acordare a fondurilor structurale este pe bază de programe, ce țin cont de respectiva politică regională în măsura obiectivelor stabilite. Principiile necesare de a fi respectate pentru a putea accesa aceste fonduri sunt următoarele:

1) Principiul programării – analiza și aprobarea de către țările membre a documentelor ce atestă cauza, modalitatea și beneficiarii fondurilor. Documentația

necesară cuprinde Planul Național de Dezvoltare (prezentarea priorităților programului), Documente Cadru de Sprijin Comunitar (acordul privind respectivele fonduri ale UE), Programe Operaționale (strategii regionale de implementare) și Documente Unice de Programare.

2) Principiul adiționalității – nivelul cheltuielilor publice realizate de statul membru UE din surse proprii.

3) Principiul parteneriatului – implicarea și strânsa colaborare a organismelor regionale pe durata întregului program.

4) Principiul monitorizării, evaluării și controlului – existența unui sistem descentralizat de monitorizare a modalității de utilizare a acestor fonduri europene. Fondurile structurale sau instrumentele structurale sunt instrumente financiare prin care Uniunea Europeană acționează pentru eliminarea disparităților economice și sociale între regiuni, în scopul realizării coeziunii economice și sociale. Acestea cuprind :

a) Fondul European de Dezvoltare Regională (FEDR) – este fondul structural care sprijină regiunile mai puțin dezvoltate, prin finanțarea de investiții în sectorul productiv, infrastructură, educație, sănătate, dezvoltare locală și întreprinderi mici și mijlocii, precum și la conversia economică și socială pentru zone care se confruntă cu dificultăți structurale. Pentru perioada 2007-2013, România are alocată pentru acest fond aproximativ 8,97 miliarde euro. Cheltuieli, precum dobânzile debitoare, desființarea centralelor nucleare, TVA recuperabilă, achiziționarea de terenuri cu o valoare mai mare de 10% din cheltuielile totale eligibile ale operațiunii în cauză nu sunt eligibile.

b) Fondul Social European (FSE) 2 – este fondul structural destinat politicii sociale a Uniunii Europene, care sprijină măsuri de ocupare a forței de muncă și dezvoltare a resurselor umane, dar și acțiuni ale statelor în adaptarea lucrătorilor și a întreprinderilor, în sisteme de învățare pe toată durata vieții și conceperea și diseminarea unor forme inovatoare de organizare a muncii. Acest program contribuie la consolidarea capitalului uman prin aplicarea unor reforme ale sistemelor de învățământ și prin activitățile de conectare în rețea a unităților de învățământ. României îi este alocată o sumă de peste 3,68 miliarde euro pentru cei 7 ani.

Obiectivele prioritare ale fondurilor structurale, potrivit lui A. Ghinea, I.Nicola și S.Strețean, sunt convergența, competitivitatea regională și ocuparea forței de muncă.

1. Obiectivul Convergență promovează dezvoltarea și ajustările structurale ale regiunilor care înregistrează întârzieri în dezvoltare, respectiv acele regiuni defavorizate ale Uniunii Europene care au un nivel de PIB/cap locuitor mai mic de 75% din media Uniunii Europene.

2. Obiectivul Competitivitate regională și ocuparea forței de muncă sprijină regiunile care nu sunt eligibile pentru obiectivul Convergență. Vizează sprijinirea

reformelor pe piața muncii, sprijinirea incluziunii sociale și sprijinirea celor afectați de restructurări economico-sociale majore.

3. Obiectivul Cooperare teritorială europeană sprijină regiuni, județe și zone transnaționale, transfrontaliere, interregionale și are ca scop transferarea capacității de a iniția și gestiona activități de cooperare în numele autorităților publice.

Conform perspectivei financiare 2007-2013, susțin M. Boncea, S. Caraman ș.a., Comisia Europeană a alocat 308,041 miliarde euro pentru finanțarea Politicii de Coeziune la nivelul UE. Repartizarea acestei sume pe cele trei obiective ale politicii reformate este următoarea:

1. 81,7% pentru obiectivul Convergență, din care 24.5% sunt destinate Fondului de Coeziune ;
2. 15,8% pentru obiectivul „competitivitate regională și ocuparea forței de muncă”;
3. 2,4% pentru obiectivul „cooperare teritorială europeană”.

Din actualele cinci instrumente structurale (Fondul de Coeziune și patru fonduri structurale: Fondul European de Dezvoltare Regională – FEDER, Fondul Social European – FSE, Fondul European de Orientare și Garantare în Agricultură – FEOGA, secțiunea Orientare și Instrumentul Financiar de Orientare în domeniul Pescuitului – IFOP) politica de coeziune este structurată pe trei fonduri: FEDER, FSE și Fondul de Coeziune.

Pentru a simplifica lucrurile, fondurile pentru agricultură și pescuit au fost transferate către politicile aferente, respectiv Politica Agricolă Comună și Politica în domeniul pescuitului. România beneficiază de toate cele trei fonduri FEDER, FSE și Fondul de Coeziune. Fondul European pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală (FEADR) este un instrument de finanțare prin care Uniunea Europeană sprijină țările membre în implementarea Politicii Agricole Comune. Politica Agricolă Comună cuprinde un set de reguli și mecanisme care reglementează producerea, procesarea și comercializarea produselor agricole în UE și care acordă o mare importanță dezvoltării rurale. FEADR se bazează pe principiul cofinanțării proiectelor de investiții private și poate fi accesat în baza documentului Programul Național pentru Dezvoltare Rurală (PNDR).

Din anul 2007 și până în 2013, României i s-a alocat un buget de aproximativ 7,5 miliarde de euro, reprezentând o mare oportunitate de finanțare. Fondul European pentru Pescuit (FEP) este un instrument financiar prin care este implementată Politica Comună a Pescuitului. Această politică asigură echilibrul între resursele existente și exploatarea acestora, întărirea competitivității sectorului piscicol și dezvoltarea/ modernizarea zonelor și utilităților pescărești. Celor două fonduri le sunt aplicate aceleași reguli ca și fondurilor structurale, dar nu fac parte din această categorie.

Pentru sectorul agricol, Uniunea Europeană va acorda separat sprijin prin intermediul plăților directe și al măsurilor de piață, acestea având însă scopuri și mecanisme de derulare diferite de Fondul European pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală și Fondul European pentru Pescuit.

O modificare semnificativă adusă de reformă vizează domeniul programării. Astfel, în prezent, procesul programării este organizat pe trei paliere:

a. Planul Național de Dezvoltare, care conține prioritățile de dezvoltare a întregii economii naționale;

b. Cadrul de Sprijin Comunitar, doar cu prioritățile de finanțat din instrumentele structurale, Programele Operaționale, fiecare dezvoltând câte o prioritate din Cadrul de Sprijin Comunitar;

c. Programele Complement, documente detaliate de implementare a Programelor Operaționale.

Reforma menține obligativitatea programării multianuale (pe o perioadă de 7 ani), dar aduce o viziune strategică pronunțată și pune accent pe prioritățile Strategiei Lisabona, solicitând elaborarea a doar două documente programatice: unul strategic – Cadrul Național Strategic de Referință, și unul operațional – Programele Operaționale. Dispare astfel necesitatea elaborării Planului Național de Dezvoltare, a Programelor Complement, precum și caracterul operațional al Cadrului de Sprijin Comunitar. Fondurile structurale, conform estimărilor lui V. Giosan și M. Toba, pot fi obținute în România prin intermediul următoarelor programe operaționale:

1. Programul Operațional Sectorial Creșterea Competitivității Economice
2. Programul Operațional Sectorial Transport
3. Programul Operațional Sectorial Mediu
4. Programul Operațional Regional
5. Programul Operațional Dezvoltarea Capacității Administrative
6. Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane
7. Programul Operațional Asistență Tehnică.

Obiectivul general al programului POS CCE – Programul Operațional Sectorial Creșterea Competitivității Economice îl constituie creșterea productivității întreprinderilor românești pentru reducerea decalajelor față de productivitatea medie la nivelul Uniunii [1, p.25-42].

POS T – Programul Operațional Sectorial Transport are ca scop promovarea unui sistem sustenabil de transport în România, care va facilita transportul în siguranță, rapid și eficient al persoanelor și bunurilor, la un nivel adecvat al serviciilor la standarde europene, atât la nivel național, cât și european și internațional.

POR – Programul Operațional Regional sprijină dezvoltarea economică, socială, echilibrată teritorial și durabilă a regiunilor României, corespunzător nevoilor și resurselor specifice, prin concentrarea asupra polilor urbani de creștere, îmbunătățirea condițiilor infrastructurale și ale mediului de afaceri, pentru a face din regiunile României, în special cele rămase în urmă, locuri mai atractive pentru a le locui, vizita, investi și munci.

POS DCA – Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Capacității Administrative contribuie la crearea unei administrații publice mai eficiente și mai eficiente în beneficiul socioeconomic al societății românești.

PNDR – Programul Național de Dezvoltare Rurală are ca obiectiv general creș-

terea competitivității sectoarelor agroalimentare și forestiere, îmbunătățirea mediului și a spațiului rural, îmbunătățirea calității vieții în zonele rurale, diversificarea economiei rurale, demararea și funcționarea inițiativelor de dezvoltare locală.

Obiectivul general al POP – Programul Operațional Pescuit – este dezvoltarea unui sector piscicol competitiv, modern și dinamic bazat pe activități durabile de pescuit și acvacultură care ia în considerare aspectele legate de protecția mediului, dezvoltarea socială și bunăstarea economică.

POS AT – Programul Operațional de Asistență Tehnică asigură sprijinul necesar procesului de coordonare și de a contribui la implementarea și absorbția eficace, eficiență și transparență a instrumentelor structurale în România.

Nu au fost omise nici IMM-urile de la sprijinirea prin intermediul acordării de fonduri europene post-aderare. Astfel, conform unui document de lucru al Comisiei Europene privind IMM-urile în perioada 2000-2006, aproximativ 21 miliarde euro din cele 199 miliarde euro prevăzute, adică 11% din resursele financiare ale fondurilor structurale reprezintă măsuri de sprijin pentru modernizarea și dezvoltarea IMM-urilor. Aceste valori/sume reprezintă însă numai o parte din finanțarea acordată acestora prin Fondurile Structurale, pentru că nu s-a luat în considerare sprijinul pe care IMM-urile îl pot primi prin acțiunile/măsurile care nu se adresează în mod special lor, cum ar fi acțiunile pentru sprijinul turismului, inovării, pregătirii profesionale.

Pentru perioada 2007-2013, Comisia Europeană pune accentul pe întărirea concurenței prin dezvoltarea inovării și a economiei bazate pe cunoaștere. Infrastructuri cum ar fi incubatoarele de afaceri, sprijin pentru acces la rețea sau pentru participarea la târguri și expoziții, servicii în vederea accesului la informații, ajutor pentru dezvoltarea afacerii și a planurilor de marketing, consultanță pentru tehnologie, internaționalizare etc.

Fonduri de garantare și participare cu capital. În comparație cu perioada anterioară, programul privind fondurile structurale are în vedere creșterea resurselor financiare în special pentru dezvoltare regională, cercetare și inovare. În cadrul Obiectivului de Cooperare teritorială europeană al Politicii de Coeziune a Uniunii Europene, România va beneficia și de programele speciale operaționale pentru cooperare transfrontalieră. În acest sens, Programul Operațional de Cooperare Transfrontalieră România-Bulgaria este destinat cooperării la nivelul județelor aflate la granița dintre România și Bulgaria [2, p.16-40].

În asemenea manieră funcționează și programele:

1. Programul Operațional de Cooperare Transfrontalieră Ungaria-România – destinat cooperării la nivelul județelor aflate la granița dintre Ungaria și România
2. Programul Operațional de Cooperare România-Ucraina-Republica Moldova
3. Programul Operațional de Cooperare Transfrontalieră Ungaria-Slovacia-România-Ucraina
4. Programul Operațional de Cooperare Transfrontalieră România-Serbia
5. Programul Operațional de Cooperare Transfrontalieră în bazinul Mării Negre

6. Programul Operațional de Cooperare Interregională (FEDR)
7. Programul Operațional de Cooperare Transnațională în Sud-Estul Europei (FEDR).

În anul 2004, România se afla la aproximativ 32% din media UE-25 din punctul de vedere al PIB/locuitor, dar se estimează că în perioada 2007-2013 va reuși să recupereze 10 puncte procentuale din decalajul de dezvoltare din prezent.

În domeniul managementului, principalele modificări aduse de reformă privind gestionarea programelor operaționale sub obiectivul convergența vizează crearea unei Autorități de Management, a unei Autorități de Certificare, precum și dispariția noțiunii de Autoritate de Plată. Autoritatea de Management este un organ independent, însărcinat cu verificarea bunei funcționări a sistemelor de management și control, în timp ce Autoritatea de Certificare este reprezentativă pentru certificarea declarațiilor de cheltuieli și a cererilor de plată înaintea transmiterii lor către Comisie. Autoritatea de management este responsabilă de implementarea în întregime a programului, și anume trebuie să se asigure că proiectele sunt selectate conform criteriilor stabilite pentru Program și că furnizează produsele și serviciile prevăzute. De asemenea, verifică eligibilitatea/conformitatea cheltuielilor cofinanțate de program cu regulile naționale și cu cele ale Comunității Europene și naționale prin monitorizarea regulată și printr-un sistem de verificare la fața locului și trebuie să raporteze progresele realizate în cadrul programului și să se asigure de concordanța cu cerințele de informare și publicitate ale instrumentelor structurale ale Uniunii Europene. Autoritatea de Certificare are rolul de a semnală eventuale nereguli către Comisia Europeană și recuperarea fondurilor neutilizate sau a sumelor incorect plătite.

Pentru programele operaționale de sub „incidența” obiectivului Cooperare Teritorială Europeană, principalele modificări constau în necesitatea creșterii unei Autorități de Certificare, a unei Autorități Unice de Control și a unui grup de controlori financiari (format din câte un controlor numit de fiecare stat membru participant și având rolul de a sprijini Autoritatea de Control), precum și dispariția noțiunii de Autoritate de Plată. Comitetul de monitorizare este organismul care asigură coordonarea fondurilor structurale și are rolul de a urmări eficacitatea și calitatea implementării asistenței comunitare, modul de utilizare și impactul acesteia, respectarea prevederilor comunitare în materie. Este responsabil în alegerea proiectelor din punctul de vedere al analizei criteriilor și metodologiei, dar și în revizuirea progreselor realizate în cadrul Programelor Operaționale.

Pentru cadrul de sprijin comunitar se constituie un Comitet de monitorizare. Fiecărui program operațional îi va corespunde câte un Comitet de monitorizare. Componenta Comitetului este diferită în funcție de program și cuprinde ca tipuri de organizații: Ministerele și Agențiile Guvernamentale din România; Autoritățile de la nivel regional/local; Mediile de afaceri; Instituțiile de Învățământ Superior; Instituțiile de învățământ profesional; Furnizorii de infrastructură; ONG-urile active în domeniul mediului; ONG-urile pentru egalitate de șanse;

alte organizații specifice sectorului; Comisia Europeană și Banca Europeană de Investiții [3, p.26-42].

Dacă noile structuri aferente obiectivului Convergență au fost deja preluate de autoritățile române, există întârzieri semnificative în crearea noilor structuri aferente obiectivului Cooperare Teritorială Europeană. Beneficiarii finali sunt entitățile care aplică pentru finanțare și implementează proiecte individuale sau scheme de granturi cofinanțate de Programul Operațional. În anumite cazuri, beneficiarii vor administra schemele de granturi prin care organizațiile mai mici sau IMM-urile vor aplica pentru finanțare europeană. Beneficiarii pot fi organizații guvernamentale sau neguvernamentale (ONG-uri) sau parteneri din sectorul privat.

Autoritatea de Audit este înființată conform Legii nr.200/2005, fiind o instituție asociată Curții de Conturi a României și are rolul de a prezenta Comisiei o strategie de audit pe bază de eșantion în termen de 9 luni de la aprobarea fiecărui Program Operațional.

Pe baza standardelor internaționale de audit, Autoritatea realizează auditul sistemelor de management și control al Programelor Operaționale pentru perioada 2008-2016.

Fondurile alocate României din instrumentele structurale vor ajunge la beneficiarii finali prin următoarele forme:

- plata directă de la Autoritatea de Plată/Certificare din cadrul Ministerului Economiei și Finanțelor (în cazul proiectelor de transport și mediu);
- plata indirectă prin unitățile de plată înființate pe lângă Autoritățile de Management (în cazul celorlalte Programe Operaționale). Plățile aferente cererilor de fonduri ale beneficiarilor finali se efectuează prin transfer bancar sau prin trezorerie.

Proiectul de Ordonanță privind alocarea instrumentelor structurale pentru Obiectivul Convergență stabilește modul în care vor fi alocate și utilizate acestea, fondurile pentru cofinanțare, atât din sursele publice, cât și din cele private, prefinanțarea, fondurile pentru cheltuieli neeligibile și cheltuielile conexe ale proiectelor [4, p.6-12]

Regulile privind funcționarea fluxurilor financiare sunt clarificate astfel încât să nu existe discontinuități în plată care să conducă la disfuncționalități sau întreruperi în circuitul de activități asociate proiectelor. Procesul de certificare a cheltuielilor la Comisia Europeană se desfășoară pe patru niveluri, respectiv:

Nivelul 1 – certificarea cheltuielilor la nivelul beneficiarilor (completarea formularelor de solicitare de plată). Se vor audita cel puțin 3% din cheltuielile totale declarate în anul anterior. Cheltuielile auditate înainte de închiderea unui Program Operațional vor reprezenta cel puțin 5% din totalul cheltuielilor declarate;

Nivelul 2 – certificarea cheltuielilor la nivel de Organism Intermediar (verificarea solicitărilor de plată a cheltuielilor);

Nivelul 3 – certificarea cheltuielilor la nivelul Autorității de Management (autorizarea plăților către beneficiari);

Nivelul 4 – certificarea cheltuielilor la Autoritatea de Certificare (certificarea cheltuielilor la CE).

Atât fondurile structurale, cât și fondurile de coeziune sunt administrate în euro de către Uniunea Europeană, însă România a stabilit ca toate contractele să fie încheiate în RON, iar plățile aferente să fie făcute tot în RON. Pentru administrarea fluctuației ratei de schimb între cele două monede este responsabil Ministerul Finanțelor Publice. Monitorizarea fluctuațiilor se va face trimestrial, iar alocările sau reducerile se vor efectua în mod normal la fiecare șase luni. Toate deciziile se vor raporta în final Comitetului de Monitorizare (CSNR, 2007-2013).

Beneficiarii au obligația de a respecta prevederile din cererile de proiecte, precum și eligibilitatea cheltuielilor, acțiunilor, control financiar intern, și de a raporta evoluția proiectului implementat. Ei pot începe derularea proiectului pe care l-au propus numai după semnarea acordului de finanțare cu Autoritatea de Management/Organismul Intermediar. Există cazuri în care beneficiarii pot cere un avans pentru realizarea proiectului. Pentru aceasta ei trebuie să depună o cerere pentru plată intermediară în timpul implementării proiectului și o cerere pentru plată finală după terminarea proiectului. Cererile de plată sunt verificate de către Organismul Intermediar, după care sunt trimise la Autoritatea de Management. După ce confirmă autenticitatea cererilor, Autoritatea de Management le trimite către Autoritatea de Certificare, care, la rândul său, verifică certificarea finală a cheltuielilor eligibile cuprinse în cererile de plată și va opera transferul sumelor, rezultate conform costurilor eligibile ale fiecărui proiect, prin trezorerie sau prin transfer bancar [5, p.20-40].

Annual, Autoritatea de Audit va realiza un raport pentru fiecare Program Operațional în parte cu privire la eficiența managementului și a sistemelor de verificare, precum și la corectitudinea cererilor de plată prezentate Comisiei. Tot Autoritatea de Audit va fi cea care va trimite Comisiei un comunicat cu privire la balanța finală de plăți, însoțit de un raport final de audit la încheierea fiecărui program operațional.

Autoritatea de Certificare (Plată) răspunde de certificarea sumelor incluse în declarațiile de cheltuieli transmise la Comisia Europeană, dar și de primirea fondurilor transferate României din Fondul European de Dezvoltare Regională, Fondul Social European și Fondul de Coeziune. Sumele din contribuția națională pentru Programele Operaționale sunt cuprinse, în funcție de natura lor, în bugetul Ministerului Finanțelor Publice, în bugetele Autorităților de Management sau în bugetele unităților administrativ-teritoriale care au calitatea de beneficiari.

În ceea ce privește sumele necesare pre-finanțării sau co-finanțării direcțiilor prioritare de asistență tehnică din Programele Operaționale și finanțării cheltuielilor neeligibile, acestea sunt cuprinse în bugetele ordonatorilor principali de credite cu rol de Autorități de Management. De asemenea, bugetele Autorităților de Management cuprind și fonduri pentru achitarea unor debite la bugetul UE, fonduri datorate neglijenței și neregulilor sau majorărilor de întârziere în recuperarea sumelor de la beneficiari, dar și cheltuielile conexe pentru proiectele imple-

mentate de beneficiarii din sectorul public. În calitate de beneficiari, atât unitățile administrativ-teritoriale, cât și operatorii economici de subordonare locală vor include în bugetele proprii sumele pentru cofinanțare locală și pentru cheltuieli neeligibile pentru implementarea proiectelor. În vederea aprobării și a estimării cuantumului proiectelor ce urmează a fi aprobate, sunt stabilite și propunerile de credite bugetare pentru garantarea acestor sume. Fondurile rămase disponibile la sfârșitul anului bugetar în conturile Autorității de Certificare (Plată) sau Unităților de Plată se reportează în anul următor.

Prefinanțarea se acordă pentru asigurarea resurselor financiare necesare începerii derulării contractelor. Sumele de pre-finanțare recuperate pot fi refolosite pentru pre-finanțarea altor proiecte și vor fi restituite bugetului din care au fost acordate, dacă beneficiarul nu prezintă în termen de șase luni sau alt termen prevăzut în contract, justificările pentru achiziționarea de bunuri, servicii sau executarea de lucrări. Ministerul Economiei și Finanțelor repartizează și introduce, în bugetele ordonatorilor de credite care gestionează fonduri comunitare, schimbările determinate de realocări între axele prioritare ale aceluiași Program Operațional sau între Programe Operaționale.

Beneficiarii proiectelor trebuie să păstreze în condiții corespunzătoare toate documentele aferente proiectului și să asigure accesul la acestea instituțiilor de control și audit, serviciilor Comisiei Europene și Curții Europene de Conturi. Altfel, ei sunt nevoiți să restituie întreaga sumă pe care au primit-o pentru implementarea proiectelor atât din instrumente structurale, cât și din co-finanțarea de la bugetul de stat. Atunci când instituțiile cu atribuții de control constată nereguli în utilizarea fondurilor sau constată că acestea nu au fost utilizate conform destinației stabilite prin contract, chiar dacă au provenit din instrumente structurale sau din cofinanțare, Autoritatea de Management trebuie să recupereze sumele plătite necuvenit, cheltuielile neeligibile aferente proiectelor sunt suportate de către beneficiari [6, p.16-25].

Există câteva direcții prioritare în care vor fi folosite fondurile structurale și de coeziune în perioada 2007-2013, încât finanțările să genereze dezvoltare economică și socială: infrastructura, competitivitatea economică, dezvoltarea capitalului uman, administrația publică, dezvoltarea teritorială. O infrastructură pusă la punct aduce cu sine dezvoltarea societății, pentru că este o sursă de locuri de muncă, atrage investiții și crește nivelul de trai. Fondurile structurale și de coeziune se adresează infrastructurii din toate domeniile. Fondurile structurale și de coeziune vor consolida mediul de afaceri românesc. Ele vor susține libera inițiativă – prin încurajarea oamenilor cu idei să pornească afaceri proprii. Vor susține creșterea competitivității companiilor românești prin finanțarea rețehnologizării și a modernizării sectorului productiv. Cu alte cuvinte, fondurile europene sunt o sursă de oportunități de afaceri. Investițiile vor susține cu prioritate înființarea, dezvoltarea și accesul la finanțare al IMM-urilor, cu accent pe industrie și servicii. În spiritul Strategiei Lisabona, se pune accent pe stimularea

activităților de cercetare-dezvoltare-inovare cu aplicabilitate în mediul economic [7, p.106-115].

Întreprinderile mici și mijlocii vor fi sprijinite prin servicii de consiliere pentru afaceri, precum și prin asigurarea accesului la alte tipuri de servicii de care acestea au nevoie pentru a se dezvolta.

Pornind de la prevederile Strategiei Europene de Ocupare și de la documentele de politică în domeniu agreeate cu Comisia Europeană, Cadrul Strategic Național de Referință identifică principalele acțiuni necesare pentru dezvoltarea capitalului uman. Vor avea prioritate investițiile în educație și pregătire profesională, urmărindu-se ca școala românească să formeze tinerii astfel încât să fie asimilați pe piața muncii. Accentul este pus pe adaptabilitatea forței de muncă și a întreprinderilor, precum și pe formarea continuă pe tot parcursul vieții active. Proiectele avute în vedere vor asigura egalitatea de șanse în domeniul ocupării, urmărindu-se combaterea excluziunii sociale a femeilor, a minorităților etnice și a altor grupuri vulnerabile dezavantajate pe piața muncii și extinderea accesului lor la locurile de muncă. Strategia prevede asigurarea unei bune guvernări la nivel central și local, ca o condiție esențială a performanțelor socioeconomice. Continuarea reformelor în administrația publică, precum și derularea unor acțiuni de training vor aduce mai multă eficiență în instituțiile publice și servicii mai bune pentru cetățeni. Cadrul Strategic Național de Referință se concentrează atât pe reducerea disparităților între regiunile de dezvoltare și în interiorul acestora, cât și pe dezvoltarea urbană și pe cooperarea teritorială europeană [8, p.46-52].

Rezultatul acestei politici va fi o distribuție mai echilibrată a creșterii economice și a oportunităților de dezvoltare pe întreg teritoriul țării. Potențialul regiunilor va fi exploatat și pus în valoare după o „rețetă” specifică fiecăreia, pentru a le maximiza șansele de dezvoltare. Acțiunile pentru îmbunătățirea infrastructurii în domeniul transporturilor, al mediului, al educației și sănătății, precum și promovarea potențialului turistic al regiunilor vor contribui, prin accentul local și regional, la promovarea dezvoltării echilibrate a teritoriului.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Horvat A. Absorption problems in the EU Structural Funds. Some aspects regarding administrative absorption capacity in the Czech Republic, Estonia, Hungary, Slovakia and Slovenia, National Agency for Regional Development of Slovenia.
2. Peterson G. E. Measuring Local Government Credit Risk and Improving Creditworthiness, prepared for World Bank 3. COM(2004) 101 final/2 din 26.02.2004: "Building our common future – Policy challenges and budgetary means of the enlarged UNION 2007-2013"
3. Ibidem.
4. Boncea M., Caraman S. ș.a. Ghid de utilizare a OUG 45/2003 privind finanțele publice locale, USAID. Institutul European din România – Studii de Impact III.
5. Peterson G. E. Op.cit.
6. Spofford T. Descentralizare fiscală, creditare municipală și furnizarea de servicii publice în România – strategii pentru sprijinirea integrării politicilor de reformă, USAID Policy Paper.
7. Peterson G. E. Op.cit.
8. Spofford T. Op. cit.

LA MOLDAVIE: LES ENJEUX DES CHANGEMENTS

Victor MORARU, docteur d'Etat en sciences politiques,
Institut de Integration Européenne et Sciences Politiques
de l'Académie de Sciences de Moldavie,
Jana CHISALITA-MUSAT, docteur en sciences politiques,
l'Université „Jean Moulin” Lyon 3, France

Rezumat

Itinerarul parcurs de Republica Moldova pe calea transformărilor majore în ultimele decenii a fost unul sinuos și neunivoc. Promovarea reformelor și consolidarea cuceririlor democratice s-a dovedit a fi un proces complex, cu implicații adânci în toate sferele vieții. Interpretarea adecvată a acestor evenimente constituie un obiectiv primordial al științei sociale, viziunea din afară fiind foarte importantă în acest sens. Articolul de față, pornind de la constatarea realizărilor politologiei occidentale, franceze, în primul rând, stabilește punctele de reper pentru o analiză a gradului de înțelegere a proceselor democratice care s-a desfășurat pe parcursul ultimilor ani în Republica Moldova. Sunt analizate, în context, conceptele de naționalism, stat-națiune, în aplicare la realitățile Republicii Moldova. Autorii abordează problema independenței tînărului stat, evidențiind provocările cu care se confruntă și factorii care facilitează sau împiedică parcursul european al Republicii Moldova. Articolul conține referințe la opiniile cercetătorilor francezi în raport cu situațiile geopolitice relevante pentru Republica Moldova.

„La Moldavie, un pays méconnu” est une affirmation véhiculée assez souvent dans les médias français. Elle paraît être justifiée, car les sujets relatifs à la Moldavie ne font pas l'objet de beaucoup d'attention de la part de la presse. Même dans les milieux académiques, les problèmes de l'histoire et de la situation actuelle de la République de Moldavie constituent rarement le sujet des ouvrages dédiés exclusivement à l'étude de ce pays. On pourrait mettre en relief quelques noms de chercheurs français qui ont manifesté l'intérêt scientifique pour la problématique moldave (Yves Lacoste, Anne de Tunguy, Florent Parmentier, Agnès Bon), mais, évidemment, ce n'est pas suffisant pour avoir un tableau clair de l'évolution d'un pays et des conséquences de son apparition comme acteur (soit modeste) sur l'arène internationale. En même temps, le destin des petits pays peut avoir son poids dans le contexte du développement des relations internationales et une signification essentielle dans le déroulement des événements dans le monde. C'est aussi, selon nous, le cas de la Moldavie, un pays né à la suite de la désintégration de l'URSS, coïncé entre l'Ukraine à l'est et la Roumanie à l'ouest, et situé, comme le montre son histoire, à la croisée des chemins et des **intérêts géopolitiques des grandes puissances**.

Partant, il est important de **fixer les points de repère importants pour comprendre le cas de la Moldavie dans un contexte international large, d'éclaircir les conjonctures historiques qui ont déterminé l'évolution du pays, ainsi que**

d'argumenter un point de vue sur le passé, le présent et voire sur le futur de la Moldavie.

La nouvelle architecture européenne implique la nécessité de préciser les vecteurs du mouvement des pays, de mettre en évidence les défis qui ont accompagné la voie historique de l'actuelle Moldavie, de relever avec des arguments telles ou telles situations d'ordre politique.

L'actuel territoire moldave représente le lourd héritage de vicissitudes historiques et géopolitiques. La division actuelle de la Moldavie, soi-disant la question transnistrienne, exprime en fait une caractéristique politique commune de tous les Etats ex-soviétiques, concernant les tentatives de créer de nouvelles identités nationales. Mais le cas de la Moldavie est unique pour la simple raison que cette province n'a jamais existé en tant qu'entité politique indépendante. Parmi les 15 républiques soviétiques elle était la seule à avoir été arrachée à un grand Etat national.

Au début des années '90 le mot „nationalisme” avait connu une nouvelle évolution et avait même gêné certaines minorités prosoviétiques. En Moldavie, ce mot, comme le „patriotisme”, était d'ailleurs associé au „romanisme”, et même à une sorte de défis.

L'étymologie du mot „nationalisme” indique qu'il provient du latin *natio*, *naissance*, *extraction*, *dérivant de natus*, *né*. La définition du nationalisme donnée par Ernest Gellner, l'interprète comme un principe essentiellement politique, qui affirme que l'unité politique et l'unité nationale doivent être congruentes [1].

Le terme de principe politique est repris par Eric Hobsbawm dans son livre „Nations et nationalismes depuis 1780: programmes, mythe et réalité” et revendiqué comme venant du texte de Ernest Gellner. Tel que le souligne l'historien Bernard Michel [2], ni Ernest Gellner ni Benedict Anderson ne considèrent le nationalisme comme une idéologie. De son côté Eric Hobsbawm ramène les idées nationalistes à l'égalité „nation = Etat = peuple”, ajoutant que les autres détails sont propres à chaque nation suivant son histoire, voir à chaque auteur, et ont été débattus au XIXème siècle par des théoriciens [3].

On considère en général que le nationalisme, en tout cas sous sa forme moderne, est apparu d'abord en Europe occidentale, avec en premier lieu le nationalisme romantique. Ce point a cependant été fortement contesté par l'historien Bénédicte Anderson, qui a montré, dans son livre [4] comment le nationalisme avait d'abord émergé dans les colonies, en lien avec la création d'une communauté linguistique via les progrès de l'imprimerie. Anderson focalisa ainsi l'attention sur les Philippines ou l'Indonésie, les guerres d'indépendance en Amérique du Sud et sûr l'indépendance des États-Unis qu'il considère comme la première création d'une nation.

Plusieurs spécialistes s'accordent sur le fait que le nationalisme peut être considéré comme une volonté d'organiser la société suivant des principes en adéquation avec l'économie libérale naissante au XVIIIème siècle. Ernest Gellner

développe cette idée dans „Nations et nationalisme”, Eric Hobsbawm soutient cela dans „Nations et nationalisme depuis 1780”, Jean-Claude Caron et Michel Vernus aussi, dans „l’Europe au XIX siècle: des nations au nationalisme” [5]. Benedict Anderson [6] l’approuve, mais n’insiste pas plus à ce sujet. Ces auteurs refusent toutefois de le considérer comme une simple conséquence mécanique de l’économie, en montrant que sa mise en place, d’une région à l’autre du monde, a été très influencée par les dynamiques politiques locales et par les fonctionnements sociaux propres aux diverses populations. Bernard Michel considère que la diversité est telle qu’une vision synthétique de l’ensemble du nationalisme à l’échelle du monde, voir simplement d’un continent, est de peu d’efficacité et que „l’étude comparative des nationalismes prend tout son sens là où les réalités sont comparables” [7].

Dans ce contexte, le problème des territoires est aussi important. Pour reprendre une thèse de B. Badie, s’agirait-il de la fin des territoires? [8]. Cette idée est d’autant plus admissible si on admet la surdétermination des grands territoires vis-à-vis des plus petits. „Personne ne nie l’importance du territoire local, régional et national en tant qu’espace naturel, social, politique, économique, etc., ni même l’existence des territoires identitaires où l’ethnicise le dispute au nationalisme... Mais la thèse de la fin des territoires met en évidence la mondialisation de l’espace, où des satellites contrôlés gravitent autour d’un Centre dominateur”, observe l’auteur [9].

Comme le remarque Henry Lefebvre, une nation n’est pas accomplie que lorsque l’unité nationale est atteinte dans sa plénitude: „Cette unité doit être d’abord géographique et territoriale; ensuite administrative, financière, juridique; enfin spirituelle et humaine. Elle rejoint alors la diversité; elle intégrant les originalités locales et régionales tout en s’insérant dans l’universel” [10]. Si nous attribuons ces appréciations à la Moldavie, nous allons voir qu’elle ne va pas en réunir toutes les caractéristiques. Alors on peut conclure que les Moldaves, s’ils ne peuvent s’affirmer en tant que Nation, ils ne peuvent non plus parler d’une unité nationale.

Indépendante depuis plus de deux décennies, coincée entre l’Ukraine et la Roumanie, la Moldavie, son origine et ses frontières font encore des débats. Dans ce sens, les Moldaves sont toujours en train de réfléchir sur leur véritable identité nationale, même avec l’appui des arguments historiques. Dans ce ordre d’idées, certaines déclarations du président roumain Traian Basescu, affirmant que „la Moldavie est une mer de citoyens roumains”, ou encore que „la Moldavie est la RDA roumaine”, sont des éléments révélateurs des problèmes liés à la question de l’identité moldave” constate E. Dreyfus [11].

L’indépendance de la Moldavie a été réalisée en partie grâce à une coalition unioniste, mais le „retour à la Roumanie” n’a pas eu lieu, selon Florent Parmentier, à cause de divers facteurs: „le rôle de la Roumanie qui s’est davantage souciée de la Transylvanie et de son intégration euro-atlantique que de son flanc Est; le déclin du Front populaire après l’indépendance, en conséquence d’une radica-

lisation excessive; la contestation de la légitimité du pays par les minorités et la Transnistrie” [12]. Charles E. King analyse la marche vers l’indépendance durant la perestroïka comme une coalition entre différents groupes, qui vont se servir de la langue comme d’un capital politique: „cette coalition regroupait de jeunes intellectuels pro - roumains contre des intellectuels plus âgés défendant l’identité moldave, des Bessarabiens contre les Transnistriens (ces derniers occupant les postes de responsabilité au détriment des premiers), et la majorité (notamment la nouvelle population urbaine roumanophone) face aux minorités. La fissure de cette coalition explique son échec; les élites culturelles ayant mal compris les raisons de leur succès, ayant durci leur discours nationaliste jusqu’à devenir trop „nationalistes” aux yeux des autres groupes” [13].

En fait, la question d’une éventuelle union était extrêmement compliquée, selon le premier Président de la République de Moldavie, qui pense cependant que la première raison serait „l’esprit” de la génération 1940-1991, éduquée durant la période soviétique. La réorientation de ces mentalités n’était pas possible durant une seule décennie: „S’il existe encore des discussions sur le fait qu’il y ait eu à l’époque un moment opportun (pour cela) et nous ne l’avons pas fait, ce ne serait qu’une invention” [14]. De telles conditions n’ont pas existées et cette tentative aurait été compromise lors d’un éventuel référendum au début des années 1990, car elle aurait été soutenue par seulement 5% à 7% de la population moldave [15].

L’interrogation reste encore valable: la Moldavie peut-elle devenir un „Etat-nation” viable, ou est-elle condamnée à ne rester qu’un Etat faible aux frontières de l’Europe et s’enfonçant dans une crise durable? La Moldavie se trouve dans une configuration difficile pour construire un Etat avec toutes ses attributions modernes, tant sur le plan interne qu’externe [16].

Politiquement parlant, la Moldavie est « tirillée » entre les chemins opposés de l’archaïsme et de la modernité, comme le montrent, d’un côté, sa capacité à intégrer des organismes internationaux, tels que le Conseil de l’Europe et l’OMC, et de l’autre son incapacité à maîtriser son territoire, avec la sécession de fait de la Transnistrie. Il s’agit d’un pays conscient de sa proximité évidente avec la Roumanie, qui essaye de s’affirmer et de se construire sur des fondements civiques. Malgré certains résultats encourageants durant les premières années d’indépendance, les crises se sont accumulées durant les dernières années, et la Moldavie ne pourra pas résoudre tous ses problèmes sans une aide extérieure.

Même si le règlement du conflit de la région Transnistrienne demeure complexe, il y a néanmoins des signes encourageants relatifs à la position des acteurs impliqués à cet égard. Tout d’abord, le „mémoire de Meseberg”, issu de la rencontre germano-russe des 4 et 5 juin 2010, qui propose la création d’un Comité de politique étrangère et de sécurité „UE-Russie” au niveau ministériel, et qui mentionne expressément la résolution du conflit de Transnistrie comme objectif potentiel des „activités communes” russo-européennes [17]. Vue par certains experts comme un potentiel „approfondissement du modèle européen de sécurité”

[18], une manifestation représentant „une nouvelle Ostpolitik ou un nouveau Rapallo” [19], cette démarche diplomatique a eu des commentaires pas du tout univoque à Chisinau [20].

En suivant les termes de Roger Brubaker, la Moldavie est donc une „nation en création”, un „Etat nationalisant”, destiné à être un Etat-Nation sans l’être déjà. Les autorités „tentent ainsi de légitimer leur pouvoir et mettent en place des politiques visant à asseoir cette vision nationale les confortant” [21]. L’Etat moldave, prônant la multiethnicité, mais faisant face à un problème politique et économique, empêche aux mesures de s’appliquer correctement. La Conception de politique nationale a levé énormément de critiques lors de son adoption en 2003, les partis d’opposition invoquant une réécriture de l’histoire avec des reverts soviétiques un peu trop prononcés. Ceci laisse à penser que l’affirmation de Kymlicka, selon laquelle aucune nation multiethnique n’est culturellement neutre, se vérifie [22].

La Moldavie doit relever actuellement plusieurs défis extrêmement importants pour son avenir. Il s’agit, dans un premier temps, de la migration massive des jeunes générations qui a mis en difficulté la situation démographique du pays: on estime que, jusqu’en 2050 et à ce rythme, la population de la République se réduira encore d’un millions d’habitants. Du point de vue géopolitique, des conséquences prévisibles et imprévisibles peuvent en découler, car cela peut rendre inéluctable la lutte pour l’espace [23]. D’ailleurs, comme le souligne G. Dussoy, le défi démographique s’adresse aujourd’hui à toute l’Europe riche et pauvre, d’Ouest et d’Est [24].

Ensuite, un autre défi majeur à relever est d’éviter la grave instabilité politique. Depuis quelques années où les dissensions entre les dirigeants moldaves continuent, deux Parlements ont été dissous, les événements provoquant préoccupations majeures de la population [25].

Il est impossible de négliger dans ce contexte le facteur *Russie*. Bien que la République de Moldova n’a pas mené, les dernières décennies, une politique plus raisonnée, plus courageuse et qui aurait pu correspondre réellement à son intérêt national, il serait pourtant injuste de ne pas signaler ses efforts en vue de rechercher sa propre voie de développement, de dépasser la condition d’un pays-satellite de la Russie (la Moldova est jugée comme telle, en tout cas, elle est traitée souvent par les Etats occidentaux et ses organismes internationaux d’une manière plutôt réservée, et surtout dans l’optique des ses relations avec la Russie. La Fédération Russe reste une puissance avec un intérêt manifeste pour le contrôle de l’espace post-soviétique. Bien que cette doctrine se soit avérée, selon Zbigniew Brzezinski, une «illusion géopolitique», la Russie continuera de garder son influence sur la Moldova, les dirigeants moldaves étant très prudents dans leurs déclarations et, bien sûr, dans leurs actions, pour ne pas provoquer le mécontentement de la Russie [26].

A plus de vingt ans après l’effondrement de l’URSS „la Russie reste un ensem-

ble politique vaste et complexe et il n'est pas si facile de prendre la juste mesure de la géopolitique interne (et externe!) russe" [27]. Le conflit dans la région Transnistrienne et l'ingérence de la Russie empêchent d'une manière importante le bon fonctionnement de la politique interne et externe de la Moldavie. Or, comme le remarque Béatrice Giblin, une armée puissante est un moyen de se faire respecter. Par ailleurs l'armée russe est aujourd'hui en profonde réorganisation et son budget en forte hausse [28].

Aussi, les officiels moldaves doivent renoncer à leurs ambitions et à leurs intérêts personnels pour trouver une solution raisonnable dans les actuelles situations. Sous cet aspect, il manque en Moldavie une culture politique favorable au bon déroulement des activités politiques. Pour aller dans ce sens, il faut rappeler la remarque de Gérard Dussouy sur l'individualisme provoquant l'atomisation des sociétés nationales, et où, en conséquence, celles-ci feraient de plus en plus obstacle à la formation d'un véritable dessein étatique [29].

„Coincée entre l'Ukraine et la Roumanie" [30], la Moldavie indépendante d'aujourd'hui hésite sur son orientation géopolitique. Une éventuelle réunification avec la Roumanie désormais européenne est encore un projet difficile de réaliser, même si, pour des raisons économiques, une grande majorité de la population moldave possède aujourd'hui des passeports roumains. Si la double citoyenneté et les visas accordés aux Moldaves ont desservi l'image de la Roumanie, ces actions ont en revanche eu un effet d'équilibre sur les conflits identitaires moldaves.

Pour conclure, nous allons reprendre l'idée de Ernest Gellner, selon lequel il apparaît comme impossible de faire coïncider les frontières d'un État avec celle d'une nationalité ou d'une langue. Cette thèse caractérise parfaitement la situation de la Moldavie et de la Roumanie. Et si, en se réunifiant, l'Allemagne est devenue le pivot de l'Europe, on peut envisager qu'un jour, la Moldavie indépendante devienne un allié stratégique de la Roumanie, un partenaire sérieux de l'Occident, démontrant sa fermeté quant à son engagement européen, dépassant ses complexes politiques et économiques et prodiguant une identité politique audacieuse.

RÉFÉRENCES

1. Gellner, Ernest. Nations et nationalisme. Paris: Bibliothèque historique Payot, 1989, p. 11.
2. Michel, Bernard. Nations et nationalismes en Europe centrale. Paris: Editions Aubier, 1995, p. 13.
3. Hobsbawm, Eric. Nations et nationalisme depuis 1780: programmes, mythe et réalité. Collection Folio Histoire, Paris: Gallimard, 2000.
4. Anderson, Benedict. L'imaginaire national: réflexions sur l'origine et l'essor du nationalisme. Paris: La Découverte, 1996, p. 19.
5. Caron, Jean-Claude, Vernus, Michel. L'Europe au XIXe siècle: Des nations aux nationalismes, 1815-1914, Paris: Editions Armand Colin, 1991, p. 433.
6. Anderson, Benedict. Op. cit., p. 25.
7. Michel, Bernard. Op. cit., p. 13.
8. Hoerner, Jean-Michel. Géopolitique des territoires. De l'espace approprié à la suprématie des Etats-Nations. Perpignan: Presses Universitaires de Perpignan, 1996, p.12.

9. Ibidem.
10. Lefebvre, Henry. *Le nationalisme contre les nations*. Paris: Meridiens Klincksieck, 1988, p. 66.
11. Dreyfus, Emmanuel. *La Moldavie au bord de l'écartèlement identitaire*. En: *Le Monde diplomatique*, 2009, 28 juillet.
12. Parmentier, Florent. *État, politique et cultures en Moldavie*. En: *Revue internationale et stratégique*, 2004, N 54.
13. King, Charles E. *The Moldovans. Romania, Russia, and the Politics of Culture*, Stanford (CA): Hoover Institution Press, 2000.
14. Mircea Snegur. Interview du 1 décembre. En: *Ziarul de Garda* (Chisinau), 2005, N 63.
15. Idem.
16. Colas, Dominique. *L'Europe postcommuniste*. Paris: Presses Universitaires de France, 2002, pp. 70-77.
17. Merkel, Angela / Dmitri Medvedev. „Memorandum” Meseberg. 4-5 June 2010. www.bundesregierung.de/.../2010-06-05-meseberg-memorandum.html.
18. Kuzmicheva, Larisa. *Unresolved conflicts in the common neighbourhood: a comparative analysis of EU and Russian policies*. SPES Policy Papers: Institut für Europäische Politik, 2011, p. 30.
19. Enache, Bogdan C. *Memorandumul Meseberg: Ostpolitik sau Rapallo?* <http://civitaspolitics.org/2011/12/03/memorandumul-meseberg-ostpolitik-sau-rapallo/>
20. Reacția Chișinăului la pactul ruso-german de la Meseberg. En: *Adevărul*, 24 iunie 2011; Bogatu, Petru. *Memorandumul Meseberg și-a dat obștescul sfârșit*. En: *Jurnal de Chișinău*, 2012, 7 octombrie.
21. *La constellation des appartenances. Nationalisme, libéralisme et pluralisme*. Sous la direction de Alain Dieckhoff. Paris: Presses de Sciences Po „Académie”, 2004.
22. Brubaker, Rogers. *Nationalism reframed: Nationhood and the national question in the New Europe* Cambridge England and New York Cambridge University Press, 1996.
23. Dussouy, Gérard. *Quelle géopolitique au XXIème siècle*. Paris: Les Éditions Complexe, Collection Théorie politique, 2001, p. 137.
24. Ibidem, p. 363.
25. Noghiu, Bernard. 27 august: 20 de ani de independență a Republicii Moldova. En: *Revista* 22, 2011, 26 august.
26. Giblin, Béatrice. „Vingt ans après...”. En: *Hérodote*, 2010, N 138, p. 4.
27. Ibidem.
28. Moraru, Victor. *La vocation européenne de la République de Moldova*. En: *Quelle Europe dans 50 ans? – București: Academia Română*, 2012, p. 120.
29. Dussouy, Gérard. Op. cit., p. 21.
30. Cazacu, Matei, Trifon, Nicolas. *La République de Moldavie. Un Etat en quête de nation*. Paris: Non Lieu, 2010.

MOLDOVA IN U.S. FOREIGN POLICY: GEOPOLITICAL AND STRATEGIC ASPECTS

Alla ROȘCA, *PhD in Political Sciences,*
Tulane University, U.S.A.

Rezumat

Articolul analizează politica externă a Statelor Unite ale Americii față de Republica Moldova și argumentează faptul că SUA urmează modelul actorului rațional și perspectiva realistă referitor la Moldova. Atenția acordată de S.U.A. Moldovei este direct proporțională cu mărimea teritorială a țării și potențialul de partener geopolitic în regiune. Analizând colaborarea geostrategică și referitor la conflictul din Transnistria, articolul conține concluzia că SUA determină poziția sa referitor la Republica Moldova prin prisma relațiilor sale cu puterea predominantă în regiune – Federația Rusă. În același timp evenimentele recente oferă suficient motiv pentru a concluziona într-un pozitiv follow-up.

Moldova is a small former Soviet country with fewer than four million citizens, but in the last years it has gained a symbolic significance on the global stage that exceeds its relative physical size. As the US-Russia relationships have improved and cooperation has grown between Moscow and Brussels on different issues, Moldova had only to benefit from the enhanced environment.

In many ways, the US foreign policy towards Moldova during the past twenty years has been defined by residual Cold War policy frameworks. The ideological differences and the geopolitical interests imposed restrictions and impediments between US – Moldovan political and economic cooperation. But since in 2009 Moldova elected a democratic government, constraints on the bilateral relationships have been removed. The March 2011 visit of US vice-president Joseph Biden to Chisinau was significant for renewed hopes for the US – Moldova bilateral relationships. Biden's visit, as the highest-ranking official to visit Moldova in the history of the relationship between the two countries, indicated the increased US interest in Moldova.

Changes in global foreign policy styles, and the willingness of the Obama administration to pursue the “reset” policy in the US – Russia bilateral relationship had a promising application in Moldova. In the past two decades it was Russia that played the primary role in determining the orientation of the US policy towards Moldova, whether in the conditions of confrontation in Moscow's “sphere of privileged interests” or pertaining to the agitated cooperation in the regional security. So, the bilateral US – Russia relations are an important factor for US-Moldova relations with.

The article evaluates the US geopolitical and strategic interest in Moldova and the bilateral relationship from the beginning of Moldova's independence and before and after terrorist attacks on 9/11. Further, the analysis includes U.S. engagement in the Transnistria conflict settlement and collaboration on war on terror

and the border security and anti-trafficking issues. The article argues, that in the past twenty years, the rational actor model approach and the realist theoretical perspective have characterized US foreign policy towards the Republic of Moldova. This article stipulates that proportional to its size, Moldova's potential as a strategic partner in the region orders relevant attention from the U.S. The article then continues to argue that the relationship between Moldova and the US is determined by the US-Russian partnership and that recent events are giving enough reason to conclude in a positive follow-up.

The Rational Actor Model

The Rational Actor Model derives directly from the realist worldview and conceptualizes the state as a unitary actor. The realist paradigm assumes that states act to maximize gains and minimize losses while navigating an anarchic international system [1]. This perspective is frequently referred to as the ideal type – many consider it the most desirable form of foreign policy assessment.

A rational approach used in foreign policy analysis today derives from micro-economics and has the assumption that the decision maker is assumed to rank preferences “according to the degree of satisfaction of achieving these goals and objectives” [2]. The rational actor model also has its roots in basic decision-making theory. Decision-making is defined as the “act of choosing among available alternatives about which uncertainty exists” [3, 4]. Herbert Simon called this “bounded rationality,” or rational decision making within human limitations [5]. The three parts of the rationality assumption include 1) the identification of the main goal and move with the intention of reaching that objective. 2) The actor must be able to rank the outcomes in relation to the goal and 3) to select the alternative that provides the greatest benefits [6]. Although, experts are claiming, the analytic process of the rational model should lead to better decisions, but not always to better outcomes [7].

Hans Morgenthau, one of the most significant post-world War II international scholars in the realist tradition stipulated the clearest statement regarding interconnections between national interest and the foreign policy. Morgenthau warns that to understand foreign policy decisions, one must follow the old advice given to fledgling doctors in medical school: When you hear hoof beats, think horses, not zebras. When you see a foreign policy decision, think rational decision-making and national interests, not idiosyncrasies. The standard expectation is the one upon which to base your diagnosis of explanation.

The realist foundation of the rational actor model contains assumption that all states are unitary actors who make cost-benefit calculations and all states are motivated to promote and secure their interests through the acquisition and use of power. Because the rational actor is engaged in a multi-level game, the rational actor may seek short-term gains through risky foreign policy behaviors in order to secure long-term goals and power. For many realists, no state should be content with the status quo given the dynamics of international politics [8, 9]. For the

rational actor model what matters is the long-term, persistent, rational pursuit of national interests.

Geopolitical and Strategic Interest in Moldova

History shows that the territory of present-day Moldova was repeatedly under the domination of different kingdoms, neighborhood states and empires, serving as a bargaining tool and buffer zone between great powers. This territory was often the subject of the different “spheres of influence” and changed governance as a result of different pacts, treaties and agreements. Throughout the centuries Moldova played a critical role in defining the geopolitical terms of Russia’s relationship with the Western powers. The Principality of Moldavia stood at the center of conflicts between Poles, Hungarians, and Ottomans during the late 15th century and later, between 1711 and 1812, the Russian Empire occupied the region five times during its wars against Ottoman and Austrian Empires.

In the beginning of the nineteenth-century the territory of present-day Moldova once again became the flipping cart in the dispute between Russian and the Ottoman Empire. By the Treaty of Bucharest of 1812 – which concluded the Russo-Turkish War, the Ottoman Empire ceded the eastern half of the Principality of Moldavia to the Russian Empire. Turkey was at the sunset of its power and could not oppose Russia. Moldova was too small and could not withstand Russia by herself and had to accept the loss of her eastern half. The annexation had a geopolitical and strategic importance for the Russia government. Later, the Russian Minister of Education wrote: “The annexation of Bessarabia was a great advantage to us. It brought us closer to the Balkans, gave us the power to consolidate a foothold on the Danube and to prepare ourselves for a later advance at the expense of the Turkish Empire, thus carrying out the policy of Catherine II” [10].

In 1918, the territory of current Moldova, Bessarabia, became part of Romania and remained in the Greater Romania unitary state until 1940. The Soviet Union never recognized the legitimacy of this act, claiming its own right to Bessarabia.

The territory of Bessarabia was once again part of the bargaining deal between great powers in 1939, as result of the Ribbentrop-Molotov Non-Aggression Pact of August 23. The Pact was supplemented with the Secret Additional Protocol, which bounded the Soviet and German spheres of influence in Eastern Europe in the event of “territorial rearrangement”. The additional Secret Protocol clearly stated the Soviet ‘interest’ in Bessarabia” [11].

The incentive to maintain Moldova as a buffer zone unaligned with Western powers only increased after the dissolution of the Soviet Union. The new Russian Federation’s geopolitical interests in the Black Sea region were determined by the intentions to counteract NATO/EU advancing further to the East. Russia has explicitly acknowledged its opposition to NATO/EU enlargement and warned against expansion of the EU into Russia’s “Near Abroad” territories, i.e. the former Soviet republics territories. The Russia’s interest in those territories determined the undeclared instigation and involvement in the regional conflicts in

former Soviet states: Transnistria, Nagorno Karabakh, Abkhazia and South Ossetia and Ajaria.

The USA foreign policy objectives towards Moldova were determined by the geopolitical context and often-confrontational relationship with Russia. Historically, U.S. foreign policy did not directly implicate Moldova/Bessarabia politics, but moreover addressed the relationship with Russia. US interest in Moldova lies in its strategic position in the region and as a border country of Western institutions. The United States officially recognized the Republic of Moldova on December 25, 1991, and established diplomatic relations on February 28th, 1992. The United States opened an Embassy in Chisinau in March 1992, and the Embassy of the Republic of Moldova in Washington D.C. was opened on October 21, 1993.

Defining the U.S. interests in Moldova, former US Ambassador to Moldova, Asif Chaudhry, (2008 to 2011) outlined four key U.S. objectives in Moldova during a speech at the Carnegie Endowment in Washington D.C.: the consolidation of democracy, development of a true market economy, the preservation of the Moldovan state, and finally, Moldova's integration in European institutions. Peace and security in Moldova are equally as important for Europe and for the United States, he argued [12].

Statement on Future U.S.-Moldovan Defense and Military Relations signed by the Moldovan president Mircea Snegur and U.S. Secretary of Defense William Perry in January 1995 was the beginning of the defense cooperation at the official level [13].

Issues directly pertaining to the global war on terror, such as trafficking, border security and internal stability have brought US attention to Moldova. Moldova contributes to the fight against terrorism through cooperation with the Allies in enhancing national counter-terrorist training capabilities and improving border and infrastructure security.

Moldova was among the countries that strongly condemned the terrorist attacks perpetrated against the United States on September 11, 2001, regarding them as a direct challenge to the entire Western civilization and its fundamental values. Moldova became a part of the international conventions against terrorism and the commitment of Moldovan forces to the US-led Multinational Coalition operations reflected the nation's willingness to support the world efforts in its response to security problems around the globe. The measures undertaken by the Government of Moldova in combating terrorism confirms the possibilities of small-sized countries in actively participating in the preservation of peace and stability.

With parliamentary approval, Moldova joined the Operation Iraqi Freedom and started to send contingents to Iraq on September 8, 2003. From 2003 to 2008 Moldova deployed seven contingents to Iraq, participating in routine duties like patrolling, providing security of convoys and engineer reconnaissance and destruction of unexploded ordnance. Since joining Operation of Iraqi Freedom

in September 2003, Moldovan Explosive Ordinance Disposal teams have safely disposed over 520,000 articles of unexploded ordinance. Moldovan Army Lt. Col. Alexandru Cebanu, Moldovan representative at US Central Command headquarters, credited the joint experience of working in a multinational environment and underlined the mutual benefits: “Coalitions have a synergistic effect: They allow each participating nation to add their own individual skills to a shared talent pool. Also, thanks to the United States’ assistance, our troops – particularly those who deal with explosives – have high-quality equipment, the latest equipment” [14,15].

In June 2004, not long after Moldova joined Operation Iraqi Freedom, U.S. Defense Secretary Donald H. Rumsfeld made a brief stop in Chisinau on route to the NATO Istanbul Summit and became the highest-level U.S. official to visit Moldova at that date. Rumsfeld expressed appreciation for Moldova’s support for the war on terror and praised Moldova for the support for Operation Iraqi Freedom and encouraged participation in the NATO Partnership for Peace program. “I’m pleased to be able to personally thank the people of Moldova for their support in the global war on terrorism, and particularly for the role being played in the stabilization of Iraq,” the secretary said during a joint news conference with the Moldovan Defense Minister Victor Gaiciuc. Rumsfeld said the Moldovan people, who gained their independence from the Soviet Union just over a decade ago, “understand the importance of what’s happening in places like Afghanistan and Iraq” [16].

Since 2007 Moldova has participated also in military missions in Afghanistan, led by the US. In 2010, the new Minister of Defense of Moldova, Vitalie Marin stipulated, that in Afghanistan’ peacekeeping operations will be deployed only Moldovan troops on a contract basis, which will take risk by virtue of their profession. Additionally, four Moldova’s helicopters are supporting UN mission in Afghanistan [17].

With Romania joining NATO in 2004 the geopolitical strategic importance of Moldova only increased. Moldova became the region of paramount importance to US, being the only neutral barrier between the US-led NATO alliance and the Russian Black Sea Fleet anchored in Crimea. The geopolitical strategic balance is assured by the Moldovan’s constitutional neutrality, which was adopted in 1994 [18].

In the following year, Moldovan president Vladimir Voronin solicited an Individual Partnership Action Plan (IPAP) with the alliance within the North-Atlantic Council session in Brussels on June 7, 2005. On May 19, 2006, the NATO North-Atlantic Council adopted the Individual Partnership Action Plan Republic of Moldova – NATO. The IPAP Plan Republic of Moldova-NATO, launched on the national level on June 16, 2006, prompted action on the part of the national domestic policy by the Government of Republic of Moldova in key areas including the preparation of strategic documents for reform, defense planning and

budgeting and enhancing military education and training in Moldova. Areas of cooperation, reform plans and political dialogue processes are detailed in the IPAP, which is jointly agreed upon with NATO for a two-year period [19]. A revised IPAP was agreed upon in August 2010. A key objective of NATO's cooperation with Moldova is to develop the ability of the 22nd Peacekeeping Battalion's forces to work together with forces from other countries, especially in crisis management and peacekeeping operations, and to develop a new training program for the armed forces.

Moldova also works alongside NATO Allies and Partner countries in a wide range of other areas through the Partnership for Peace (PfP), NATO's outreach initiative with several post-Soviet states and the Euro-Atlantic Partnership Council (EAPC). In 2006, Moldova hosted interoperability exercises known as Cooperative Longbow/Lancer in Bulboaca [20]. In 2007, Moldova hosted the medical Training Exercise for Central and East Europe according to an agreement with US European Command. Those trainings had the goal of giving a multinational brigade the chance to learn how to provide security and stability within an area of operation, non-combatant evacuation operations, and counter terrorism [21]. In 2011, the country hosted an EAPC / Atlantic Policy Advisory Group meeting in Chisinau in June and the Euro-Atlantic Disaster Response Coordination (EA-DRCC) exercise Codrii 2011 in late August [22].

In the context of the effort to assure international security, border security and anti-trafficking regulations assumed a new importance for the United States. The U.S. has provided Moldova with border security assistance since the beginning of their bilateral relations. In 1997, the US Congress purchased Moldovan MiG fighter jets capable of nuclear strikes in order to prevent their sale to hostile or rogue states like Iran. The agreement also led to the purchase of 500 air-to-air missiles [23]. In return, Moldova received a cash payment, humanitarian assistance and non-lethal excess defense articles such as trucks.

But at the same time, the territorial size of Moldova and the competing US budget priorities only allowed relatively limited U.S. assistance for Moldova's border security. The Export Control and Related Border Security Assistance (*EXBS*) program had no budget for Moldova in 2008 and 2009 but reengaged in 2010 and focused on export control and investigation training.

Regarding the Moldova and Ukraine border security issue, especially the border of the secessionist region of Transnistria, U.S. is following the European Union's lead. In November 2005 in order to prompt Moldova and Ukraine to maintain border security, the EU launched the European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine (EUBAM) to prevent cross-border illicit activity, including trafficking of human beings, smuggling and other illegal trade. EUBAM was fully funded by the European Union within the context of the European Neighborhood and Partnership Instrument, and the United Nations Development Programme (UNDP) had acted as an implementing partner [24].

However, after the incident with the traffic of radioactive materials in Moldova, US decided to increase its non-proliferation assistance to Moldova and its assistance for ensuring border security. The case provoked public concern and was well reflected in US political discourse. In July 2011, Senator Richard Lugar, the ranking member of the Committee on Foreign Relations, ordered a delegation to travel to Moldova and assess the seizure of 9 kg of highly enriched uranium (HEU) by the authorities. The report found that the sellers also claimed to possess plutonium, an even more disturbing proliferation material. Destined for criminal or terrorist elements in North Africa, the nuclear materials most likely originated at facilities in Russia and traveled to Chisinau via the separatist region of Transnistria. The report also noted that several individuals involved in the case were Transnistrian residents. The report claimed that several of the Moldovan agents who intercepted the enriched uranium in June 2011 had only weeks before returned from training programs in the U.S. [24].

The report states that the Russian authorities have received official notification of arrests in Moldova, and recommends the United States to cooperate with the Russian Federation in arresting people who were involved in highly enriched uranium trafficking in Moldova and are suspected to have fled to Russia.

After this case, the United States was poised to increase its non-proliferation assistance to Moldova following the July 2011 signature of the Nuclear Smuggling Outreach Initiative (NSOI). The program serves as the umbrella agreement for enhanced non-proliferation cooperation and would result in a full assessment of Moldovan border security and customs needs [25]. The Initiative's goals included the second security-related dimension, since border security and anti-trafficking issue: to solve the Transnistrian conflict. The US participation in the Transnistrian conflict resolution will be analyzed in the next part of this article.

The Transnistrian Dilemma

After the breakdown of the Soviet Union, the movement of national liberation in Moldova has synchronized democratization actions and the creation of new sovereign state. The presence of the Fourteenth Soviet Army on the territory of Moldova and the involvement in the civil war in Moldova, in Transnistrian conflict, showed the direct interest of Russia in keeping its "sphere of influence" in this territory. The 14th Soviet Army acted as "the joker in the game," providing arms, heavy weaponry, trained soldiers, and even its top generals to the Transnistrian independence forces [26]. Moscow's official policy supported Moldovan independence, but its unofficial reaction, as conveyed by Vice President Aleksandr Rutskoi's visit to Tiraspol, "encouraged the Dniester leadership to take a firm stance" in protecting the Russian diasporas' interests [27].

Russia's announced military support in the Transnistrian conflict with the Russian's military presence became the main impediment for European Union (and NATO) structural and military intervention. The European Union had shown no interest in interfering in the civil war in Moldova, where the Soviet

troops were dislocated. Moldova did not join the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) or the United Nations (UN) until the end of January/ the beginning of March 1992. The involvement of those organizations in the affairs of Moldova came after the major battles of the Transnistrian conflict have ended. The OSCE constituted the only Western presence in the region and with Moldova's lack of appropriate links to the EU, the OSCE made little or no progress in conflict settlement in Transnistria. The U.S. and other NATO partner countries had no direct role in the conflict resolution process in the region of Transnistria. However, NATO follows developments in the region.

The United States foreign policy after the Vietnam War and a disastrous 1982 peacekeeping mission in Beirut showed signs of precaution in the decision making strategy and especially in a long-lasting military commitment in Eastern European conflicts. U.S. was cautious, particularly in the rapidly escalating conflicts in the former Yugoslavian region.

The United States had only begun to engage in Bosnia in 1992, when Secretary of state James Baker visited Moldova in a July tour of the region [28]. The visit was arranged in the context of the US Secretary Baker visits to Moldova, Armenia, Azerbaijan, Tajikistan and Uzbekistan to establish diplomatic ties with new former Soviet states. The rational actor model determined the US foreign policy regarding the new states and US policies "were cautionary and pragmatic economically, politically, and militarily" [29]. The U.S. interpreted the relationship with the newly independent states in context with the on-going nuclear arms reduction agreement START II, prodded on by Group of Seven (G-7) partners. The U.S. still perceived Russia as a main geopolitical actor in the region, and was crafting relations with the independent states in accordance with this vision. The US policy towards the newly independent states, including Moldova, was determined by the rational actor strategy, provided to maximize gains and minimize losses.

The next step in the U.S. engagement in the Transnistria conflict settlement was determined by the 1995 Visit of the Moldovan President Mircea Snegur to the United States, not long after an OSCE summit in Budapest. The outcome of the discussion of President Snegur with President Clinton regarding the status of negotiations toward a peaceful settlement of the separatist dispute in Moldova's eastern Transnistria region was that US expressed support for the OSCE effort to settle the conflict. President Clinton confirmed the fact that the U.S. will act only as a supporting factor in the OSCE commitment to a peaceful, negotiated settlement in the dispute.

Other U.S. priorities in the support of an independent Moldova free within its internationally recognized borders included the effort to implement the terms of agreement of the withdrawal of the Russian 14th Army. President Clinton expressed his expectation that Russia and Moldova would implement the terms of the agreement expeditiously and comprehensively, paying particular attention to the withdrawal of the military equipment [30].

The United States, along with other NATO members linked the issue of Russia fulfilling the commitments to withdraw all of its heavy weaponry with the ratification of the Conventional Armed Forces in Europe (CFE) Treaty. NATO countries insisted that Russia fulfill its withdrawal commitments in Moldova and Georgia before the 19 members of the alliance ratify the updated treaty, which requires ratification by all 30 CFE states-parties for it to become legally binding. The adapted CFE Treaty is designed to limit the amount of heavy conventional weaponry allowed on each of its states-parties' territory rather than balancing the arsenals of NATO and the now-defunct Warsaw Pact, as did the original treaty, which was signed in 1990 [31]. As a result, both sides have lost access to common goods that would have accompanied the treaty's implementation, including the right to inspect and monitor the troops deployed by other parties in the region [32]. The issue of Russia's fulfilling international obligations, including respecting the territorial integrity and political freedom of neighboring countries was reiterated also by the current NATO Secretary General, Anders Fogh Rasmussen [33].

Since the establishment of the 5+2 format of negotiation process, with the US and EU serving as permanent observers, the role of the US in solving the Transnistrian conflict became more official but lacked initiative as the US merely continued to follow the European partners leadership.

The US alongside with EU kept a pragmatic approach to the conflict resolution in Moldova. The US rational actor model of decision-making process was determined to act with prudence and calculation. After Washington and Brussels become observers on the resumed October 2005 negotiations, they signed a document that accepted Russia' old definition of the format of the negotiations: the two parts of Moldova as "parties to the conflict," and Russia as the "mediator" alongside Ukraine and the OSCE. And as Vladimir Socor, a political analyst noticed: "These definitions fail to acknowledge those facts that a growing number of Western diplomats acknowledge privately: that this conflict does not involve two parts of Moldova, but is rather an interstate conflict waged by Russia in Moldova; that Tiraspol's authorities are Russia's appointees, and that Moscow in no way qualifies as a "mediator" [34].

After the 2009 election in Moldova, the border security and anti-trafficking issues have intensified incentives for the US to help solve the Transnistrian conflict. Senator Richard Lugar's (2011) report included the statement that limited US assistance to Moldova for border security did not seem to match the threat. Since the report was issued, the US government's Nuclear Smuggling Outreach Initiative signed a 2011 joint action plan with the Moldovan government. The joint action plan includes 45 priority steps to enhance Moldova's capabilities to combat nuclear smuggling [35]. The U.S. Department of Energy has also signed a Second Line of Defense agreement, which may lead to enhancing radioactivity-related equipment and training [36].

The growing interest of the U.S. on the war on terror determined the increased interest in the border security aspect of the Transnistrian conflict. The US Congressional report analyzing the European Union Border Assistance mission to Moldova and Ukraine led to the same impediments: there was no screening for radioactive materials on flights and the EU personnel played a merely advisory role and were not directly involved in the screening process. The report concluded that the limited US assistance to Moldova border security did not match the threat [37]. The border security will likely remain an area of particular interest of the United States, where the U.S. will not follow the European Union lead and will promote more active involvement.

The March 2011 visit of U.S. Vice President Joseph Biden to Chisinau, the highest-ranking official to visit Moldova, was symbolic of the hopes for US foreign policies in Moldova. Biden spoke to a cheering crowd of tens of thousands in Chisinau's main square. He described the country's "journey toward democracy" and acknowledged that alongside the ongoing evolution of Moldova's domestic institutions and system of government, the most significant clear challenge ahead is the resolution of the protracted conflict with Transnistria [38]. The vice president also made it clear that the chief aim of the United States in Moldova was supporting the country's path to the integration in European Union structures.

Other U.S. strategies to promote Transnistria's reintegration into Moldova have also included economic measures. A contribution to Transnistria's reintegration into Moldova came from the decision of the U.S. Department of Commerce. A group of US steelmakers [39] investigated the case of anti-dumping steel issue in Moldova's less-than-fair value sales from October 1, 1999 to March 31, 2000. The petition by the Rebar Trade Action Coalition (RTAC) recommended that the Department of Commerce block steel from the JV CJSC Moldova Steel Works (MSW) from Transnistria. The US Department of Commerce issued an anti-dumping order against steel from Moldova Steel Work factory in 2001 on the basis of less-than-fair value sales [40]. In 2007 the anti-dumping duty orders continued for other five years, despite an appeal from Moldova Steel Works during the order's sunset clause. In November 2012, during the second sunset review of the antidumping duty orders the US Department of Commerce reinforced the antidumping duty orders on steel concrete reinforcing bars [41]. The gradual integration of Moldova's economy in Western market structures might provide Transnistrian industry with tempting new opportunities.

Conclusion

Historically at the cross roads of the military and political interests between different great powers, the new geopolitical context after the dissolution of Soviet Union brought Moldova in the spotlight.

Incentivized by maximizing benefits, the US foreign policy objectives toward

Moldova were historically determined by the geopolitical context and its relationships with Russia. US always had “Russia first” foreign policy approach. After the dissolution of Soviet Union the importance of Moldova as a buffer zone increased as a border country of Western powers. When the interests of the US coincided with the possibility of a small collaborating country, the outcome was quite significant. The implication of Moldova in the international convention against terrorism reflected the possibilities for close cooperation. After Moldova joined the Operation Iraqi Freedom the bilateral collaboration became mutually beneficial.

Yet the US was faced with Russian resistance when attempting negotiations regarding the Transnistrian conflict. Russian opposition to NATO/EU enlargement in the “Near Abroad” territories determined its undeclared support for the secessionist conflicts in former Soviet republics, such as Transnistria. Russian military presence in the region prevented NATO countries from structural and military intervention in conflict resolution in Moldova as the US seemed more willing to follow the lead of European Union partners. Nevertheless, the issues of border security and counter-proliferation, including EUBAM program, are the topics of increased US’ attention.

Overall, the regional policy clashes between the US and Russia have proved counterproductive to the interest of both nations, even though both nations have the potential to progress in their bilateral interaction and the recent events are giving enough reason to conclude in a positive follow-up. Moldova will only benefit from improved ambiance.

LIST OF BIBLIOGRAPHY

1. Waltz, Kenneth. 1979. *A Theory of International Politics*. New York: McGraw Hill.
- Mearsheimer, John. 1995 „The False Promise of International Institutions”. *International Security* 19(3):5-49. 1995
2. Sage, Andrew, ed. 1990. *Concise Encyclopedia of Information processing in Systems and Organizations*. New York: Pergamon press.
3. James E. Dougherty and Robert L. Pfaltzgraff Jr., *Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey*, 5 ed. (New York: Longman, 2001), p. 553.
4. *Foreign Policy in Comparative Perspective. Domestic and International Influences on State Behavior*. Rayan K. Beasley (Ed). Sage. 2013. p. 360.
5. Allison Graham and Philip Zelikow. *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, 2nd ed. New York: Longman, 1999, p. 18.
6. MacDonald, Paul. 2003. „Useful Fiction or Miracle Maker: The Competing Epistemological Foundations of Rational Choice Theory”. *American Political Science Review* 97(4), p. 551-565.
7. Renshon, Jonathan and Stanley Renshon. 2008. „The Theory and Practice of Foreign Policy Decision Making”. *Political Psychology* 29(4), p. 509-536.
8. George Kennan, quoted in Graham Allison and Philip Zelikow. *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, 2nd ed. New York: Longman, 1999, p. 28.
9. Neack, Laura. *The New Foreign Policy. Power seeking in a Globalized Era*. 2nd ed. Rowman. 2008, p. 35.
10. L. Casso, *Russia to the Danube* (Moscow: 1913), p. 24. Cited by P. Cazacu, *The Truth about the Question of Bessarabia* (Bucharest: Cultura Nationala, 1926).

11. For more details see: Volkogonov, Dmitrii Antonovich., V.G. Levina. 1939, lessons of history: fifty years of the beginning of the Second World War. Moscow: „Social Sciences Today” Editorial Board, Nauka Publishers, 1989.
12. Asif Chaudhry. 20 years of Moldovan Independence: Looking Back and Forward. Carnegie Endowment for International Peace. Washington, DC, October 5, 2011. http://carnegieendowment.org/2011/10/05/20-years-of-moldovan-independence-looking-back-and-forward/5te0?solr_hilite=Moldova (Last accessed December 20, 2012).
13. US Department of defense, “No. 017-P:01/27/95:Secretary of Defense William J. Perry wi” Press Advisories, No. 017-95, January 27, 1995 <http://www.defense.gov/advisories/advisory.aspx?advisoryid=2333> (Accessed December 20, 2012)
14. Stephen A. Carney. Allied Participation in Operation Iraqi Freedom. Center of Military History United States Army Washington, D.C., 2011, p. 82. http://www.history.army.mil/html/books/059/59-3-1/CMH_59-3-1.pdf(Last accessed December 18, 2012).
15. United States Central Command. Coalition Countries. Moldova. <http://www.cencom.mil/moldova/> (Last accessed December 19, 2012).
16. Rumsfeld Thanks Moldova For Support in Terror War. American Forces Press Service. U.S. Department of Defense. <http://www.defense.gov/News/NewsArticle.aspx?ID=26203> (Last accessed December 23, 2012).
17. R. Moldova nu va trimite trupe in Afganistan. Timpul, January 24, 2010. <http://www.timpul.md/articol/r--moldova-nu-va-trimite-trupe-in-afganistan-6002.html> (Last accessed December 23, 2012).
18. Constitution of the Republic of Moldova. 1994. Art.11. Legislation line. <http://legislation-line.org/documents/section/constitutions> (Accessed December 20th, 2012).
19. Individual Partnership Action Plan (IPAP) Republic of Moldova – NATO. Ministry of Foreign Affairs and European Integration of the Republic of Moldova. http://www.mfa.gov.md/img/docs/new_ipap_en.pdf (Last accessed December 18, 2012).
20. NATO-PFP Exercises „COOPERATIVE LONGBOW and LANCER 2006”. <http://www.bmlv.gv.at/truppendienst/ausgaben/artikel.php?id=554> (Accessed December 15, 2012).
21. Memorandum of understanding between the government of the Republic of Moldova and US European command for the execution of the exercise Medceur-2007. <http://old.parlament.md/download/drafts/en/2347.2007.doc> (Accessed december 18, 2012).
22. NATO’s relations with the Republic of Moldova. NATO. http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49727.htm (Accessed December 19, 2012).
23. U.S. Buys Moldovan Aircraft to Prevent Acquisition by Iran. Arms Control Today. <http://www.armscontrol.org/print/267> (Accessed December 20, 2012).
24. European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine (EUBAM). EUBAM. <http://www.eubam.org/en/about/overview> (Accessed December 19, 2012).
25. The US has NSOI agreements with 30 countries worldwide based on nuclear smuggling threat assessments.
26. King, C. 2000. The Moldovans: Romania, Russia and the Politics of Culture. Stanford: Hoover Institutions Press of Stanford University.
27. Claus Neukirch. Coming closer to a solution in Moldova? Helsinki Monitor, 2003, No. 4, p. 89-99.
28. Baker Opens Tour of the Caucasus. The New York Times. February 12, 1992. <http://www.nytimes.com/1992/02/12/world/baker-opens-tour-of-the-caucasus.html> (Accessed December 18, 2012).
29. James M. McCormick. American Foreign Policy and Process. Wadsworth Publishing; 5 Ed. 2009, p. 172.
30. Russia committed in November 1999 to withdraw all of its heavy weaponry limited by the Conventional Armed Forces in Europe (CFE) Treaty from Moldova by the end of 2001 and to remove the rest of its military forces from the country by the close of 2002. Ac-

- ording to Arms Controls Today non-governmental organization report from February 2003, Moscow completed the first part of its withdrawal on time, but implementation of the second has barely been started. (See ACT, September 2002.) The Kremlin claims that the Transnistrian separatists are blocking their withdrawal and demanding that Russia compensate them for removal of the weaponry and equipment, in part by writing off a \$100 million gas debt owed by the region to Russia.
31. An Extra Year for Russian Withdrawal from Moldova. Arms Control Association. January/February 2003. http://www.armscontrol.org/act/2003_01-02/moldova_janfeb03 (Accessed December 18, 2012).
  32. The Conventional Armed Forces in Europe (CFE) Treaty and the Adapted CFE Treaty at a Glance. Arms Control Association. August 2012. <http://www.armscontrol.org/factsheet/cfe> (Accessed December 17, 2012).
  33. NATO's relations with the Republic of Moldova. North Atlantic Treaty Organization. NATO. http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49727.htm (Accessed December 20, 2012).
  34. Vladimir Socor. A Failed Re-Start to 5+2 Negotiations on Transnistria. Eurasia Daily Monitor. Vol.: 2 Issue: 203. November 1, 2005. [http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=39113&cHash=1820a355aad6791589e35a3e0c9758d4](http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews[tt_news]=39113&cHash=1820a355aad6791589e35a3e0c9758d4). (Accessed December 20, 2012).
  35. Nuclear Smuggling Outreach Initiative, „Bilateral Partners Engaged: Moldova”.<http://www.nsoi-state.net/bilateralpartnersengaged/moldova.asp> (Accessed December 20, 2012).
  36. Enhancing Non-Proliferation Partnerships in the Black Sea Region, 112th Cong., 1st sess., 2011, US Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. <http://lugar.senate.gov/issues/foreign/Moldova/blacksea.pdf> (Accessed December 20, 2012).
  37. Enhancing Non-Proliferation Partnerships in the Black Sea Region”, 112th Cong., 1st sess., 2011. US Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. <http://lugar.senate.gov/issues/foreign/Moldova/blacksea.pdf> (Last accessed December 23, 2012).
  38. Remarks by Vice President Joe Biden in Chisinau, Moldova, March 11, 2011. The White House. <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/03/11/remarks-vice-president-joe-biden-chisinau-moldova> (Accessed December 20, 2012).
  39. The petitioner in this investigation was the Rebar Trade Action Coalition (RTAC), and its individual members, AmeriSteel, Auburn Steel Co., Inc., Birmingham Steel Corp., Border Steel, Inc., Marion Steel Company, Riverview Steel, and Nucor Steel and CMC Steel Group.
  40. Department of Commerce. International Trade Administration, “Notice of Final Determination of Sales at Less than fair Value: Steel Concrete Reinforcing Bars from Moldova,” <http://ia.ita.doc.gov/frn/summary/moldova/01-15741.txt> (Accessed December 21, 2012).
  41. Steel Concrete Reinforcing Bars From Belarus, Indonesia, Latvia, Moldova, Poland, People's Republic of China and Ukraine: Final Results of the Expedited Second Sunset Reviews of the Antidumping Duty Orders <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/FR-2012-11-23/html/2012-28480.htm> (Accessed December 22, 2012).

PROBLEME SOCIALE ALE RAȚIONALIZĂRII ȘI STABILIZĂRII STRUCTURII SOCIALE

Andrei TIMUȘ, *membru corespondent,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

The main problem of rationalizing the relations of social structure depends, at first, the creation of real conditions of economic efficiency in all its branches. It is important agricultural production cooperatives, according to the respondents, 63 per cent of sociologists questioned the Academy of Sciences of the Republic of Moldova, public limited companies to take primacy in the development of industrial and food production, as workers, experts to participate in real production using the Japanese experience by creating fields to improve quality and rationalization of production. It is rational the commercial banks to participate concretely in crediting the creation of several industrial processing of agricultural raw materials in the agro-industrial complex, which would contribute greatly to the gross domestic product GDP growth.

Societatea contemporană are în centrul vieții sociale omul – a lui onestitate, demnitate, sănătate, cu bunuri materiale și spirituale. Statul și societatea, înfăptuind măsuri concrete pentru stabilirea legității și umanității autentice, pornesc de la faptul că dreptul omului în societate nu este un dar al statului sau de binefacere a cuiva. În esență, acesta este caracterul omului – drept inalienabil pe bună dreptate. Însă este necesară protecția juridică a drepturilor și intereselor legitime ale personalității, intensificării răspunderii statului față de cetățean, dar și a cetățenilor față de stat.

În urma transformărilor sociale prin privatizarea haotică, nechibzuită, au fost lichidate locurile de muncă și ”aruncați” în stradă peste 500 mii de lucrători calificați și specialiști, care au fost nevoiți să plece în străinătate în căutarea locurilor de muncă pentru existență. Ne întrebăm: care este responsabilitatea statului față de aceste nedreptăți în negarea unor poziții elementare umane, nemaivorbind de competență și stimă față de populație?

În ultimii ani, în conștiința publică s-au stabilit aprecieri din ce în ce mai convingătoare, care prin investigațiile sociologice ale opiniei publice din Republica Moldova fixează cele mai strigătoare situații ale stării social-economice, devenită patologică, dar și a sărăciei majorității populației, care se află la baza societății moldave. În țara noastră, lucrurile merg într-o direcție greșită. Conform Barometrului de opinie publică a Institutului de Politici Publice ale aprecierilor a peste 75%, (trei pătrimi) a eșantioanelor reprezentative științific întemeiate (peste 1100 respondenți); peste 80% au afirmat că sunt puțin sau deloc nesatisfăcuți de starea organizării locurilor de muncă; de nivelul de trai; de salarii, dar și de pensii.

Majoritatea oamenilor chestionați din republică sunt nesatisfăcuți de rezultatele activității principalelor ramuri ale economiei țării – agricultura, industria. Analiza stării stratificării sociale actuale, după înfăptuirea proceselor de transformare a societății în cei 22 de ani și a formării economiei de piață permite să constatăm că dezvoltarea rațională a structurii sociale depinde în mare măsură de starea organizării și nivelului eficienței dezvoltării tuturor ramurilor economice cu scopuri bine determinate. Dacă în anul 1990 aproape 54% din numărul oamenilor apti de muncă lucrau în complexul agroindustrial în care se producea peste 55% produs intern brut – ramura principală a economiei naționale, în 2011, în agricultură, erau ocupați doar 323 mii oameni, sau 27,5% din numărul populației. În lumea contemporană, aprecierile opiniei publice au o mare valoare în societate, dar și în guvernarea statului. Președintele Americii Abraham Lincoln sublinia: ”Totul ce este susținut de opinia publică este garantat succesului. Fără susținerea opiniei publice succesul nu va avea loc” [1, 38-39] .

În timpul răspunderii la întrebările anchetei, oamenii, firește, se interesează, de ce toate lucrurile se schimbă în mai rău, parcă suferințele oamenilor nu sunt percepute, înțelese de conducerea locală și guvernanți. Astăzi, în toate direcțiile funcționării social-economice se observă ruptura dintre cuvânt, declarații și starea reală de dezorganizare. Capacitățile umane, ca și posibilitățile lor, nu sunt egale, ceea ce înseamnă manifestarea deplină, fără controlul statului, a inegalităților condițiilor, haosului, egoismului, lăcomiei, dezorientării și dezbinării oamenilor după placul celor 2-3% care peste noapte au devenit bogați. Da, țărani au primit cotele de pământ în medie 1,5 hectare, dar neavând posibilități de a-l prelucra, o treime din aceste cote le-au dat arendașilor, altă treime – societăților cu răspundere limitată, vreo 18% de pământ se lucrează în societăți pe acțiuni și cooperative, ceilalți constituie gospodării țărănești. O mare parte din țărani – (bătrânii, bolnavii, invalizii) nu au posibilități să-și vândă producția – intermediarii își asigură veniturile din sudoarea celor care muncesc. Astfel, repartitia inegală a veniturilor este acceptată în toate ramurile economiei, neavând grijă pentru creșterea producției și crearea locurilor de muncă. În situația creată, liberalismul nu poartă răspundere în fața societății de răspândirea nedreptății, sărăciei, dar și a acțiunilor de răspândire a criminalității. În anul 2011, în comparație cu anul 1990, la un locuitor se produceau legume, fructe, struguri, lapte, carne de circa trei ori mai puțin. Într-o stare catastrofală se află mai ales subramura agriculturii – vităritul, efectivul de animale, în comparație cu anul 1990, a scăzut de circa cinci ori, în consecință, o mare parte de producție animalieră se importă. Parcelarea pământurilor, prelucrarea lor în forme de arendare, cât și societăți cu răspundere limitată, după cum arată practica nu contribuie la folosirea rațională a pământului, la introducerea în sol a îngrășămintelor minerale și organice, utilizarea tehnologiilor avansate. Suprafețele de pământuri irigate s-au redus, în comparație cu anul 1990, de circa opt ori și constituie doar 40 mii de hectare. În condiții de secetă, care se repetă deseori, se cere să avem cel puțin 600 mii hectare ca să asigurăm securitatea alimentară a republicii.

”Doctrina liberală nu este capabilă să se isprăvească cu dezvoltarea economiei, îndeosebi cu asigurarea programelor sociale, menționează savantul american Daniel Bell, din cauza dominării egoismului și individualismului excesiv și atotîngăduinței ”găselnițelor” pe care liberalismul le-a sancționat” [2].

Economia de piață, prin mecanismele ei efectuate în republică, nu sunt capabile să asigure creșterea economiei, afară de creșterea permanentă a prețurilor după placul celor care vînd, mai ales a precupeților, intermediarilor, speculanților, care culeg ce nu au crescut, nu au semănat. Sistemul economiei de piață mai puțin reglează producerea și mai mult se ocupă cu vînzarea. De pildă, în anul 1990, în Moldova s-au produs și s-au pus în vînzare 50 mii tone de mezeluri, însă rafturile erau aproape întotdeauna goale. Prețurile erau accesibile pentru toți consumatorii, iar în anul 2011 s-au produs doar 11 mii tone, de patru ori mai puțin, însă rafturile permanent sunt pline – o abundență demonstrativă, deoarece prețurile au crescut de circa douăzeci de ori. Doar puțini au acces la cumpărare, în condițiile scăderii catastrofale a capacității de cumpărare a peste 70% din populație. Astăzi, tineretul capabil nu are acces la învățămîntul superior, dar și mediu specializat, din cauza creșterii plății care nu este controlată de guvernanți.

Așadar, există fapte reale de necontestat că sistemul economic, nemaivorbind de cel social, funcționează în condițiile economiei de piață în Moldova pe nedrept, împotriva intereselor majorității populației, fiindcă permite îmbogățirea și distribuirea veniturilor în forme total inechitabile, avînd efecte sociale nefaste și prejudicioase din punct de vedere funcțional.

În timpul chestionării, deseori respondenții întrebă: Ce măsuri întreprinde Consiliul Europei? Din anul 1975, Consiliul Europei a aprobat vreo trei declarații privind reducerea sărăciei. În ultima declarație se cere ca până în 2015 să fie redusă sărăcia cu 50%.

Statul, Guvernul nu-și îndeplinesc obligațiunile față de societate vizavi de crearea elementară a condițiilor de muncă și de trai ale cetățenilor. Articolul 47 din Constituția Republicii Moldova stipulează: ”Statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, care să-i asigure sănătatea și bunăstarea lui, și familiei lui, cuprinzînd hrana, îmbrăcămîntea, locuința, îngrijirea medicală, precum și serviciile sociale necesare”. Da, declarații poporul are destule! Cerințele Constituției sunt ignorate, iar responsabilitatea guvernanților nu corespunde nici pe departe de situația sărăciei, nedreptății economiei și sferei sociale din republică.

Diferențierea crescîndă și dezbinarea, dezorientarea oamenilor au adus la starea grea a stratificării sociale. După nivelul veniturilor, cea mai mare parte a populației sărăcește și numai 3-4% se îmbogățesc. Astăzi rămîne nerezolvată problema diferențierii populației – ruperii colosale a veniturilor dintre straturile diferite ale populației. În statele cu orientare socială, această rupere izbutesc s-o minimizeze mai mult prin introducerea impozitelor progresive, dar și prin acordarea ajutorului social păturilor vulnerabile ale populației, care se află la limita sărăciei. Cu regret, actualmente, locurile de muncă din an în an se micșorează, de

pildă, după datele statistice oficiale, în anul 2011, în comparație cu anul 2008, locurile de muncă în agricultură s-au micșorat cu 66 mii locuri, în industrie – cu 10 mii locuri, în construcții – cu 16 mii locuri etc. Moldova importă produse agricole și mărfuri industriale care până în 1991 le exportau. Se știe că piața muncii nu poate exista fără marile rezerve ale șomerilor, altfel nu se poate influența la piața muncii după placul exploatatorilor și concurenței nelocale. Actualmente, crizele economice, financiare, care se repetă tot mai des, aduc sărăcie milioanele de oameni care nu poartă nici o vină. Tensiunea socială poate să se schimbe spre mai rău dacă statul nu va susține păturile sărace ale populației, dacă nu va lua măsuri în privința creării locurilor de muncă și a unei stări mai echitabile a distribuirii veniturilor și elaborării mecanismelor economice privind dezvoltarea eficientă a industriei, agriculturii și infrastructurii sociale a țării.

Așadar, rezolvarea problemei principale de raționalizare a relațiilor de stabilire a structurii sociale depinde, mai întâi, de crearea condițiilor reale de creștere a eficienței economice în toate ramurile ei. Este important ca cooperativele agricole de producție, după opinia celor 63% de respondenți, chestionați de sociologii Academiei de Științe a Moldovei, societățile pe acțiuni să ocupe primatul în dezvoltarea producției industriale și alimentare, ca lucrătorii, specialiștii să participe real la conducerea producției, folosind experiența japoneză prin crearea cercurilor de creștere a calității și raționalizării producției. Este rațional ca băncile comerciale să participe concret la creditarea creării mai multor întreprinderi de prelucrare industrială a materiei prime agricole în cadrul complexului agroindustrial, ceea ce ar contribui în mare măsură la creșterea produsului intern brut (PIB), la mărirea veniturilor, dar, mai ales, la crearea locurilor de muncă și minimizarea muncii sezoniere la sate. Mărirea veniturilor din contul creșterii legumelor, tutunului, culturilor eterooleaginoase, sfeclii de zahăr, viticulturii, vităritului, pomiculturii va da posibilitate de a mări suprafețele de pământ irigat. Este rațional de folosit experiența Canadei în răspândirea posibilităților de cooperare a pământului și crearea cooperativelor agricole de producție, în care țărani, cu cotele lor de pământ, participă activ la mărirea volumului de producție și repartizarea veniturilor după rezultatele muncii fiecăruia. Este important ca lucrătorii să fie cointeresați, motivați în munca lor, să fie satisfăcuți de folosirea potențialului lor de muncă. În acest context, s-ar putea realiza posibilitatea stabilirii determinării structurii sociale corespunzătoare și perfecționarea acesteia în baza solidarității și principiului echității sociale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Американское общественное мнение и политика". М.: "Наука", 1978, p. 38-39.
2. Timuș Andrei. Eficiența economiei, dezvoltarea socială – factori importanți ai creșterii activității sociale a populației. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2011, nr. 2, p. 115.
3. Timuș Andrei. Raționalizarea vieții. Argumentul social/Рационализация жизни. Социальный аргумент. Chișinău: Centrul Ed. al UASM, 2011. 196 p.

Gheorghe CĂLCÎI, *doctor în filosofie,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM,
Marcela CALCHEI, *lector superior,*
Universitatea de Stat din Moldova

Summary

The article analyses the main motion of the research, the origin and functions of the religion. The situation of the church in the Republic of Moldova was studied on the basis on statistical data, results of a survey and the material of other researchers. It was determined that the trust in church in comparison with that in other institution of the society is higher by 73,8%. The trust in the governmental institution is extremely reduced: only 22,5% of the subject count on the support of the Government, 21,6% trust the President and only 17.1% trust the Parliament. The majority of the Moldovans 93% belong to the Orthodox Church. The number of people that identify themselves as churchgoers is also impressive (84%). Being the paramount religious institution, the church is attended by 96,7%. Nevertheless two fifths attend church rarely once in couple of years usually baptisms, weddings and funerals. This group of people do not participate in religious rituals and do not share the moral values of the religion.

Religia ca fenomen social îndeplinește multiple roluri în viața societății și a fiecărui om. Apariția și funcționarea ei sunt determinate de anumite condiții sociale care s-au manifestat în trecut și sunt actuale și în prezent. Textele sfinte, chipurile și reprezentările religioase au fixat și specificat anumite tipuri de relații sociale, norme și reguli de comportare. Aceste prescrieri, la diferite etape ale dezvoltării societății umane, în mod variat se actualizau, obținând nuanțe și deosebiri neesențiale de conținut de cele precedente.

În societate, religia nu există într-o stare statică, nu este izolată. Ea se află în ascensiune și se cere de a fi mereu promovată și dezvoltată. Fiind un element component al structurii societății, religia se află în strânse relații cu alte domenii de activitate ale societății: politica, economia, dreptul, cultura etc. și totodată interacționează cu ele. Atunci când religia se manifestă în cadrul altor sfere ale practicii sociale, ea acționează ca pe un “teren străin ei”, exercitând influență ba mai mare, ba mai mică asupra domeniului respectiv în funcție de condițiile concret – istorice.

Aceste acțiuni religia le exercită asupra colectivităților de oameni, societății, proceselor și evenimentelor care se desfășoară prin intermediul instituțiilor sale (biserici, mănăstiri, organizații religioase, asociații de credincioși etc.) și cu ajutorul sistemului de organizații ale cultului religios, ideologiei religioase, conștiinței religioase de masă. Toate aceste elemente componente ale religiei și acțiunea lor reciprocă cu diferite părți ale structurii societății capătă aprecieri sociale și sunt accesibile pentru analize teoretice și observații empirice.

Când vorbim despre religie ca fenomen social, avem în vedere că ea ni se

prezintă ca un fapt real, subsistem al societății, produs de ea însăși, care exercită diverse influențe asupra vieții sociale, condiționând în așa mod activitatea oamenilor și relațiile reciproce dintre ei. Aceste relații sunt de diferite niveluri: individuale (relații între persoane), între grupuri și straturi sociale, popoare și chiar la nivel global. Conștiința religioasă, care formează baza și nucleul religiei, de rând cu teologia, ideologia și dogmele religioase, prin influențele lor determină comportamentul oamenilor, devin un fapt social, și în această calitate și ea devine obiectul cercetării sociologice.

Sociologia studiază nu numai răspândirea în societate a conștiinței religioase (religiozitatea grupurilor, a straturilor de oameni, a populației în întregime etc.), dar și influența religiei asupra proceselor sociale, tendințele și dinamica schimbărilor și dezvoltării ei sub acțiunea transformărilor care au loc în societate.

În societatea contemporană, religia îndeplinește mai multe funcții, care desemnează contribuția ei la manifestarea și punerea în activitate a societății. Se consideră că principala funcție a religiei este cea de reglementare. Este bine știut că orișice religie reglementează comportamentul social și cel individual al enoriașilor. Aceasta se obține cu ajutorul codului de norme morale, diferite interziceri și prescrieri, care se realizează la nivelul conștiinței și comportamentului individual și social.

De rând cu funcția de reglementare religia și biserica îndeplinesc și alte funcții. Mai importantă dintre ele este cea cognitivă. Religia contribuie la aranjarea și punerea în ordine a sistemului cognitiv al omului, iar învățătura bisericească este o formă de explicare a lumii, în condițiile lipsei unei cunoașteri științifice. Altă funcție a religiei este cea compensatoare. În cadrul credinței omului i se compensează simțul psihologic de apărare, care poate fi pierdut sub influența împrejurărilor exterioare și care nu se supune verificărilor din partea individului. Fondatorul psihanalizei S. Freud considera că funcția principală a religiei e legată de simțul apărării psihologice de greutățile vieții care se abat asupra oamenilor. Așa cum copilul în momente critice cere ajutor de la părinți, așa și adultul, în cazurile când nu reușește să facă față condițiilor grele de viață, caută milă și ajutorul lui Dumnezeu.

Funcția integraționistă se referă la posibilitățile bisericii de a asocia în jurul său oamenii în baza unor valori generale pentru ei, a obiectelor de cult, a săvârșirii ritualurilor, a normelor de comportare și unificare a lor într-o comunitate unică. Conform concepției lui Em. Durkheim, religia nu numai că reflectă structura societății, ci contribuie și la consolidarea ei, concentrează atenția și speranța oamenilor spre păstrarea credinței și a obiectelor de cult, mai bine-zis favorizează producerea valorilor și menținerea normelor generale ale societății. În așa mod se realizează funcția religiei de asociere sau integrare a membrilor societății. Funcția religiei de consolidare a comunităților de oameni se manifestă în mod evident în timpul săvârșirii ritualurilor bisericești. De exemplu, Taina creștină – Împărtășania (vinul și pâinea) simbolizează sângele și trupul Mântuitorului. Creștinii cred

că prin acest ritual ei intră în contact cu Duhul Sfânt – Isus Hristos. Ceremoniile de felul acesta susțin valorile societății și împiedică manifestarea cazurilor de încălcare a normelor dominante din societate.

Aspecte metodologice

Cercetarea tendințelor și particularităților manifestării religiei a fost efectuată cu ajutorul aplicării metodelor investigațiilor sociologice: studierea materialelor statisticii oficiale, observațiilor de teren, chestionării, studiul de caz și efectuarea interviurilor aprofundate.

Vorbind despre aplicarea metodei “Ancheta bazată pe chestionar”, menționăm că în scopul colectării informațiilor sociologice în luna mai-iunie 2012 a fost lansat instrumentariul “Statusul și rolul omului în societatea contemporană”. După un eșantion bine determinat, în 5 raioane ale Republicii Moldova au fost chestionate 725 persoane din zonele rurale. În afară de studierea problemelor stratificării sociale al populației chestionarul a avut obiectivul adunarea datelor din teren privind atitudinea populației față de un șir de instituții sociale. O atenție aparte i s-a atras bisericii și frecventării ei de către populație. Pe lângă aceasta, chestionarul a permis recoltarea materialelor referitor la estimarea gradului de religiozitate și de credibilitate a bisericii în fața populației.

Situația religiei în Republica Moldova: trecut și prezent

Deși puterea sovietică declarase religia problemă particulară a cetățenilor, în realitate, lucrurile au stat altfel. Instituțiile religioase erau concepute de comuniști ca adăposturi legale ale dușmanilor socialismului. De aceea activitatea organizațiilor religioase permanent era în vizorul puterii, care mereu se interesa de informația privind componența socială și condițiile comunităților religioase, conținutul materialelor propovăduite de clerici, modul de influență a religiei asupra diverselor grupuri sociale ale societății etc. În acest context, se efectuau cercetări științifice și sondaje sociologice, scopul cărora era investigarea stării religiozității în diferite medii de rezidență. După declarațiile făcute de conducerea comunistă a țării privind finisarea construcției socialismului, societatea a purces spre construirea comunismului. Un element important al acestui program utopic a fost educarea omului nou. Credința divină împiedica realizarea acestei utopii. De aceea religiei i-a fost atribuit statusul de “vestigiu, rămășiță din trecut”, iar depășirea ei a fost declarată scop prioritar al activității ideologice a partidului comunist.

Până la sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut religia în Moldova s-a aflat într-o stare jalnică, la limita supraviețuirii. După evenimentele din 1917 puterea bolșevică instaurată în Rusia s-a răfuit la modul cel mai sălbatic cu instituțiile religioase din stânga Nistrului. Acolo, peste 20 de ani de prigoană, Biserica Ortodoxă a fost practic lichidată [1]. După cel de-al Doilea Război Mondial aceeași soartă au avut-o organizațiile religioase, enoriașii și slujitorii cultelor din dreapta Nistrului. Din 931 biserici și 25 mănăstiri [2] existente în a. 1949 pe teritoriul RSS Moldovenești, în 1983 mai rămase 192 biserici și numai o mănăstire [3]. Astfel, pe parcursul a trei decenii în RSSM au fost distruse 739 biserici și 24 mănăstiri

ortodoxe. Ținta distrugerilor a fost nu numai biserica majoritară, dar și celelalte confesiuni religioase de pe teritoriul Moldovei.

În rezultatul îmfăptuirii operațiunii “Sever” (Nord), în anul 1951 au fost arestate și deportate în Siberia din raioanele de Nord ale RSSM, din motiv că aparțineau secției religioase “Martorii lui Iehova”, 732 familii cu un număr de 2617 persoane, dintre care: 808 bărbați, 967 femei și 842 copii [4]. Toate aceste nelegiuiri se admiteau în scopul de a nimici religia ca fenomen ostil, conform aprecierilor marxism-leninismului, modului de viață socialist, și obstacol în realizarea sarcinilor utopice de făurire a comunismului.

Cu toate fărădelegile întreprinse de autoritățile totalitare, moldovenii rămăneau fideli credinței. Pentru oficierea ritualurilor și obiceiurilor familiale și personale creștinii se deplasau la biserici situate la distanțe mari de localitățile lor, sau le celebrau în localuri neamenajate pentru așa ceva. Mulți dintre ei pe ascuns se cununau, botezau copiii, se împărtășeau. Credincioșii de rând, slujitorii cultelor, grupuri de cetățeni se adresau organelor superioare ale puterii cu rugămintea de a permite redeschiderea locașurilor sfinte. Răspunsul întotdeauna a fost “nu”. Împuternicitul pentru problemele religiei de pe lângă Consiliul de Miniștri al Uniunii Sovietice pentru RSS Moldovenească comunica că numai în anul 1948 au fost înaintate 112 cereri de felul acesta, însă toate s-au ales cu refuz [5].

Prăbușirea regimului totalitar sovietic și obținerea independenței a schimbat radical situația bisericii din Republica Moldova. Realizarea reformelor de restructurare a societății s-a referit și la religie. Ele au îndemnat masele de oameni, organizațiile de stat și cele neguvernamentale să-și schimbe atitudinea față de viața divină să dezvolte baza materială a religiei. Datele din *Tabelul 1* și cercetările efectuate în teren demonstrează că cea mai intensă activitate îndreptată spre restabilirea locașurilor sfinte și construirea altora noi revine anilor 1995-2005. În continuare are loc perioada de stabilizare a acestei creșteri.

Rezultatele unor cercetări științifice publicate în anul 1983 arată că pe teritoriul RSS Moldovenești mai funcționau încă 192 biserici ortodoxe și numai o mănăstire. În scurt timp, în anul 2000 își deschid ușile pentru enoriași 1034 biserici, iar în anii 2013 – 1507, în anul 2000 activau deja 43 mănăstiri și schituri, iar în anul 2013 – 62. Condiții pentru dezvoltare au fost garantate nu numai pentru Biserica Ortodoxă. În prima jumătate a anilor '80 pe teritoriul Republicii Moldova funcționau numai o biserică Romano-catolică, una Apostolică armenească, una Ortodoxă rusă de rit vechi și două sinagogi. Astăzi prestează servicii religioase populației 33 biserici și comunități Romano-catolice, o unitate religioasă a bisericii Apostolice armenești, 15 biserici ortodoxe ruse de rit vechi și 7 comunități și sinagogi evreiești (*Tabelul 1*). S-au îmbunătățit condițiile de activitate a confesiunilor neo-protestante. Dacă în a doua jumătate a anilor '80 pe teritoriul RSSM funcționau 113 biserici și comunități ale Evangheliștilor Creștini Baptiști, atunci astăzi funcționează 269. Numărul subdiviziunilor Bisericii Adventiste de ziua a șaptea s-a mărit de la 30 până la 152. Despre Martorii lui Iehova dispunem de așa

informație: în anul 1987 funcționau 51 comunități cu 4100 membri. În prezent această confesiune religioasă are pe teritoriul Republicii Moldova 162 subdiviziuni care unesc 20,3 mii oameni [6]. În anii reformelor de tranziție la relațiile de piață au apărut structuri religioase noi: Cultul Harismatic, Biserica Biblică, Cultul Baha, Biserica Nouă Apostolică etc. Unele secte religioase prin comportamentul și acțiunile lor s-au discreditat în fața populației și au încetat să funcționeze (inocențiști, mormoni).

Tabelul 1. Indicii dezvoltării confesiunilor și comunităților religioase principale din Republica Moldova (unități)

Confesiunile și comunitățile religioase	Anii			
	1983	2000	2005	2013
Biserica Ortodoxă: biserici	192	1034	1455	1503
Mănăstiri și schituri	1	36	55	66
Episcopia Romano-catolică	1	16	29	33
Federația religioasă a comunităților evreiești	2	5	9	7
Parohia Bisericii Apostolice Armenești	1	1	2	1
Eparhia Bisericii Ortodoxe Ruse de rit vechi	1	17	15	15
Uniunea Bisericilor Creștine Evanghelice Baptiste	113	111	255	269
Biserica Adventiștilor de ziua a 7-ea	30	138	147	152
Organizația religioasă a Martorilor lui Iehova	57	133	162	162
Uniunea Bisericilor Creștinilor Credinței Evanghelice	0	13	32	36
Cultul Harismatic	0	5	19	19

Sursa: 1. Бабий А.И., Гольденберг М.А., Табакару Д.Н. Преодоление религии и утверждение атеизма в Молдавской ССР. Кишинев, 1983, p. 83 (anul 1983).

2. Arhiva curentă a serviciului de stat pentru Problema Cultelor pe lângă Guvernul Republicii Moldova (anii 2000, 2005).

3. <http://www.moldovacrestina.info/2010/11/biserici-confesiuni-si-culte-inregistrate-pe-teritoriul-republicii-moldova/>.(2013)

Despre schimbările care au survenit în relațiile om – stat – religie ne mărturisesc și rezultatele unui sondaj de opinie efectuat în 1991. Respondenții au dat următoarele răspunsuri:

1. Mai bine înainte de 1981 – 17,3%
2. Mai bine acum – 46,5%
3. La fel – 14,1%
4. Nu pot aprecia – 16,0%
5. N-au dat răspuns – 6,1%

După cum se observă, aproape jumătate din persoanele chestionate (46,5%) au menționat că după decăderea regimului totalitar sovietic e mai ușor să-ți alegi și să practici o anumită religie. Numai 17,3% consideră că și în perioada sovietică era posibil să-ți alegi și să practici o religie, dar 14,1% au declarat că situația nu s-a modificat.

În prezent, biserica stă în același rând cu școala, casa de cultură și alte instituții sociale. Oamenii de rând asistă la slujbele religioase împreună cu persoanele care dețin funcții de conducere. Fețele bisericești participă la manifestări politice și culturale de cel mai înalt nivel. Sunt cazuri când din rândurile preoțimii sunt aleși primari ai comunelor. Toate acestea ne demonstrează că sfera de activitate și influența a bisericii s-a lărgit, s-a intensificat influența religiei asupra milioaneilor de oameni. Biserica a devenit parte componentă a vieții spirituale.

Biserica este și o sursă de informație pentru cetățeni. Ea comunică oamenilor apropierea celor mai importante evenimente care urmează să se desfășoare în localitățile lor, în raion și chiar pe tot teritoriul țării: apropierea sărbătorilor religioase, începutul și sfârșitul slujbelor, plecarea în neființă a concetățenilor. La sărbători și în zilele de odihnă în locașurile sfinte au loc slujbe, sfintele Liturghii, acatiste etc. Cei prezenți aduc în dar bisericii pâine, bani, prosoape, alte obiecte de preț. Din rândul persoanelor investigate, 56% au declarat că ei au acordat ajutor bisericii. Prin aceasta enoriașii manifestă atașamentul și grija lor față de Dumnezeu și biserică, care îi ocrotește și îi păzește de dușmani și primejdii.

Biserica, la rândul ei, acordă ajutor credincioșilor, în special celor nevoiași. Dintre persoanele chestionate, 17% au menționat că biserica din localitate le-a acordat ajutor financiar, alimente și îmbrăcăminte. Un respondent ne-a declarat că de la slujitorii locașurilor sfinte întotdeauna poți auzi un cuvânt bun sau un sfat înțelept.

Încrederea populației în biserică și frecventarea ei

Lărgirea rețelei de locașuri sfinte, a comunităților duhovnicești și creșterea numărului slujitorilor în instituțiile religioase au contribuit pozitiv la ridicarea gradului de încredere a populației în biserică. Rezultatele cercetării arată că pe parcursul ultimilor 12 ani încrederea populației în biserică în raport cu alte instituții sociale este mai ridicat. Datele din *Tabelul 2* indică ponderea respondenților din mediul sătesc al Republicii Moldova care au încredere în biserică în funcție de gen, vârstă, naționalitate, nivel de educație și nivel socioeconomic. Cercetarea efectuată în 2012 demonstrează că populația din zonele rurale acordă bisericii cea mai mare încredere. Din numărul total al persoanelor investigate pe un eșantion de 725 – 73,8% au declarat că activitatea bisericii complet corespunde intereselor și doleanțelor lor și este îndreptată spre protejarea oamenilor de greutăți și primejdii. Pe locul doi, după biserică, s-a situat primăria localității – 54,2%, pe locul trei – armata, care a obținut 36,3%. Mass-media, care în alte sondaje era susținută de circa 50% din persoanele investigate, în prezenta cercetare numai 24% și-au exprimat încrederea în această instituție.

Principalele instituții ale statului se bucură de o credibilitate destul de neînsemnată – în Guvern sunt încrezuți numai 22,5%, în Președintele țării – 21,5%, iar în Parlament – 17,1%.

Tabelul 2. Credibilitatea populației din zonele rurale ale Republicii Moldova în principalele instituții ale societății (%)

Particularitățile sociodemografice ale respondenților		Instituții			
		Biserica	Guvern	Parlament	Președintele țării
Total		73,8	22,5	17,1	21,6
Genul	Masculin	74,8	24,0	16,5	22,5
	Feminin	72,5	20,7	17,6	20,3
Vârsta	18-24 ani	82,4	19,2	13,7	23,5
	25-29 ani	78,3	15,9	15,9	17,3
	30-39 ani	71,3	19,1	15,1	21,3
	40-49 ani	72,0	22,1	19,2	16,9
	50-63 ani	74,0	28,1	16,1	28,6
	64 și mai mulți ani	65,2	13,6	9,1	9,1
Studiile	Universitare	74,2	23,8	19,4	26,2
	Medii de specialitate	75,8	20,8	14,2	17,1
	Medii generale, liceu	72,9	15,2	12,8	23,1
	General obligatorii	67,2	25,5	17,7	21,5
	Primare, f/studii	81,6	33,3	59,2	40,5
Naționalitatea	Moldovean	72,3	26,8	19,6	26,7
	Ucrainean	81,9	13,0	13,0	4,3
	Rus	65,0	10,0	10,0	5,0
	Găgăuz	77,7	7,5	5,3	7,4
	Bulgar	79,0	10,5	15,8	5,2
Nivelul socioeconomic	Ridicat	86,4	50,0	38,1	30,0
	Mediu	74,9	26,6	18,8	23,7
	Scăzut	70,5	16,2	13,0	18,7

Aceste instituții au fost slab apreciate de populație atât în anul 2012, cât și pe parcursul perioadei precedente.

Analiza materialelor sondajului de opinie demonstrează că încrederea în biserică este un fenomen mai frecvent în cazul persoanelor cu un nivel scăzut de studii (81,6% au încredere), pe când din rândul respondenților cu un nivel înalt

de instruire –72,5%. Din rândurile tineretului mai mulți respondenți (78-82% – față de cei de peste 30 de ani) își exprimă încrederea în principala instituție a religiei. După vârsta de 30 de ani numărul celor încrezuți în mila bisericii variază între 65-74%.

Din datele obținute prin sondaj observăm că din rândurile populației slab aprovizionate material (nivel socioeconomic scăzut) mai puțini exprimă încredere locașurilor sfinte (70,5%) față de stratul de populație bine aprovizionat (nivel socioeconomic ridicat – 86,4%).

Compararea credibilității persoanelor de diferite naționalități conlocuitoare pe teritoriul Republicii Moldova demonstrează că cea mai multă încredere în biserică o exprimă ucrainenii – 81,9%, pe locul doi s-au situat bulgarii – cu 79,0%, iar pe locul trei – găgăuzii – 77,7%. Reprezentanții de bază – moldovenii/românii – au încredere în biserică 72,3%, iar credibilitatea rușilor se reduce la 65%.

Credibilitatea ca o stare psihologică provoacă și un anumit comportament religios al populației, care este caracterizat de atitudinea populației față de religie și în special de respectarea datinilor și obiceiurilor prescrise, colectarea și păstrarea obiectelor de cult (icoane, cruci, cărți), lectura literaturii religioase etc. Un loc deosebit în acest context îl ocupă vizitarea locașurilor sfinte. Rezultatele cercetării noastre demonstrează că aproape toată lumea (96,7%) frecventează locașurile sfinte și participă la celebrările care au loc acolo (5,9% - de câteva ori pe săptămână, 18,7% – de câteva ori pe lună, 34,1% – numai la sărbători, 38,1% fac lucrul acesta foarte rar, iar 3,3% nu-și fac apariția nici o dată). Informația prezentată ne demonstrează că locașurile sfinte sunt vizitate de 3/5 din respondenți. Acele persoane (2/5) care au indicat că merg la biserică foarte rar, de regulă, fac lucrul acesta o dată în câțiva ani și, prin urmare, nu putem vorbi de o anumită periodicitate a vizitelor lor. Regularitatea acestor frecventări este influențată de un șir de caracteristici social demografice ale respondenților (gen, vârstă, nivel de studii etc.). S-a dovedit că mai des frecventează locașurile sfinte femeile. Din rândul lor merg la biserică nu mai rar de câteva ori în săptămână 32,7%, pe când dintre bărbații chestionați – numai 17,5%. Este hotărâtoare și influența vârstei. Persoanele de 18-29 ani vizitează mai rar (de câteva ori în lună) locașurile sfinte – 27,5%, dintre respondenții care au depășit vârsta de 64 ani – 32%. Din ultimul grup de vârstă indicat frecventează bisericile foarte rar 20%, pe când din rândurile tineretului – 41,7%. O influență anumită asupra frecvenței apelărilor la locașurile sfinte o exercită nivelul de instruire. Astfel, dintre persoanele cu studii superioare merg la biserică de câteva ori pe lună 22%, iar dintre cele cu studii general obligatorii (7-9 clase) –29%. Și invers, nu merg la biserică sau se duc foarte rar respondenții cu studii superioare – 47%, dintre cei cu studii general obligatorii – 42%.

Biserica, fiind prima instituție a religiei, este frecventată de persoane din diferite straturi sociale. Aici enoriașii participă la rugăciuni, îl cinstesc și îl onorează pe Mântuitorul nostru Isus Hristos, pe Marii Sfinți, celebrează sărbătorile domnești. Un loc aparte în cadrul sărbătoririi datinilor și obiceiurilor religioase îl

ocupă locuința. Cele mai importante ritualuri legate de viața omului (procrearea, căsătoria, trecerea în neființă) mai des sunt marcate la domiciliu.

În preajma marilor sărbătorii (de Paști, Crăciun) locuințele sunt aduse în ordine. Un atribut obligatoriu al ortodocșilor creștini este icoana. Rezultatele cercetărilor noastre arată că sărbătorile religioase rămân cele mai preferate: Sfintele Paști sunt marcate de 96,5% dintre respondenți, Crăciunul – de 95,1%, Duminica Mare – de 92,1%, Anul Nou (stil vechi, Sf. Vasile cel Mare) – 94,2%, Boboteaza – 84,1%, celelalte sărbători domnești (Floriile, Bunavestire, Înălțarea Domnului) – 77,4%; sărbătorile Sfinților Mari (Sf. Gheorghe, Sf. Nicolae, Sf. Constantin și Elena etc.) – 76,8%. Toate acestea indică că locuința îndeplinește un rol social distinct în viața familiei. În perioadele de criză pentru religie locuința a fost cea care a ajutat oamenii să păstreze credința în Dumnezeu și s-o transmită generațiilor în creștere.

Atitudinea față de biserică și religiozitatea populației

Poziția cetățenilor față de religie și importanța ei pentru om în acest articol se examinează prin prisma unei întrebări din chestionarul cercetării “Probleme sociale ale tineretului”: „În ce măsură religia este importantă în viața Dumneavoastră?” Răspunsurile persoanelor investigate se repartizează în modul următor: mai mult de jumătate din respondenți (58,6%) au indicat că ei cred în Dumnezeu, dar frecventează biserica mai rar, fiecare a cincea persoană chestionată (20,4%) a subliniat că ea crede în Dumnezeu și frecventează regulat biserica, 15% au menționat că ei pur și simplu nu cred în Dumnezeu, iar 6% au declarat că sunt atei. Deci, informația prezentată ilustrează faptul că majoritatea tineretului are o atitudine pozitivă față de biserică, ei cred în Divinitate, frecventează locașurile sfinte cu o anumită regularitate. Dar fiecare al cincilea tânăr cuprins în eșantionul cercetării nu se interesează de viața duhovnicească și nu dorește să-și consacre o parte din timpul său liber curățirii spirituale a sufletului său.

Pe parcursul ultimelor 2-3 decenii numărul persoanelor religioase și a acelora care frecventează locașurile sfinte (aceștia, de regulă, sunt oameni credincioși) se află într-o continuă creștere. Se poate spune că în prezent am ajuns la o oricare stabilitate a acestui proces. În viitorul apropiat vom avea o frecvență mai intensă a bisericii, în special din contul persoanelor care astăzi mai rar vizitează locașurile sfinte. În cercetările sociologice se folosesc două tipuri de definire a criteriilor religiozității. Primul tip se referă la autoidentificarea nivelului de evlavietate de către respondenți, adică persoanele investigate sunt invitate singure să-și determine statusul de om religios. În corespundere cu datele cercetării sociologice efectuate în anul 2012 de către Secția de Sociologie a Institutului Integrare Europeană și Științe Politice a AȘM, 51,3% din respondenți se consideră oameni religioși, 32,8% au menționat că ei fac parte din grupul de cetățeni care mai degrabă pot fi numiți oameni care trăiesc după normele bisericesti. Așadar, majoritatea moldovenilor (93%) țin de Ortodoxie și, într-un fel sau altul, 84,1% din populația investigată se identifică drept religioasă. Numai 8,2% din persoanele care au format eșantionul cercetării noastre cred că nu corespund criteriilor (4,1% se declară

absolut nereligioși și tot 4,1% se consideră cetățeni nereligioși), ceilalți 5,8% nu au fost în stare să-și determine gradul de religiozitate.

Pentru aprecierea nivelului de religiozitate, sociologii au propus și cel de-al doilea tip de criterii. Acest tip este explicat prin: cunoașterea dogmelor religioase, a rugăciunilor, a Sfintei Scripturii, credința în magie, puterea vrăjilor, frecvența bisericii, respectarea obiceiurilor, ritualurilor, sărbătorilor, a normelor religioase. Conform acestor criterii, aproximativ 28–34% din membrii comunităților pot fi considerați oameni religioși. Sărbătorile, ritualurile, obiceiurile religioase le respectă mulți, însă locașurile sfinte sunt vizitate numai de o parte din populație. Ele sunt vizitate numai la cununii, botezuri, înmormântări. Dogmele religioase, Sfânta Scriptură, Poruncile lui Dumnezeu, rugăciunile etc. rămân lucruri necunoscute pentru o mare parte de indivizi și, prin urmare, nici normele religioase nu le respectă.

Practica vieții de toate zilele ne vorbește de faptul că există oameni care sunt consacrați complet religiei, trăind după legile duhovnicești. Astfel de persoane mai rar se întâlnesc printre populația care împărtășește religia Ortodoxă și ceva mai des întâlnim în cadrul neoprotestantismului. Acest grup de oameni formează, conform observațiilor noastre, 2-3% din ansamblul populației societății.

* * *

Rezultatele cercetărilor sociologice ne vorbesc că în prezent se observă un interes sporit al populației față de credință și divinitate. Însă situația creată nu ne dă temei să afirmăm că atitudinea întregii populații față de religie s-a schimbat din temelie. O bună parte din cetățeni stau la o parte de credință și locașurile sfinte. Pentru aceștia multe taine spirituale, valori morale și bunuri estetice ale bisericii rămân încă necunoscute. Astfel de persoane mai des se întâlnesc în rândurile tineretului, printre respondenții cu studii superioare și medii de specialitate și bărbații în vârstă de 30-60 de ani. Distanțarea populației de biserică are și rădăcini istorice. În perioada dominației sovietice toată populația a fost supusă educației ateiste. În acest timp au crescut și s-au educat generații de oameni fără religie și cu puțină credință în Dumnezeu, care și în prezent în activitatea lor zilnică admit lucruri străine mediului uman și nu se încadrează în caracteristicile oamenilor corecți, prelungind să educe în același spirit și urmașii lor.

În ultimii 20-25 de ani, viața religioasă în Republica Moldova a cunoscut schimbări radicale: s-a mărit numărul locașurilor sfinte și a slugitorilor bisericii, mai variat a devenit ansamblul serviciilor religioase. În același timp simțitor a crescut numărul oamenilor evlavioși și al persoanelor care vizitează locașurile sfinte. Sub influența religiei, într-un fel sau altul, se află toată populația. Însă astăzi în Republica Moldova nimeni nu duce evidența instituțiilor religioase, cine și cum ele înrăuiesc asupra oamenilor. Aceste informații sunt necesare nu numai instituțiilor administrative și științifice, dar și celor religioase. În ultimele două decenii se manifestă tendința de creștere a numărului organizațiilor religioase

neoprotestante, care își completează rândurile din contul enoriașilor ortodocși. Investigarea de către biserica majoritară a cauzelor acestor mobilități necesită de a avea la dispoziție un șir de materiale statistice: numărul comunităților, amplasarea lor teritorială, numărul de membri ai sectelor etc. Aceste materiale pot fi concentrate de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, așa cum se duce evidența caselor de cultură, a bibliotecilor, școlilor, instituțiilor medicale etc. Din teritoriu aceste date pot fi furnizate organelor de statistică de către comunitățile religioase sau de administrația publică locală.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Пасат В. Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие. Т.1. 1940-1953. Москва: РоССПЭМ, 2009, p. 70.
2. Trofimov L. Biserica Ortodoxă din Basarabia: de la Stalin la independență. Seria "Probleme actuale de istorie națională". Chișinău, 2005, p. 267.
3. Бабий А.И., Голденберг М.А., Табакару Д.Н. Преодоление религии и утверждение атеизма в Молдавский ССР. Кишинев, 1983, p. 83.
4. Trofimov L. Deportările religioase și operațiunea "Nord" din 1951. În: Simposia professorum. Istoria și Științe Politice. Chișinău, 2005, p. 84.
5. Пасат В. Op. cit., p. 84.
6. Barometrul de Opinie Publică. Institutul de Politici Publice. Chișinău, noiembrie 2009, p. 60.

EDUCAȚIA – FACTOR DETERMINANT AL MOBILITĂȚII SOCIALE

Angela MOCANU, *doctor în sociologie,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

Education is considered to be an excellent means which can help achieve universal equality of all the people in our world. In the opinion of many scientists and sociologists, it can also reduce social inequality existing in the sphere of power and welfare. The main task of any reforms (not only in the sphere of education) is the improvement of people's well-being. It can not be realized without a wise, reasonable and responsible approach on the part of all local authorities. Otherwise we will have a new generation that will not be able to work, a generation of amateurs. So, we should always remember that education is the basis of a successful future, and human capital is of a great value for all mankind.

Educația a fost în mod constant considerată un mijloc de egalizare, iar accesul la studii universale va contribui la reducerea inegalităților de avere și putere. Rezultatele cercetărilor în acest domeniu nu pot oferi un răspuns prompt la această întrebare. Cert este faptul că educația tinde să exprime și să reafirme inegalitățile existente în mult mai mare măsură decât tinde să le schimbe.

În acest articol ne-am propus să studiem rolul nivelului de instruire în formarea structurii sociale, care sunt profesiile cele mai prestigioase și de ce, cât de accesibile sunt studiile în Republica Moldova, care este percepția calității studiilor în viziunea respondenților. În calitate de material empiric am utilizat rezultatele cercetării realizate de Secția Sociologie în cadrul proiectului *Evoluția stratificării sociale în condițiile transformării societății și perspectivei de integrare europeană a Republicii Moldova*, unele rezultate ale investigației realizate de Asociația Sociologilor și Demografilor din RM în anul 2011 și chestionării experților din domeniul învățământului și culturii în același an, de asemenea au fost utilizate și date statistice.

În literatura de specialitate sunt două tradiții teoretice care își dispută contribuția esențială în definirea clasei sociale: teoria marxistă și teoria weberiană. Conform teoriei lui Carl Marx, funcționarea structurilor obiective, în speță a raporturilor de proprietate și de producție, predomină interesele, capacitățile și comportamentele actorilor sociali, iar în viziunea lui Max Weber – clasele sociale sunt părți constitutive ale concepției sale asupra acțiunii sociale. Clasele sociale nu mai sunt produsul unor structuri obiective, ci o formă specifică a acțiunii sociale care trebuie înțeleasă și explicată în termenii sistemelor de semnificații (raționale, tradiționale, axiologice, carismatice) implicate în pozițiile comune deținute de indivizi în cadrul pieței. [1,15]

Implicații majore asupra configurației și evoluției structurii sociale o are și creșterea nivelului de educație a populației. Cercetătorii în domeniu consideră că în ultimele decenii a avut loc o creștere considerabilă a nivelului de educație a

populației. În societățile occidentale 70-80% dintr-o generație finalizează învățământul mediu și mai mult de jumătate dintre aceștia își continuă studiile într-o formă de învățământ superior, în timp ce numărul poziției intermediare și înalte din cadrul ierarhiei sociale a evoluat mult mai lent. Astfel, o parte importantă a absolvenților de învățământ mediu, dar și superior trebuie să ocupe poziții sociale aflate sub nivelul de pregătire, fapt care duce la sentimente de frustrare, neîncredere în școală. [1,152]

Nivelul de studii influențează asupra autoestimării sociale. Persoanele cu studii superioare și medii de specialitate se autopozitionează în ierarhia socială preponderent la nivele superioare, spre deosebire de respondenții cu studii medii sau primare, care sunt mult mai pesimiști în această privință.

Tabelul 1. Autopozitionarea într-o grupă socială în dependență de nivelul de studii

Persoane cu venituri ca ale Dvs., din care grup social credeți că fac parte?	Nivelul de instruire						Total
	Universitar	Mediu de specialitate	Mediu general și liceu	General – obligatoriu	Primar	Fără studii	
Către oameni foarte bogați (grupul oligarhic)	33,3%	44,4%	22,2%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Către oameni bogati, care au tot ce le trebuie, fără restricții de consum (grupul social înalt)	35,7%	21,4%	17,1%	14,3%	7,1%	4,3%	100,0%
Către oameni înstăriți, care nu-și permit procurarea lucrurilor luxoase (primul strat al grupului mediu)	35,8%	32,1%	11,1%	18,5%	2,5%	0,0%	100,0%
Către oameni nu prea înstăriți, nevoiți să facă economii (al doilea strat al grupului mediu)	36,1%	39,6%	12,4%	9,8%	0,6%	1,5%	100,0%
Către oameni prost asigurați, care se află la limita sărăciei (grupul social de jos)	22,6%	39,5%	9,5%	21,1%	5,8%	1,6%	100,0%
Către oameni săraci, care permanent duc lipsa celor necesare (grupul social cel mai de jos)	17,6%	23,0%	10,8%	32,4%	9,5%	6,8%	100,0%

Aceeași tendință este confirmată și de către datele statistice, care denotă o rată de ocupare mult mai înaltă a populației cu studii superioare și medii de specialitate. De menționat că același raport se menține din an în an, deși din anul 2005

până în anul 2011 rata de ocupare a populației cu studii superioare a scăzut cu zece unități, aceeași tendință se atestă și la persoanele cu un nivel mai jos de studii, asta pentru că a scăzut rata generală a populației ocupate. (Vezi Tabelul 2)

Tabelul 2. Rata de ocupare a populației după nivelul de instruire

Nivelul de studii	a.2005	a.2006	a.2007	a.2008	a.2009	a.2010	a.2011
Superior	69,5	66,3	66,5	64,9	62,2	60,6	59,2
Mediu de specialitate	58,3	55,4	56,9	56,1	52,1	48,9	50,6
Secundar profesional	56,9	55,2	54,9	54,5	50,4	49,4	50,0
Liceal, mediu general	43,4	37,4	37,3	37,2	35,8	34,8	35,2
Gimnazial	33,9	30,9	29,8	30,0	26,0	24,9	26,2
Primar sau fără școală	13,4	10,5	8,1	6,2	5,1	3,9	4,5

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova

Studiile superioare devin o prioritate pentru un număr tot mai mare de absolvenți ai instituțiilor de învățământ mediu. În ultimii ani s-a mărit numărul elevilor care își continuă studiile în instituțiile superioare de învățământ. Conform datelor statistice, numărul studenților este unul foarte mare vizavi de cel al absolvenților instituțiilor medii de învățământ, iar numărul absolvenților instituțiilor de învățământ superior la 10000 locuitori este în creștere, din anul 2007 până în 2010 numărul lor s-a mărit cu circa 1/3.

De ce vor respondenții să obțină studii superioare? Este o întrebare frecvent abordată, persoanele chestionate răspund la ea în felul următor: circa 70% afirmă că oamenii vor să obțină studii superioare pentru a avea un post de lucru mai bine plătit, aproape fiecare al doilea respondent consideră că aceasta îi va permite să obțină un statut mai înalt în societate, fiecare a treia persoană interviuată consideră că în Republica Moldova este o „modă” să obții studii superioare, fiecare a cincea persoană consideră că obținerea studiilor superioare îi va permite să treacă cu traiul la oraș și să aibă o viață mai ușoară. Asupra acestui moment am vrea să ne reținem atenția. Un număr semnificativ de respondenți speră că studiile superioare ar putea să le îmbunătățească situația materială dificilă în care se află, dacă nu a lor, atunci a copiilor. Conform rezultatelor investigației noastre sociologice, majoritatea celor care consideră că astăzi sunt necesare studiile superioare au o situație materială precară. (Vezi Tabelul 3)

Un motiv de a face facultate ar putea fi și accesibilitatea studiilor. Studiile superioare în viziunea respondenților sunt accesibile, de această părere sunt aproape jumătate din ei, indiferent de nivelul lor de instruire, care afirmă că populația are acces la studiile dorite într-o măsură satisfăcătoare. Însă gradul mai sporit de accesibilitate a studiilor diferă în funcție de nivelul studiilor persoanelor interviuate. Cu cât persoana este mai instruită, cu atât nivelul de accesibilitate al studiilor crește.

Tabelul 3. Studiile necesare în dependență de veniturile familiei

		Cum apreciați veniturile actuale ale familiei Dvs.?					
		Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	Ne ajung numai pentru strictul necesar	Ne ajung pentru un trai decent, dar nu ne permitem cumpărarea unor bunuri mai scumpe	Reusim să cum-părăm si unele bunuri mai scumpe, dar cu re-strângeri în alte domenii	Reusim sa avem tot ce ne trebuie, fara sa ne limităm la ceva	Greu de spus
Ce fel de studii credeți că sunt mai necesare astăzi?	Studii su-perioare	23,7%	19,7%	9,9%	3,3%	0,4%	1,0%
	Studii me-dii profesio-nale	8,3%	10,0%	5,1%	1,9%	0,1%	0,4%
	Medii complete	1,5%	1,9%	0,9%	1,0%	0,1%	0,1%
	Medii in-complete	1,3%	0,1%	–	–	–	–
	Nu stiu, nu raspund	4,7%	2,2%	1,0%	0,6%	0,1%	3 0,4%

Accesibilitatea studiilor diferă și în funcție de venitul respondenților. Persoanele cu venituri mici și foarte mici afirmă că accesul la studii este scăzut și foarte scăzut – circa 1/3 din respondenți sunt de această părere. Persoanele cu venituri mici sunt cei mai puțin informați cu privire la accesibilitatea studiilor, numai că ei nu se pot pronunța vizavi de această problemă – fiecare a zecea persoană cu venituri mici nu poate spune dacă studiile dorite de ei sau de cei apropiați sunt accesibile.

Conform rezultatelor investigației noastre, mai mult de jumătate de respondenți optează pentru studii superioare, o mare parte însă nu este satisfăcută de calitatea lor. Circa ¼ din respondenți sunt nesatisfăcuți sau complet nesatisfăcuți de calitatea studiilor universitare din Republica Moldova. Nu este evaluată mai pozitiv nici calitatea învățământului preuniversitar. Cea mai rea situație la acest capitol, după părerea experților, este în gimnaziile și liceele din localitățile rurale. Doar 15% o apreciază ca fiind una „bună și foarte bună”. Pe când „proastă și foarte proastă” este considerată de 43%, adică aproape jumătate din respondenți. Mai bine stau lucrurile, după părerea experților, în instituțiile din localitățile urbane, unde calitatea este considerată ca fiind una „bună și foarte bună” de către circa 40%. Cea mai bună situație la acest capitol a învățământului preuniversitar rămâne a fi cea din mun. Chișinău: circa 2/3 din respondenți consideră calitatea învățământului ”bună și foarte bună”.

Deși teoretic toate instituțiile preuniversitare de învățământ ar trebui să fie în

condiții similare, căci în sistemul de instruire predomină învățământul de stat, situația diferă în funcție de tipul localității. Gimnaziile și liceele din localitățile rurale se confruntă cu un șir de probleme foarte grave: lipsa cadrelor didactice, asigurarea tehnico-materială a instituțiilor, copiii neșcolarizați etc. Afirmatia foarte des întâlnită câteva decenii în urmă „carte se face peste tot, este nevoie doar de dorință și străduință” deja nu mai este valabilă, iar aceasta înseamnă acces inegal la studii.

Tinerii, după absolvirea instituției superioare de profil, nu vor să activeze în domeniul pedagogiei. Și mai puțini sunt acei care intenționează după facultate să se stabilească cu traiul într-o localitate rurală. Conform rezultatelor cercetării noastre, majoritatea respondenților invocă în calitate de prim criteriu unei profesii prestigioase remunerarea înaltă a ei, iar atunci când sunt rugați să numească cele mai prestigioase profesii în top au nimerit nu tocmai cele mai bine plătite. Cea mai prestigioasă profesie este cea de jurist – 44%, după care urmează cea de medic – 43%, de profesor – 31%, economist – 30%, programator – 22%. Acestea sunt primele cinci profesii considerate cele mai prestigioase, deși în calitate de prim-criteriu al prestigiului profesiei este invocat cel al venitului oferit de aceasta. Putem ușor observa că doar cea de economist și programator ar putea satisface dezideratul respondenților, deoarece salariul mediu pe economie în acest domeniu este cel mai înalt, celelalte – mai puțin, doar dacă se au în vedere și alte surse de venit decât cele oficiale.

Aceste profesii, deși sunt prost remunerate, se află în topul celor mai prestigioase din mai multe considerente. Pentru sectorul rural, care reprezintă 61% din eșantion, sunt o sursă de venit stabil, ceea ce nu poate fi spus despre activitățile în sectorul agrar. Tot în localitățile rurale se mai păstrează încă tradițiile care invocă profesiei de medic și profesor un statut social aparte, net superior celorlalte profesii.

După cum am menționat anterior, venitul este un criteriu important în determinarea prestigiului profesiei, majoritatea respondenților consideră astfel (43%). Gradul de solicitare pe piața muncii – un alt criteriu al prestigiului profesiei, mai mult de 1/3 din cei chestionați invocă acest criteriu drept unul foarte important. Mai puțin de 1/3 de respondenți consideră că o profesie prestigioasă este neapărat și una interesantă. Cu alte cuvinte, prestigiul profesiei, în viziunea majorității respondenților, este determinat de aspectul financiar. Aceasta este indirect afirmată și de următoarele cifre: la întrebarea *Cât de mult vă place profesia Dvs.?* mai mult de 1/3 din cei chestionați au răspuns că le place doar într-o oarecare măsură, majoritatea care au optat pentru această variantă de răspuns sunt cei cu venituri foarte mici. De consemnat că nimeni cu venituri mari n-au indicat că nu le-ar plăcea profesia pe care o are. Deci, putem presupune că nivelul de venit îi oferă persoanei un grad de libertate mai înalt în alegerea profesiei și nu doar salariul este criteriul determinant în aceasta.

Din topul celor mai prestigioase cinci profesii fac parte cele din sfera muncii

intelectuale, profesiile ce țin de munca fizică rămân în afara preferințelor respondenților, deși pe piața muncii sunt solicitați muncitorii calificați. O explicație ar fi că din partea organelor de resort nu se face prea mult pentru a le promova și a oferi studii de calitate care ar corespunde cerințelor și tehnologiilor actuale existente.

În prezent, situația din domeniul învățământului profesional este destul de dificilă. În anul 2003, școlile profesionale polivalente au fost transformate în școli profesionale, fiind eliminat bacalaureatul din programul școlar. Absolvenții primesc un certificat de absolvire și o anexă, unde sunt indicate disciplinele studiate și notele. Cei care vor să susțină BAC-ul trebuie să meargă la liceu. Teoretic, ar părea simplu, dar nu și practic, deoarece apar un șir de probleme de ordin psihologic și chiar material. Unii reprezentanți ai sistemului de instruire profesional ar vedea ieșirea din situația creată în aplicarea în practică a noii reforme a învățământului vocațional/tehnic, al noului Cod al Educației, care ar reglementa clar condițiile de formare a claselor de liceu și ar oferi posibilitate tinerilor să susțină bacalaureatul, iar regulamentele de funcționare ar viza crearea unor parteneriate durabile cu agenții economici, astfel ca ei să dicteze numărul de specialiști și calificările necesare și ar scădea considerabil dificultățile în pregătirea cadrelor muncitorești.

După absolvirea instituției preuniversitare de învățământ tinerii consacră o perioadă foarte mare de timp studiilor profesionale, deseori obțin și studii complementare. Actualmente, etapele de studii decurg în paralel cu activitatea de muncă sau se schimbă una pe alta. Adică absolvenții cheltuie mai mult timp pentru studii decât anterior. Câțiva ani în urmă circula ideea precum că acest lucru se întâmplă din cauza nedorinței tinerilor să înceapă activitatea de muncă deoarece este mai comod să înveți continuu, eschivându-te astfel de responsabilități. Specialiștii din domeniu constată că asemenea situație nu este nouă, în Occident lucrul acesta se întâmplă de mult și pe piață s-au creat locuri de muncă part time, unde tinerii pot îmbina activitatea de muncă cu studiile. [3,16].

Situația din domeniul economiei are impact asupra tuturor celorlalte sfere ale vieții sociale, de aceea am rugat respondenții să dea o apreciere schimbărilor produse în sfera economică în ultimii doi ani în localitățile urbane și rurale. Însă tipul localității nu influențează asupra percepției situației economice: majoritatea o consideră nici bună, nici rea – 29% la sat și 33% la oraș, rea – 23% și respectiv 20%. Doar 2% din respondenți apreciază schimbările produse în ultimii doi ani ca unele foarte bune. Evident că de această evaluare, de felul și măsura în care i-au afectat reformele social-economice sunt legate și planurile de viitor ale respondenților. La întrebarea *Care vă sunt planurile pentru viitorul apropiat?*, cei mai mulți respondenți, circa 1/3, au optat pentru obținerea unei remunerări mai bune a muncii. O mare parte din populație planifică să plece peste hotare, aproape fiecare a șasea persoană intenționează să facă acest lucru în viitorul apropiat. Putem presupune că o parte din respondenții care optează pentru obținerea unei

munci mai bine plătite vor să facă acest lucru peste hotare din moment ce situația economică la noi în țară este văzută prin prisma unor culori sumbre. În comparație cu rezultatele investigațiilor anterioare, cercetarea recentă denotă creșterea numărului celor care vor să rămână în țară, cel puțin pentru o perioadă apropiată de timp – aproape fiecare a cincea persoană intenționează să-și ridice calificarea profesională.

Planurile pentru viitor sunt determinate într-o măsură destul de mare și de nivelul de venit al respondenților. Persoanele cu un venit mic și foarte mic intenționează, în viitorul apropiat, să-și ridice calificarea – aproape fiecare a cincea persoană își dorește acest lucru. Și doar 5% din respondenții cu acest nivel de venit intenționează să-și schimbe locul de muncă, în același timp $\frac{1}{4}$ din ei ar dori să obțină o remunerare mai înaltă a muncii. Peste hotare, după cum și era de așteptat, intenționează să plece tot persoanele cu venituri reduse – fiecare a opta persoană intenționează să-și găsească un loc de lucru în afara țării. Este extrem de mic numărul celor care ar vrea să însușească o altă profesie. Conform rezultatelor cercetării, am obținut un procent al nivelului marjei de eroare a investigației pentru cei cu venituri modeste, iar respondenții asigurați nici nu includ însușirea unei noi profesii în planurile lor pentru viitorul apropiat. Deci, mobilitatea profesională, chiar și la nivel de intenții, este extrem de redusă, indiferent de nivelul de venit al respondenților.

Vizavi de ridicarea calificării profesionale, cei mai exigenți în această privință sunt persoanele cu studii superioare și medii de specialitate: circa $\frac{1}{4}$ din respondenți ar vrea să obțină aceasta în viitorul apropiat. Odată cu scăderea nivelului de studii scade brusc și intenția respondenților de a-și ridica nivelul profesional – doar 5% din respondenți cu studii medii (complete și incomplete) și-ar dori aceasta în viitorul apropiat. Aceeași tendință se observă și în intenția de a obține o remunerare mai bună a muncii sau de a pleca la muncă peste hotare: preponderent intenționează persoanele instruite, cu studii superioare sau medii de specialitate.

Actualmente, devine tot mai popular termenul de *learning as a life-long process*, ceea ce înseamnă instruire pentru întreg parcursul vieții. Cu doar douăzeci de ani în urmă era suficient să obții o singură profesie și/sau calificare și să activezi doar într-un singur domeniu, fără mari schimbări, pe întreaga perioadă activă a vieții profesionale. Acum însă acest lucru este imposibil. Noile tehnologii apar și sunt implementate foarte rapid, aceasta se referă atât la munca intelectuală, cât și la cea fizică.

În această ordine de idei, un rol important îi revine mobilității profesionale sau/și sociale. În opinia lui A. Toffler [4], cunoștințele devin tot mai trecătoare. Adevărul de astăzi mâine poate deveni o iluzie. Individul însă trebuie să învețe și să cunoască faptele și datele existente. În societatea în care individul își schimbă locul de muncă, de trai, relațiile sociale acordă o prioritate mare eficienței învățământului. Școala de mâine trebuie să ofere nu doar informații, ci și metode de lucru cu ea. Elevii și studenții trebuie să se poată debarasa de ideile vechi, să știe

când și cum să le schimbe. Cu alte cuvinte, ei trebuie să învețe a învăța. Omul necărturar al zilei de mâine va fi nu cel care nu poate citi, dar acel care nu a învățat să învețe. Aceasta le va permite persoanelor mai ușor să se încadreze pe piața muncii, să fie mai flexibili și să facă față cerințelor profesionale permanent schimbătoare.

În cadrul investigației noastre am încercat să aflăm care este mobilitatea profesională a respondenților. La întrebarea dacă pe parcursul activității și-au schimbat profesia, circa 1/3 au răspuns afirmativ. Analizând datele obținute, observăm că studiile influențează asupra mobilității profesionale. Conform rezultatelor cercetării, persoanele cu studii universitare și medii de specialitate și-au schimbat cel mai des profesia pe parcursul activității sale – fiecare a patra persoană. Odată cu scăderea nivelului de studii scade și mobilitatea profesională.

Tabelul 4. Mobilitatea profesională în funcție de nivelul de studii

Pe parcursul activității Dvs., v-ați schimbat profesia?	Nivelul de instruire					
	Univer-sitar	Mediu de speciali-tate	Mediu general și liceu	General obligatoriu	Primar	Fără studii
Da	10,8%	15,5%	4,1%	5,3%	1,4%	0,8%
Nu	20,2%	21,4%	6,9%	10,8%	1,5%	1,5%

În concluzie putem spune că nivelul de venit și instruire este determinant în construirea planurilor de viitor al respondenților. Cu cât studiile respondenților sunt mai avansate, cu atât aspirațiile și planurile de viitor sunt mai optimiste. Acești respondenți sunt mai exigenți față de nivelul lor de pregătire și, evident, au un grad de informare mai înalt.

Nivelul de venit influențează asupra intențiilor mobilității profesionale a respondenților. Odată cu creșterea nivelului de venit scad intențiile respondenților de a-și schimba profesia sau domeniul în care activează. Deși unul din motivele principale ale intenției schimbării profesiei este salariul mic la locul de muncă pe care îl dețin, foarte puțini sunt cei care ar intenționa să-și deschidă o afacere pe cont propriu sau declară că ar dori să activeze în sfera privată. Majoritatea respondenților optează pentru sectorul bugetar, deoarece situația este relativ stabilă. Această stare de lucruri se atestă în special în localitățile rurale, unde sfera bugetară le permite oamenilor să dispună de un venit nu prea mare dar fără riscuri.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Larionescu M. Constituirea clasei mijlocii în România. București: Editura Polirom, 2007.
2. Giddens A. Sociologie. București: Editura BIC ALL, 2000.
3. Горшков М. К., Ключарев Г. А. Непрерывное образование в контексте модернизации. Москва: Изд. ИС РАН, ФГНУ ЦСИ, 2011, p. 16-37.
4. Toffler A. Learning for tomorrow. New York: Random House, 1974.

UNELE ASPECTE PRIVITOARE LA SUPRAVEGHEREA ȘI REINTEGRAREA SOCIALĂ A DELINCVENȚILOR

Toader TOMA, *doctor în drept,*
Universitatea „George Bacovia”, Bacău, România

Summary

The execution of penal sanctions is carried out in specialized state institutions (juvenile rehabilitation centers, prisons), which involves the individual's isolation from the community he is a part of and inclusion in a re-socialization program.

The feeling of distrust with which he is received after the liberation in society, lack of means of subsistence, lack of employment, lead, eventually, to committing criminal acts, usually scams, thefts, robberies, etc., that have as legal effect, criminal liability of the individual and return to prison.

Accordingly, in our scientific approach we advocate for a community justice, so that the juvenile should be protected as far as possible from the adverse effects of the prison environment, especially when it comes to primary offences.

In contextul profundelor mutații în planul vieții sociale, economice și politice, abordarea administrării justiției capătă o nouă dimensiune – justiția restaurativă, care nu înseamnă abandonarea sistemului tradițional de justiție penală, ci redimensionare acestuia.

Din această perspectivă, comunitatea este chemată să participe la implementarea unor măsuri și adoptarea unor sancțiuni neprivative de libertate, de natură să conducă la punerea capătului litigiului apărut între victimă și agresor, prin acoperirea prejudiciului material și moral suferit de victimă, ca urmare a delictului comis, la reabilitarea și reintegrarea socială a agresorului sau, după caz, excluderea acestuia și îmbunătățirea relațiilor interpersonale, în cadrul comunității afectate de comiterea acestui delict.

Este firesc să fie așa, deoarece aceste delikte sunt produse de unii membri ai comunității în dauna ei și a membrilor ce o compun, iar menținerea unui climat de normalitate și stabilitate socială nu se poate realiza decât printr-o strânsă concurență între agresor, victimă și comunitate.

Mediul carceral nu trebuie populat cu infractorii primari, nepericuloși, cu cei care comit anumite delikte împotriva patrimoniului public și privat, aceștia putând fi încredințați comunității în vederea supravegherii și reintegrării sociale.

Petre Pandrea critică instituția penitenciarului din următoarele considerente:

- dispariția sentimentului de onoare în penitenciar, datorită promiscuității în care trăiește, ce scade nivelul moral;
- apariția complexelor antisociale;
- capacitatea de adaptare la mediu se diminuează în penitenciare, din cauza atmosferei artificiale;
- penitenciarul se transformă ușor în „școala crimei”. [1, p.376]

Atmosfera în penitenciar nu este blândă, așa cum încearcă să o prezinte responsabilii acestei instituții. Sunt semnalate cazuri de maltratare a deținuților de

gardieni, tratamente rele aplicate între deținuți, cărora le cad victime cei cu constituție fizică mai puțin robustă, noii veniți fiind „botezați” în modul specific pușcăriașilor. Deținuții suferă o serie de privațiuni: sunt lipsiți de libertate, de venitul adecvat, absența anturajului familiei și prietenilor etc., la care se adaugă unele cutume specifice mediului carceral. Astfel, „noii veniți” sunt luați în primire de șeful lor de cameră, căruia trebuie să i se supună necondiționat, să-i satisfacă orice cerință a acestuia sau a altor condamnați, iar, în principal, violatorii, pedofili, incestuoșii devin ei înșiși victime ale violului în mediul carceral.

Capacitatea legală de cazare în închisori este depășită cu 40% și pentru condițiile improprie de detenție, România este condamnată în zeci de procese anual de către CEDO, statul fiind obligat la plata unor despăgubiri importante chiar de către autorii unor infracțiuni deținuți în astfel de condiții.

Pentru a ajunge la capacitatea legală nu este nevoie de amnistierea unor infracțiuni și grațierea unor pedepse, așa cum recent a fost inițiat un proiect, ci de transformarea restului de pedeapsă cu închisoare, în obligarea la prestarea unei activități în folosul comunității. Aceste stări de lucruri nu conduc la reeducarea condamnaților, ci dimpotrivă, la înrăirea acestora, devenind astfel potențiali recidiviști.

Din bilanțul Administrației Naționale a Penitenciarelor din România rezultă că la sfârșitul anului 2012 ponderea deținuților recidiviști era de 45, 78%, raportat la efectivul total (31.817 de deținuți) aceasta reprezentând o creștere ușoară comparativ cu anii precedenți: 44,82% în 2009 și 44, 93% în 2010 și o scădere nesemnificativă (45, 87 %) față de anul 2004 [4] .

Dacă scopul detenției este prevenția, iar numărul recidiviștilor internați în penitenciar este mai mare de 30%, se pune problema eficienței acestei instituții sau, așa cum arăta Durkheim [2, p. 34], „în ce măsură autoritatea impusă prin pedeapsă este recunoscută ca legitimă”.

La sfârșitul anului 2012, bugetul Administrației Naționale a Penitenciarelor din România era de 912.505 mii lei. Pentru întreținerea unui deținut în anul 2012 s-au alocat, lunar, în medie 417 lei și 77 lei contribuție CASS.

Încălcarea drepturilor omului continuă să fie o problemă pentru statul roman. Astfel, în urma procesului de monitorizare în privința respectării acestor drepturi, statul a fost condamnat, de către CEDO, pentru încălcarea drepturilor deținuților prin 10 hotărâri pronunțate în 2012 față de 19 în anul 2011. Ca urmare a acestor încălcări, statul român a fost obligat la plata unor despăgubiri în cuantum de 119, 950 euro, comparativ cu suma de 278,615 euro în anul 2011[2] .

Din datele prezentate mai sus rezultă că statul suferă prejudicii imense prin comiterea de către diferiți indivizi a unor fapte de evaziune fiscală, spălare de bani, deturnare de fonduri etc., tot el suportă cheltuielile cu întreținerea și reeducarea unor astfel de infractori aflați în detenție și tot el plătește pentru erorile judiciare comise de judecători, pentru tratamente rele aplicate deținuților în penitenciare, precum și pentru alte abuzuri comise de agenții săi. Așadar, sistemul de detenție

se dovedește a fi ineficient și costisitor, de aceea milităm pentru primatul unor sancțiuni și măsuri comunitare.

Obligarea prestării unei munci în folosul comunității, confiscării bunurilor dobândite în mod ilicit, interdicția de a ocupa o funcție publică, precum și de a beneficia, după caz, de o pensie specială etc. sunt doar câteva dintre măsurile și sancțiunile care trebuie să fie aplicate evaziioniștilor, delapidatorilor, deturnătorilor de fonduri, primitorilor de mită, traficantilor de influență etc., iar autorii erorilor judicării, a rețelilor tratamente ori a altor abuzuri să despăgubească victima, și nu statul.

Educația și munca sunt pârgurile care conduc la diminuarea riscului de recidivă. Reabilitarea și reintegrarea socială a delincvenților necesită o educație mai bună, asigurarea sănătății psihice și fizice, o relaționare mai bună cu ceilalți membri ai comunității, oferirea unor șanse reale prin găsirea unor asigurări de locuri de muncă, de locuințe etc., probleme ce țin de comunitate și, mai puțin, de instituția detenției. Impunerea unor restricții privind libertatea condamnatului și obligații în sarcina acestuia (sancțiuni și măsuri comunitare) se face de către instanță, dar implementarea lor este asigurată de instituțiile prevăzute de lege. În această categorie sunt incluse sancțiunile impuse de instanță, orice măsură luată în loc de sancțiune penală și orice modalitate de executare a sentinței custodiale circumscrisă conceptului de sentință europeană.

În literatura de specialitate, conceptul de sentință europeană sau sentință neprivativă de libertate face obiectul unor interpretări diferite, dar trebuie de reținut că aceste sentințe sunt gestionate de serviciile de probațiune din toate sistemele moderne de drept. Sintagma probațiune semnifică „*corecție fără detenție*” și presupune lăsarea infractorului în libertate, în comunitate, sub supraveghere.

Ca idee, probațiunea a apărut odată cu evoluția curentelor și doctrinelor criminologice, sociologice, ce au determinat apariția altor concepte în filosofia justiției penale. În perioada modernă, probațiunea era definită ca fiind parte a complexului de justiție penală. Probațiunea este o instituție de justiție penală a cărei rol în cadrul sistemului este hotărât de guvern, activitățile acesteia fiind determinate direct prin politicile guvernamentale. Aceasta se aplică, în locul încarcerării, tinerilor, infractorilor primari, celor condamnați pentru delikte minore și implică restricții ce vizează, de regulă, interzicerea deținerii armelor, consumului de alcool și părăsirii, fără aprobare, a teritoriului aflat în jurisdicția instanței care a luat această măsură. Probațiunea cuprinde programe care îl deturneză complet pe infractorul primar sau pe minor de la tribunale, având drept scop supravegherea și reintegrarea socială a acestuia.

Obiectivele sistemelor moderne de probațiune sunt:

- nevoia de securitate a individului în cadrul comunității;
- prevenirea infraționalității;
- asigurarea unui tratament corespunzător celor ce comit aceste fapte incriminate de lege și victimelor lor, în sensul unei justiții restaurative;

- adaptarea normelor etico-juridice la mutațiile survenite în ansamblul sistemului economic, cultural sau social [4, p.224].

Reglementarea măsurilor și sancțiunilor neprivative de libertate și a justiției juvenile este prevăzută într-o serie de documente internaționale, europene și în dreptul intern, precum: *Declarația Universală a Drepturilor Omului*; *Convenția Europeană a Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului*; *Convenția împotriva Torturii și altor Pedepse ori Tratamente Crude, Inumane sau Degradante* etc., Codul Penal român și alte acte normative interne.

Regulile și Standardele Minime pentru Măsurile Neprivative de Libertate – Regulile de la Tokyo, prevăd ca în deciziile adoptate autoritățile judiciare să ia în considerație aspecte ca:

- nevoile de reabilitare ale infractorului;
- protecția societății;
- protecția intereselor victimei, ce va fi consultată de câte ori e necesar.

În acest sens, autoritățile pot dispune următoarele măsuri:

- sancționarea verbală (admonestarea, mustrarea, avertismentul);
- renunțarea necondiționată la învinuire;
- sancțiuni economice și amenzi;
- confiscarea sau decizia de expropriere;
- restituirea;
- suspendarea sau amânarea pronunțării hotărârii;
- probațiunea și supravegherea judiciară;
- munca în folosul comunității;
- arestul la domiciliu;
- orice alt tratament non-instituțional.

Aceste măsuri pot fi și combinate.

Consiliul European, preocupat de eficientizarea aplicării măsurilor și sancțiunilor comunitare, a emis *Recomandarea 22/2000 (reluarea R-92-16)*, ce prevede următoarele categorii de măsuri și sancțiuni comunitare:

- alternative la arestul preventiv;
- probațiunea ca sancțiune independentă, fără pronunțarea unei sentințe cu închisoare;
- suspendarea executării pedepsei cu închisoarea sub supraveghere;
- munca în folosul comunității;
- mediere victimă-infractor;
- obligarea la tratament;
- supraveghere intensivă în comunitate;
- monitorizare electronică;
- libertate condiționată;
- supraveghere post-liberatorie.

În România, cadrul juridic al măsurilor și sancțiunilor europene (comunitare

până în anul 2009, europene conform *Tratatului privind Uniunea Europeană* de la Lisabona din 2009) îl reprezintă Codul Penal, în care sunt reglementate instituția libertății supravegheate și instituția suspendării executării pedepsei sub supraveghere, precum și Ordonanța Guvernului 22/2000 care reglementează instituția probațiunii.

Aplicarea măsurilor prevăzute de dreptul european presupune și aplicarea instituției probațiunii. Astfel, instanța stabilește în sarcina serviciului de probațiune supravegherea unei persoane (inculpat, condamnat, în virtutea unor argumente strict juridice, precum gravitatea faptei, antecedente penale, cu reținerea datelor privind profilul psihosocial din referatul întocmit de consilierul de probațiune).

Supravegherea nu are caracter polițienesc, probațiunea este o permanentă activitate integrată de control, asistare și ajutor. Deținuții internați au mai multe posibilități de a petrece timpul în afara penitenciarelor:

- ore de muncă în serviciul comunității;
- înlocuirea pedepselor cu amenzi;
- despăgubiri oferite de făptuitor victimei, în bani sau servicii;
- programe de reconciliere victimă-făptaș;
- comunități terapeutice;
- permise de absență temporară.

Din analizele activității instituției probațiunii rezultă că această instituție, relativ nouă, întâmpină greutăți de ordin legislativ, financiar, organizatoric, neîncrederea în eficiența acesteia manifestată de unii magistrați. Astfel, puține sunt cazurile în care instanțele, cu greu, pronunță o sentință de suspendare sau supraveghere, dovadă sunt și puținele hotărâri date în acest sens.

Articolul 2 din Legea nr. 129/2002 privind organizarea și funcționarea serviciilor de reintegrare socială și supraveghere prevede că aceste servicii sunt în competența și autoritatea Ministerului Justiției, având ca atribuții principale reintegrarea socială a persoanelor care au săvârșit infracțiuni, menținerea lor în stare de libertate și supravegherea executării obligațiilor stabilite de instanța de judecată.

Activitatea acestor servicii este strâns legată, prin parteneriate cu organizațiile neguvernamentale, de implicarea membrilor comunității, punând în prim-plan asigurarea protecției societății. Dacă în urma evaluării riscului de consilierul de reintegrare socială rezultă că sunt îndoieli cu privire la viabilitatea măsurii luate, reprezentantul acestei instituții va fi primul care va propune instanței de judecată aplicarea pedepsei privative de libertate. În cazul în care se constată nerespectarea condițiilor de supraveghere impuse prin sentință, consilierul are obligația de a sesiza instanța de judecată care poate revoca hotărârea, transformând-o în pedeapsă privativă de libertate.

Legea instituie în sarcina serviciilor de supraveghere și reintegrare socială următoarele responsabilități:

- supravegherea respectării de persoana condamnată a măsurilor prevăzute de legea penală;

- supravegherea executării de persoana condamnată a obligațiilor impuse de instanță;
- la solicitarea instanțelor de judecată, întocmesc referate de evaluare a inculpaților sau persoanelor supuse reintegrării sociale;
- colaborează cu instituțiile publice în vederea executării măsurii de obligare a minorului, la prestarea unei activități nerenumerate, într-o instituție de interes public;
- la cerere, consiliază infractorii privind comportamentul social, individual și de grup;
- inițiază și derulează programe speciale de protecție, asistență socială, juridică a minorilor și tinerilor ce au săvârșit infracțiuni;
- inițiază și derulează, potrivit legii, programe de resocializare a persoanelor, care au solicitat participarea, pentru sprijinirea și respectarea condițiilor impuse de instanță și reintegrarea lor socială, în colaborare cu voluntarii și reprezentanții societăți civile, organizații guvernamentale și neguvernamentale, române și străine;
- colaborează cu instituțiile publice și private, cu persoane fizice și juridice din competența lor teritorială, în vederea identificării locurilor de muncă disponibile, cursurilor școlare, de calificare sau recalificare profesională;
- alte atribuții prevăzute de lege.

Serviciile de reintegrare socială și supraveghere desfășoară activități în faza de urmărire penală, în faza de judecată și în faza de execuție a sancțiunii civile sau penale, după caz.

În faza de urmărire penală: activitatea constă în întocmirea, la cererea parchetului, a referatului de evaluare, cu motivele ce impun necesitatea dispunerii arestării preventive.

În faza de judecată: instanța poate solicita serviciilor de supraveghere și reintegrare socială întocmirea referatului de evaluare ce trebuie depus la instanță în maxim șapte zile de la solicitare. În principiu, referatul reprezintă o evaluare criminologică a faptei penale a inculpatului, a riscului de recidivă și a perspectivelor de reintegrare a acestuia.

În faza execuțională: serviciul de reintegrare socială supraveghează modul de respectare a măsurilor dispuse de instanță de cel condamnat la închisoare cu suspendarea executării sub supraveghere.

Supravegherea condamnatului este reglementată de dispozițiile Hotărârii Guvernului României nr. 1239/2000, ce stabilește în competența serviciilor de reintegrare socială și supraveghere obligația de:

- a întocmi periodic, la fiecare șase luni, un raport privind modul în care condamnații respectă măsurile dispuse de instanță;
- a informa periodic instanța cu privire la evoluția comportamentului persoanelor aflate în supravegherea sa.

Nerespectarea de condamnat a obligațiilor stabilite atrage avertizarea lui în

scris, iar dacă continuă să încalce obligațiile stabilite, nu dă semne de îndreptare, serviciul de reintegrare socială și supraveghere va sesiza instanța de judecată competentă.

În baza protocoalelor de colaborare cu penitenciarele, aceste servicii pot oferi asistență, consiliere, programe de resocializare și pregătire pentru liberare a condamnaților. În acest sens, persoanele condamnate, aflate în supravegherea serviciilor de reintegrare socială și supraveghere, la cerere, pot beneficia de asistență și consiliere în vederea obținerii unei locuințe.

Serviciile de supraveghere și reintegrare socială încheie o serie de protocoale de colaborare cu instituții și organizații locale (agenții de formare și ocupare a forței de muncă, primării, servicii sociale etc) în vederea acordării sprijinului necesar condamnatului. De asemenea, au competența să ofere, la cerere, persoanelor grațiate asistență și consiliere. Asistența și consilierea pot fi prestate de organizațiile nonguvernamentale cu care serviciile de reintegrare au încheiate protocoale.

În concluzie se impun unele observații. Teoria, legislația penală și necesitățile practice au condus la luarea unor măsuri și sancțiuni neprivative de libertate, în cazul executării unei pedepse a închisorii pe durată scurtă, a infractorilor primari, nepericuloși, ce au comis infracțiuni ușoare sau dacă se apreciază că este mai eficientă nedispunerea unor astfel de măsuri.

Aplicarea măsurilor și sancțiunilor comunitare poate conduce la rezultate mai bune în cazul în care condamnatul respectă obligațiile impuse de instanță, nu comite, cu intenție, alte fapte penale în perioada pedepsei neprivative de libertate.

Aceste măsuri și sancțiuni comunitare sunt benefice, la nivel individual și macrosocial, din următoarele considerente:

- existența unor deficiențe din sistemul penitenciar privind derularea procesului de resocializare;
- influențele negative ale mediului carceral, îndeosebi asupra infractorilor primari;
- post-condamnatul este primit cu neîncredere în societate;
- costurile ridicate ale procesului de resocializare a infractorului din mediul carceral.

Asistența socială este principalul mecanism prin care societatea intervine, pentru a preveni, limita sau înlătura efectele negative ale evenimentelor ce se produc asupra persoanelor sau grupurilor de persoane mai mult sau mai puțin vulnerabile. Obiectivul principal al protecției sociale îl constituie diminuarea sau înlăturarea consecințelor unor riscuri asupra mediului și nivelului de trai al unor segmente ale populației.

Activitatea serviciilor de reintegrare socială și supraveghere este îngreunată de lipsa de receptivitate a organelor și instituțiilor.

Ineficiența acestor servicii, datorate unor cauze subiective și obiective, este

explicată prin existența unui mare număr de narcomani, alcoolic, tineri care trăiesc în canale sau prin prezența pe stradă a prostituatelor, cerșetorilor etc.

Unii dintre tinerii post-instituționalizați au avut șansa de a fi preluați de fundații creștine și organizații neguvernamentale, unde li s-au oferit condiții corespunzătoare de locuit, posibilitatea continuării studiilor, obținerea unor locuri de muncă etc.

Implementarea măsurilor de reintegrare socială este îngreunată de lipsa fondurilor, cauzată de criza economică, lipsa de preocupare în întocmirea de programe și proiecte de accesare a fondurilor europene în acest domeniu.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Pandrea Petre. Criminologia dialectică. București: Fundația Regele Ferdinand, 1945.
2. Durkheim E. Le suicide etude sociologique. Paris F: Alcans, 1987.
3. Bilanțul Administrației Naționale a Penitenciarelor din România pe anul 2012.
4. Sandu Maria. Probațiune și reinsertie socială în tranziția românească. În: Sociologia populațiilor vulnerabile. Coord: Vasile Miftode. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2004.

DIMENSIUNEA ECONOMICĂ A SECURITĂȚII ȘI SĂNĂTĂȚII ÎN MUNCĂ LA NIVELUL ORGANIZAȚIILOR

Alic BÎRCĂ, *doctor în economie,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

This article talks about the legal and economic aspects of occupational safety and health in organizations. Enhancing the competitiveness of organizations is possible not only by maximizing profit, but also by creating a favorable image in the labor market and ensuring adequate occupational safety and health. This in turn reduces costs related to accidents and occupational diseases. Therewith, organizations need to allocate sufficient resources to prevent possible accidents at work or certain illnesses. It is known that the cost of preventing work accidents and illnesses are much lower than when the phenomenon occurred. Therefore, for organization is important to know not only the costs of health and safety at work that have to bear, but also the benefits that could be achieved in the case of adequate policy implementation in the field of occupational safety and health. In most cases, the benefits derived from the implementation of actions and measures for work security and health cover costs incurred by organizations for this purpose. When it comes to the economic aspects of occupational safety and health we must take into account the effects of accidents and illnesses that are not only of an economic nature but also involves such sides as physical, mental, social, professional, etc.

In condițiile actuale, managementul modern al organizațiilor acordă o atenție tot mai mare capitalului uman de care dispun acestea, în sensul valorificării cât mai eficiente. În același timp, protejarea capitalului uman sau a resurselor umane devine una din prioritățile noilor sisteme manageriale.

Sporirea competitivității organizaționale presupune nu doar obținerea unui profit din ce în ce mai mare, ci și crearea unei imagini pe piața muncii, care să o recomande atât din punctul de vedere al calității și seriozității, cât și din punctul de vedere al asigurării securității și sănătății personalului său. Așadar, nu trebuie lăsată pe ultimul plan problema legată de a avea la dispoziție doar resurse umane bine pregătite, motivate și antrenate, dar, în același timp, și cu o stare bună de sănătate, care să-și desfășoare activitatea într-un mediu de muncă sigur.

Cu regret, potrivit Organizației Internaționale a Muncii (OIM), în fiecare an peste două milioane de persoane își pierd viața din cauza bolilor profesionale, ceea ce constituie de șase ori mai multe decât în cazul accidentelor de muncă. Raportul intitulat 'Prevenirea bolilor profesionale' semnalează că 2,34 milioane de oameni mor anual din cauze generate de locul de muncă, dintre aceștia 2,02 milioane pierzându-și viața în urma bolilor profesionale. De asemenea, tot în fiecare an se înregistrează 160 de milioane de cazuri de boli care nu sunt mortale, ci provocate în urma exercitării profesiei.

În SUA, statisticile în domeniu au consemnat pentru anul 2011 un număr de 207.500 de cazuri de boli profesionale nemortale, cele mai frecvente fiind afecțiuni ale pielii, pierderea auzului din cauza zgomotului și bolile respiratorii.

În același timp, în fiecare an, 4,9 milioane de accidente de muncă determină absențe de peste 3 zile de la locul de muncă. Costul accidentelor de muncă și al bolilor profesionale variază în cele mai multe țări ale lumii de la 2,6% la 3,8% din produsul național brut (PNB), fapt ce conduce la afectarea atât a fiecărei organizații în parte, cât și a economiilor naționale.

Cadrul legal privind securitatea și sănătatea în muncă în Republica Moldova

Securitatea și sănătatea în muncă trebuie să ocupe un loc important în activitatea managerială a organizațiilor și să fie privită ca un aducător de beneficii în afaceri, și nu ca un cost sau o pierdere. Aplicarea legislației securității și sănătății în muncă conduce la reducerea numărului de accidente de muncă și la creșterea nivelului de protecție pentru angajați.

Potrivit Legii securității și sănătății în muncă nr. 186 din 10.07.2008, organizațiile trebuie să asigure securitatea și sănătatea angajaților sub toate aspectele ce țin de activitatea desfășurată. De asemenea, managementul superior al organizațiilor este obligat să:

- evalueze riscurile profesionale, în special la alegerea echipamentelor de muncă, a substanțelor sau a preparatelor chimice utilizate, precum și la amenajarea locurilor de muncă;
- asigure aplicarea măsurilor de prevenire, precum și a metodelor de producție și de muncă care să ducă la îmbunătățirea nivelului securității și al sănătății angajaților și să fie integrate în toate subdiviziunile organizației și la toate nivelurile ierarhice;
- ia în considerare capacitatea angajaților în ceea ce privește sănătatea și securitatea acestora ori de câte ori le este încredințată o sarcină de muncă;
- se asigure că planificarea și introducerea de noi tehnologii fac obiectul consultării angajaților și/sau a reprezentanților lor în ceea ce privește consecințele alegerii echipamentului, condițiilor de muncă și mediului de muncă asupra securității și sănătății angajaților;
- ia măsurile corespunzătoare pentru ca în zonele de risc grav și specific să poată avea acces numai salariații care au primit instrucțiuni adecvate privind securitatea și sănătatea în muncă;
- evalueze riscurile profesionale, inclusiv a celor referitoare la grupurile sensibile la riscuri specifice;
- țină evidența accidentelor de muncă ce au ca efect incapacitatea de muncă a angajatului pentru mai mult de 3 zile;
- stabilească pentru angajați atribuțiile ce le revin în domeniul securității și sănătății în muncă, corespunzător posturilor de muncă sau funcțiilor exercitate;
- angajeze numai persoane care, în urma examenului medical și, după caz, a testării psihologice a aptitudinilor, corespund sarcinii de muncă pe care urmează să o execute;

- asigure efectuarea examenului medical periodic și, după caz, testarea psihologică periodică a angajaților;
- acorde angajaților, în mod gratuit, echipament individual de protecție;
- ofere angajaților echipament de protecție [3].

Potrivit aceleiași legi, angajatului căruia i s-a stabilit gradul de reducere a capacității de muncă, ca urmare a unui accident de muncă sau a unei boli profesionale, i se plătește, din sursele financiare ale organizației care poartă vina pentru accidentul de muncă sau pentru boala profesională, pe lângă despăgubirea stabilită de lege, o indemnizație unică, luându-se ca bază salariul mediu lunar pe țară, pentru fiecare procent de pierdere a capacității de muncă, dar nu mai puțin de un salariu anual al accidentatului. În caz de deces al angajatului în urma unui accident de muncă sau a unei boli profesionale, unitatea care poartă vina pentru accidentul de muncă sau pentru boala profesională acoperă prejudiciul material persoanelor care au dreptul la aceasta, în modul și în mărimea stabilită de lege, și, în plus, le plătește, din contul surselor financiare proprii, o indemnizație unică, luându-se ca bază salariul mediu anual al celui decedat, înmulțit la numărul anilor compleți pe care acesta nu i-a trăit până la vârsta de 62 de ani, dar nu mai puțin de 10 salarii medii anuale. În cazul în care reducerea capacității de muncă sau decesul angajatului a survenit în urma unui accident de muncă nu doar din vina organizației ci și a accidentatului se aplică răspunderea mixtă conform legii și mărimea indemnizației unice se reduce în dependență de gradul de vinovăție a accidentatului.

În afară de legea sus-menționată, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat în anul 1999 Legea nr. 756 cu privire la asigurarea pentru accidente de muncă și boli profesionale. Potrivit legii respective, asigurarea pentru accidente de muncă și boli profesionale constă în stabilirea unor raporturi specifice prin care se asigură protecția socială împotriva următoarelor categorii de riscuri profesionale:

- diminuarea capacității de muncă;
- pierderea capacității de muncă;
- deces ca urmare a accidentului de muncă sau a bolii profesionale.

Asigurarea pentru accidente de muncă și boli profesionale face parte integrantă din sistemul public de asigurări sociale obligatorii. Asigurarea pentru accidente de muncă și boli profesionale garantează persoanelor asigurate un ansamblu de prestații și indemnizații pentru:

- diminuarea și compensarea consecințelor accidentelor de muncă și bolilor profesionale;
- promovarea securității muncii și a prevenirii accidentelor de muncă și a bolilor profesionale.

Asigurarea pentru accidente de muncă și boli profesionale se fundamentează pe principiul asumării riscului profesional de către persoanele ce beneficiază de rezultatul muncii prestate, pe principiul contributivității obligatorii și pe alte

principii ale sistemului public de asigurări sociale obligatorii. Asigurător pentru accidente de muncă și boli profesionale este Casa Națională de Asigurări Sociale și structurile teritoriale ale acesteia.

Raporturile de asigurare se stabilesc între angajator și asigurător. Angajatori sunt denumite persoanele juridice și fizice care folosesc munca salariată. Angajatorul are obligația să realizeze fiecărui salariat asigurarea pentru accidente de muncă și boli profesionale din momentul încheierii contractului individual de muncă.

Potrivit legii cu privire la asigurarea pentru accidente de muncă și boli profesionale, obiectivele asigurării sunt:

- prevenirea accidentelor de muncă și a bolilor profesionale;
- reabilitarea medicală și profesională a asiguraților, victime ale accidentelor de muncă și bolilor profesionale, precum și recuperarea capacității de muncă a acestora;
- acordarea de prestații și indemnizații în bani.

Legea cu privire la asigurarea pentru accidente de muncă și boli profesionale prevede ca asigurații să beneficieze de anumite prestații și indemnizații de asigurare, și anume:

- prestații pentru reabilitare medicală;
- prestații pentru recuperarea capacității de muncă;
- prestații pentru reabilitarea profesională;
- indemnizație pentru incapacitate temporară de muncă;
- indemnizație pentru transferarea temporară la altă muncă;
- indemnizație de invaliditate;
- indemnizație de deces [2].

În Republica Moldova există cadrul legal necesar pentru oferirea tuturor angajaților a unor condiții de muncă adecvate ce ar conduce la diminuarea numărului accidentelor de muncă și al îmbolnăvirilor profesionale. Dacă managementul superior al organizațiilor ar înțelege importanța respectării legislației privind securitatea și sănătatea în muncă, pierderile de vieți omenești, precum și cele de natură financiară provocate de accidentele de muncă ar putea fi prevenite sau diminuate.

Cadrul economic privind securitatea și sănătatea în muncă

Accidentele de muncă și bolile profesionale presupun din punct de vedere economic și uman costuri ridicate. Accidentele de muncă și bolile profesionale produc pierderi atât pentru persoanele fizice, cât și pentru angajatori și societate în general. Deși se depun eforturi considerabile, numărul accidentelor de muncă și al bolilor profesionale rămâne încă la un nivel destul de ridicat.

Accidentele de muncă și bolile profesionale pot avea un impact financiar major și repercusiuni grave asupra viitorului organizației. Aceasta determină ca or-

ganizațiile să întreprindă măsuri și acțiuni concrete în vederea asigurării unor locuri de muncă cu un nivel cât mai ridicat de securitate și sănătate în muncă. Prevenirea necorespunzătoare a bolilor profesionale are efecte negative semnificative nu numai asupra angajaților afectați și a familiilor acestora, dar și asupra societății în ansamblul ei din cauza costurilor enorme pe care acestea le generează. Întotdeauna prevenirea este mai eficientă și mai puțin costisitoare decât tratarea bolilor profesionale și/sau reabilitarea angajaților care au fost afectați de asemenea boli.

Așadar, nerespectarea cadrului legal în materie de securitate și sănătate în muncă din partea organizațiilor poate avea consecințe economice asupra acesteia. O evaluare cantitativă a tuturor consecințelor accidentelor de muncă și a bolilor profesionale, sau cel puțin a celor cuantificabile, determină introducerea denumirii de cost al acestor evenimente, care poate fi utilizat ca indicator economic. Costurile legate de securitatea și sănătatea în muncă pot fi grupate în două categorii: directe și indirecte.

În categoria costurilor directe sunt incluse cele legate de asigurarea pentru accident de muncă și boală profesională, precum și cele pentru prevenirea riscurilor profesionale.

În calitate de costuri indirecte sunt considerate pierderile economice neacoperite prin asigurarea de accident de muncă și boală profesională, care prejudiciază atât bugetul național, cel al asigurărilor sociale, cât și organizația. În mare parte acestea se referă la:

- cheltuieli pentru repararea mașinilor avariate sau înlocuirea lor;
- pierderile de materiale, de timp de muncă la nivelul angajaților victimei pentru primul ajutor acordat;
- costul forței de muncă ce înlocuiește victima;
- pierderile de producție pe durata absenței victimei;
- cheltuieli exprimate prin numărul de zile de muncă pierdute prin concedii medicale;
- penalități pentru întârzieri la livrarea produselor etc. [7; 145].

Dimensiunea economică a fenomenului accidentării și al îmbolnăvirii profesionale înglobează două componente:

- costul accidentelor de muncă și al bolilor profesionale, ca indicator economic ce reflectă toate efectele cuantificabile ale acestor evenimente;
- efectele economice ale accidentelor de muncă și/sau ale bolilor profesionale.

Costul accidentelor de muncă și al bolilor profesionale

Pentru a putea aborda problema eficienței securității și sănătății în muncă este necesar să se poată stabili un cost al securității, respectiv al non-securității, care să fie comparat cu cheltuielile efectuate pentru prevenire.

Costul securității / non-securității reprezintă de fapt costul accidentelor de muncă și al bolilor profesionale eliminate/produse, respectiv suma valorică a tuturor pierderilor generate de accident sau boală.

Prin urmare, stabilirea costului accidentelor de muncă și al bolilor profesionale nu se poate realiza dacă nu se cunosc consecințele lor și, implicit, dacă aceste consecințe nu pot fi cuantificate prin indicatori cantitativi, respectiv financiari sau economici.

Evidențierea ansamblului tuturor implicațiilor accidentelor de muncă și ale bolilor profesionale este deosebit de dificilă, datorită naturii lor variate și multiplelor planuri în care se manifestă, dar constituie singura cale de a le identifica pe cele cuantificabile. Costul accidentelor de muncă și al bolilor profesionale poate fi utilizat și pentru alte aplicații, nu numai pentru eficientizarea activității de securitate și sănătate în muncă la nivel de agent economic.

Astfel, putem menționa că identificarea consecințelor și determinarea costului accidentelor de muncă și al bolilor profesionale poate constitui un instrument pentru îmbunătățirea calității vieții întregii populații și nu doar a celei active, deoarece prin diminuarea pierderilor generate de accidente de muncă/boli profesionale se poate realiza o redistribuire a resurselor societății către alte sectoare.

Obiectivul tuturor eforturilor pentru securitatea umană trebuie să fie cel de a face ca viețile omenești să fie îndelungate și oamenii să beneficieze de o bună sănătate, de a extinde speranțele unei vieți sănătoase cât mai mult posibil în raport cu fondurile disponibile acestui scop.

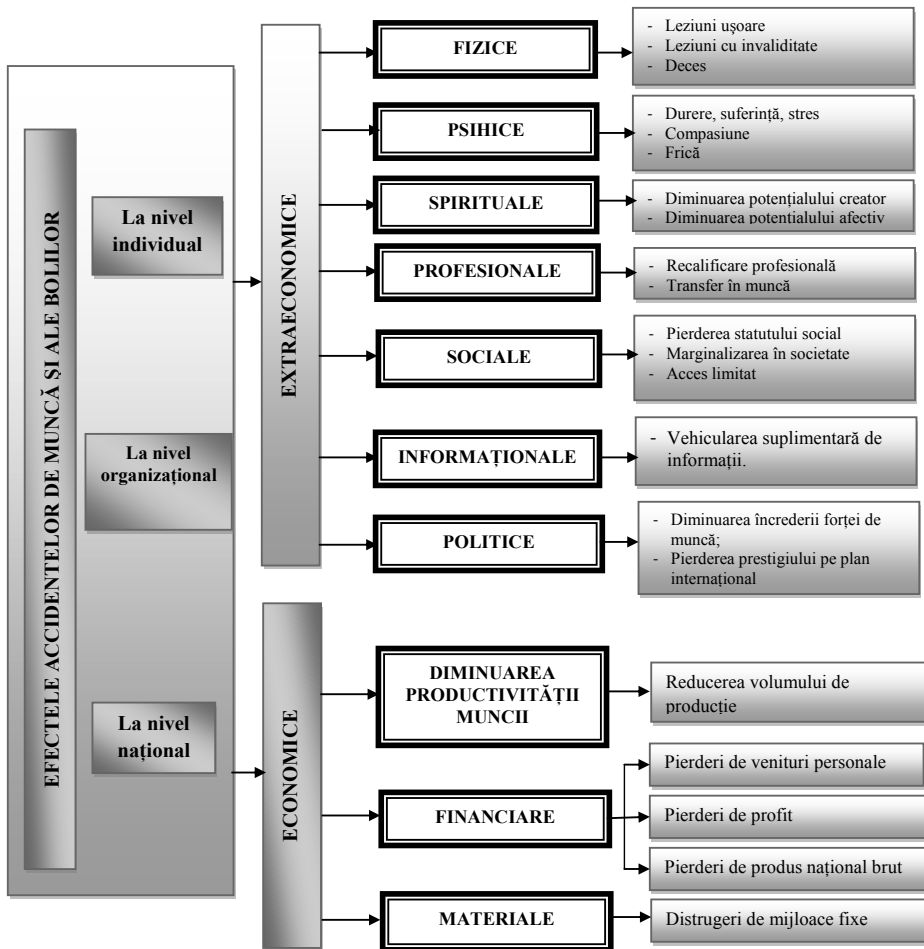
Efectele economice ale accidentelor de muncă și ale bolilor profesionale

Eforturile de îmbunătățire a securității și sănătății în muncă sunt limitate de posibilitățile financiare ale organizației. Cu toate acestea, în domeniul organizării producției și a muncii se pot opera modificări cu eforturi financiare mult mai reduse și efecte pozitive considerabile asupra eficienței activității organizației. Prin urmare, stabilirea mărimii și sensului efectelor economice ale accidentului de muncă sau bolii profesionale oferă o premisă importantă pentru aflarea unor noi resurse de sporire a performanței economice a organizației. În *Fig. 1* sunt prezentate efectele accidentelor de muncă și ale bolilor profesionale.

Din *Fig. 1* se observă că un management inadecvat în domeniul securității și sănătății în muncă are efecte nu doar de ordin economic, dar și un șir de efecte cu caracter social, psihic, spiritual, profesional etc. Iar efectele extraeconomice au implicații directe sau indirecte asupra performanței economice a organizațiilor.

Organizațiile, la rândul lor, trebuie să cunoască nu doar aspectele legate de costurile și efectele pe care le implică accidentele de muncă și bolile profesionale, ci și pe cele referitoare la beneficiile pe care le poate aduce un management adecvat al securității și sănătății în muncă. Studiile în domeniu au arătat foarte clar că un management eficient al securității și sănătății în muncă asigură performanța în afaceri și conduce la reducerea costurilor aferente.

Beneficiile obținute de organizații rezultate în urma aplicării unui management eficient în domeniul securității și sănătății în muncă sunt:

Fig. 1. Efectele accidentelor de muncă și ale bolilor profesionale

Sursa: Adaptată și perfecționată după [16].

- angajații cu o bună stare de sănătate sunt mai productivi și realizează produse sau servicii de calitate superioară;
- un echipament și un mediu de muncă, ajustate în funcție de nevoile procesului de muncă și menținute în bună stare, conduc la sporirea productivității muncii și a calității, precum și la reducerea riscurilor pentru securitatea și sănătatea angajaților;
- un număr mai mic de accidente de muncă și îmbolnăviri profesionale conduc la:
  - reducerea daunelor și a riscurilor în termeni de responsabilitate;
  - reducerea costurilor legate de absenteism;
  - reducerea primelor de despăgubire,

- reducerea costurilor de asigurare;
- creșterea nivelului de satisfacere a clienților;
- sporirea motivației angajaților;
- îmbunătățirea imaginii organizației etc.

În afară de beneficii la nivel de organizații se pot obține un șir de beneficii și la nivel național, ca rezultat al implementării unei politici adecvate în domeniul securității și sănătății în muncă. În mare parte, acestea se referă la:

- ▶ sporirea disponibilității și participării forței de muncă – prin reducerea numărului de persoane care se pensionează anticipat sau care nu sunt disponibile să muncească datorită unor vătămări corporale sau boli legate de muncă;
- ▶ reducerea costurilor sociale ale vătămarilor corporale și ale bolilor – o porție mai redusă din PIB este consumată pentru îngrijirea medicală a persoanelor incapabile să lucreze;
- ▶ creșterea numărului de ore în care persoanele pot lucra, parțial prin reducerea numărului de persoane care trebuie să părăsească locul de muncă pentru îngrijirea membrilor familiei;
- ▶ creșterea capacității angajaților mai vârstnici și a disponibilității acestora pentru continuarea activității profesionale;
- ▶ sporirea productivității prin aplicarea unor noi metode de muncă și a unor tehnologii mai performante [17].

Cheltuielile aferente securității și sănătății în muncă în organizațiile autohtone

Organizațiile autohtone nu sunt indiferente față de securitatea și sănătatea angajaților, alocând resurse financiare, mai mari sau mai mici, în funcție de domeniul de activitate și gradul de risc profesional la care sunt expuși angajații. Totodată, legislația națională obligă organizațiile să planifice anual resurse financiare pentru securitatea și sănătatea muncii. În *Tabelul 1* sunt prezentate cheltuielile suportate de organizațiile din Republica Moldova în domeniul securității și sănătății muncii.

După cum rezultă din *Tabelul 1*, cheltuielile aferente securității și sănătății în muncă au crescut în mod constant în perioada analizată, cu excepția anului 2009, când cheltuielile suportate de organizațiile din Republica Moldova au fost mai inferioare față de anul 2008. Aceasta se datorează, în primul rând, crizei financiare mondiale care a afectat și o bună parte din organizațiile autohtone. Totodată, putem constata că cheltuielile aferente securității și sănătății muncii erau de aproximativ 5,6 ori mai mari în anul 2011 comparativ cu anul 2000. Aceasta se datorează creșterii responsabilității managementului superior al organizațiilor față de securitatea și sănătatea angajaților, fapt ce a condus la inițierea mai multor măsuri și acțiuni de prevenire a accidentelor de muncă și diminuare a riscurilor de îmbolnăvire profesională.

Deși cheltuielile totale aferente securității și sănătății muncii au crescut de 5,6 ori în perioada analizată, cheltuielile pe un salariat au crescut de 7,5 ori în aceeași perioadă de timp. Aceasta se datorează faptului că numărul salariaților s-a diminuat constant în această perioadă de timp.

Tabelul 1. Cheltuielile aferente securității și sănătății în muncă suportate de organizațiile din Republica Moldova în perioada 2000–2011

Anii	Cheltuieli totale, mii lei	În procente față de anul precedent	Cheltuieli calculate pe un salariat, lei
2000	38749,5	-	48,8
2001	47450,0	122,5	61,3
2002	60796,7	128,1	78,9
2003	79582,2	130,9	104,2
2004	100184,8	125,9	151,1
2005	124706,6	124,5	190,5
2006	144094,1	115,5	226,3
2007	173846,1	120,6	273,9
2008	199859,8	115,0	317,6
2009	187182,1	93,7	307,7
2010	213950,0	114,3	361,3
2011	217756,9	101,8	367,3

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

Cheltuielile aferente securității și sănătății în muncă pe care le-au suportat organizațiile din Republica Moldova se referă mai mult la acele acțiuni și măsuri pe care acestea le-au realizat cu scopul prevenirii accidentelor de muncă și al îmbunătățirii condițiilor de muncă pentru a diminua riscul îmbolnăvirilor profesionale. Există însă un șir de locuri de muncă în cadrul organizațiilor în care factorii nocivi și periculoși nu pot fi eliminați completamente de la aceste locuri de muncă. Pentru a atrage, menține și motiva angajații de a activa în astfel de condiții de muncă ce pot provoca diferite boli, organizațiile acordă diferite sporuri pentru a acoperi cheltuielile mai mari legate de refacerea capacității de muncă și menținerea sănătății angajaților într-o stare bună. De asemenea, unele organizații oferă alimente speciale angajaților care activează în condiții nocive și periculoase de muncă. În *Tabelul 2* sunt prezentate cheltuielile sub formă de sporuri și înlesniri acordate angajaților pentru activitatea desfășurată în condiții nocive și periculoase de muncă în perioada 2007–2011.

După cum rezultă din *Tabelul 2*, cheltuielile suportate de organizații aferente sporurilor și înlesnirilor pentru condiții nefavorabile de muncă au crescut de la 115323, 4 mii lei în anul 2007 până la 169756,8 mii lei în anul 2011. În medie pe

Tabelul 2. Cheltuieli aferente înlesnirilor și sporurilor acordate salariaților pentru condițiile nefavorabile de muncă pe tipuri de activități economice în perioada 2007–2011

Domenii de activitate	2007			2011		
	Cheltuieli pentru înlesniri și sporuri pentru condiții nefavorabile de muncă, mii lei	Numărul salariaților care beneficiază de sporuri pentru condiții nefavorabile de muncă, persoane	Cheltuieli anuale pentru înlesniri și sporuri pe un salariat ocupat în condiții nefavorabile de muncă, lei	Cheltuieli pentru înlesniri și sporuri pentru condiții nefavorabile de muncă, mii lei	Numărul salariaților care beneficiază de sporuri pentru condiții nefavorabile de muncă, persoane	Cheltuieli anuale pentru înlesniri și sporuri pe un salariat ocupat în condiții nefavorabile de muncă, lei
Total pe economie	115323,4	59649	1933,36	169756,8	59752	2841,02
Agricultură	1513,2	805	1879,75	1470,4	662	2221,14
Industria	31647,9	16728	1891,91	31882,1	13355	2387,27
Construcții	759,4	415	1829,87	1447,9	627	2309,25
Comerț	3154,3	1479	2132,72	3433,2	812	4228,07
Hoteluri și restaurante	795,3	592	1343,41	1308,0	504	2595,23
Transporturi și comunicații	4833,1	2629	1838,37	7018,6	2591	2708,83
Activități financiare	-	-	-	567,2	92	6165,21
Tranzacții imobiliare	6510,4	3596	1810,45	8024,1	2291	3502,44
Administrație publică	4335,0	2016	2150,29	6671,4	2583	2582,81
Învățământ	18473,4	16569	1114,93	33037,8	18645	1771,93
Sănătate și asistență socială	41636,1	13267	3138,32	71432,1	15150	4714,99
Alte activități	1665,3	1553	1072,31	3463,0	2439	1419,84

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

un salariat care activează în condiții nefavorabile de muncă acestea au crescut în perioada analizată cu mai bine de 900 lei la nivelul economiei naționale. În anul 2007, cheltuielile aferente sporurilor și înlesnirilor pentru condiții nefavorabile de muncă au fost cele mai mari în domeniul sănătății și asistenței sociale. Acestea au fost în mărime de 3138,32 lei anual per angajat sau 261,52 lei/lunar per angajat. Următorul domeniu de activitate al economiei naționale, după sănătate și asistență socială, cu cheltuieli semnificative aferente condițiilor nefavorabile de muncă este administrația publică. Mărimea sporurilor și înlesnirilor pentru condițiile nefavorabile de muncă a constituit 3138, 32 lei per angajat în anul 2007 sau 261,52 lei/lunar per angajat.

În anul 2011, cea mai mare valoare a sporurilor și înlesnirilor pentru condiții nefavorabile de muncă s-a înregistrat în activitățile financiare. Deși numărul angajaților din acest domeniu de activitate este destul de mic, mărimea sporurilor și înlesnirilor pentru condiții nefavorabile de muncă per angajat a fost de 6165,21 lei anual sau 513,76 lei/lunar per angajat. Pe locul secund la capitolul cheltuieli aferente sporurilor și înlesnirilor pentru condiții nefavorabile de muncă este domeniul sănătății și asistenței sociale. În anul 2011, în medie pe un angajat, acestea au constituit 4714,99 lei anual sau 392,91 lei/lunar. De asemenea, putem constata că au crescut semnificativ cheltuielile anuale per angajat aferente sporurilor și înlesnirilor pentru condiții nefavorabile de muncă, comparativ cu anul 2007, în așa domenii cum ar fi: comerț – cu peste 2000 lei, tranzacții imobiliare – cu aproape 1700 lei.

Deși noile tehnologii presupun o îmbunătățire a condițiilor de muncă și o reducere a riscurilor profesionale, cheltuielile aferente sporurilor și înlesnirilor pentru condiții nefavorabile de muncă cresc de la an la an. Și mai îngrijorător este faptul că cheltuielile aferente sporurilor și înlesnirilor pentru condiții nefavorabile de muncă cresc în acele domenii de activitate unde, la prima vedere, s-ar putea înțelege că condițiile de muncă ar trebui să fie adecvate.

* * *

Elaborarea și implementarea unui program în domeniul securității și sănătății în muncă trebuie să constituie un imperativ pentru managementul superior al tuturor organizațiilor. În cazul în care organizațiile nu au elaborat o politică în domeniul securității și sănătății muncii va fi mult mai dificil de a preveni bolile profesionale care au efecte negative semnificative nu doar asupra angajaților afectați și a familiilor acestora, dar și asupra societății în ansamblul ei din cauza costurilor enorme pe care acestea le generează, în special, în ceea ce privește scăderea productivității muncii și împovărarea sistemelor de asigurări sociale.

Întotdeauna prevenirea este mai eficientă și mai puțin costisitoare decât tratarea bolilor profesionale și/sau reabilitarea angajaților care au fost afectați de asemenea boli.

Perceperea măsurilor de securitate și sănătate în muncă a unui cost pentru organizații s-a transformat cu timpul în convingerea că beneficiile sunt mai mari sau cel puțin egale cu costurile aplicării reglementărilor. Impactul aplicării corecte a reglementărilor în vigoare asupra competitivității organizației poate fi semnificativ. Investițiile în securitatea și sănătatea muncii variază în funcție de domeniul de activitate al organizației, de natura pericolelor pe care le generează și de mărimea riscului. Nevoia organizațiilor de a acționa în mod responsabil conduce, de asemenea, la apariția anumitor pretenții de la furnizorii acestora. Investițiile în standarde bune în materie de securitate și sănătate în muncă dezvoltă competitivitatea organizației, ceea ce conduce la creșterea potențialului de a păstra clienții și de a câștiga noi piețe.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Codul Muncii al Republicii Moldova. Legea nr. 154-XV din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 159-162 din 29.07.2003.
2. Legea asigurării pentru accidente de muncă și boli profesionale nr. 756-XIV din 24.12.99. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 31-33 din 23.03.2000.
3. Legea cu privire la securitatea și sănătatea în muncă nr. 186 din 10.07.2008. În: Monitorul Oficial, nr. 143-144 din 05. 08. 2008.
4. Armstrong M. Managementul resurselor umane. București: Editura CODECS, 2003. 875p.
5. Bîrcă A. Managementul resurselor umane. Chișinău: Editura ASEM, 2005. 524p.
6. Cole G. A. Managementul personalului. București: Editura CODECS, 2000. 555p.
7. Darabont A., Pece Șt., Dăscălescu A. Managementul securității și sănătății în muncă. Vol. I, II. București: Editura Agir, 2002. 800 p.
8. Manolescu A. Managementul resurselor umane. București: Editura Economică, 2003. 589 p.
9. Rotaru A., Prodan A. Managementul resurselor umane. Iași: Editura Sedcom Libris, 2001. 347 p.
10. www.statistica.md din 15. 12. 2012
11. www.ilo.org/safework din 16.12. 2012
12. <http://hwi.osha.europa.eu> din 11. 12. 2012
13. <http://www.wall-street.ro> din 05.12.2012
14. <http://ec.europa.eu/social> din 05.12.2012
15. <http://osha.europa.eu> din 06.12.2012
16. <http://ssm-competitivitate.inpm.ro> din 30.04. 2013
17. [www.scrtube.com/accidentele de muncă și bolile profesionale di8n 10.05.2013](http://www.scrtube.com/accidentele-de-munca-si-bolile-profesionale-di8n-10.05.2013)

MOBILITATEA TINERILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA PRIN PRISMA PROGRAMELOR DE STUDII EUROPENE

Vladislav ȘARAN, *magistru în științe politice,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

The study aims to investigate the mobility of young people from Moldova in the EU and impact on society as a whole in terms of European study programs. The study aims to investigate the mobility of young people from Moldova in the EU and impact on society as a whole in terms of European study programs. The most popular study programs for mobility for young Moldovans are: Tempus-Tacis program, Erasmus Mundus and informal learning program „Youth in Action”. Investigation of particular cases of Moldovan students who study in European universities will highlight the advantages of studying in the EU such as improving knowledge, formation of new professional skills by interacting with young people and discover multiculturalism with other nationalities. Therefore, the article was to promote circular migration and intellectual migration of young Moldovans by making studies in the EU.

Studiul respectiv își propune să cerceteze procesul de mobilitate al tinerilor din Republica Moldova în Uniunea Europeană și impactul asupra societății în ansamblu prin prisma programelor de studii europene. Cele mai cunoscute programe de studii prin care se realizează mobilitatea tinerilor moldoveni sunt: programele Tempus-Tacis, Erasmus Mundus, dar și programul de învățare neformală „Tineret în acțiune” (Youth in Action). Cele mai importante beneficii pentru bursieri sunt: aprofundarea cunoștințelor, formarea unor noi abilități profesionale sau descoperirea multiculturalismului prin interacțiunea cu tineri de alte naționalități. Prin urmare, scopul articolului este promovarea migrației circulare și migrației intelectuale a tinerilor moldoveni prin realizarea studiilor universitare în UE.

Mobilitatea tinerilor a devenit o componentă actuală a realității social-politice de care depinde, într-o anumită măsură, dezvoltarea economică a unui stat și bunăstarea generală. Mobilitatea presupune mișcare, călătorie, experiență interculturală, fapt ce face ca generația tânără să fie categoria de persoane cea mai interesată de accesarea la o bursă la o universitate în UE. Pentru Moldova, stat mic cu resurse puține, miza în potențialul uman pare a fi cheia pentru îmbunătățirea situației generale din țară. Tinerii sunt categoria în care există speranța că vor reuși prin o mentalitate nouă să aducă noi idei, soluții și cel mai important să le materializeze ca pe un proiect cu beneficii pe termen lung pentru următorii 15-20 de ani. Pentru ca acest scop să fie atins este necesar ca sistemul de învățământ

din RM să ofere o educație universitară cel puțin la nivelul statelor din Europa Centrală, un fapt irealizabil în condițiile lipsei resurselor financiare, corupției și metodelor sovietice de predare.

Procesul de la Bologna, la care a aderat RM în anul 2005, a avut scopul de a crea o arie comună a învățământului superior european prin impunerea unor standarde academice de asigurare a procesului de studii. Pentru o implementare calitativă și eficace a Procesului de la Bologna, în Moldova a fost creată „Strategia învățământului superior din Republica Moldova în contextul procesului de la Bologna” [1]. Conform Strategiei, Moldova este deschisă să participe la programele de cooperare europeană în domeniul educației. În acest context, învățământul superior va trebui să se integreze în spațiul educațional european prin dezvoltarea curriculară (programe de studii integrate), cooperarea internațională, programe de mobilitate. În multe privințe, Procesul de la Bologna a dezamăgit, fiindcă procesul de studii și mecanismul de predare nu s-au schimbat cu nimic, iar trecerea la standardele europene s-a realizat în foarte puține privințe. Prin urmare, s-a conservat opinia generală prin care studiile în RM sunt de o calitate joasă, iar utilitatea diplomei de studii scade considerabil de la an la an.

Astfel, studenții, atât la ciclul licență, master, cât și doctorat, preferă să aplice la programele de studii oferite de UE decât să caute posibilități de afirmare în Moldova. Mobilitatea studenților și a profesorilor promovează capacitatea de a face față unui nou mediu de învățare și cultural și de a înțelege alte culturi. Aceasta reprezintă o necesitate în perspectiva globalizării de azi, dar promovează, de asemenea, coerența la nivel european și îmbogățirea orizontului științific [2]. Plecarea la studii în afară țării este, într-o oarecare măsură, fuga de realitatea din Moldova, deoarece tinerii caută un alt mediu, unul mai progresiv, în care să se dezvolte. Ordinea social-politică din țară nu inspiră încredere și nicidecum nu poate fi atractivă în comparație cu oportunitățile pe care le oferă universitățile din UE. Accederea la o facultate prestigioasă din Occident presupune cunoașterea unui nivel măcar mediu al unei limbi străine, (de obicei limba engleză), cunoașterea bună a utilizării calculatorului, și în general foarte multă pregătire și muncă independentă. Studiile în străinătate necesită efortul de învățare independentă, dar și necesitatea de selectare și asimilare a informației din mai multe surse. Astfel că studenții care s-au confruntat cu lipsurile sistemului de învățământ moldovenesc, descoperind avantajele universităților europene, nu mai doresc să se întoarcă pentru studii acasă.

Republica Moldova beneficiază de oportunități pentru promovarea mobilității academice în baza protocoalelor de colaborare bilaterală semnate de Ministerul Educației cu Ministere omoloage din alte țări în cadrul programelor Consiliului Europei, UE, Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, cu Guvernele unor state, cum ar fi România, Franța, Germania, Italia, Cehia, Polonia, SUA, precum și organizații neguvernamentale din alte țări [3]. Actualmente, Ministerul Educației are semnate mai mult de 50 de acorduri internaționale de mobilitate

academică. Pînă acum au beneficiat de instruire în cadrul programului peste 50 de tineri din RM. La fel, Moldova are acorduri interministeriale cu circa 40 de țări privind schimbul de studenți atît cu universitățile din statele UE, cît și cu Federația Rusă și SUA [4].

Un factor important pentru progresul mobilității este recunoașterea internațională a examenelor și a calificărilor obținute. În contextul deschiderii europene, pentru Moldova o problemă importantă o constituie echivalarea și recunoașterea calificărilor și diplomelor, care impune: asigurarea transparenței și compatibilității programelor și standardelor educaționale naționale cu cele europene; introducerea Suplimentului la Diploma universitară în conformitate cu cerințele Convenției de la Lisabona; introducerea sistemului european de credite transferabile (ECTS). Procesul de la Bologna impune îndeplinirea unor acțiuni de promovare a mobilității după cum urmează: participarea activă a studenților la proiecte și programe europene de mobilitate: Erasmus-Mundus, DAAD, Tempus-Tacis etc.; schimb reciproc de studenți în baza acordurilor bilaterale; crearea unor servicii de informare și consiliere în probleme de cooperare internațională [5].

Programul Tempus este cel mai mare program de cooperare a RM cu UE la nivel de educație și implicit mobilitate. Tempus promovează cooperarea instituțională și se axează pe reforma și modernizarea sistemelor de învățămînt superior din țările partenere. Programul contribuie la crearea unui spațiu de cooperare în domeniul învățămîntului superior care să includă UE și țările partenere învecinate. Programul Tempus este pus în aplicare în strînsă coordonare cu programul Erasmus Mundus, care acordă studenților din țări terțe burse prin care li se asigură participarea la cursuri în interiorul UE. Cererea de propuneri se anunță în fiecare an în perioada noiembrie-februarie. Fiecare proiect durează doi sau trei ani și se acordă între 500.000 și 1.500.000 de euro. Mijloacele pot fi utilizate pentru acoperirea cheltuielilor aferente cadrelor didactice, cheltuielilor de călătorie, cazare și de procurare a echipamentului de către instituțiile din țările partenere.

Republica Moldova a aderat la Programul Tempus în anul 1994. În perioada 1994-2011 în țară au fost implementate peste 60 de proiecte cu o valoare totală de circa 14 mln euro. Scopul proiectelor Tempus constă în promovarea cooperării multilaterale între instituțiile de învățămînt superior, autoritățile și organizațiile statelor membre ale UE și ale țărilor partenere și se concentrează asupra reformei și modernizării învățămîntului superior. Tempus oferă sprijin consorțiilor de instituții formate, în principal, din universități sau asociații ale universităților. De asemenea, dintr-un consorțiu pot face parte și parteneri din afara domeniului academic. Mobilitatea pe termen limitat și scurt a studenților, a cadrelor universitare și a administratorilor universităților poate fi posibilă ca parte a unui proiect Tempus, însă numai dacă aceasta contribuie la realizarea obiectivelor proiectului.

Cel mai popular program de mobilitate printre tinerii europeni este programul Erasmus. Acesta este parte a Tempus și îndeplinește întru totul ramura de mobilitate a cooperării educaționale cu UE. Erasmus a fost lansat în anul 1987

sub forma unui program destinat sprijinirii studenților în scopul efectuării studiilor într-o altă țară europeană, cu recunoașterea academică a perioadei petrecute la instituția parteneră. Începând cu anul 1995, programului Socrates al UE (program comunitar pentru colaborare în domeniul educației) formează mai multe subcompartimente, incluzând și programul Erasmus ca o componentă responsabilă în exclusivitate de învățământul superior la nivel comunitar [6]. Concepția generală Erasmus se bazează pe dezvoltarea studenților și cadrelor didactice prin intermediul mobilității, oferirea de burse, participarea la proiecte transnaționale și a schimbului de experiență intra-european.

Începând cu anul 2004, programul s-a extins și asupra țărilor terțe UE sub denumirea Erasmus Mundus. Acesta este un program de cooperare care vizează dezvoltarea calității învățământului superior european prin care încurajează colaborarea între instituții de învățământ superior, cadre didactice, studenți și cercetători din spațiul UE și din afara lui. În fapt, Erasmus Mundus oferă burse pentru studenții din statele membre, dar și din statele terțe, posibilități de cercetare și perfecționare a personalului universitar și proiecte comune între universitățile din UE și cele partenere din afară. În perioada 2004-2011 s-au înregistrat în jur de 23.000 de studenți proveniți din alte țări decât statele membre ale UE.

Considerăm că în linii mari Erasmus a fost bine primit în rândurile tinerilor care au văzut o posibilitate enormă de dezvoltare educațională și personală într-o altă țară decât a lor. Îmbinarea studiilor de o mai bună calitate peste hotare și perspectiva călătoriei în orașe noi prin explorarea multiculturalismului s-a dovedit a câștiga, cel puțin aparent, o popularitate imensă. Conform datelor Comisiei Europene de la lansarea din 1987, Erasmus a avut 3 milioane de europeni beneficiari ai programului prin bursele și stagiile oferite. Perioada 2009/2010 a înregistrat un număr record de participanți – 213.000 studenți, iar 2011/2012 – 250.000 studenți. Dintre aceștia, 35.000 de persoane au efectuat stagii profesionale, care s-au desfășurat la 4.000 de universități din 33 de țări europene. În plus, pe lângă studenții bursieri s-au realizat 38.000 de schimburi la nivelul cadrelor didactice și al personalului universităților [7]. Cele mai populare destinații pentru studenți s-au dovedit a fi Spania, Franța, Regatul Unit al Marii Britanii, Germania și Italia, iar țările care trimit cei mai mulți studenți în străinătate sunt aceleași – Spania, Franța, Germania, Italia, dar și Polonia și Republica Cehă.

În pofida faptului că cifrele au demonstrat un succes în creștere al programului Erasmus, unii experți sunt de părere că rezultatele ar trebui să fie mai bune, fiindcă așteptările au fost mai mari în privința accesibilității programului și șansele la obținerea unei burse indiferent de zona geografică a studentului ori a stagiatarului. Sociologul M. Ballatore, autor al studiului „Erasmus și mobilitatea tinerilor europeni, între mit și realitate”, reamintește motivul programului Erasmus: 10% dintre tinerii europeni ar fi trebuit să beneficieze anual de posibilitatea schimbului cultural și al studiilor într-o altă țară din UE (decît a lor). În prezent,

constată Ballatore, mai puțin de 2% din studenții din cadrul sistemului de învățământ superior european trec prin Erasmus [8]. Cifrele oficiale se pare că îi dau dreptate sociologului belgian în ceea ce privește dificultățile programului. Un sondaj Eurobarometru din mai 2011 a arătat că lipsa fondurilor este cauza pentru care mulți studenți europeni nu reușesc să se formeze în universități din alte state. Conform sondajului, 33% dintre cei care își doreau să meargă în străinătate nu își puteau permite acest lucru, iar aproape două treimi (63%) dintre cei care își puteau permite erau obligați să apeleze la finanțare privată sau la propriile economii. Totodată, sondajul arată că numai unul din șapte (14%) tineri europeni au beneficiat de educație și formare profesională în străinătate [9].

O sursă alternativă, European radio network, informează că cererea depășește semnificativ numărul de burse Erasmus disponibile în majoritatea țărilor participante, motiv pentru care a scăzut valoarea medie lunară a bursei. Conform acestei surse, în momentul de față, 10% dintre studenții europeni studiază sau se formează în străinătate în cadrul pregătirii lor universitare, 4% dintre aceștia fiind bursieri Erasmus. Oricum, pînă la urmă, doar studenții care au beneficiat de bursele Erasmus pot aprecia funcționalitatea acestui program. European radio network oferă relatările a cîtorva studenți care au avut experiența Erasmus, fapt care ne permite să sintetizăm niște tendințe ale programului dar și problemele acestuia. J. Adamovski, originar din Varșovia, care a cîștigat o bursă în Belgia, la Bruxelles, rezumă că avantajele sunt net superior dezavantajelor programului, care în fond sunt dificultăți cu care se confruntă studenții în dependență de proveniența lor și capacitățile de adaptare. Conform lui Adamovski, „chiar dacă vii din Europa de Est, poate fi mai dificil să mergi în străinătate prin Erasmus, dar dacă reușești să obții o astfel de bursă, obții un ajutor financiar mai mare decît cel care i se acordă unui student din vestul Europei, care își cheltuiește toți banii pe chirie sau pe transport” [10]. M. Altvater, din Germania, este bursier în Suedia, și confirmă faptul că finanțarea pentru studenții din Europa Centrală și de Est este mai mare, și el nemulțumit de acest lucru. Lui Altvater îi revine lunar aproximativ 200 de euro, ceea nu este suficient pentru a te descurca în țările nordice, iar prietenii săi din Lituania sau Republica Cehă primesc în jur de 400 de euro. Dincolo de frustrarea că unii studenți primesc dublu rămîne importantă oportunitatea de a comunica liber și deschis cu oamenii care au alte viziuni și percep diferit lumea care ne înconjoară. Anume astfel tinerii europeni ajung să circule, se realizează schimbul intercultural, dobîndirea de cunoștințe și într-un final angajarea la un loc de muncă dorit.

Tinerii din Moldova nu trebuie să fie descurajați din cauza costurilor care vor sta în momentul accederii la o universitate străină, ci doar să demonstreze că sunt capabili pentru a studia la un nivel egal cu ceilalți „erasmuși”, fiindcă bursa va fi mai mare ca să acopere cheltuielile necesare. Discrepanța dintre banii alocați studenților din Europa nu implică nicidecum un conflict social dintre tineri. Aflîndu-se împreună la studii, studenții se consolidează rapid ca o comunitate,

unde fiecare își dorește să afle cât mai mult despre cultura și obiceiurile celuilalt.

Pentru prima dată Erasmus Mundus a apărut în 2007 în cadrul Universității de Stat din Moldova (USM). În primul an, foarte puțini studenți și cadre didactice cunoșteau despre oportunitățile acestui program, dar pe parcurs Erasmus Mundus a devenit cel mai popular și solicitat program de mobilitate din țară. În perioada 2007–2011, RM a fost parte dintr-un consorțiu de universități prin care s-a realizat mobilitatea academică în contextul acestui program. Pe baza principiului reciprocității, bursierii Erasmus Mundus din Moldova și-au făcut studiile la una din cele 10 universități partenere din UE, iar cei din spațiul comunitar au studiat, pe lângă universitățile din RM, în Bielorusia și Ucraina. Acest consorțiu a avut un buget de 6 mln. de euro. Beneficiul major al acestui consorțiu a fost că în cele 5 grupe-țintă erau incluși atât studenții de la toate ciclurile, plus doctoranzii și postdoctoranzii, cât și cadrele didactice, și nu în ultimul rând persoanele din familii vulnerabile. Este salutar și faptul că aplicantul a avut de a alege trei universități unde și-ar dori să plece, astfel că șansele de a accede la una din trei sunt șanse destul de bune. Aceleași principii s-au păstrat în consorțiu pentru perioada 2011-2013 și, prin urmare, activitățile de mobilitate vor continua ca pînă acum.

În perioada 2007-2011, USM a avut în jur de 150 de beneficiari în cadrul Erasmus Mundus, dintre care, în mare parte, studenți de la toate ciclurile de învățămînt, cât și cadre didactice, care au fost la stagii de practică la universitățile europene. Durata studiilor de un an academic pentru ciclul licență, respectiv doi ani academici pentru ciclul master la fel este un factor încurajator. Interesul pentru programul Erasmus Mundus este destul de mare printre studenții moldoveni, fiindcă aici, pe lângă faptul că se oferă posibilitatea de a studia și călători în UE, mai există și o bursa pentru studenți/masteranzi în valoare de 1.000 de euro, iar pentru cercetările doctoranzilor li se oferă 1.800 euro. Aceste sume sunt suficiente pentru a acoperi cheltuielile de trai și studii, iar la economisire studenții chiar reușesc să aibă excursii prin împrejurimi.

Mobilitatea are un caracter în general reciproc, însă din punct de vedere numeric foarte puține persoane vin în Moldova în scopul mobilității. Astfel că, între anii 2007-2011, USM a găzduit doar 12 studenți și cadre didactice din UE. Motivul acestui raport inegal se explică prin faptul că bursierii din spațiul comunitar preferă universitățile din țări înalt dezvoltate, unde există campusuri comode și săli/laboratoare/biblioteci bine utilizate. Cei care ajung în Moldova percep șederea aici mai mult ca o aventură, sunt în căutare de inedit, este o posibilitate bună de a învăța limba română și de a ține cîteva seminare de profil studenților moldoveni.

Persoanele care doresc să plece în mobilitate academică prin intermediul Erasmus Mundus trebuie să completeze formularul on-line și să îndeplinească cu strictețe toate cerințele specificate în formularul de aplicare. Aplicații trebuie să fie foarte precauți asupra elaborării documentelor pe care le trimit, fiindcă orice greșeală de completare ori de exprimare poate servi motiv de refuz pentru

accederea la program. Din păcate, nu există o statistică publică prin care să se cunoască numărul aplicanților, clasificat pe țări, sau rata de refuz în cadrul Erasmus Mundus. Adeseori se întâlnesc cazuri când studenții cer ajutor pentru completarea formularului în ultimele zile dinaintea termenului limită, când deja poate fi prea târziu. Prin urmare, este recomandabil ca cei interesați de Erasmus Mundus să urmărească mai des deadline-urile.

Erasmus Mundus este o mare oportunitate pentru studenții moldoveni, cât și pentru cadrele didactice. Toată informația pentru aplicare este stocată pe site-uri, astfel că aplicanții s-au obișnuit să se informeze independent și să apeleze la un specialist în domeniu în foarte puține cazuri. Programele de mobilitate sunt popularizate la senatul studentesc prin intermediul decanilor, prin sindicate, la conferințe științifice, alte întruniri universitare, prin afișe lipite la toate facultățile USM. Studenții au la dispoziție o serie de broșuri și buclele care conțin informații fixe despre programele de mobilitate unde sunt specificate condițiile de eligibilitate, linkuri, cât și durata/cuantumul bursei. Toate programele de mobilitate europene, în special Erasmus Mundus, ca regulă, favorizează cetățenii extra-comunitari. Acest lucru e vizibil prin posibilitatea de a alege o universitate din mai multe universități, o categorie largă de tineri este eligibilă programului, nu există accente discriminatorii și este salutat talentul și individualismul, iar faptul că se asigură o bursă mai mare ne vorbește că Erasmus Mundus este dedicat tinerilor moldoveni, ucraineni ori bieloruși. Prin urmare, mobilitatea academică este o acțiune care are viitor, astfel că Moldova caută în continuare universități partenere și încurajează studenții pentru a aplica la bursele oferite de UE.

Moldova face parte din proiectul Erasmus Mundus, Acțiunea 2- Parteneriate, intitulat EMERGE – Erasmus Mundus (European Mobility with Neighboring ReGion in the East). Universitatea românească „Alexandru Ioan Cuza” din Iași coordonează pentru prima dată un asemenea proiect și are la bază cooperarea între țările UE și regiunile învecinate. Lansarea EMERGE a avut loc la data de 9 septembrie 2011 la Iași cu participanți din 32 de universități din cele 11 țări implicate în proiect, respectiv: Austria, Belarus, Belgia, Franța, Germania, Moldova, Olanda, Polonia, România, Spania și Ucraina. Prin intermediul proiectului, studenții și cadrele didactice din 17 universități vor beneficia de stagii de studii și predare în spațiul UE și cel non-UE. Principalii beneficiari sunt studenți la toate ciclurile, precum și cadre didactice de la 9 universități din RM, Ucraina și Belarus (țările ce formează Lotul 8 al componentei Parteneriate a programului) [11].

Moldova, nefiind parte a UE (Lotul 8), dispune de condiții mai restrânse pentru participanți decât cei din interiorul spațiului european. Astfel, durata mobilității este de 5-10 luni pentru studenți, 6 luni pentru doctoranzi, postdoctoranzi și 1 lună pentru cadrele didactice. Bursa lunară este în valoare de 1.000 de euro pentru studenți și 1.800-2.500 de euro pentru doctoranzi, postdoctoranzi și cadrele didactice. Moldova este reprezentată în acest parteneriat de Universitatea de Stat din Moldova, Academia de Studii Economice din Moldova și Universita-

tea de Stat "Alec Russo" din Bălți. Există trei grupuri-țintă pentru fluxurile de mobilitate individuală pentru studenți și cadre didactice. Primul grup este adresat studenților și cadrelor didactice de la toate ciclurile de studii și Lotul 8 care aparțin universităților partenere la program. Din al doilea grup fac parte cetățeni din Lotul 8, înregistrați într-o instituție de învățământ superior care nu este inclusă în parteneriat. Al treilea grup este destinat cetățenilor din Lotul 8, care sunt într-o situație dezavantajată, cum ar fi deținerea statutului de refugiat ori beneficiar de azil, fiind expulzat de la universitate din motive rasiste, etnice, religioase, politice sau gender, aparține unei populații indigene vizate de o politică națională specifică sau persoane intern strămutate[12].

La prima înregistrare a candidaților în proiectul EMERGE, care a avut loc în perioada noiembrie 2011-februarie 2012, candidaților moldoveni li s-a acordat 16 burse ca parte a primului grup-țintă de mobilitate, dintre care 6 pentru studenții la ciclul licență, câte 3 pentru masteranzi și doctoranzi, și câte 2 pentru postdoctoranzi și cadrele didactice. La al doilea grup-țintă de mobilitate avem doar 2 burse acordate, câte una pentru ciclul master și alta pentru doctorat. Distribuția de mobilități prevăzute pentru al doilea apel pentru bursele din cadrul EMERGE (anul universitar 2013 – 2014) pentru RM sunt repartizate după cum urmează : 50 burse ca parte a primului grup-țintă de mobilitate, dintre care 19 burse pentru studenții la ciclul licență, 11 la ciclul master, 8 burse doctorale și câte 6 burse la nivel de postdoctorat și cadrele didactice. La al doilea grup-țintă de mobilitate sunt puse la dispoziție doar câte 4 burse, 2 pentru master și 2 pentru doctorat. Există o singură bursă la ciclul licență deschisă pentru persoanele social vulnerabile [13].

Programul Erasmus Mundus este deschis în egală măsură pentru studenții la toate ciclurile și pentru cadrele universitare, însă cei mai mulți aplicanți sunt studenții la ciclul licență. Ei sunt categoria de persoane care își doresc cel mai mult să experimenteze studiile într-un stat membru UE, mai ales că un an academic este o perioadă de timp foarte convenabilă, dacă este prima dată când studentul pleacă într-o țară străină la studii. Sunt dese situațiile când studenții sunt foarte indeciși și simt că n-ar putea să facă față cerințelor universităților europene, însă la încurajările unui ori altui profesor de la facultate, studentul aplică la bursă chiar și cu câteva zile până la termenul limită, reușind în final să fie selectat pentru a pleca la studii în UE.

Motivul plecării este destul de simplu, adeseori este același pentru toți bursierii, și constă în dorința de a studia peste hotare la o instituție progresivă, unde studentul întâlnește un mediu mai agreabil și condiții superioare de învățare. Ajungând pe băncile universității europene, studentul descoperă o modalitate nouă de predare, cum ar fi ascultarea și discutarea referatelor. Durata unui seminar poate fi până la 180 de minute, ceea ce este destul de extenuant și neobișnuit pentru studenții moldoveni. Cadrele didactice manifestă un real interes față de studenți, copierea nu se tolerează sub nici o formă, iar opiniile sunt ascultate și respectate. Cursurile au loc într-o atmosferă diferită, iar cadrele didactice dau dovadă de mai

multă înțelegere și discreție când comunică cu studenții. Răspunsurile studenților trebuie să fie foarte bine argumentate, indiferent dacă este seminar ori prelegere, ceea ce înseamnă și o cunoaștere foarte bună a limbii de predare, care poate fi și altă limbă decât limba engleză sau franceză, pentru a putea reda cât mai bine materialul studiat. Posibilității de cercetare, de a face un studiu comparat, este asigurat și încurajat atât de diversitatea mare a literaturii, accesul la sursele online, cât și de profesori care îndrumază „erasmușii” să își cultive capacitățile critice și analitice. În contrast, în universitățile din Moldova metoda scrierii conspectului încă este pe larg întâlnită, copierea este privită ca o normalitate, bibliotecile sunt sărace în literatură, iar profesorii emană indiferență față de studenți, care, la rîndul lor, cultivă o atitudine mai mult nepăsătoare față de studii decât o dorință de cunoaștere.

Din alt punct de vedere, experiența interculturală este nemărginită. Studenții au șansa să facă cunoștință, să comunice, să facă schimb de idei cu tineri din țara care îi găzduiește, dar și din Spania, Franța, Marea Britanie, Polonia, Bielorusia, Ucraina, Federația Rusă etc. Mulți dintre cei plecați cu bursele Erasmus simt o provocare, este o experiență care dintotdeauna și-au dorit-o mai ales studenții care nu au mai călătorit pînă acum. Studiile în străinătate sunt apreciate mai mult decât cele de acasă, iar încrederea în specialiștii europeni este mai mare în comparație cu ceea ce se întâmplă în sistemul educațional din Moldova. Atunci cînd ajung în campusurile universitare, studenții descoperă condiții mai bune de trai și de studii, de obicei colegii de alte naționalități sunt politicoși în orice situație și îi întâmpină călduros, astfel încît noii veniții se adaptează mai ușor într-un spațiu cultural necunoscut. Adeseori „erasmușii” înțeleg mai tîrziu, în cîteva săptămîni, comportamentul natural al tinerilor din țara în care au ajuns, specificul local întotdeauna persistă și deja a accepta sau nu această nouă ambianță ține de abordarea individuală a fiecărui student în parte. Pînă la urmă, cea mai importantă realizare nu este numărul de seminare la care ai participat, ci legăturile care s-au păstrat, prietenii, relațiile amicale etc. Absolvenții programelor de mobilitate comunică cel mai des prin rețele de socializare, cum ar fi Facebook, folosesc e-mailul și uneori chiar au întâlniri periodice la conferințe internaționale sau alte manifestații academice sau universitare.

Mobilitatea academică este o formă de mobilitate destinată studiilor peste hotare, iar această abordare s-a dovedit a fi limitată în conceptul general de mișcare circulară, astfel că programul Erasmus și-a propus să se manifeste într-o versiune mai extinsă – „Erasmus pentru toți”. Acest nou format se va axa nu doar pe studenții din învățământul superior, care vor fi ajutați să acumuleze noi competențe în străinătate, ci și pe cei preocupați pe formarea profesională și pe tinerii din învățământul informal, precum voluntariatul, formatorii și tinerii lectori care vor avea posibilitatea să predea sau să se formeze în străinătate. Pînă la 5 milioane de persoane, aproape dublu față de prezent, ar putea avea șansa de a studia sau de a se forma în străinătate cu un grant din programul „Erasmus

pentru toți”. Printre acestea se vor număra aproape 3 milioane de studenți din învățământul superior și profesional. Obiectivul principal constă în îmbunătățirea calității predării și educației în UE și dincolo de ea prin învățarea a mai multor limbi. Astfel, „Erasmus pentru toți” are un viitor asigurat de un buget mult mai mare și atrage interes atât din partea Comisiei Europene, cât și a studenților și cadrelor didactice. „Erasmus pentru toți” își propune nu doar să ofere granturi pentru studii, ci se preocupă și de viitorul absolvenților, prin crearea în perioada 2014-2020 a 4.000 de instituții de învățământ și întreprinderi care vor stimula capacitatea de inserție profesională, inovarea și spiritul antreprenorial[14]. Comisia Europeană a conștientizat necesitatea mecanismelor de asigurare a studenților după absolvire cu un loc de muncă, însă aceste promisiuni încă trebuie realizate și succesele vor fi apreciate în balanță cu alte programe de studii. În cele din urmă, reușita noului Erasmus se vor reflecta pozitiv și în economia UE.

Anul 2012 a fost anul aniversar pentru programul Erasmus – 25 de ani de la lansare. Manifestările dedicate acestui jubileu au avut loc la Bruxelles în cadrul conferinței „Erasmus: 25 de ani de schimbare de vieți și deschideri de orizonturi”. Din cele 33 de țări participante au fost selectați câte un fost student și un profesor, viețile profesionale și private ale cărora au fost influențate de participarea la acest program. Activitățile „ambasadorilor Erasmus” au avut rolul de a-i încuraja pe tineri să treacă, la rândul lor, printr-o experiență similară [15].

Criza financiară din ultimii ani nu a trecut cu vederea nici programul Erasmus. Inițial, la începutul anului 2012, A. Vassiliou, Comisar pentru educație, cultură, multilingvism și tineret, declara o susținere financiară de 19 miliarde euro în cadrul „ Erasmus pentru toți” pentru perioada 2014-2020, ceea ce înseamnă o creștere de aproximativ 70 % în comparație cu bugetul pentru perioada 2007-2013”[16]. Spre sfârșitul anului, Comisia Europeană se părea că dorește să retragă această sumă, punând în pericol existența programului Erasmus. Din fericire, Comisia a evitat să taie finanțarea programului de educație, așa că fondurile alocate programului „Erasmus” de mobilitate studentescă rămân neschimbate în 2013, așa că cei care au apucat să intre în program și s-au înscris pentru unul sau două semestre la o universitate din afara țării își vor continua programul de studii așa cum era stabilit. Suma alocată pentru 2013 va face parte, din păcate, din ceea ce Comisia Europeană se așteaptă să fie un deficit total la nivelul UE de aproximativ 65 de miliarde de euro [17]. Prin urmare, Erasmus Mundus continuă să activeze, iar principiul susținerii într-o proporție mai mare a candidaților extra-comunitari nu s-a schimbat.

Migrația circulară poate fi realizată nu doar prin intermediul programelor academice, ci și prin intermediul programelor de voluntariat. Un program relativ nou pentru Moldova care susține mobilitatea tinerilor este programul „Tineret în acțiune”. Acesta este un program comunitar care urmărește să inspire un sentiment de cetățenie europeană activă, de solidaritate și toleranță în rîndul europenilor, din adolescență până la vârsta adultă. Programul promovează mobilitatea

între și dincolo de granițele UE și încurajează participarea tuturor tinerilor, indiferent de contextul lor educațional, social și cultural, la învățarea non-formală și informală cu accent pe dimensiune europeană.

„Tineret în acțiune” este inițiat de către Comisia Europeană, Parlamentul European și este specific prin faptul că promovează educația non-formală și are metodologie mai puțin tradițională și mai mult se axează pe practica trainingurilor și seminarelor internaționale. În cadrul acestui program, Moldova face parte din categoria țărilor Asociate la Program și anume din regiunea Europa de Est și Caucaz [18]. O prioritate a programului „Tineret în acțiune” constă în conștientizarea tinerilor de faptul că sunt cetățeni europeni. Obiectivul este de a-i încuraja pe tineri să reflecteze asupra subiectelor europene și să-i implice în dezbaterile privind construcția și viitorul UE. În acest context, seminarele din cadrul proiectului trebuie să aibă o „dimensiune europeană” solidă și să stimuleze reflecția asupra noii societăți europene și a valorilor acesteia. „Dimensiune europeană” este un termen cu o bază conceptuală amplă prin care tinerii trebuie să identifice valori comune cu alți tineri, din țări diferite și să depășească diferențele culturale dintre aceștia. Pentru a se simți europeni, tinerii trebuie să devină conștienți de faptul că joacă un rol în construirea Europei prezente și viitoare. În consecință, un proiect cu o dimensiune europeană nu trebuie doar să „descopere” Europa, ci – mult mai important – să aibă ca scop construirea acesteia [19].

Datele din „Raport de cooperare pentru țările Europei de Est și regiunea Caucaz în cadrul programului Tineret în acțiune între anii 2007–2011”, din 25 iulie 2012, ilustrează cel mai bine ponderea voluntariatului a tinerilor moldoveni în comparație cu tinerii din spațiul comunitar. Autorul raportului, M. Pawłowska, caracterizează Moldova drept o țară cu activitate medie a susținerii voluntariatului și a mobilității tinerilor. În perioada 2007-2011, RM a găzduit 238 de voluntari în cadrul a 170 de proiecte și a trimis în mobilitate doar 74 de voluntari în 60 de proiecte[20]. De fapt, Moldova este unica țară din regiune care înregistrează un bilanț negativ în raportul voluntari găzduiți – voluntari trimiși. Cu alte cuvinte, este de apreciat faptul că de la an la an, în special din 2009, în Moldova se organizează tot mai multe proiecte de voluntariat, or numărul celor trimiși în proiecte similare peste hotare este încă mic. Un alt aspect al raportului este că majoritatea proiectelor care au loc în Moldova nu au fost de amploare și se desfășoară doar la Chișinău și doar în câteva cazuri unele proiecte au ajuns la Tiraspol și Ialoveni. În ceea ce privește destinațiile cele mai dorite de voluntarii moldoveni, autorul a recunoscut că i-a fost dificil să identifice cea mai vizitată țară. Majoritatea participanților la mobilitate au preferat să aplice la programele care s-au desfășurat în Franța, Finlanda, Polonia, Danemarca și România. În 2010, pentru prima dată, 3 voluntari moldoveni au plecat în Turcia, iar cel mai mare număr de voluntari care au venit în Moldova a fost din Franța. În perioada 2007-2011, 60 de tineri voluntari francezi au venit la Chișinău pentru participare la programul „Tineret în acțiune”. Alți participanți din alte țări au ajuns cu rare ocazii în Moldova și merită

doar de menționat venirea în 2009 a unui grup de 19 germani și a unui grup de 25 de români care au participat la activități de voluntariat [21].

Programele de studii europene sunt foarte utile studenților, cadrelor didactice, cercetătorilor din Moldova, însă cel mai important aspect al mobilității academice, aspectul migrației circulare, nu se realizează. Mobilitatea academică este un proces pe larg răspândit în toată lumea, când tinerii descoperă o lume nouă și în mod normal experiența lor este vitală în contextul viitorului statului lor de origine. Cu părere de rău, în Moldova, mobilitatea academică este percepută doar ca o posibilitate de evadare, de stabilire de prietenii, a relațiilor profesionale, toate într-un final vor duce la plecarea pe lungă durată fără revenirea în țară într-un timp apropiat. Desigur, există foarte mulți studenți Erasmus Mundus sau voluntari care s-au întors acasă și își doresc cu adevărat să transmită acea experiență altor colegi, însă pe lângă asta dorința de a rămîne și munci în Moldova vine în contrast cu viața și prosperitatea din Occident. Prin urmare, scopul articolului, cel al promovării migrației circulare și migrației intelectuale a tinerilor moldoveni, se realizează acum doar la nivel de analiză și cercetare. Conchidem că, în Moldova nu există mecanisme la nivelul administrației centrale care să susțină tinerii talentați care au efectuat stagii sau studii la cele mai prestigioase universități europene.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Studii în UE. În <http://www.mfa.gov.md/studii-statele-ue/> (vizitat 10.04.2013)
2. Convenția Instituțiilor de Învățămînt Superior din Europa, Salamanca, 29-30 martie 2001.
3. Cooperare internațională. În: <http://www.edu.md/ro/studii-hotare/> (vizitat 10.04.2013)
4. Moraru Victor. Brain Drain.Cazul Republicii Moldova. Chișinău: Tiporg.Sirius SRL, 2011, p.146
5. Strategia învățămîntului superior din Republica Moldova în contextul Procesului Bologna, p.14. În: <http://dmc.utm.md/utillsIRDownloads/acteNL/externe/strategia Bologna.pdf> (vizitat 12.04.2013)
6. Istoric program Erasmus. În: <http://stud.euro.ubbcluj.ro/~pa3230/Istoric.htm> (vizitat 12.04.2013)
7. Studii și formare profesională în străinătate? Desigur! În http://ec.europa.eu/news/culture/110822_ro.htm (vizitat 12.04.2013)
8. Draghia Ovidiu. Programul Erasmus, între succes și eșec. În : http://www.euractiv.ro/uniunea-europeana/articles|displayArticle/articleID_20470/Programul-Erasmus-intre-succes-si-esec.html (vizitat 12.04.2013)
9. Rezultate Eurobarometru- situația tinerilor în UE. În <http://danubeedu.org/2011/05/14/rezultate-eurobarometru-situatia-tinerilor-in-ue/> (vizitat 15.04.2013)
10. Sabău Corina. Mai multă mobilitate, pentru o mai bună educație. În : <http://www.euractiv.ro/rum/Dossiers/UE-inapoi-la-frontiere/Mai-multa-mobilitate-pentru-o-mai-buna-educa-ie> (vizitat 15.04.2013)
11. În: http://www.uaic.ro/uaic/bin/view/University/Revistapresei_10_09_2011 (vizitat 21.04.2013)
12. În : <http://emerge.uaic.ro/mobility-guidelines/scholarship/types-of-mobility/> (vizitat 21.04.2013)
13. Number of grants under Project EMERGE. În <http://emerge.uaic.ro/wp-content/uploads/2013/01/DistributionMobilitiesSECOND-cohort-EMERGE.pdf> (vizitat 12.04.2013)

14. Erasmus pentru toți: un nou program UE adresat studenților. În http://adevarul.ro/news/societate/erasmus-toti-nou-program-ue-adresat-studentilor-1_50ad8a067c42d5a66396fc5b/index.html (vizitat 12.04.2013)
15. Erasmus, pentru dezvoltarea competențelor tinerilor europeni. În http://ec.europa.eu/news/culture/120203_ro.htm (vizitat 17.04.2013)
16. Androulla Vassiliou, comisarul european pentru educație: „Creștem bugetul pentru educație cu 70%”. În: http://www.adevarul.ro/actualitate/eveniment/Androulla_Vassiliou-Crestem_bugetul_pentru_educatie_cu_70_0_599940061.html
17. Carmen Constantin. Erasmus, salvat în ultimul moment. În: http://adevarul.ro/educatie/scoala/erasmus-salvat-ultimul-moment-1_50d49c94596d7200912325ea/index.html (vizitat 17.04.2013)
18. În http://youthinaction.info.md/yia_ro.htm (vizitat 21.04.2013)
19. Ghidul Programului Tineret în Acțiune, Comisia Europeană, 2008, p. 6.
20. Raport de cooperare pentru țările Europei de Est și regiunea Caucaz în cadrul programului „Tineret în acțiune” pentru 2007 – 2011, p.18.
21. Ibidem, p.19.

DIVERSIFICAREA POLITICILOR DE MEDIU ALE ORGANIZAȚIEI ATLANTICULUI DE NORD LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI

Silvia MÎTCU, *competitoare,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

The initiation of environmental activities by North Atlantic Alliance was an expression of mood gain the opportunity to undertake joint action in the protection of natural resources, reflecting the public concern and having as support the discontent of people from the surrounding areas of military bases. The environmental programs have expanded gradually through the regions surveyed and valued areas, under the post-Cold War management studies being performed mostly with Turkey and Greece, order of actions that indicate the growing interest, geopolitical and environmental segment from south eastern Europe and Central Asia.

Un program de semnificație deosebită pentru activitățile de mediu realizate de NATO este „Provocările societății moderne”, care a fost lansat în anul 1969 în scopul identificării soluțiilor pentru problemele ce țin de influența omului asupra mediului înconjurător și de calitatea vieții populației din statele aliate. În ultimul deceniu al secolului XX, lista participanților a fost lărgită prin antrenarea statelor din cadrul Parteneriatului pentru Pace și Dialogului mediteranean, iar obiectivul strategic trasat vizează securitatea ecologică a Alianței, inclusiv problemele riscurilor netradiționale și cu potențial să provoace instabilitate economică, politică și socială precum și ale reglementării sau preîntâmpinării conflictelor provenite din deficitul de resurse ecologice. Printre sarcinile care sînt chemate să asigure valorificarea obiectivului trasat se regăsesc cercetarea fenomenelor naturale de nivel regional și global, contracararea provocărilor și pericolelor potențiale la adresa societății și a mediului înconjurător, generatoare de instabilitate politică sau economică, reducerea presiunilor asupra mediului înconjurător de pe urma activităților economice și militare. Desfășurarea activităților în cadrul acestui program este determinată de interesul manifestat de mai multe state pentru realizarea proiectelor, elaborarea temelor ce țin de provocările societății moderne, inclusiv dezvoltarea durabilă și, implicit, alocarea resurselor necesare, dat fiind că finanțarea se produce din surse naționale. Acțiunile realizate se concretizează prin studii pilot cu durata de patru-cinci ani, proiecte de o singură dată prevăzute pentru douăsprezece-optsprezece luni și prin desfășurarea forurilor științifice sau ecologice organizate în diferite forme de manifestare, seminare, conferințe sau simpozioane internaționale, cu publicarea și accesibilitatea rapoartelor.

Am specificat că diapazonul aspectelor tematice valorificate prin studiile pilot și proiectele de scurtă durată este variat, cercetările ecologice sînt cu predilecție de caracter interdisciplinar și se referă la dimensiunea ecologică a acțiunilor din sectorul militar, poluarea mediului, calitatea vieții, cooperarea transfrontalieră dar și terorismul ecologic internațional.

Investigațiile cu privire la conexiunile militaro-ecologice și-au găsit expresie în realizarea mai multor studii pilot și proiecte, cum ar fi:

- studiul pilot „Forme de educație ecologică în cadrul forțelor armate și impactul lor asupra creării stărilor de spirit proecologice” a fost îndreptat spre elaborarea unor metode eficiente care să fie în măsură să asigure desfășurarea activităților educaționale de factură ecologică în sectorul militar și facilitarea schimbului de experiență în domeniu, obiectivul urmărit fiind formarea personalului ecologic responsabil. Investigațiile au demonstrat că sectorul militar se confruntă cu provocări și probleme în materie care sînt proprii și altor sfere, în cadrul activităților desfășurate de forțele armate aspectele ecologice de asemenea se dovedesc a fi de importanță majoră, dat fiind că orice operație militară presupune evaluarea impactului asupra mediului. În acest sens, dacă se exprimă necesitatea educației ecologice a civililor, aceeași exigență trebuie înaintată și militarilor. Rezultatul final s-a materializat prin pregătirea și difuzarea unui CD demonstrativ care a inclus mostre de aplicare a metodelor și procedeele eficiente de educație ecologică în cadrul trupelor militare, atenție deosebită fiind acordată folosirii apei, din cauza că aceasta poate figura în calitate de fundament atît al cooperării internaționale, cît și al conflictelor [1];
- studiul pilot „Construcție capitală pentru infrastructura militară” și proiectul de scurtă durată cu aceeași denumire au fost orientate spre identificarea soluțiilor menite să contribuie la reducerea folosirii energiei electrice de către obiectele militare și micșorarea eliminărilor de deșeuri toxice în atmosferă, ținîndu-se cont de prevederile Protocolului de la Kyoto. Pentru valorificarea acestui scop s-a exprimat oportunitatea schimbului de experiență și cunoștințe în Comitetul privind Provocările Societății Moderne. În rezultatul desfășurării investigațiilor s-a determinat că infrastructura pune presiune substanțială pe mediul înconjurător, dat fiind că 40% din energia consumată și 16% din apa folosită revin edificiilor, inclusiv celor cu destinație militară și, deci, prin construcții capitale în sectorul militar poate fi îmbunătățită situația în domeniul protecției mediului. Construcția capitală presupune aplicarea principiilor dezvoltării durabile în procesele de planificare, proiectare, edificare, funcționare, modificare și trecere la pierderi ale averii imobiliare, procese care solicită de a ține cont de factorii ecologici în toate etapele de funcționalitate, însă atenția primordială fiind acordată aplicării tehnologiilor de economisire a resurselor energetice [2].

Prin urmare, pentru realizarea obiectivelor trasate, în cadrul Alianței s-a convenit că militarii trebuie să cunoască impactul activităților pe care le desfășoară asupra mediului ambiant, impunîndu-se în acest sens elaborarea managementului ecologic. K. Mahutova, J. Barich și R. Kreizenbeck sînt de părere că un asemenea sistem de management ar trebui să includă patru componente: planificarea operațiilor, desfășurarea lor, determinarea impactului asupra mediului înconju-

rător și întreprinderea acțiunilor ecologice de rigoare, sistemul solicitând ca în condițiile desfășurării activităților militare să se țină cont de politicile de mediu, inclusiv în procesul planificării bugetului [3]. Considerăm important de a sublinia că în afara dezideratelor actorilor de a lua în calcul oportunitatea protecției mediului înconjurător în contextul planificării acțiunilor militare, mai este nevoie ca să fie în măsură să implementeze politici de acest gen, reclamându-se în ordinea de idei reliefată asemenea aptitudini precum comunicarea, cultura securității și documentarea.

Problemele ce vizează popularea diferitor sfere de mediu și-au găsit o abordare consistentă în activitatea de cercetare științifico-practică desfășurată de Alianță, cele mai relevante studii pilot și proiecte fiind:

- studiul pilot „Produce curate și procese” a avut ca obiectiv susținerea și implementarea principiilor dezvoltării durabile în sectorul de producție, obiectiv care permite aplicarea proceselor tehnologice inofensive și nonpoluante pentru a căpăta producție finită ecologic pură. Valorificarea scopului trasat a presupus, conform recomandărilor, reducerea eliminărilor de gaze toxice de către uzine și fabrici, perfecționarea proceselor tehnologice și mai ales crearea în fazele incipiente a produselor ecologice pure, fapt care în ultimă instanță prevede mai puține cheltuieli și un randament mai mare [4]. Notăm că cercetările realizate au contribuit la elaborarea parametrilor ecologici de măsurare a calității producției și la modernizarea procesului tehnologic prin folosirea materialelor ecologice;

- proiectul de scurtă durată „Evaluarea riscurilor naturale” a fost consacrat cercetării cataclismelor de caracter global, dar și cu repercusiuni la nivel național, având efecte nocive nu numai de sorginte economică, ci și conținând o vădită dimensiune umană, provocată de activitatea omului. Obiecte ale investigațiilor au devenit nu numai cataclismele naturale, ci și metodele de contracarare a lor, scop în care s-a propus crearea unui for permanent de schimb de informație despre calamități și desfășurarea unor seminare tematice de nuanță interdisciplinară [5];

- studiul pilot „Modelarea ecosistemelor din lagunele teritoriale în scopul folosirii sustenabile și dezvoltării” se înscrie în domeniul managementului bazinelor acvatice de acest tip și s-a desfășurat în două etape. Cercetările efectuate au demonstrat că datorită activităților agrare, piscicole și turistice lagunele se dovedesc a fi cel mai vulnerabil segment al țărmurilor maritime riverane, fiind evidentă lipsa acută de oxigen, depășirea nivelului de poluare și distrugerea ecosistemului. Recomandările care au fost făcute se referă la necesitatea de a găsi echilibrul între folosirea bazinelor acvatice și menținerea ecosistemului lagunelor prin modelarea hidrodinamică și ecologică a situației și luarea deciziilor la nivel politic. Drept urmare, s-a propus extinderea aplicării instrumentelor științifice în vederea asigurării durabilității și dezvoltării lagunelor de coastă și a bazinelor hidrografice [6];

- studiul pilot „Aspecte ale prevenirii și reducerii poluării mediului ambiant de către unele sectoare industriale” a vizat zona din Baia Mare și a avut ca obiectiv

identificarea celor mai bune practici de prevenire a incidentelor și de reducere a contaminării solurilor și apelor subterane, aceste cataclisme având influență negativă asupra mediului și sănătății [7]. Important este că proiectul a întrunit o participare largă, inclusiv fiind prezenți reprezentanți ai Uniunii Europene și Băncii Mondiale. Este important de notat că problemele ce țin de prevenirea și lichidarea influenței negative a factorului industrial asupra mediului înconjurător și a sănătății reprezintă o direcție prioritară de activitate a Organizației Nord-Atlantice, printre care se regăsește situația ecologică din industria mineritului, producerea îngrășămintelor chimice, acumularea deșeurilor în soluri și în apele subterane precum și prepararea pentru situații de urgență. Revenind la studiul pilot menționat, precizăm că acesta este de importanță deosebită, deoarece a asigurat promovarea cooperării și dialogului în regiunea bazinului hidrografic al Dunării pentru a facilita dezvoltarea unor politici regionale în managementul iazurilor de decantare și al haldelor;

– proiectul de scurtă durată „Managementul deșeurilor industriale și toxice” a fost finalizat prin inițierea unui web site menit să asigure schimbul de informație în domeniu între statele aliante și cele partenere, în discuție fiind puse aspecte ce țin de îmbunătățirea sistemelor de observare a deșeurilor nocive, aplicarea pe larg a biotehnologiilor și fitotehnologiilor în combaterea impurificării cu deșeuri toxice, contaminarea și purificarea apei [8].

– seminarul „Combaterea poluării cu petrol a regiunii nordice”, organizat sub egida Comitetului privind Provocările Societății Moderne în aprilie 2004 în Norvegia, a fost canalizat pe problemele înfruntării impurificării în zona Mării Barents, protejării mediului ambiant în locurile de transportare a petrolului din Federația Rusă în Europa și către Statele Unite, modernizării utilajului de luptă cu scurgerile petroliere și folosirii dispersanților. Aspectele puse în discuție, la care au participat de asemenea reprezentanți ai instituțiilor de cercetare științifică și ai producătorilor de utilaje, au vizat colectarea petrolului cu înalt conținut de viscoză în condițiile climaterice cu temperaturi joase, folosirea dispersanților și arderea pe loc, eficiența lucrărilor și securitatea personalului, descoperirea scurgerilor pe timp de noapte sau sub sloiul de gheață [9];

Luând în calcul complexitatea problemei, Comitetul privind Provocările Societății Moderne a organizat un atelier în Canada doi ani mai târziu, în luna octombrie 2006, în cadrul căruia s-a făcut evaluarea daunelor provocate de transportul maritim și de scurgerile de petrol în zona arctică, atenție fiind acordată aplicării tehnologiilor de epurare în condițiile distanțelor mari și accesului limitat:

– seminarul internațional „Evaluarea riscului consecințelor catastrofei de la Cernobil: lecții pentru viitor” s-a desfășurat la Kiev în aprilie 2003, iar peste șase luni a demarat un studiu pilot cu același generic, însă în ambele cazuri fără ca Republica Moldova să participe, care de asemenea a fost afectată de accidentul produs în aprilie 1986. Notăm că tragicul eveniment de la Cernobil se află la originea unor transformări considerabile ale politicilor naționale și internaționale

de pregătire și gestiune ale situațiilor de urgență nucleară, un rol important fiind rezervat comunicării și schimbului de informație. De fapt, concluzia magistrală a seminarului a vizat necesitatea coordonării eforturilor îndreptate spre lichidarea consecințelor catastrofelor de acest caracter în faza incipientă, alt subiect relevant s-a referit la dozimetrie, adică măsurarea efectelor radiației, inclusiv de natură psihologică, cancerogenă, dar și alte maladii [10]. Semnificativ este că în urma acestor manifestări științifico-practice s-a consolidat o direcție de cooperare a Alianței cu alte structuri internaționale – asistență în cazul dezastrelor naturale.

De fapt, problema poluării transfrontaliere a aerului figurează pe agenda zilei Comitetului privind Provocările Societății Moderne încă de la începutul anilor '70, fiind inițiat un set de acțiuni ancorate cu predilecție pe cercetarea fenomenului. Formele de exercitare a cooperării se exprimă prin studii pilot și conferințe tehnice, în primul caz urmărindu-se schimbul de informație cu privire la poluarea transfrontalieră a aerului, iar în cel de-al doilea tematica este variată și vizează mai multe aspecte precum: rolul modelării atmosferice în politica și strategia de combatere a poluării aerului, transmigrarea aerului la distanțe mari tratată ca problemă globală, integrarea sistemelor regionale de modelare, evaluarea și controlul sistemelor de modelare.

– studiul pilot „Transmigrarea regională/transfrontalieră a poluării aerului” a fost axat pe reliefa sistemelor contemporane globale și regionale de prognozare a vremii, sistemelor de observare a poluării atmosferice, activității organizațiilor internaționale în domeniu, urmărindu-se perfectarea rapoartelor de țară pentru fiecare dintre 16 state participante [11].

Prin urmare, Alianța prin intermediul Comitetului privind Provocările Societății Moderne manifestă preocupări sustenabile față de protejarea unui spectru larg al resurselor naturale, începând cu spațiul subteran și încheind cu cel aerian. Procesele de cooperare în domeniul combaterii poluării mediului întrunesc, de obicei, mai mult de zece participanți, state aliate și state partenere, la fiecare for, exprimat prin studii pilot, proiecte de scurtă durată sau conferințe, iar problemele puse în discuție vizează aplicarea tehnologiilor inofensive și nonpoluante, managementul catastrofelor provenite din diferiți factori precum deșeuri, minerit, petrol, energie nucleară, aer sau apă. Bineînțeles că poluarea sectorială a resurselor naturale deseori este cu repercusiuni nu numai transfrontaliere, dar și de nivel regional, situație care solicită conjugarea eforturilor mai multor actori, realizându-se în asemenea manieră cooperarea dintre aliați și parteneri.

Cooperarea transfrontalieră/ regională reprezintă obiect al preocupărilor mai multor categorii de persoane interesante, începând cu factori guvernamentali și încheind cu reprezentanți ai cercurilor universitar-academice. Cele mai relevante cercetări dedicate acestor probleme sînt:

– studiul pilot „Adoptarea deciziilor de protecția mediului pentru dezvoltarea sustenabilă în Asia Centrală”, cu participarea a 19 state, a avut ca obiective identificarea situației în domeniul protecției mediului în regiune, depistarea nea-

junsurilor în procesul de adoptare a deciziilor, organizarea și desfășurarea întrunirilor ecologice, diseminarea rezultatelor, inclusiv prin Internet și canalizarea activității unei structuri special formate pe baza principiilor adoptate la conferința internațională "Provocările secolului XXI". Aspectele abordate au vizat calitatea și volumul informației accesibile în procesele de adoptare a deciziilor ecologice în țările central-asiatice, activitatea de cercetare în materia protecției mediului ambiant, instruirea și pregătirea specialiștilor în domeniu sau elaborarea și prezentarea rapoartelor cu privire la folosirea terenurilor, managementul bazinelor acvatice și protejarea speciilor aflate pe cale de dispariție. Recomandările pe marginea acestor probleme s-au referit la oportunitatea aprofundării și extinderii cooperării transfrontaliere de caracter sectorial – mișcarea transfrontalieră a apei, dat fiind că statele din regiune sînt interdependente la capitolul aprovizionării cu apă potabilă sau aplicarea excesivă a îngrășămintelor, pesticidelor, erbicidelor și defolianților, deoarece au repercusiuni nocive în raport cu mediul ambiant și starea sănătății datorită concentrării sporite de substanțe periculoase în produsele alimentare și în apele subterane [12]. Importanța studiului vizat constă în faptul că prin creionarea unor acțiuni sustenabile în domeniul protecției mediului s-a încercat instaurarea unei atmosfere de stabilitate în spațiul central-asiatic, deși nu este mai puțin adevărat că Statele Unite urmăreau interese deosebite în regiune, date fiind focarele de terorism, dar și prezența Federației Ruse;

– studiul pilot „Prevenirea și atenuarea prăpăstiei societale” a fost consacrat evaluării situației din zona Mării Aral, care a devenit în ultimele decenii „un iaz hipersalin”, dezastrul fiind provocat de cultivarea intensivă a bumbacului și orezului în delta a două râuri, Amu-Darya și Syr-Darya, a căror apă proaspătă a fost folosită nu atît pentru alimentarea bazinului maritim, ci pentru irigarea acestor culturi. În rezultat, salinizarea și reducerea zonei de pescuit au contribuit la deșertizarea terenurilor agricole și depunerea substanțelor toxice, schimbări care au afectat starea de sănătate a populației, economia locală și au provocat probleme de șomaj. În cadrul studiului au fost realizate două proiecte de scurtă durată, cîte unul pentru cercetarea deltelor fiecărui râu, Alianța oferindu-le un Sistem de Informații Geografice, care, fiind complementat de altul, Sistemul Global de determinare a Poziției, a permis perfectarea mai multor hărți, a căror utilitate în managementul apelor se dovedește esențială. Notăm că relevanța acestor cercetări desfășurate cu suportul programelor Alianței constă nu numai în definirea unor acțiuni pentru diminuarea ecologică a salinității, dar și prin stabilirea parteneriatelor între specialiștii în domeniu și între structurile de profil, iar Organizația Nord-Atlantică le-a oferit echipamente pentru prelevarea probelor și desfășurarea experimentelor;

– studiul pilot „Crearea sistemului de monitorizare a situației ecologice din Marea Caspică” a inclus zece state participante, urmărind reabilitarea pe etape a mediului ambiant din bazinul caspic. În acest scop a fost perfectat un sistem unic de observare prin măsurarea parametrilor climaterici, ecologici și hidro-

logici, modelarea computerizată, prelucrarea informației, modelarea numerică și prognozarea fizică, chimică și biologică a situației mării, investigațiile fiind îndreptate spre integrarea datelor la nivel național într-o rețea internațională de monitorizarea hidrochimică și hidrometeorologică, cu antrenarea diferitor agenții și specialiști. Prin determinarea impactului factorilor antropogeni asupra diversității biologice și a productivității bazinului acvatic s-a urmărit de asemenea identificarea consecințelor asupra industriilor extractive din regiune și, implicit, a dezvoltării social-economice, inclusiv datorită poluării transfrontaliere prin apele râurilor care se varsă în mare [13].

În același context se înscriu acțiunile de monitorizare a râurilor din Caucazul de Sud, care s-au exprimat prin asistența NATO și OSCE acordată celor trei state transcaucaziene ca să dezvolte mijloace de supraveghere a cursurilor apei care traversează teritoriile lor. Notăm că, luând act de situația complexă din regiune, această inițiativă a urmărit de a identifica soluții pentru destindere și consolidare a securității și stabilității prin cercetare, încercându-se, dar fără succese notabile în opinia noastră, de a tranșa un subiect de conflict, resursele comune de apă, deoarece calitatea ei are impact asupra nivelului de dezvoltare social-economică. Rezultatul palpabil al studiului care a durat patru ani a fost crearea în fiecare dintre cele trei țări a câte un laborator de monitorizare a calității apei, dotat cu tehnologii moderne și cu personal calificat [14, p.4-5]. Prin urmare, Alianța Nord-Atlantică prin intermediul Programului „Știința pentru Securitate” a susținut financiar proiecte de gestiune a apei nu numai urmărind contribuții la ameliorarea stării mediului ambiant prin acțiuni concrete, dar totodată înscriindu-se în cadrul eforturilor de stabilire a dialogului dintre diferite instituții din statele nominalizate, tentativă care se înscrie într-un context mai larg decât cel politic sau geopolitic;

– seminarul științifico-practic „Combaterea deșertificării în regiunea Mării Mediterane”, organizat sub egida Comitetului pentru Știință și a Comitetului privind Provocările Societății Moderne, a avut loc în perioada 2-3 decembrie 2003 în orașul Valencia, la acest for fiind prezenți parteneri din cadrul Dialogului Mediteranean și reprezentanți ai structurilor internaționale de cooperare în domeniul dat. Problemele puse în discuție s-au referit la elaborarea strategiilor de prevenire a înaintării deșerturilor inclusiv consecințele social-economice, criza de apă potabilă, degradarea și eroziunea solurilor, criza produselor alimentare, fenomenul migrației în contextul înaintării pustiurilor, conflicte regionale. S-a determinat că deșertificarea se dovedește a fi un pericol deloc neglijabil la adresa statelor din regiunea mediteraneană, dar totodată s-a constatat că acest proces este diferit la Nord și la Sud, înaintarea pustiurilor fiind nu numai un fenomen biofizic, ci având de asemenea consecințe social-economice și geopolitice [15].

Tema deșertificării reprezintă un subiect relativ nou în procesele de cooperare, cum ar fi proiectul „Indicatori ai deșertificării în regiunea mediteraneană”, cercetarea fiind finalizată cu determinarea valorilor independente (nivelul de folosire a terenurilor sau pluviositatea), precum și a celor dependente (umiditatea

și prosperitatea solului, tipul de vegetație). S-a constatat că diminuarea rezerve-
lor de apă, diminuarea materiei organice în sol și scăderea fertilității sînt factorii
principali ai degradării și deșertificării [16, p.7-8], impunîndu-se în ordinea relie-
fată de idei elaborarea unor indicatori de evaluare a riscurilor de pe urma acestor
procese.

Conexiunile geografice dintre aceste regiuni denotă interdependența interese-
lor economice și geostrategice ale statelor membre și în mai multe cazuri ale sta-
telor partenere, urmărind, potrivit lui M. Marghelov, identificarea posibilităților
transregionale noi de transportare a hidrocarburilor, cît și consolidarea dimen-
siunii politico-militare în contextul desfășurării acțiunilor antiteroriste și, deci,
investigațiile privind protecția mediului primesc un caracter vădit politic [17,
p.136-137]. Reiterăm că nu punem la îndoială semnificația geostrategică, de con-
solidare a prezenței aliaților în regiunile postsovietice de la Sud, dar totodată nu
absolutizăm aceste ipoteze, considerînd că suportul financiar acordat desfășurării
activităților de protecție a mediului sînt de caracter bidimensional, fiecare parte
urmărește interesele sale, dar care se află în interconexiune și interdependență.

Supoziția pe care am exprimat-o este probată și de cercetările susținute de
Alianță cu privire la îmbunătățirea calității vieții oamenilor, care numeric sînt
consistente și se referă la diferite sfere:

– studiul pilot „Tendințe ale concentrării mișcărilor migraționiste în localitățile
urbane și efectele lor asupra mediului și securității” reflectă preocupările Alianței
Nord-Atlantice pentru probleme social-ecologice, nefiind deloc întîmplător că
gestiunea și-a asumat-o Spania, care frecvent este supusă fluxurilor migraționiste.
Studiul este ancorat pe cercetarea localităților urbane mari, ținta migranților fiind
ca regulă orașele mari. În plan global se creează o situație alarmantă, din cauza că
un teritoriu relativ mic concentrează o masă enormă de trăitori, în timp ce spații
extinse rămîn puțin populate, acest dezechilibru în mod inevitabil soldîndu-se cu
alte probleme: tensiuni sociale, criminalitate, șomaj, conflicte și chiar terorism,
nemaivorbind în același context de creșterea presiunilor asupra mediului încon-
jurător. Recomandările făcute s-au referit la elaborarea unor politici de contracar-
are a acestor tendințe, dar care pînă la urmă, în accepția noastră, au rămas mai
degrabă cu titlul de intenții și îngrijorări decît acțiuni concertate fezabile și cu
șanse reale de implementare;

– studiul pilot „Metode perfecționate de evaluare a riscurilor îmbolnăvirii de
cancer” a urmărit în special determinarea modalităților de aplicare a metodelor
biologice pentru profilaxia și combaterea acestei maladii. Un loc aparte a revenit
examinării consecințelor catastrofei de la Cernobil în materia îmbolnăvirii de
cancer, mai ales asupra copiilor și participanților la lichidarea dezastrului, pre-
cum și a impactului nociv al zonei contaminate asupra reapariției de noi maladii.
Rezultatul studiului constă în perfectarea unui model complex de evaluare a ris-
curilor îmbolnăvirii de cancer, model care a integrat elaborările existente, dar în
același timp s-a propus de a prezenta periodic studii de caz [18];

– studiul pilot „Managementul integrat al resurselor acvatice” a concentrat 20 de state participante și a fost canalizat pe problemele schimbului de informație și acumulării de experiență, administrării resurselor și studierii proceselor care se produc în cadrul acestor sisteme și în afara lor. Obiectivele propuse constau în recoltarea datelor de caracter științific, social și economic privind funcționalitatea sistemelor acvatice și folosirea apei. Ținându-se cont de nivelul transregional propriu al mai multor bazine acvatice și de particularitățile ecosistemelor bazinelor, cercetările s-au desfășurat sectorial, iar rezultatele obținute constau în elaborarea criteriilor și reperelor de evaluare a stării bazinelor acvatice, metodelor și principiilor de ameliorare a situației lor [19]. De fapt, managementul acvatic înglobează mai multe aspecte, cum ar fi cantitatea necesară de apă potabilă și calitatea ei, opțiuni tehnologice și conservarea ecosistemelor, monitorizarea costurilor și impactul social, problema de bază fiind în ordinea reliefată de idei, folosirea și distribuirea volumului disponibil de apă între mai mulți consumatori, indiferent de statutul lor;

– studiul pilot „Aplicarea științei landşaftului pentru evaluarea mediului” a antrenat peste 20 de state și prin denumire indică asupra obiectivelor urmărite, important fiind că fiecare participant poate de sine stătător să aleagă proiectele pe care le consideră că vin în concordanță cu interesele naționale. Cercetările științifico-practice au fost ancorate pe trilaterală „mediul înconjurător – calitatea vieții – securitatea ecologică”, investigațiile antrenând aplicarea mai multor metode, precum fotografierea de pe satelit, tehnologiile computerizate, statistice sau informațiile geografice ale sistemului. Se impune de specificat de asemenea că au fost stabilite relații de cooperare științifico-practică cu protagoniștii antrenați în executarea altui proiect – „Adoptarea deciziilor îndreptate spre asigurarea dezvoltării durabile și protecția mediului înconjurător în Asia Centrală” [20], urmărindu-se efectuarea studiilor comparate deopotrivă în statele aliate și în cele partenere;

– proiectul de scurtă durată „Îmbunătățirea prognozării vremii” se dovedea a fi oportun pentru că precipitațiile abundente care cădeau cu frecvență mare în regiunea mediteraneeană centrală și de est mai ales în timpul verii și toamnei aduceau cu sine inundații în proporții deosebite. În acest sens, prin îmbunătățirea prognozei se urmărea înștiințarea din timp pentru a preîntâmpina sau adoptarea măsurilor suficiente pentru a minimiza consecințele calamităților, aplicându-se metoda numerică de modelare, dar și altele, observarea spațială, folosirea algoritmilor estimativi. Fiind preconizate pentru serviciile meteorologice atât naționale, cât și europene, rezultatele au fost obținute prin evaluarea veridicității modelării meteorologice, verificarea exactității metodei modelării numerice, studierea căderilor de precipitații cu ajutorul informației recoltate prin satelit, elaborarea metodicii complexe care ar asigura prognozarea mai corectă a vremii [21];

– masa rotundă organizată de Comitetul privind Provocările Societății Moderne în martie 2003 cu genericul „Atenuarea tensiunii sociale” a pus în discuție

unele probleme ce țin de securitatea socială, reflectînd în asemenea manieră tendințele contemporane de abordare multidimensională a securității naționale și spectrul extins de componente supuse cercetărilor, cum ar fi, terorismul alimentar sau terorismul ecologic. Masa rotundă este importantă și pentru recomandarea de angajare a parteneriatului cu Organizația Națiunilor Unite pentru Agricultură și Alimentație, pentru a identifica în comun soluții ale problemelor dezbătute, în special ce țin de formele netradiționale de terorism.

Date fiind transformările structurale care au fost întreprinse în cadrul Alianței în 2006-2010, problemei contracarării terorismului, inclusiv ecologic, îi revine prioritatea pe agenda de cercetări și acțiuni de protecție a mediului ambiant. Amplificarea amenințărilor și riscurilor solicită ca cercetările să asigure mai eficient componența tehnologică în procesul de combatere a terorismului și în același timp să faciliteze parteneriatele interstatale în domeniu, intersectîndu-se în acest cîmp de aplicare metodele militare și nemilitare, probleme ale contracarării terorismului și de factură ecologică. În acest sens, unele dintre investigațiile care se referă la diferite aspecte ale terorismului ecologic sînt:

– studiul pilot „Strategii eficiente de contracarare a riscurilor” a avut ca și obiectiv de a elabora o construcție generală de înțelegere a factorilor care influențează asupra modului societății și statului de a reacționa în situații de risc și a prezenta măsurile adecvate de răspuns în dependență de cazuri concrete. Metodologia care a fost perfectată include trei blocuri de acțiuni – cercetarea sectorială prin examinarea situațiilor concrete sau modelarea celor virtuale; analiza comparativă a situațiilor abordate pentru a defini generalul și determina particularul; elaborarea metodelor eficiente pentru a răspunde adecvat la fiecare situație concretă [22];

– studiul pilot „Securitatea arterelor înguste de apă, porturilor și regiunilor limitrofe poluate” și-a stabilit ca obiectiv determinarea gradului de securitate a arterelor acvatice în condițiile unor atacuri teroriste potențiale, cercetările fiind canalizate pe identificarea acțiunilor de prevenire, gestiune și de profilaxie. S-a constatat că porturile maritime civile pot fi țintă a atentatelor de acest gen, deoarece comerțul maritim internațional este dependent în mare măsură de transportarea petrolului și a altor tipuri de agenți energetici, care fiind întrerupt de teroriști, poate provoca prejudicii serioase la adresa securității și stabilității internaționale, situației economice și ecologice în zonele care sînt afectate. Vulnerabilitatea arterelor acvatice înguste de-a lungul cărora este concentrat de obicei un număr enorm de oameni se dovedește a fi de diferit grad, situație care solicită elaborarea mai multor variante de profilaxie. În acest sens, managementul amenințărilor și riscul includ trei componente: *evaluarea pericolelor* presupune identificarea lor și acumularea informației despre actorii care sînt în măsură să organizeze și să desfășoare atacuri teroristice; *evaluarea vulnerabilităților* prevede identificarea punctelor slabe ale obiectelor strategice care pot fi folosite de către teroriști, a acțiunilor de înlăturare a neajunsurilor depistate și a mijloacelor de atenuare a consecințelor atacurilor teroriste în cazul producerii lor; *evalua-*

rea priorității obiectivelor permite de a determina acele obiecte care solicită un grad sporit de protecție împotriva atentatelor teroriste reieșind din importanța lor pentru infrastructura regiunii [23]. Precizăm că aceste cercetări au reclamat o abordare interdisciplinară și în general presupun realizarea unui spectru lărgit de acțiuni, începînd cu acumularea informației de referință la eventuale atacuri teroriste și finalizînd cu adoptarea deciziilor la nivel de politici ale statelor și de acte normative menite să mobilizeze eforturi internaționale.

– studiul pilot „Securitatea alimentară” a fost canalizat pe identificarea unor indicatori de calitate și securitate sanitară a produselor alimentare, date fiind atitudinea deseori iresponsabilă față de produse și acțiunile teroriste care pot periclita calitatea lor, în special de pe urma contaminării chimice și biologice. Rezultatele primite reclamă indispensabilitatea asigurării securității produselor alimentare în procesul de producție, distribuire și consum, incluzînd în asemenea manieră întregul circuit [24]. Subliniem că unele aspecte valorificate prin studiul dat precum terorismul alimentar, au interferență cu elaborările realizate în cadrul altei investigații, „Strategii eficiente de contracarare a riscurilor, recomandarea comună fiind perfectarea unor criterii standardizate de evaluare a calității [25, p.5].

Însă abordarea terorismului ecologic la general presupune aplicarea diferențiată a metodelor și procedeeleor atît de proveniență militară, cît și de sorginte nemilitară, în dependență de regiunile geografice, particularitățile demografice, aspectele economice, trăsăturile politice sau stările de spirit. Contracararea sau minimizarea impactului negativ al terorismului internațional de nuanță ecologică cere determinarea caracteristicilor și tipurilor surselor de pericol, elaborarea tehnicilor de evaluare a riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților, identificarea și monitorizarea căilor de contaminare a mediului ambiant, autocontrolul și capacitățile de a preveni panica.

Prin urmare, activitățile de mediu exercitate de Alianță înglobează un spectru larg de aspecte, care se disting prin diversitate și se află în concordanță cu exigențele timpului, reflectînd realitățile și tendințele în schimbare. Astfel, în ultimii ani, investigațiile sînt canalizate pe asemenea probleme precum crearea în cadrul sectorului militar a sistemelor de management și monitorizare ale situației mediului înconjurător, epurarea fostelor terenuri de dislocare a militarilor și de amplasare a bazelor militare, evaluarea pericolelor în urma producerii energiei nucleare, participarea la ameliorarea stării ecologice și asigurarea dezvoltării durabile a unor regiuni nealiate, inclusiv cu interes sporit pentru Alianța Nord-Atlantică.

În același context se includ alte luări de poziții și acțiuni ale Organizației precum schimbările globale climaterice și impactul eliminării gazelor de seră asupra atmosferei, date fiind dezbaterile științifice cu privire la repercusiunile lor asupra încălzirii climei și abordările diferite cu privire la asumarea și implementarea de către statele membre a legislației ecologice internaționale, cum ar fi în special Protocolul de la Kyoto. A. Fogh Rasmussen declara în 2010 că schimbarea globală

a climei reprezintă pericol potențial la adresa comunității mondiale, încălzirea globală fiind în măsură să genereze în diferite regiuni conflicte locale, social-economice și demografice. Problema topirii ghețarilor se înscrie în aceeași ordine de idei pe motivul că poate provoca tensionări economice și politice de caracter internațional în zona arctică datorită competiției în amplificare.

Mai sus am invocat studiul pilot în domeniul meteorologiei, care a avut ca obiectiv asigurarea cu informație veridică statele participante și Alianța în ansamblu. Considerăm necesar de a preciza că Organizația Atlanticului de Nord a instituționalizat două structuri responsabile de această sferă – Grupul Meteorologic din cadrul Comitetului Militar, abilitat cu prezentarea la timp a informației corecte forțelor armate, și Grupul de lucru pentru Elaborarea și Asigurarea Sistemelor Meteorologice Tactice, care, fiind o subdiviziune a Grupului Meteorologic, are ca obiectiv asigurarea cooperării în domeniul cercetării și implementarea tehnologiilor avansate, programelor și metodelor noi în vederea creșterii veridicității prognozelor și sporirii activităților de mediu exercitate de Alianță. Grupul de lucru consultă alte subdiviziuni în problemele meteorologice, desfășoară investigații în domeniu și organizează reuniuni anuale cu participarea specialiștilor și savanților inclusiv din statele partenere. Am invocat aceste două structuri de ramură, deoarece activitățile pe care le realizează reprezintă exemplul edificator de colaborare pe filiera militar-nemilitar în cadrul Alianței, pe de o parte, iar pe de alta, model de cooperare eficientă pe axa Organizația Nord-Atlantică – țări aliate – țări partenere.

Bineînțeles că Alianța prin spectrul de activități pe care îl realizează nu poate cuprinde toate aspectele ce țin de mediul înconjurător, existînd o ierarhie a priorităților de cercetare, iar în ultimul timp fiind resimțite consecințele recesiunii economice. Atacînd acest subiect, A. Belonogov indică asupra cercetării insuficiente a problemelor ce țin de ingineria genetică și folosirea în alimentație a produselor genetic modificate, investigațiile în domeniu fiind în măsură, potrivit accepției sale, să contribuie la atenuarea contradicțiilor dintre Statele Unite și Uniunea Europeană în materia vizată și la consolidarea cooperării transatlantice în contextul că europenii se dovedesc a fi adversari, pe cînd americanii – exportatori importanți ai produselor modificate [26, p.20]. El acreditează ideea că animozitățile politice din cadrul comunității euroatlantice la acest capitol ar putea fi depășite prin efectuarea unei cercetări complexe în domeniu, știința fiind considerată, în acest sens, drept un mecanism de referință pentru rezolvarea ecuațiilor politice și angajarea dialogului. În aceeași ordine de idei s-a pronunțat și A. Fogh Rasmussen, care, exprimînd oportunitatea minimizării riscurilor și de a acționa la timp, susține că NATO trebuie să devină o arenă de discuții și consultații, venind cu soluții politice și ecologice.

În același timp, reiterăm că nu împărtășim și considerăm nefondate în mare parte supozițiile, exprimate mai ales în literatura rusească de specialitate, ale căror esență se reduce la următoarele: programele de mediu sînt folosite de că-

tre Alianță pentru a include statele partenere în sfera sa de influență, iar într-o perspectivă mai îndelungată vor asigura extinderea teritorială: deseori politicile nemilitare se dovedesc a fi paravan pentru a masca realizarea adevăratelor obiective ale blocului – expansiunea teritorială, consolidarea pozițiilor internaționale, aplicarea politicii „standardelor duble” în contextul că dimensiunea militară continuă să rămână predominantă, dar se face uz de „puterea soft”, deoarece actualmente este mai eficientă pentru a ajunge la dominație globală [27, p.21]. Sîntem de părere că aceste luări de poziții au pierdut din actualitate și au devenit istorie pentru moment din cauza că după Summitul de la București din aprilie 2008 extinderea Alianței nu se află pe agenda zilei și nu este o prioritate, pe de o parte, iar pe de alta, politicile de mediu au scăzut din intensitate și amploare, fiind îndreptate spre valorificarea obiectivelor sectoriale înguste și cu fezabilitate mare. Nu considerăm de asemenea că Organizația acordă la moment atenție deosebită asigurării securității statelor partenere avînd ca obiectiv de a le integra în viitor. Schimbările structurale care s-au produs în 2006, prin fuzionarea Comitetului privind Provocările Societății Moderne și a Comitetului pentru Știință formîndu-se Comitetul Știință pentru Pace și Securitate, iar peste patru ani transferarea Programului Știință pentru Pace și Securitate în cadrul Direcției pentru Provocările de Securitate Emergente, reflectă transformările mediului de securitate și prioritățile programatice provenite din necesitatea de a răspunde eficient la provocările de securitate generate de globalizare.

Avînd ca suport de referință aspectele cercetate, considerăm că politicile de mediu exercitate de Alianța Nord-Atlantică se divizează în următoarele perioade:

1. sfîrșitul anilor '60 – începutul anilor '90: programele de mediu, puține la număr, au fost inițiate la solicitările statelor membre și se refereau la sectoare înguste, fiind mai degrabă expresie a apelurilor venite din partea opiniei publice locale deranjată de exploatarea bazelor militare;

2. prima jumătate a anilor '90 – jumătatea a doua a primului deceniu al secolului XXI: programele ecologice au fost extinse considerabil prin angajarea cooperării cu statele partenere și diversificarea spectrului de probleme abordate, această perioadă fiind, ca și în cazul științei, cea mai fructuoasă prin amploarea participanților, elaborărilor și implementărilor;

3. de la sfîrșitul primului deceniu: programele ecologice sînt restrînse prin includerea instituțională a participanților și ancorarea pe politici de contracarare a terorismului internațional, fiind una dintre componentele lor și asigurînd temelor de acest gen perspective reale pentru dezvoltare în condițiile primordialității acestui subiect pe agenda Alianței.

Așadar, inițierea activităților de mediu de către Alianța Atlanticului de Nord a fost expresie a amplificării stărilor de spirit cu privire la oportunitatea de a întreprinde acțiuni conjugate în materia protecției resurselor naturale, reflectînd îngrijorarea opiniei publice și avînd ca suport nemulțumirile locuitorilor din zonele

limitrofe ale bazelor militare aliate. Programele de mediu s-au extins gradual prin intermediul regiunilor supuse studiilor și prin sferele valorificate, în condițiile postrăzboi rece gestiunea studiilor fiind exercitată mai ales de Turcia și Grecia, ordine de acțiuni care indică asupra interesului sporit, geopolitic și ecologic, față de segmentul sud-est european și central asiatic. Totuși, programele de mediu cuprind și alte regiuni, parteneriatele angajate în domeniu exprimându-se prin mai multe proiecte și studii pilot ce țin de securitatea nucleară, poluarea transfrontalieră a aerului și apei, contaminarea apelor subterane și solurilor de agenții industriale, calitatea produselor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Form of Environmental Education in the Armed FORCES AND THEIR Impact on Creation of Pro-environmental Attitudes. În: <http://www.nato.int/ccms/pilot-studies/fee-index.htm> (vizitat 7 mai 2010).
2. Sustainable Buildings for Military Infrastructure. În: <http://www.nato.int/ccms/pilot-studies/SBMI/smbi-info.htm> (vizitat 7 mai 2010).
3. Environmental Management Systems. În: http://www.nato.int/ccms/topical_ws/ems-index.htm (vizitat 7 mai 2010).
4. Clean Products and Processes. În: http://www.nato.int/ccms/pilot_studies/epp/epp-index.htm (vizitat 7 mai 2010).
5. Assessment of Natural Hazards. În: http://www.nato.int/ccms/short_term_project/anh_index.htm (vizitat 8 mai 2010).
6. Ecosystem, Modelling of Coastal Lagoons for Sustainable Management (Phase II). În: http://www.nato.int/ccms/pilot_studies/emcl/emcl_index.htm (vizitat 8 mai 2010).
7. Prevention and Remediation Issues in Selected Industrial Sectors. În: <http://www.cluin.org/romania/> (vizitat 28 martie 2010).
8. Management of Industrial and Toxic Wastes. În: http://www.nato.int/ccms/short_term_projects/mitw_index.htm (vizitat 26 martie 2010).
9. NRC CCMS Workshop on Oil Spill Response. În: <http://www.nato.int/ccms/news/2004/n0404415.htm> (vizitat 26 martie 2010).
10. Risk Assessment of Chernobyl Accident Consequences: Lessons Learned for the Future. În: http://www.nato.int/ccms/pilot-studies/raca/raca_index.htm (vizitat 26 martie 2010).
11. Regional Transboundary Transport of Air Pollution. În: http://www.nato.int/ccms/pilot-studies/rttap/rttap_index.htm (vizitat 28 martie 2010).
12. Environmental Decision-Making for Sustainable Development in Central Asia. În: <http://www.nato.int/ccms/pilot-studies/edm/edm-index.htm> (vizitat 29 martie 2010).
13. The Design of the Caspian Basin Observing System to Form the Basis for Environmental Forecasting. În: <http://www.nato.int/ccms/pilot-studies/dcb/dcb-index.htm> (vizitat 29 martie 2010).
14. Surveillance des cours d'eau dans le Caucase du Sud un exemple de cooperation entre l'OTAN et l'OSCE. În: Science et Societe. Le Bulletin edite par la Division Diplomatie publique de l'OTAN a Bruxelles. 2005, nr.69. edition 04. p.4-8.
15. Security issues of desertification in the Mediterranean region debated at NATO workshop. În: <http://www.nato.int/science/news/2003/n031202a.htm> (vizitat 26 martie 2010).
16. La desertification entant qu'enjeu de securite. În: Science, Societe, Securite. News: Comite scientifique. Comite sur les defis de la societe moderne. 2005, edition 04, nr.69. p.5-12.
17. Маргелов М. Россия на глобальном рынке углеводородов: основные тенденции противоречия и перспективы. Санкт-Петербург: Изд. Санкт-Петербургского Университета, 2005. 164 с.

18. Advanced Cancer Risk Assessment Methods. În: <http://www.nato.int/ccms/pilot-studies/acra/acra-index.htm> (vizitat 26 martie 2010).
19. Integrated Water Management. În: <http://www.nato.int/ccms/pilot-studies/IWM/iwm-index.htm> (vizitat 30 martie 2010).
20. Use of Landscape Science for Environmental Assessment, 2001-2006. În: NATO Science for Peace and Security. Seriec C: Environmental Security (Eds). 2007, XII. 497 p.
21. Improvement Weather Forecasts. În: http://www.nato.int/ccms/short_term_projects_iwf_index.htm (vizitat 26 martie 2010).
22. Effective Risk Response Strategics. În: <http://www.nato.int/ccms/pilot-studies/ERRS/errs-index.htm> (vizitat 27 martie 2010).
23. Security of Narrow Waterways, Ports/ Harbors and Adjacent Populated Areas. În: <http://www.nato.int/ccms/pilot-studies/SNWP/PHAPA.snwp/PHAPA-index.htm> (vizitat 30 martie 2010).
24. Food Chain Security. În: <http://www.nato.int/ccms/pilot-studies/fcs/fcs-index.htm> (vizitat 30 martie 2010).
25. Le CDSM axe ses objectifs cles sur les questions de securite. În: Science et Societe. Le Bulletin edite par la Divison Diplomatie Publique de l'OTAN. 2003, nr.65. p.5-10.
26. Белоногов Андрей. Политическое значение невоенного сотрудничества НАТО в глобализирующемся мире. Автореферат диссертации на соискании учёной степени кандидата политических наук. Санкт-Петербург, 2006. 27 с.
27. Ibidem.

INTERESUL – ATRIBUT DE BAZĂ ÎN MANIFESTAREA COMPORTAMENTULUI GEOPOLITIC AL ACTORILOR

Vasile CROITORU, *doctorand,*
Universitatea de Stat din Moldova

Summary

The national interest is a category that continues to cause different interpretations, depending on the theoretical school and geographical position of the country. The geopolitical interests are foreign policy aspirations of the state, which is realized in the pluralism of sovereignty. The research of commonalities and differences is the subject of this article.

Noțiunea de interes este folosită în diferite discipline care se ocupă cu analiza relațiilor internaționale, într-o gamă variată de nuanțări și particularizări. Geopolitica, fiind un domeniu al relațiilor internaționale, oferă instrumente eficiente în descifrarea intereselor pe care le manifestă actorii geopolitici în anumite spații. Necesitatea definirii conceptului de interes, a stabilirii cauzelor și condițiilor care îl generează – adică izvoarele lui, dar și factorii care determină intensitatea și stabilitatea sa în timp [1, p. 220] sunt foarte importante pentru domeniul geopolitic, fiindcă poate explica comportamentul unui actor.

Diverse curente de gândire a relațiilor internaționale au încercat să explice esența interesului ca element de bază al comportamentului statului, fiind combinat cu alte noțiuni, și anume puterea. Reprezentanții realismului susțineau ideea că, dacă se cunoaște distribuția puterii în sistemul relațiilor internaționale, se poate afla și comportamentul statului în raporturile cu ceilalți actori. Ulterior, Robert O. Keohane și Joseph Nye Jr. au demonstrat că analiza comportamentului actorilor în mediul internațional centrată doar pe putere nu este suficientă [2, p. 217]. Henry Kissinger afirma că ceea ce pune în mișcare un stat este, printre altele, și preocuparea acestuia de a-și rezolva interesul național [3, p. 218]. „Interesul național” constituie un concept deosebit de actual, complex și încă insuficient studiat. El reprezintă finalitatea către care tinde orice guvern legitim al unui stat prin transpunerea lui în viață de către instituțiile abilitate ale acestuia și de către cetățeni în mod sistematic, continuu, atât în țară, cât și în afara ei, prin intermediul instrumentelor naționale de putere [4, p. 7].

Conform Dicționarului Politic, interesul este definit ca fiind ceea ce contează sau ceea ce este important, având ca resort trebuințele, nevoile unor persoane sau grupuri sociale, iar interesul național exprimă prioritatea absolută ce subordonează necondiționat ansamblul acțiunilor unei națiuni în funcție de evoluția situației sale interne și a mediului internațional [5, p. 133-134].

Actualmente, când ideea de „interes național” este utilizată din ce în ce mai des în mediul politic, administrativ, academic, este necesară o delimitare conceptuală între cei doi termeni: „interes național” și „interes public” [6, p. 11-12]. În literatura de specialitate anglo-saxonă se regăsește o distincție între „interesul

național” și „interesul public”, interesul național fiind versiunea politicii externe pentru „interesul public” sau „ceea ce este recomandabil pentru națiune” în relațiile sale cu alte state. Așadar, interesul național are ca resort valorile care delimitează conduita recomandată în relațiile internaționale, pe când interesul public implică palierul intern. Interesul public este definit ca ansamblul intereselor care afectează societatea în întregime. Însă este necesar de nuanțat că, pe lângă noțiunea de interes public mai este utilizată și noțiunea „interesul general” ca „ansamblu al intereselor comune ale diferiților indivizi care compun o societate” [7, p. 134].

Definirea conceptului „interes național” este dificilă, deoarece presupune clarificarea relației dintre interesele particulare și interesul național. Un al doilea obstacol este dat de bivalența vocilor care au teoretizat conceptul de-a lungul timpului: fie în sens larg (și implicit vag), fie în sens restrâns (limitându-se la anumite componente ale interesului național) [8, p. 66].

Interesul național nu poate fi suma intereselor individuale, ci o sinteză a unor forțe în interacțiune, în cadrul căreia se regăsesc și interesele individuale. Doctrina pluralistă privește interesul național ca fiind reflectarea preferințelor unor grupuri și nu a unei realități obiective, dar nu oferă un standard obiectiv de măsurare a intereselor individuale. Procesul de luare a deciziilor este o negociere purtată între nevoile și doleanțele unor grupuri diferite, o negociere care se poate purta cu instrumente democratice sau autoritare. Așadar, conținutul concret al interesului național este dat de deciziile individuale ale decidenților și se adaptează permanent la modificările suferite de cerințele sau aspirațiile națiunii.

Într-o altă accepțiune, interesul național depinde de tipul regimului la care se raportează. Astfel, regimuri diferite au obiective diferite, ceea ce face ca și politicile externe să difere pentru atingerea acelor obiective. Raymond Aron consideră că interesele naționale reprezintă unul dintre factorii determinanți ai acțiunilor întreprinse de stat și totodată un instrument de măsurare a succesului sau eșecului acțiunilor acestuia.

Există însă și păreri care susțin că interesul național este un concept exclusivist și depășit. În contextul în care statul-națiune aparține trecutului, orice politică dezvoltată în termenii interesului național va trata de pe poziții adverse alte state, în detrimentul cooperării. Mai mult, o asemenea strategie s-ar hrăni din egoism național, fiind o justificare a unei politici externe agresive. Acesteia trebuie să i se substituie abordările în termenii cooperării și interesului internațional, conform cărora interesul național se referă la obligativitatea protejării și promovării binelui comun [9, p. 68]. Interesele naționale trebuie tratate ca fiind prioritare sau superioare în raport cu oricare alt tip de interese, fie ele individuale, de grup sau locale. Această superioritate înseamnă că pentru orice funcționar al statului, persoană publică sau simplu cetățean, interesul național primează, în orice condiții, loc și timp, față de oricare alt tip de interese. Ca urmare a dinamicii realității contemporane, interne și internaționale, sfera de cuprindere a acestui concept se impune a fi periodic revăzută și redimensionată [10, p. 21].

Totuși, este necesar de menționat faptul că „interesul național” a mai primit și alte definiții, date în afara disciplinelor relațiilor internaționale. Spre exemplu, acesta poate defini și „preferințele decidenților la nivel central”, „obiective care trebuie să facă referință la scopurile generale ale societății, care sunt perene și care au o importanță substanțială ce justifică clasificarea lor drept interese naționale” [11, p. 13]. Stephen Krasner a propus un alt înțeles al interesului național definit ca „preferințele decidenților politici”. Este o variabilă subiectivă, având în vedere că decidenții politici au mandate limitate, iar interesul național suferă modificări în acord cu ideile lor sau în acord cu obiectivele punctuale ale strategiilor acestora. În baza acestei abordări rezultă că interesul național nu poate fi un reper în evaluarea politicii externe. Conform sursei citate, interesele naționale pot cuprinde satisfacerea nevoii psihologice de a cunoaște o creștere a bunăstării, slăbirea oponentilor, capturarea de teritorii sau aplicarea legii. Așadar, vorbim despre o viziune mai amplă asupra sintagmei de interes național, care cuprinde și o dimensiune internă a acestuia, nu doar cea valabilă pe plan internațional în ce privește locul statului analizat pe scena mondială printre ceilalți actori internaționali. Drept urmare, putem stabili că strategiile de securitate și apărare elaborate de către majoritatea statelor lumii fac referire, în speță, la interese naționale. Însă, pe lângă acestea, există o serie de alte interese naționale care sunt tratate secundar de documentele ce abordează tema securității.

Această viziune mai amplă asupra intereselor naționale se bazează pe faptul că noțiunea de stat desemnează adesea un set complex de instituții și roluri birocratice. Astfel, abordarea centrată pe stat a relațiilor internaționale poate intra în dezacord cu cele ale politicii interne. O viziune realistă, spre exemplu, ar putea susține că interesul statului de prezervare a integrității teritoriale și politice reprezintă interesul tuturor grupurilor sociale și este susținut de acestea, dar, în cazul relațiilor economice internaționale, nu există un „consens clar al societății în ce privește termenul de „interes”, deoarece interesele cu conținut economic pot fi avantajoase pentru anumite grupuri și dezavantajoase pentru altele [12, p.25-26]. Prin urmare, în acest sens, nu putem vorbi despre interes național ca obiectiv susținut de toate grupurile sociale ale unui stat. Totuși, chiar și sursa citată menționează că o asemenea abordare a intereselor naționale nu este potrivită.

Analizând interesele naționale și procesul de luare a deciziilor în SUA sesizăm că statul are propriile obiective, care sunt urmărite de către guvernanți, fără ca aceasta să echivaleze în mod necesar cu existența unei unanimități sau a consensului deplin în adoptarea deciziilor.

Într-o perspectivă mai largă, conținutul intereselor naționale poate varia în funcție de formarea celui care le analizează, ele putând fi de natură economică, de mediu, socială etc. În scopul prezentului studiu, considerăm că și promovarea acestora are același țel de a obține și menține supraviețuirea statului în sine și garantarea securității naționale. Aceasta din cauză că însuși termenul de securitate este unul plurivalent, comportând mai multe dimensiuni (economică, politică,

de mediu, socială, umană, culturală), iar supraviețuirea statului în sine depinde și de existența unui grad înalt de securitate, indiferent din perspectiva cărei dimensiuni analizăm această problemă. Din acest motiv, vom considera că acest tip de interese sunt subsumate intereselor naționale primare, iar promovarea lor, prin instrumentele de putere, contribuie la promovarea primei categorii de interese menționate. În această ordine de idei, termenul de „interes național” poate fi gândit în două modalități. Prima dintre ele se referă la nivelul general, teoretic al implicațiilor sintagmei analizate și, în acest caz, înțelegem prin interes național necesitatea de supraviețuire a statului și de asigurare a securității naționale. Pe de altă parte, deși, din acest punct de vedere, interesul național este invariabil în timp și spațiu, conținutul lui și modul în care este exprimat diferă în funcție de evoluția mediului internațional de securitate, în funcție de resursele de putere ale respectivului stat etc. Cu alte cuvinte, supraviețuirea și asigurarea securității naționale poate presupune lucruri diferite în timp și se pot deosebi de la stat la stat [13 p. 11].

La cel mai restrâns nivel, interesul național este ușor de definit: toate statele caută să-și mențină autonomia politică și integritatea teritorială. Odată ce aceste două imperative au fost asigurate, interesele statelor pot lua forme diferite. Astfel, statele gândesc și acționează în termenii interesului definit ca putere. Acest concept, interes definit ca putere, este o categorie obiectivă și universal valabilă, deși nu se poate spune că are atribuit un înțeles dat o dată pentru totdeauna. De fapt, puterea statelor se „măsoară” în și prin relațiile lor internaționale [14, p. 22].

Interesul național este o particularizare a interesului din perspectiva vieții și activității unei colectivități, coagulată într-o formă de organizare politică, care este statul național. P. H. Liotta sublinia că interesul național reflectă identitatea poporului – geografia și cultura sa, simpatiile politice, consensul social, ca și nivelul de prosperitate la care a ajuns [15, p. 219].

Un actor nu-și manifestă interesele doar în plan intern, adică în cadrul spațiului de suveranitate, dar și în plan extern, peste propriile hotare. Acele interese care se doresc a fi realizate în afara propriului spațiu de suveranitate, afectând spațiul de suveranitate a altui actor, pot fi revendicate ca interese naționale? În asemenea situație, sintagma „interes național” este utilizată deseori, însă uneori creează confuzii în ce privește semnificația acesteia. Este necesar de analizat specificul și conținutul intereselor care trec dincolo de granițele propriului stat și care se manifestă în funcție de puterea pe care o dețin statele în cadrul sistemului internațional.

Diversitatea semnificațiilor și dependența acestora de contexte diferite pot conduce la confuzie și ambiguitate, care se răsfrâng implicit și asupra conceptului „interes național”. Similar, conceptul „interes național” are înțelesuri diferite, care nu pot fi întotdeauna reconciliate. Mai mult, literatura de specialitate nu oferă o tipologie explicită a acestor înțelesuri diferite, iar termenul „național” pare să se refere atât la națiune, ca grup social, cât și la stat, ca formă de organizare

politică. În majoritatea cazurilor, referința se face la stat, însă acesta devine la rândul său ambiguu dacă luăm în discuție interesele care transcend granițele unui stat [16, p. 67].

Machiavelli [17] considera că politica este domeniul conflictelor de interese între diferite grupuri sociale, atunci se poate spune că geopolitica este domeniul conflictelor de interese dintre diferiți actori internaționali. Geopolitica poate fi definită drept disciplina care studiază rivalitățile de putere dintre actorii care își dispută interesele pe un spațiu în evoluția istorică [18, p. 119]. Problematika abordată de geopolitică are legătură cu politica statelor și a altor actori de pe scena internațională pentru a le descifra interesul pe care aceștia îl au sau îl manifestă global sau regional [19, p. 121]. Interesul în geopolitică se manifestă atunci când un stat/actor intenționează prin diverse metode să și-l impună în afara spațiului de suveranitate. De aceea în geopolitică, alături de sintagma „interes național”, sunt folosite și alte derivate: „interes geopolitic”, „interes global”, „interes regional”, „interes de securitate”, „interes economic”, „interes politic”, „interes ideologic” etc. Aceste noțiuni sunt particularizări ale interesului statului, deoarece ele își doresc să li se atribuie sens și explicație prin sintagma „interes național”.

În domeniul geopolitic, categoria „interes” este atribuită în exclusivitate grupărilor umane organizate în entități politice, economice, religioase, culturale, adică totalitatea actorilor care compun fenomenul geopolitic contemporan. Interesul, din această perspectivă, poate fi definit ca o sumă de valori și de opțiuni politice, economice, socioculturale, religioase etc. a unui grup sau comunități care se constituie într-un actor al vieții internaționale.

Astfel, comportamentul actorilor geopolitici cunoaște o mare diversitate și complexitate în ceea ce privește orientarea, atitudinea și intensitatea cu care aceștia se manifestă în viața internațională. Gradul lor de implicare în anumite probleme internaționale poate varia de la maxim la minim până la neimplicare totală. Gradul de implicare al unui actor geopolitic ține de preocuparea acestuia de a-și rezolva interesul.

Domeniul geopolitic are drept scop principal să evidențieze modalitățile prin care un actor al sistemului internațional poate să-și impună propriile interese într-un anumit spațiu geografic. În acest proces de articulare a politicului cu spațiul geografic actorii sunt forțele politice care intră în relații într-un spațiu, în funcție de interese, dar și în funcție de capacitatea de a-și susține aceste interese. Capacitatea ține de potențialul geopolitic al actorului în comparație cu a celorlalți cu care își dispută interesele într-o regiune. În funcție de natura scopurilor urmărite, a acțiunilor întreprinse și a valorilor promovate interesul poate să se manifeste în sfera economicului, politicului sau a spiritualului, sau chiar în cea a domeniului militar.

Sursa intereselor și modul lor de apariție sunt complexe, deoarece comunitatea sau grupul care se constituie ca entitate a sistemului relațiilor internaționale nu este niciodată suma indivizilor care îl compun. La acest nivel, interesul poate

sa apară din cerința funcțională a acelei entități care se afirmă într-un câmp geopolitic la un moment dat. Cerința funcțională se manifestă ca o necesitate și este formulată ca scop, ca obiectiv de atins. Obiectivele se constituie în funcție de: evoluția raporturilor de putere care se stabilesc între actori; alianțele pe care aceștia le pot realiza; existența sau inexistența unei arhitecturi credibile de securitate [20, p. 145].

Orice fenomen sau proces geopolitic este determinat de interesul pe care un actor îl demonstrează într-un câmp geopolitic. În geopolitică, un interes poate fi considerat ca atare numai dacă actorul, ca element al sistemului de relații internaționale, are capacitatea de a obține materializarea lui. Dacă acest lucru nu este posibil, atunci nu este vorba de interese, ci cu aspirații care pot fi proclamate sau clamate.

În accepțiunea lui James Rosenau [21], interesul are o dublă calitate: este un instrument de analiză pentru cercetătorii fenomenului geopolitic și un instrument de acțiune pentru actori. Ca instrument analitic, interesul este folosit pentru a descrie, a explica sau a evalua sursele sau caracterul politicii externe a unei națiuni. Ca instrument al acțiunii politice, interesul este ca mijloc de propunere, de justificare sau de condamnare a politicilor. Cercetătorul român Constantin Hlihor susține că într-un câmp geopolitic interesul poate fi privit din perspectivă triplă: în cadrul fenomenului geopolitic, interesul este cel care determină și orientează un actor să acționeze într-un anumit spațiu; în teoria și analiza geopolitică, interesul devine un instrument de identificare și măsurare cu aproximație a gradului de implicare a unui actor în rezolvarea unei probleme ce poate apărea într-o regiune a lumii; în cartografia geopolitică de propagandă, interesul poate deveni un instrument de manipulare a opiniei publice interne sau internaționale. Într-o lume tot mai mult dominată de mass-media, informația și imaginea poate foarte ușor convinge opinia publică despre anumite acțiuni întreprinse, și nu neapărat să declare adevărul sau scopurile acțiunilor.

În opinia lui Sergiu Tămaș, interesele în disputa geopolitică obțin caracter național [22]. Istoria însă prezintă suficiente exemple când un stat a intervenit în conflictele regionale sau mondiale, fără ca interesul să fi fost al întregii națiuni. În general, interesele geopolitice ale unui stat pot fi manifestate prin intermediul grupului politic aflat la guvernare. Acestea sunt parte componentă a intereselor generale a grupului sau partidului politic dominant, fără a avea vreo susținere în rândul populației. Există însă și situații când interesele geopolitice ale unui stat sunt susținute de întreaga națiune, generând conflagrații mondiale. În general, interesele geopolitice nu se declară deschis. Unele tendințe geopolitice se manifestă prin discursuri, altele – prin acțiuni. În majoritatea cazurilor, interesele geopolitice ale statelor sunt calificate drept interese naționale. Atunci apare întrebarea: „Până unde se extinde interesul național și de unde începe interesul geopolitic?”, sau „Care este dimensiunea interesului național și care este dimensiunea interesului geopolitic?” Acest lucru se întâmplă deoarece nu există o distincție

clară între aceste două categorii. Pentru a face o distincție între conceptele de interes național și interes geopolitic trebuie evidențiate următoarele aspecte:

- interesul național se limitează doar la teritoriul statului, pe când interesul geopolitic este un interes expansiv, trece peste granițele statului;
- interesul național al unui stat nu amenință interesul național al altui stat, pe când interesul geopolitic al unui stat poate amenința interesul național al altui stat;
- interesele naționale nu se află în competiție, deoarece nu depășesc limitele hotarelor statului, pe când interesele geopolitice ale actorilor se află în competiție într-un câmp geopolitic cu interesele naționale sau interesele geopolitice ale altui stat;
- interesul național este permanent, el dispare doar atunci când organismul statal piere, pe când interesul geopolitic are o durată mai scurtă; odată ce a fost atins, dispare sau se transformă în interes național.

Cele două categorii de interese, atât naționale, cât și geopolitice, se regăsesc în concepția politicii externe. Ambele categorii de interese sunt parte componentă a politicii externe. Pentru unele state interesul geopolitic formează chiar nucleul strategiei politicii externe. Pentru ca un stat să-și poată promova interesele geopolitice este necesar ca acesta să-și definească clar interesele naționale. Interesul geopolitic realizat poate fi transformat în interes național. Acest lucru se întâmplă atunci când un teritoriu al unui stat sau chiar statul este inclus în componența altuia, iar acesta din urmă poate declara integritatea sa teritorială ca interes național.

În concluzie: atunci când analizăm interesele naționale și geopolitice ale unui stat, trebuie să ținem seama de următorii factori: caracteristicile generale ale mediului internațional de securitate; nivelul de putere al statului în cauză (sursele de putere ce pot fi identificate în cazul respectivului stat); poziționarea statului pe harta geopolitică a lumii; instrumentele de putere de care statul beneficiază pentru a-și putea promova interesele în plan internațional [23, p.11]. Locul și rolul unui stat în ecuația de putere dau măsură intensității interesului pe care acesta îl manifestă într-o anumită zonă în raport cu un alt stat.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Hlihor Constantin. Geopolitica și geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane: considerații teoretice și metodologice. București: Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", 2005. 330 p.
2. Ibidem.
3. Ibidem.
4. Duțu Petre, Bogzeanu Cristina. Interesele naționale și folosirea instrumentelor de putere națională pentru promovarea și apărarea acestora: cazul României. București: Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", 2010. 72 p.
5. Tămaș Sergiu. Dicționar politic. București: Casa de Editură și Presă „Șansa”, 1996. 414 p.
6. Duțu Petre, Bogzeanu Cristina. Op.cit.
7. Tămaș Sergiu. Op. cit.

8. Dumitru Irena. „Interesul național” – o abordare teoretică. În: Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”. Revista română de studii de intelligence, 2009, Nr. 1-2/decembrie, p.63-74.
9. Ibidem.
10. Dușu Petre, Bogzeanu Cristina. Op. cit.
11. Krasner Stephen. Defending the National Interest. Raw material investments and U.S. Foreign Policy, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, USA, 1978. 13 p.
12. Krasner Stephen. Power, the State and Sovereignty. Essays on International Relations, Routledge, USA, 2009, p. 25-26.
13. Dușu Petre, Bogzeanu Cristina. Op. cit.
14. Ibidem.
15. Hlihor Constantin. Op. cit.
16. Dumitru Irena. Op. cit.
17. Machiavelli Niccolo. Principele. București: Editura Minerva. 1995. 142 p.
18. Hlihor Constantin. Istorie și geopolitică. București: Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1999. 208 p.
19. Ibidem.
20. Ibidem.
21. Rosenau James. Turbulența în politica mondială. O teorie a schimbării și continuității. București: Editura Academiei Române, 1994.
22. Tămaș Sergiu. Geopolitica. București: Institutul de Teorie Socială, 1995.
23. Dușu Petre, Bogzeanu Cristina. Op. cit.

IMAGINI ALE INFERNULUI ÎN GÂNDIREA ANTICĂ

Adrian MORARU, *doctorand,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

Afterlife or Hereafter in the philosophy and mythology of ancient Greece and Rome takes place in an area often referred to as the Underworld or Hades, although sometimes the location is described as a distant portion of the earth. In classical antiquity the image of the world where souls go after death was created by myth and poetry. It has evolved over time to reach known image of classic literary works. It was believed that souls were judged after death and those who received punishment were sent to Tartarus. As a place of punishment, it can be considered a hell.

Reprezentarea lumii de dincolo cu echivalentul ei - expresia *geografia funerară*, reprezintă un capitol important în evoluția umană. Grecii au avut o grijă deosebită pentru morți, iar în acest sens stă mărturie literatura greacă. Sufletele morților coborau pe o scară și mergeau în Infern, în împărăția lui Hades. Zeul Infernului era imaginat ca un tâlhar înfricoșător care se lupta în plină zi cu oameni mai puternici, ca o persoană care aleargă pe un cal negru, înarmat cu o sabie sau cu un arc. Locuința veșnică a morților era un loc de suferință și de uitare a celor vii, un loc întunecos și posomorât, căptușit cu pânză de păianjen, unde niciodată nu se face ziuă, nici un cocoș nu cântă, nici o apă nu curge, iarba nu răsare; acolo flămâzii nu au ce mânca, însetații nu au ce bea, tinerii vor fi prădați de armele lor și fetele de podoabele lor. Hadesul este, în literatura antică, locul în care cei care au comis fapte reprobabile sau păcate față de zei vor ispăși pedeapsa veșnică în acea parte a Infernului numită Tartar. Pentru cei fericiți există totuși un loc aparte în lumea cealaltă: o insulă, unde toate sunt pregătite. Cei care au dus o viață exemplară ajung într-un loc paradisiac – Câmpiile Elizee și Grădina lui Hades, unde fetele dansează iar tinerii cântă.

La Homer, lumea de dincolo este întunecată, goală, mizeră, un loc unde sufletele rătăcesc fără țintă. Poetul o descrie în cântul 11 din *Odiseea*, unde prezintă călătoria lui Ulise în Infern. Sufletul, părăsind trupul, devine o fantasmă care tulbură somnul muritorilor. Sufletele nu au formă și consistență materială și nu pot fi atinse de cei vii. Pentru cei vii, înmormântarea ca ritual de trecere către lumea umbrelor capătă mare importanță, fiind o condiție indispensabilă pentru ajungerea sufletului în Hades. Aici sufletele își pierd identitatea, sunt incapabile de a simți suferința sau emoțiile de orice fel.

În Antichitatea clasică, imaginea lumii în care ajung sufletele după moarte a fost creată de mit și de poezie, dar s-a apelat și la credințele populare pentru a o îmbogăți. Ea a evoluat pe parcursul timpului, ajungând la imaginea cunoscută din operele literare clasice.

În Grecia, curentele filosofice din perioada clasică contestă cu vehemență vechea concepție despre Hades-ul descris de Homer. Poeti și autori de tragedii răspund problemei răului prin fatalism, accentuând totodată principiul judecății

după moarte. Zeus „stă la judecată printre umbre, rostind în orice vină hotărârea de pe urmă”, afirma Eschil [1,40], care evoca și „implacabila justiție din Hades” [1,267]. În *Oedip rege* Sofocle descrie sufletele tebanilor morți rătăcind pe țărmul apusului [2,179], iar Aristofan vorbește în *Broaștele*, pe de o parte, despre salvații care ajung în „vâlcelele înflorite”, și, pe de alta parte, de condamnații care sunt conduși într-un loc unde există „mii de șerpi și dihăanii înspaimântătoare” și „grămezi de gunoaie și murdării veșnice” [3,35].

Opiniile filosofilor nu sunt mai puțin categorice. Vechea mitologie, chiar adaptată, cu zeii ei antropomorfi supuși acelorași pasiuni ca oamenii, nu-i mai satisface. Situându-se deasupra viziunii populare, filosofii încearcă să trateze problema răului și a eventualei lui răsplăți. Soluțiile, cel mai des confuze, pe care le sugerează arată încurcătura în care se află și încurajează scepticismul.

Heraclit include răul în armonia universală, la care de altfel acesta și contribuie, ceea ce implică ideea unei justiții imanente. Democrit leagă noțiunile binelui și răului de întâmplare, iar adepții lui Pitagora consideră că sufletul se înalță sau se coboară după cum se subordonează spiritului sau trupului, dar nu prea vorbesc despre pedepse pentru faptele rele. Socrate leagă răul de ignoranță și sugerează că este propria pedeapsă în viața prezentă. Filosoful nu preconizează nici un sistem de pedepse în viața viitoare. Deși pornește de la principii cu totul diferite, și Aristotel ajunge la aceeași concluzie - Infernul din lumea de dincolo nu există.

Dintre filosofii greci antici, Platon este cel care și-a lăsat cel mai puternic amprenta asupra concepției tradiționale despre Infern. Opera sa nu conține o doctrină coerentă cu privire la această problemă, ci mai curând piste de reflecție, câteva constante și câteva ipoteze. În concepția lui Platon, după moarte urmează judecata. Este o idee pe care o întâlnim în toate cele trei lucrări în care se vorbește despre Infern – *Phaidon*, *Gorgias* și *Republica*. Descrierea Infernului în lucrările lui Platon este foarte variată, dar ea conține una și aceeași teorie despre purificarea sufletului după moartea fizică, trupească. Platon este conștient de scepticismul cu care vor privi filosofii „istoriile”, lui. De altfel, acestea sunt diferite, așa încât însuși filosoful le consideră mituri. Contează doar semnificația lor esențială: fiecare trebuie să îndure după moarte soarta hotărâtă de zeii judecători ca să se poată purifica de legăturile trupești. Nu contează conținutul miturilor, important este că ne ajută să înaintăm spre bine, astfel încât să găsim fericirea. Această învățătură a cunoscut numeroase interpretări la filosofii neoplatonici.

În *Gorgias*, Platon spune că pe vremea lui Cronos oamenii erau judecați înainte de a muri, fiind încă îmbrăcați, aceasta le permitea celor răi să-i înșele pe judecători, prezentându-se sub o înfățișare care îi avantaja. Chiar de la începutul domniei sale, Zeus a hotărât că oamenii nu vor mai fi anunțați când vor muri și că vor fi judecați goi, după moarte, cei trei judecători fiind Minos, Radamante și Aiakos: „Iar în acest chip se va da cea mai dreaptă hotărâre asupra drumului ce trebuie s-apuce oamenii dincolo” [4, 109-110]

În *Republica*, mitul lui Er, cel care a coborât în Infern și a învățat, mai vorbește încă de existența unei judecați, în cursul căreia cei dreپți sunt despărțiți

de cei nedrepti. Incertitudinea domnește însă în privința duratei chinurilor din Infern. Chinurile sunt prezentate ca fiind de lungă durată, dar au totdeauna caracter temporar: „Pentru toate nedreptățile săvârșite și pentru toți oamenii cărora le făcuse un rău, sufletul dă seama, rând pe rând, pentru fiecare nedreptate – de zece ori. Aceasta înseamnă că fiecare pedeapsă are loc într-un interval de o sută de ani, fiindcă atât de mare este viața omului, pentru ca pedeapsa îndurată să fie înzecită față de nedreptate. Spre pildă, dacă vreunii s-au făcut vinovați de moartea multora, ori au trădat cetăți și oștiri, ducându-le în robie, ori au fost părtași la altă fărădelege, ei adună suferințe de zece ori mai mari pentru fiecare faptă.” [5, 436-437]

Pentru materialistul Epicur, zeii nedrepti și egoiști nu se intersectează câtuși de puțin cu acțiunile oamenilor, aceștia nu au a se teme de nimic după moarte. Nici la stoici nu există nimic de care trebuie să ne temem după moarte: ea este „o dezlegare, dacă lumea este alcătuită din atomi, ori constituie o stingere sau o transformare, dacă lumea alcătuieste un tot unitar”, afirma Marc Aureliu [6, 159]. Pentru Seneca, moartea este întoarcerea acolo unde se află tot ce nu s-a născut. Răul constă în a încerca să nu te supui ordinii firii, iar eșecul constituie totdeauna pedeapsa celui care îl săvârșește.

Lumea romană a preluat în mare parte concepția greacă despre viața de după moarte în forma ei spiritualizată. Și romanii vedeau lumea de dincolo ca pe un loc obscur, nedefinit, unde rătăcesc spiritele morților. Aceștia, *manii* și *lemurii*, se pot întoarce în lumea celor vii, revenirea lor necesitând ritualuri speciale. La formarea concepției romane despre lumea de dincolo de mormânt au contribuit credințele populare, convingerile moștenite de la greci, dar și operele erudiților și literaților latini Vergiliu, Ovidiu sau Seneca.

Vergiliu, în *Eneida* (cartea a 6-a), povestește despre coborârea eroului în Infern pentru a întâlni umbra tatălui său Anchise, care poate să îi dezvăluie viitorul. Coborârea în lumea de dincolo este o acțiune periculoasă, ale cărei riscuri îi sunt prezentate lui Eneas încă de la început: „Tu din Anchise vlăstar, coborârea-n Averne ușoară; / Ziua și noaptea-i deschisă intrarea lui Pluton cel negru:/ Dar să-ți întorci ai tăi pași, și să scapi spre tărâmul luminii. / Asta e munca și greul” [7, 137]. Înainte de coborârea în Infern, Eneas trebuie să găsească Creanga de Aur și să sacrifice animale negre în cinstea divinităților subpământene. La intrare în lumea subterană viețuiesc personaje terifiante și animale înspăimântătoare precum Himere, Briaeus cel cu o sută de brațe, monstrul din Lerna, Gorgone și Harpii.

Eneas ajunge la cele patru fluvii care mărginesc Tartarul: Acheron, Cocytus, Styx și Lethe, pe care le trece cu ajutorul luntrașului Charon, „păzitorul peste fluvii”, căruia îi arată Creanga de Aur. El trece apoi de câinele Cerberus și ajunge în Infern. Aici sufletele celor morți sunt așezate conform judecății lui Minos, judecată la care cei decedați trebuie să-și mărturisească păcatele. Peste Tartar domnește Rhadamantes, care îi silește pe păcătoși să-și mărturisească păcatele. Cei care nu le mărturiseau erau pedepsiți de Tisifone și de celelalte Erinii. În Infern își ispășeau pedeapsa cei care au greșit contra zeilor (titanii, Ixion, Salmoneu, Piritous), cei care și-au ucis rudele, avarii sau cei care s-au ridicat contra stăpânilor. În

drumul lui, Eneas ajunge și la tărâmul celor fericiți, rezervat celor care luptaseră pentru patrie – preoții, poeții, artiștii și eroii.

Vergilius descrie lumea de dincolo și în poemul de tinerețe *Culex*, unde povestește despre coborârea în Infern a unui țăntar. Imaginile prezentate sunt asemănătoare cu cele din *Eneida*.

Și în opera lui Horațius apar unele referiri la lumea de dincolo și la personajele care o populează. *Carmina* (cartea a 2-a și cartea a 13-a) prezintă spaima poetului produsă de o creangă care i-a căzut în cap și viziunea lumii de dincolo pe care a avut-o cu acest prilej. În *Ode* apare credința că Muzele i-au beatificat în cer pe cei ale căror merite le-au dezvăluit lumii. În prezentarea lumii subpământene, Horațius folosește imaginile mitologiei clasice cu fluviile care înconjoară Infernul, judecătorii infernali, torționarii și cei pedepsiți. În operele poezilor latini Tibul și Propertius apare o descriere mai mult sau mai puțin amănunțită a lumii subpământene pe care o împart în două zone distincte: Tartarul și Câmpiile Elizee.

Astfel, numai cu câteva secole înaintea erei creștine se conturează ideea unui loc de tortură, unde sunt pedepsiți cei morți pentru păcatele comise în cursul vieții. Tartarus-ul din mitologia greacă, aflat mai jos de Hades, cu porți și prag de bronz, unde lumina soarelui nu ajunge, care a putut fi întrebuițat pentru fabricarea Infernului din filosofia lui Platon și religia creștină, este o temniță subterană, asemănătoare cu cele care existau în sălașele patriarhale, pentru a-i încarcera pe cei nesupuși și rebeli față de autoritatea *pater familias*. Într-o asemenea închisoare subterană, Zeus îi întemnițează pe Cronos și pe Titani, care refuzau să se supună dominației sale. Pedepsele aplicate lui Sisif și Tantalus în Hades și lui Prometeu pe Caucaz au caracterul unei răzbunări personale: Zeus îi torturează fiindcă aceștia l-au jignit.

Distincția dintre un infern popular, loc de chin în care ideea de revanșă asupra nedreptăților din viața pământească tinde să devină dominantă păstrându-și totuși caracterul temporar, și un infern al oamenilor culți, al filosofilor, al intelectualilor apare și mai explicit în perioada apogeului civilizațiilor grecești, sec. V–IV î.e.n. Reflecția asupra răului și asupra plății care o merită atinge atunci un punct culminant cu prelungiri esențiale în lumea greco-romană și, nu peste mult timp, și în cea creștină.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Eschil. Rugătoarele. Traducere de Alexandru Miran. București: Editura Univers, 1982.
2. Sofocle. Oedip Rege. București: Editura pentru Literatură, 1965.
3. Aristofan. Broaștele. Traducere de Adelina Piatkowski. București: Editura Albatros, 1974.
4. Platon. Gorgias. În: Miturile lui Platon. Antologie de Cristian Bădiliță. București: Editura Humanitas, 1996.
5. Platon. Republica. În: Opere. Vol.V. Traducere de Andrei Cornea. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
6. Marc Aureliu. Către sine. Traducere de M. Pencescu și D. Burtea. București: Editura Minerva, 1977.
7. Vergiliu. Eneida. În românește de D. Murărașu. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956.

POWELL JONATHAN. *NOUL MACHIAVELLI*.
CUM SE GESTIONEAZĂ PUTEREA ÎN LUMEA MODERNĂ.
Chișinău: Editura Cartier. Traducere Alexandru Șiclovan, 2012. 500 p.

Opera marelui gânditor florentinian, scrisă în doar câteva luni, între iulie 1513 și ianuarie 1514, a inspirat mulți autori contemporani, care au încercat să așeze realitățile politice și principiile guvernării moderne în matricea modelului de guvernare elaborată după *Principele* lui Machiavelli. Între acestea – lucrarea lui Dick Morris, consilier al președintelui american Bill Clinton, *Noul Principe*, apărută în 1999, precum și cartea lui Jonathan Powell *Noul Machiavelli*. Jonathan Powell a fost șef al staffului prim-ministrului britanic Tony Blair, începând cu venirea acestuia la putere în 1997. În noiembrie 2012 lucrarea apare în limba română la Editura Cartier din Chișinău.

Noul Machiavelli este construită din 12 Capitole, iar denumirea fiecăruia coincide cu o maximă lansată de Nicollo Machiavelli în *Principele*. Astfel, chiar la o primă vedere, din gândirea machiavelică poate fi desprinsă actualitatea impresionantă a acesteia pentru actualul context politic: *Lingușitorii trebuie evitați; Calomniile sunt la fel de injurioase pentru republici pe cât de utile sunt acuzațiile publice; Aroganța celui care ce ajunge la putere într-o republică etc.*

Ceea ce a vrut să facă Machiavelli în *Principele* era să dea sfaturi unui conducător cum se poate ajunge la guvernare și cum se poate menține puterea. În acest sens, a enunțat apoi calitățile necesare unui principe și a dat sfaturi cu privire la exercitarea puterii. Meritul lui Powell constă în faptul că acesta a încercat să facă, la o distanță de epoci, o comparație între sfaturile lui Machiavelli și modul de a acționa, aflându-se în exercițiul puterii, a premierului britanic Tony Blair. Aceste evocări ne fac să deducem aproape fără urme de scepticism că situații absolut inedite în politică nu există și că ceea ce constituia o oportunitate pentru *Principele* lui Machiavelli poate fi deosebit de util pentru un principe în Europa modernă. Putem oare să contrazicem următoarele reflecții machiavelice: *Principele care obține puterea într-un stat dintr-o favoare a locuitorilor săi trebuie să cântărească bine care sunt cauzele pentru care aceștia au facilitat venirea sa; iar*

dacă se dovedește că nu au acționat din afecțiune naturală pentru el, ci doar din nemulțumire față de guvernarea anterioară, atunci îi va fi extrem de greu să-i păstreze ca prieteni, de vreme ce îi va fi imposibil să îi mulțumească.

Jonathan Powell scoate în evidență calitățile lui Blair care l-au favorizat în exercitarea mandatului. Și acest subiect este tratat prin prisma textului lui Machiavelli, *care prețuia mai mult decât orice acele două calități care îi permiteau unui om să se afirme: curajul și inteligența*, iar aceste două calități reprezintă nucleul conducerii în orice domeniu. În politică faptul de a avea curaj se dovedește mai ales prin abilitatea de a lua decizii complexe și prin dorința de a-ți asuma riscuri atunci când nu poți fi sigur de rezultat. Powell ilustrează acest lucru prin stilul de conducere propriu lui Tony Blair.

Decizia aproape instantanee a lui Tony de a candida la conducerea partidului, atunci când John Smith a murit în 1994, dovedește curajul său. Un politician mai timid s-ar fi dat la o parte din calea lui Gordon, partenerul său mai în etate în dezvoltarea Noului Laborism, dar el a simțit că Gordon și-a ratat ocazia (p.57). Din perspectiva viziunii împărtășite de Powell, o manifestare a curajului este și atunci când înfrunți opoziția. Tony a făcut acest lucru în campania electorală din 2005, explorând tema imigrației, ce prezintă linia de înaltă tensiune a politicii britanice, prin care laburiștii încercau recăștigarea votanților conservatori tradiționali. Tony a elogiat într-un discurs public avantajele remarcabile pe care imigrația le-a adus statului britanic. Acest lucru nu le-a adus voturi laburiștilor, dar a blocat orice argumente pentru conservatori pentru tot restul campaniei. Dacă ar fi fost ignorată această problemă, se producea o scădere graduală a procentelor laburiștilor (p.60).

Analizând în continuare calitățile cu care trebuie să fie înzestrat un lider politic, autorul revine din nou la gândirea machiavelică, ca mai apoi să-i găsească relevant similaritatea în epoca modernă. Machiavelli consideră că, în afară de abilitatea de a lua decizii, un principe de succes trebuie să fie născut cu instincte politice bune. Unii lideri aleg tonul perfect, iar alții sunt afoni. Powell afirmă că reacția lui Tony la vestea morții prințesei Diana, pe 31 august 1997, a fost un exemplu de ton perfect. Acesta a avut un instinct cert al stărilor sufletești trăite de public. Autorul mărturisește un citat din jurnalul său: el categoric simte o durere reală... Anume lui Blair îi aparține sintagma *Prințesa poporului*.

Pe lângă curaj și instinct, liderii trebuie să dobândească cinci calități: *competența, capacitatea de comunicare, charisma, perspectiva și șarmul*. Precum spunea Machiavelli despre noii lideri, un principe trebuie să ofere dovezi frapante ale capacității sale (p.72). Într-o manieră inedită autorul opinează vizavi de cea de-a treia calitate necesară unui lider politic – *charisma* (p.87). În opina lui Powell, charisma poate fi dobândită, nu este o calitate inerentă cu care te naști. Chiar și persoanele care nu au charismă din naștere, insistă autorul, precum Mihail Gorbaciov sau John Major, pot face capetele să se întoarcă atunci când intră în sală, datorită ținutei lor demne, prin ceea ce Max Weber numea “*rutinarea*

charisimei”. Un ingredient esențial al charisimei este optimismul. Powell vine și cu argumente relevante din competițiile electorale: Blair *versus* Major, Bush Jr *versus* Gore, Obama *versus* McCain, Clinton *versus* Bush Sr. etc. Tony avea un spirit optimist care a prins la oameni – scrie consilierul acestuia.

Deși arhicunoscută, nu putem neglija nici noi această comparație alegorică a lui Machiavelli, care recomandă unui principe să fie totodată leu și vulpe, pentru că leul nu se poate feri de capcane, nici vulpea de lupi. *Trebuie deci să fie vulpe spre a ocoli capcanele și leu spre a alunga lupii*. Un lider trebuie să aibă toată ferocitatea leului și toată viclenia vulpii. Tony era un maestru al ambiguității constructive. Cea mai spectaculoasă demonstrație a calităților de vulpe ale lui Tony, opinează Powell, a fost gestionarea problemei nord-irlandeze. (p.209)

Este mai bine să fii iubit sau temut? Este întrebarea machiavelică plină de sens pentru actualitatea vieții politice. Răspunsul lui Machiavelli a fost următorul: „...de vreme ce iubirea și teama nu prea pot coexista, dacă suntem nevoiți să alegem, este mai sigur să fii temut decât să fii iubit.” Autorul afirmă că atunci când Tony a devenit pentru prima dată liderul Partidului Laburist, el a fost desconsiderat de către conservatori și de presă, fiind supranumit *Bambi*, o piesă ușoară și lipsită de apărare care va fi ușor depășită de situație. A fost extraordinar cât de rapid s-a transformat din *Bambi* în Stalin, un dictator care călca în picioare dorințele altora (p.209).

Este important faptul că încă în secolul XVI, Machiavelli acorda importanță opiniei publice. El scrie în *Discursuri*: „Nu este lipsit de rațiune motivul pentru care vocea poporului este asemănată cu vocea lui Dumnezeu, deoarece opinia publică are o acuratețe remarcabilă în pronosticuri...” Power abordează, în continuare, importanța opiniei publice în sistemul politic modern, confirmând cât de importantă este pentru un prim-ministru opinia publică. Sondarea opiniei publice este un instrument esențial al prim-miniștrilor, dar sondajele, precum secretele de spionaj, trebuie mânuite cu grijă. Fără acestea, un lider modern conduce orbește. Totodată, autorul atenționează că sondajele reprezintă o imagine a trecutului, nu o viziune asupra viitorului, așa că un lider le folosește ca și cum ar cârmui uitându-se în spatele corăbiei. Cifrele te ajută să îți localizezi poziția în ocean și îți pot spune ceva despre starea valurilor, dar nu îți ghidează cursul. De aceea un lider înțelept trebuie să folosească sondarea cantitativă ca un instrument, dar nu ca un substitut al propriilor *instincte politice*.

Desigur, am putea și să nu fim de acord cu autorul, dacă ne referim la cercetarea calitativă a opiniei publice prin focus-grupuri. Dar Power intervine, afirmând că acestea sunt subiective și reflectă deseori viziunile celor care le conduc (p.211). În perioada de aflare la Numărul 10, Tony Blair a fost susținut în ceea ce privește cercetarea opiniei publice de doi experți americani din stafful președintelui Bill Clinton.

Un alt moment util pentru ce practică politica mare este și așa-numita pseudo-agendă a primului ministru. Powell afirmă că ziua de muncă a lui Blair era una

congestionată. Acesta, practic, nu mai avea timp să se gândească la o imagine de ansamblu. De aceea, pentru a-i asigura măcar o oră sau două la mijlocul zilei, au început să-i pună întâlniri fictive în agendă (p.265). Premierul nu înțelegea mereu codul pe care îl aplicau consilierii și cerea uneori ca aceste întâlniri inexistente să fie anulate.

Relațiile dintre liderul politic și presă constituie un compartiment aparte al guvernării. Machiavelli spune că „*nu este esențial ca un Principe să aibă toate calitățile pe care le-am enumerat mai sus, dar este imperios necesar să dea impresia că le are. Un Principe ar trebui ... să aibă grijă să nu-i scape nimic din gură care să nu ateste cele cinci calități ... deoarece oamenii judecă mai mult cu ochii decât cu brațele, căci multe pot vedea, dar puține pot înțelege.*”

Același lucru poate fi spus și despre liderii zilelor noastre. Și acest fenomen poate fi realizat și controlat cu ajutorul presei favorabile. Autorul monografiei recunoaște că de fiecare dată când lucrurile deveneau complicate, era necesar de împropătat contractul cu jurnaliștii. Stafful lui Blair făcea în acest sens invitații la prânz către redactorii-șefi în micuța sală de mese de la Numărul 10. Și acolo se puna planul acoperirii mediatic (p.291). Chiar dacă, recunoaște autorul, contactul intim între lider și jurnaliști nu este mereu recomandat. Machiavelli spune că un Principe trebuie să se gândească mereu cum să evite acțiunile ce l-ar face *urât și disprețuit*. Un prim-ministru prudent, sfătuiește Power, va păstra o anumită distanță față de presă și îi va vedea atât de rar pe jurnaliști, încât întâlnirile să li se pară un eveniment special.

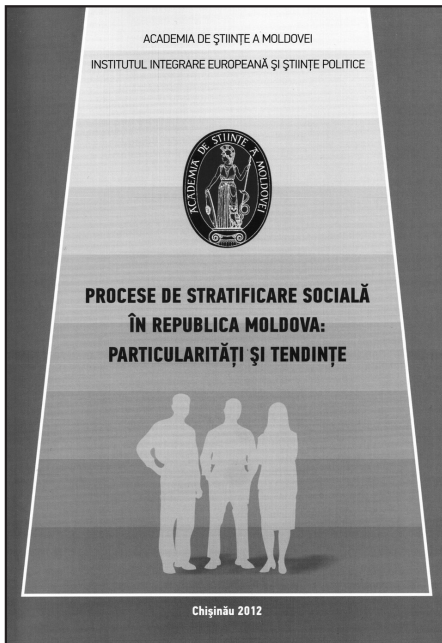
Spre finalul cărții, Jonathan Powell scrie că primii-miniștri sunt preocupați de moștenirile lor. Încă în 1998 acesta a sugerat că lumea își va aminti de Tony Blair pentru: Irlanda de Nord, reforma constituțională și migrația politică înspre centru. Principalul testament politic al lui Tony Blair este, totuși, schimbarea la față a politicii britanice.

Ceea ce îi doboară în final pe toți liderii politici este *aroganța*. Aroganța nu l-a afectat pe Tony Blair. Machiavelli este prost înțeles, spune în debutul lucrării autorul. La fel este și Tony Blair, scrie la final Powell. Atunci când se va scrie istoria responsabilă, voi fi surprins dacă Tony Blair nu va fi văzut ca unul dintre marii principii ai lui Machiavelli, unul căruia i-a zâmbit *Fortuna* și a avut curajul și inteligența de a profita de ea.

Cartea este o încercare de a trage niște învățăminte despre conducere și despre exercițiul puterii pentru viitorii practicieni. Ea merită un loc de cinste în biblioteca oricărui intelectual interesat de mecanismul guvernării.

Aurelia PERU-BALAN, doctor în științe politice,
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

**PROCESE DE STRATIFICARE SOCIALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA:
PARTICULARITĂȚI ȘI TENDINȚE**
Chișinău: Tipografia Sirius, 2012. 156 p.

Studiile asupra stratificării sociale sunt tot mai mult abordate sub aspectul cercetărilor comparative în sociologia inegalităților. Analiza dinamicii de stratificare și inegalitate socială în contextul transformărilor și strategiilor de edificare a unei societăți a bunăstării sociale se prezintă drept actuală și necesară în stabilirea unei diagnoze în evoluția unei societăți în proces de globalizare. Intensificarea inegalităților economice la nivel global, regional, național și local favorizează apariția de noi clivaje sociale: între regiuni ale globului, țări, minorități etnice, grupe de vârstă, sexe etc. Toate acestea condiționează acumularea de noi tensiuni sociale. Pe de o parte, concentrarea resurselor financiare și materiale în cadrul unui cerc tot mai restrâns pe persoane și, pe de

altă parte, extinderea fenomenului de sărăcire reprezintă factorul perturbator al echilibrului social. Incapacitatea instituțiilor guvernamentale și a regimurilor de bunăstare socială de a face față provocărilor lumii moderne a stimulat dezvoltarea unor noi dimensiuni a inegalităților în distribuirea resurselor economice și sociale. Iată de ce aprofundarea cunoștințelor despre dinamica inegalităților sociale, înțelegerea unei mai bune interacțiuni dintre structurile sociale și transformările instituționale, determină necesitatea aplicării unor instrumente sociologice de analiză transversală și longitudinală.

Lucrarea *Procese de stratificare socială în Republica Moldova: particularități și tendințe* se înscrie în efortul cognitiv de a decodifica prin metode și tehnici sociologice evoluțiile sedimentării straturilor sociale. Studiul sociologic este parte componentă a proiectului instituțional “Evoluția stratificării sociale în condițiile transformării societății și perspectivei de integrare europeană a Republicii Moldova”, realizat în cadrul Secției Sociologie al Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei. Volumul de studii științifice este rezultatul muncii unui grup de cercetători, format în exclusivitate de analiști interesați de procesul de stratificare în Republica Moldova.

Conținutul lucrării este structurat în două capitole. Primul capitol intitulat „Identificarea structurii sociale în Republica Moldova: aspecte teoretico-metodo-

logice” relevă *principiile metodologice de cercetare a stratificării sociale* (autor Sali Nicolae); *aspecte ale evoluției structurilor sociale* (autor Dumbrăveanu Andrei); *structurarea socială a populației Basarabiei în perioada interbelică* (autor Mocanu Angela).

Capitolul doi, intitulat „Consolidarea structurii sociale la etapa contemporană”, include aspecte ce țin de: *autoidentificarea socială a populației în condițiile transformării societății moldovenești* (autor Mocanu Victor); *rolul reformelor politice în stratificarea societății* (autor Blajco Vladimir); *țărani în structura socială a comunităților rurale din Republica Moldova: studiu de diagnoză* (autor Dumbrăveanu Nicolae); *particularități ale stratificării economice din spațiul rural în perioada postprivatizare* (autor Cobzac Iosif); *impactul proceselor de tranziție asupra stratificării socioculturale în mediul rural din Republica Moldova* (autor Caraman Iurie); *stratificarea socială și profilul populației privind nivelul de trai* (Mândru Valeriu); *aspecte ale stratificării socioprofesionale* (autor Mocanu Angela); *profilul social al elitei politice din Republica Moldova* (autor Gorban Anna); *stratificarea socială a populației după nivelul bunăstării materiale* (autor Călcâi Gheorghe); *inegalități în bunăstarea populației: parametri cantitativi și calitativi* (autor Rojco Anatol).

Schimbările intervenite în evoluția societății moldovenești au demarat substanțiale modificări în procesul de stratificare socială. Particularitățile și tendințele acesteia sunt supuse analizei sociologice. Dimensiunile cercetării se axează pe definirea, explicarea esenței și conținutului stratificării sociale, evoluția istorică a formațiunilor umane, factorii determinanți ai procesului de stratificare, diferențierea categoriilor sociale de populație, identificarea straturilor sociale. Credibilitatea concluziilor înaintate de autorii studiilor se bazează pe aplicarea unei metodologii sociologice adecvate obiectului și subiectului de cercetare. Evaluarea sociologică a proceselor de stratificare socială scoate în evidență inechitatea socială, discrepanța tot mai mare în oportunitățile inegale pentru diferite categorii de populație, care duce în consecință spre acumularea tensiunii sociale.

În opinia autorilor, bunăstarea materială devine factorul determinant al stratificării sociale. Conform acestui criteriu și al ipotezei cercetării, populația Republicii Moldova se împarte în trei straturi – prototipuri ale claselor: de sus, de mijloc și de jos. Conform rezultatelor investigației, *stratul superior* al societății moldovenești unește circa 1-3% din populație. Acest strat este format din oameni cu studii superioare și medii de specialitate, manageri de rang superior și mediu, lucrători calificați de muncă intelectuală și agricolă. *Stratul de mijloc* cuprinde circa 1/3 din populație. El se manifestă prin independență economică și activitate socială înaltă. Este format preponderent din antreprenori, lucrători calificați ai muncii intelectuale, manageri, fermieri, care asigură ocuparea forței de muncă și contribuie substanțial la completarea venitului național. În *stratul de jos* sunt concentrate 2/3 din populație, care sunt lipsite de proprietate, practic munci

necalificate, au venituri mici, care corespund nivelului oamenilor săraci sau chiar mai mici. Tot aici se află și grupurile care nu au câștiguri stabile, șomerii, elementele declassate.

Disproporțiile social-economice acute, care se manifestă la nivel de regiuni ale țării, venituri, consum, repartizarea proprietății, constituie un potențial risc al unor eventuale tensiuni sociale, care trebuie să determine anumite acțiuni preventive din partea factorilor guvernamentali.

Studierea complexității și dimensiunilor fenomenului de stratificare socială în societatea moldovenească este la primele forme de materializare științifică. Aceasta este o abordare sociologică complexă în premieră, dedicată exclusiv studiului de stratificare socială, în Republica Moldova. Perspectiva sociologică își asumă în mod explicit că factorii de mediu biologici și sociali sunt importanți pentru a explica procesul de formare a ierarhiilor și distribuția inegală a resurselor. Totodată, dezvăluie cum pot interacționa acești factori cu experiențele sociale ale evoluției istorice, afectând procesul de stratificare socială.

Grupul de autori a întocmit o lucrare binevenită în arealul științific autohton, reliefându-se prin modul de abordare sinergetic al procesului de stratificare, precum și prin surprinderea particularităților și tendințelor în evoluția acestui fenomen. Stratificarea socială înaintază o multitudine de probleme, care oferă teren pentru noi investigații, deschide oportunități pentru alte abordări sociologice.

Chiar și cu riscul unor inexactități comise în abordarea arhitectonică a lucrării, omiterii unor componente importante în evoluția și dinamica stratificării sociale în arealul investigativ autohton, valorificarea insuficientă a oportunităților oferite de metodele și tehnicile sociologice de investigare empirice, a unor inconveniențe stilistice și ortografice, suntem în fața unui efort cognitiv substanțial, cu o documentare serioasă și contribuții teoretico-empirice importante în domeniu. Lucrarea este mai degrabă un raport de cercetare, care prezintă date empirice utile adresate factorilor decizionali la nivel național și local. Rezultatele prezentate în volum pot constitui un punct de plecare pentru proiectarea și implementarea unor măsuri specifice naționale în vederea modelării și stimulării procesului de stratificare socială. Avem certa siguranță că rezultatele cercetărilor, sintetizate în concluzii, își vor aduce contribuția atât la dezvoltarea domeniului științific, cât și la optimizarea practicilor administrative de organizare socială.

Tatiana SPĂTARU, *doctor habilitat în sociologie,*
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

"Tipografia-Sirius" SRL
Chişinău, str. Lăpuşneanu, 2; Tel./fax: 23 23 52

